

TERMINO- LOGIJA

ISSN 1392-267X

24

TERMINOLOGY
ТЕРМИНОЛОГИЯ

Lietuvių kalbos
institutas
Vilnius

Vyriausioji redaktorė

Albina Auksoriūtė

Lietuvių kalbos institutas, humanitariniai mokslai

Redaktorių kolegija:

Juris Baldunčiks

Ventspilio aukštoji mokykla, filologijos mokslai

Rute Costa

Lisabonos NOVA universitetas, humanitariniai mokslai

Valentina Dagienė

Vilniaus universiteto Matematikos ir informatikos institutas, fiziniai mokslai

Ágota Fóris

Karolio Gasparo universitetas, humanitariniai mokslai

Christian Galinski

Tarptautinis terminologijos informacijos centras (INFOTERM), humanitariniai mokslai

Sergiusz Grinev-Griniewicz

Balstogės universitetas, humanitariniai mokslai

Rita Miliūnaitė

Lietuvių kalbos institutas, humanitariniai mokslai

Peep Nemvalts

Talino universitetas, humanitariniai mokslai

Anita Nuopponen

Vasos universitetas, humanitariniai mokslai

Sergej Šelov

Rusijos mokslų akademijos V. Vinogradovo rusų kalbos institutas, filologijos mokslai

Alvydas Umbrasas

Valstybinė lietuvių kalbos komisija, humanitariniai mokslai

Rasuolė Vladarskienė

Vilniaus Gedimino technikos universitetas, humanitariniai mokslai

Palmira Zemlevičiūtė

Lietuvių kalbos institutas, humanitariniai mokslai

Sudarė

Albina Auksoriūtė

Lietuvių kalbos institutas

Straipsniai recenzuojami dviejų recenzentų.

L E I D Y B A R Ė M Ė

Lietuvos mokslo taryba

(sutarties Nr. LIP-067/2016)

Lietuvos
mokslo
taryba

Lietuvių kalbos institutas

Terminologijos centras

P. Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius

Tel./faksas +370 5 2347200

E. paštas terminologai@lki.lt

www.lki.lt

© Lietuvių kalbos institutas, 2017

Turiny

TERMINOLOGIJA IR DABARTIS

TERMINOLOGY AND THE PRESENT

ТЕРМИНОЛОГИЯ И СОВРЕМЕННОСТЬ

Christian Galinski	6
<i>The Internet of Things – Hype and reality: Crucial issues about Internet of Things technology and ‘content’ of human-machine communication</i>	
Anita Helviga, Sigita Ignatjeva	40
<i>Comprehension and use of the literary terms <i>pastišs</i> (pastiche) and <i>parodija</i> (parody) in Latvian literary studies</i>	
Blanca Stella Giraldo Perez	59
<i>Pragmatics for developing a terminological glossary: UNESCO’s Internet Governance Glossary</i>	
Вячеслав Константинович Щербин	76
<i>Функции специальной лексикографии в общенаучной системе «наука-технологии-инновации»</i>	
Asta Mitkevičienė	94
<i>Sąvoka <i>lietuvių mokslo kalboje</i></i>	
Jurgita Mikelionienė	127
<i>Tarptautinių terminų apeliatyvacijos aspektai</i>	
Robertas Stunžinas	145
<i>Europos Sąjungos kibernetinio saugumo terminai su dėmeniu kibernetinis, (-ė): reikšmės, kilmė, sinonimija ir variantai</i>	
Lina Rutkienė	164
<i>Statybos terminijos dūrinių klasifikacija pagal sintaksinius-semantinius sandų santykius</i>	
Rasuolė Vladarskienė	177
<i>Kūrybinių industrijų terminai: aprėptis ir tvarkyba</i>	

RECENZIJOS, APŽVALGOS, INFORMACIJA, BIBLIOGRAFIJA
REVIEWS, SURVEYS, INFORMATIONS, BIBLIOGRAPHIES
РЕЦЕНЗИИ, ОБЗОРЫ, ИНФОРМАЦИЯ, БИБЛИОГРАФИЯ

<i>Knyga iš medicinos žodyno praeities</i> (Stasys Keinys)	188
<i>Jungtinė Lietuvių kalbos instituto ir Lietuvių terminologijos forumo konferencija</i> (Rita Dedonienė)	195
<i>21-oji tarptautinė specialiosios kalbos konferencija „Tarpdalykinių žinių kūrimas: specialiosios kalbos tyrimų iššūkiai“</i> (Asta Mitkevičienė)	202
<i>eTranslation TermBank – naujas tarptautinis projektas Europos Komisijos automatinio vertimo kokybei pagerinti</i> (Eglė Pesliakaitė) . .	205
<i>Naujausi lietuviški terminų žodynai</i> (Jolanta Gaivenytė-Butler)	210
Nurodymai autoriams	213
Guidelines for Contributors	214
Требования к авторам	215

TERMINOLOGIJA
IR DABARTIS

The Internet of Things – Hype and reality: Crucial issues about Internet of Things technology and ‘content’ of human- machine communication

---

CHRISTIAN GALINSKI

Infoterm (International Information Centre for Terminology)

KEYWORDS: Internet of Things (IoT), ‘things’, eApplications, ‘smart’ applications, unstructured and structured content, microcontent, interhuman (H2H) communication, information object, content object vs. content meaning, codings, non-verbal concept representations, content interoperability, metadata, masterdata, controlled language, controlled vocabulary, persons with disabilities (PwD), augmentative and alternative communication (AAC)

1. THE RELATIONSHIP BETWEEN INTERNET OF THINGS AND ‘TERMINOLOGY’ OR ‘STRUCTURED CONTENT’

This contribution aims at putting ‘content’ into perspective with Internet of Things (IoT) developments, achievements and challenges, its impacts on human society and of course on interhuman (H2H) communication which is increasingly supported by information and communication technologies (ICTs). Content can take many guises, such as texts, content in other modalities than spoken or written (e.g. other visual or acoustic signs and even information communicated in tactile or haptic form). With respect to content, the focus of this contribution is on structured content at the level of lexical semantics – also called ‘microcontent’. Terminologies are the most important kind of microcontent in specialized communication whether in spoken or written form. However, increasingly non-verbal modalities are necessary in spoken or written specialized communication, and are appearing even in terminological data.

Still in recent past, major topics related to computer technology were information and knowledge societies, digitalization (e.g. digital library), office automation, mechatronics and the like. Today’s buzzwords are Artificial Intelligence (AI), Semantic Web (SemWeb), Big Data, cloud computing, robotics (referring to cyber-physical systems), Industry 4.0 – not to mention many aspects of industry and society carrying the attribute

‘smart’ in front, such as smart cities, smart transport, smart homes, smart hospitals, smart buildings etc. Some of this ‘smartness’ is already implemented to quite an extent in the form of activities with an ‘e’ in front of it, such as eBusiness and eCommerce, eHealth, eGovernment, eLearning, and new ‘eApplications’, such as eAccessibility and eInclusion, eBanking, eProcurement, eInvoicing, etc. ***Can any of the above be useful without content?***

The IoT has the potential of combining all technologies and applications mentioned above in one large cyber-universe where data – of course also in the form of ‘content’ – are created not only by and for humans, but also by (and for) ‘things’ which are increasingly used for purposes hitherto not imagined. Therefore, terms frequently used relating to the ICTs and the IoT in particular, do not yet represent stable concepts.

So far, the focus of IoT developments is on technology, while the aspects of H2H communication – even, if ICT-supported – is largely neglected in pertinent literature.

2. DEFINITIONS

2.1. The Internet of Things (IoT)

IERC (http://www.internet-of-things-research.eu/about_iot.htm), the IoT European Research Cluster, defines IoT as “a dynamic global network infrastructure with self-configuring capabilities based on standard and interoperable communication protocols where physical and virtual ‘things’ have identities, physical attributes and virtual personalities, use intelligent interfaces and are seamlessly integrated into the information network” (see Vermesan e.a. 2011). As a vision (with a certain degree of hype), early IoT conceptions may have been purely technology-oriented futuristic visions, but over the last couple of years more and more developments reveal increasing market relevance. It looks as if the IoT will dramatically change human environment – worldwide – over the next years with respect to traffic and transport, housing and living, health technology and services, developments in agriculture and food industry, education, communication, etc. However, the aspect of ‘content’ more often than not is omitted from the discussions about these technical developments.

ITU (ITU-T Y2060:2012, 3.2.2) defines the IoT as:

“A global infrastructure for the information society, enabling advanced services by interconnecting (physical and virtual) things based on existing and evolving interoperable information and communication technologies.

NOTE 1 – Through the exploitation of identification, data capture, processing and communication capabilities, the IoT makes full use of things to offer services to all kinds of applications, whilst ensuring that security and privacy requirements are fulfilled.

NOTE 2 – From a broader perspective, the IoT can be perceived as a vision with technological and societal implications.”

According to Dave Evans (2011 – CISCO Internet Business Solution Group, IBSG), the Internet doubles in size every 5.32 years. This somehow resembles Moore’s Law forecasting the number of transistors in highly integrated circuits (semiconductors) approximately doubling every two years. Moore’s Law ultimately resulted in the ‘miniaturization’ of electronic components – and thus the electronic devices built with these semiconductors became smaller while their functionalities were ever-increasing. The Internet’s growth just follows the need to transport the exponentially increasing amounts of data.

According to D. Evans (ibidem) under the IBSG’s technological and commercial perspective, the IoT simply is the point in time around 2008/2009 when more ‘physical things’ (such as electronic devices) were connected to the Internet than people. Today over 75% of world population is connected to the Internet in one way or other. Investigations show that the number of devices (especially electronic devices) connected to the Internet grew and continues to grow faster than that of humans connected to the Internet by means of computers or mobile phones. Thus, it could well be that already between 25bn and 50bn devices are connected to the Internet, today.

This could never have happened without the rapid development of mobile technologies not only for ICT-supported H2H communication, but also for data retrieval and other use of data. In addition, other ‘physical things’ – such as surveillance cameras, sensors for all kinds of purposes in industry etc. – entered the scene as ‘originators’ of data. Ericsson (2016) “conservatively” estimates the number of connected devices in the form of tangible facts at nearly 30bn in 2021, including only a bit more than 10bn devices for ICT-supported H2H communication. The latter

number grows linearly while the number of devices for M2M communication grows much faster. D. Evans (ibidem) “optimistically” estimates 50bn devices connected to the Internet.

So far, the Internet arguably has not changed very much, fundamentally speaking. However, the IoT can be seen as the first real evolution of the Internet. It has already made the Internet sensory (temperature, pressure, vibration, light, moisture, stress), allowing us to become more proactive and less reactive.

ITU (ITU-T Y2060:2012, 6.1) states:

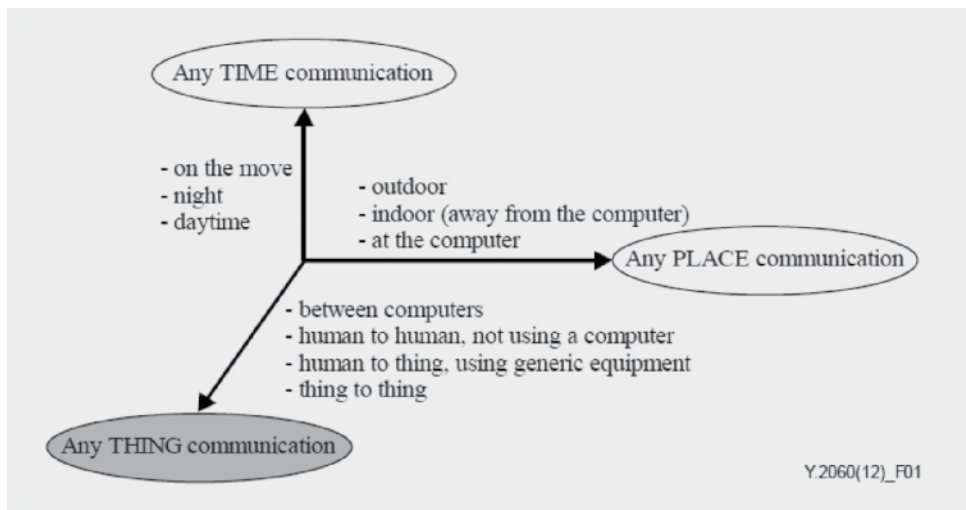
“Through the exploitation of identification, data capture, processing and communication capabilities, the IoT makes full use of “things” to offer services to all kinds of applications, whilst ensuring that security and privacy requirements are fulfilled.

NOTE – The IoT is expected to greatly integrate leading technologies, such as technologies related to advanced machine-to-machine communication, autonomous networking, data mining and decision-making, security and privacy protection and cloud computing, with technologies for advanced sensing and actuation.

As shown in Figure 1, the IoT adds the dimension “Any THING communication” to the information and communication technologies (ICTs) which already provide “any TIME” and “any PLACE” communication.”

This can be exemplified by the following graph:

Figure 1: The extended dimensions of the IoT (ITU-T Y2060:2012, 6.1)

2.2. The Internet vs. ‘internet’

There are – even among ICT experts – misconceptions about ‘internet’ as made explicit by UNESCO (2017):

“**Internet:** the worldwide public network of computer networks that provides access to a number of communication services including the World Wide Web (WWW) and carries e-mail, news, entertainment and data files.

NOTE 1: The Internet (with capital ‘I’) refers to the huge global public network which also runs the World Wide Web. Other internets – also being networks of computer networks – are written with lower case ‘i.’”

Something similar also applies to the World Wide Web (WWW, also called Web or The Web) which can be described as (UNESCO *ibidem*):

“the most popular of all Internet services and applications (often used interchangeably with the Internet) that provides users with the ability

- to access information and services while connected to the Internet,
- to publish information, and
- to offer services that can be accessed by anybody else in the Internet.

NOTE 1: The World Wide Web is one of the biggest services running on the Internet. The multitude of other services implemented over the Internet includes e-mail, file transfer, voice over IP (VOIP), digital TV, remote computer control, newsgroups, and online games. All of these services can be implemented on any internet, accessible to network users.”

Today the Internet as well as the WWW are largely based on standards, first of all the Internet protocol suite comprising:

/a/ “computer networking model and communication protocols combining numerous technical standards used in the Internet and other networks based on the Internet Protocol Suite

NOTE 1: The Internet Protocol Suite is the most important set of protocols of the Internet (collectively called Transmission Control Protocol and Internet Protocol Suite – TCP/IP) and allows large, geographically diverse networks of computers to communicate with each other quickly and economically over a variety of physical links. It is maintained and developed by the Internet Engineering Task Force (IETF).” (UNESCO *ibidem*)

The Internet Protocol (IP) can be described as:

“main internetworking technical standard underlying the Internet that specifies how data is moved through it based on three principles: packetswitching, end-to-end networking, and robustness

NOTE 1: The IP is implemented in two versions, IPv4 and IPv6 both based on technical standards of which different implementations exist. It is often

used interchangeably to the Transmission Control Protocol and Internet Protocol Suite (TCP/IP), although the IP covers the first – but still most important – networking protocols defined in the TCP/IP” (UNESCO *ibidem*)

It is necessary to understand the differences between the *Internet* and the *WWW* – terms that are often used interchangeably. The Internet is the physical layer or physical network made up of switches, routers, and other equipment. Its primary function is to transport information from one point to another quickly, reliably, and securely. The WWW, on the other hand, is an application layer that operates on top of the Internet. Its primary role is to provide an interface that makes the information flowing across the Internet usable. Already quite early the WWW was called the “Web of Things”.

2.3. What are ‘things’ in the IoT?

ITU (ITU-T Y.2060:2012, 3.2.3) defines ‘things’ as follows with regard to the IoT:

“object of the physical world (physical things) or the information world (virtual things), which is capable of being identified and integrated into communication networks”.

Things have associated information which can be static or dynamic. Equalizing ‘things’ with ‘objects’ conforms to traditional science theory, especially ontology. In terminology science (based on science theory) ‘object of the physical world’ is also called ‘material object, (or physical object, real object, concrete object, and the like). In this connection ITU defines ‘devices’ as physical objects being

/a/ “piece of equipment with the mandatory capabilities of communication and the optional capabilities of sensing, actuation, data capture, data storage and data processing”.

In terminology science ‘virtual thing’ is called ‘immaterial object’ (or imagined object, abstract object, and the like). According to ITU virtual things

“exist in the information world and are capable of being stored, processed and accessed. Examples of virtual things include multimedia content and application software.” (ITU-T Y.2060:2012, 6.1)

This definition neglects the fact that ‘content’ – especially microcontent – is a universe of ‘virtual things’ in itself. Although software is

needed to handle it, serious interoperability issues arise, if content is put into the same category as ‘application software’ – not least due to the fact that content and software have totally different life-cycles and requirements concerning project management and quality aspects just to mention a few.

Besides, the philosophical question here is, whether all ‘things’ are only “information objects”, or whether they can be much more, if considered as (by humans) ‘perceived objects’ or individually ‘conceived objects’ in human reality. A radical reductionist view of everything being nothing else than ‘information objects’ from a technological point of view could turn out to be a big fallacy.

Content can also be regarded as ‘things’ (see also sub-chapter 2.5). Micro-content in terms of ‘content objects’ falls under ‘physical things’, the meanings of the content entities under ‘virtual things’. Both necessitate meta-data for their description and identification.

2.4. Interhuman communication

Ultimately any content has to be or must potentially be understood by humans.

Interhuman (H2H) communication is unique for its extensive use of ‘language’ – in all its meanings from ‘langage’ via ‘langue’ to ‘parole’ in French, according to the ideas of Ferdinand de Saussure. However, language and languages are not the only means of communication, neither is language only confined to spoken and written. The channels (or modalities) of interhuman communication can be visual, auditory, tactile (such as in Braille) and haptic, olfactory, electromagnetic, or biochemical. Besides, communication may take place at conscious and unconscious levels. Generally speaking, it can be defined as:

“the act of conveying intended meanings from one entity or group to another through the use of mutually understood signs and semiotic rules”. (Wikipedia – <https://en.wikipedia.org/wiki/Communication>)

The essential elements of this definition from the perspective of H2H communication are:

- intended meanings,
- conveyed among humans (whether individuals or groups),
- mutually understood signs/symbols and rules.

Others by comparison, emphasize the social interaction aspect:

“Communication is the essence of human interaction and learning.

The nature of communication is dependent on interaction between two or more individuals and understanding is constructed through that interaction”. (ISAAC – <https://www.isaac-online.org/english/what-is-aac/what-is-communication/>)

ISAAC continues:

“Communication is a basic human right and essential to our quality of life as a social species. As human beings, we use communication to: relate to others, socially connect, greet, call attention, share feelings, express an opinion, agree, disagree, explain, share information, question, answer, tease, bargain, negotiate, argue, manipulate, compliment, comment, protest, complain, describe, encourage, instruct, provide feedback, show humor, discuss interests, be polite, make friends, express interest or disinterest, etc.”

For the above purposes and taking the social and interaction aspects of communication into account, non-verbal communication is well-known as major communicative means for supporting language in interhuman communication or even replacing it in certain communication acts. It is reckoned to represent two-thirds of all communication and involves conscious and unconscious processes of encoding and decoding (of meanings/messages conveyed). It can include visual cues, such as body language (e.g. postures), gestures and mimics, auditory cues of voice in speech (paralanguage), such as voice quality, rate, pitch, volume, speaking style, as well as prosodic features, such as rhythm, intonation and stress. Needless to mention that much of this can be highly culture and language dependent. (See Wikipedia – <https://en.wikipedia.org/wiki/Communication>)

Much of the study of nonverbal communication has focused on interaction between individuals, where it can be classified into three principal areas: environmental conditions where communication takes place, physical characteristics of the communicators, and behaviours of communicators during interaction. Written communication – especially under a ‘localization’ (L10N) perspective, such as in translation and technical writing/documentation – can also have non-verbal elements: (a) linguistic ones, such as personal style, and (b) non-linguistic ones, such as photos, images, drawings, graphs, diagrams, embedded acoustic signs (e.g. in eBooks), etc. Needless to mention, much of this may be highly culture and language dependent, and also even social group or language register dependent.

Taking the above-mentioned communication channels into consideration, the traditional definitions of H2H communication needs extension, as they largely focused on ‘language’ in a narrow sense. In the field of child raising and education, as well as in augmentative and alternative communication (AAC) for persons with communication disorders of different kind or origin, ‘language’ and H2H communication are used and must be used in a much broader sense. eLearning tools and assistive technologies are taking this into account – thus often developing apps or tools which are useful for everybody.

Increasingly all of the above-mentioned interhuman communication aspects can be supported by ICTs. Ultimately ‘things’ in the IoT will or – if need arises – may even have to be presented to human beings. Therefore, negligence of the complexity of the nature of H2H communication will not only curb efficiency and effectiveness of the technologies applied, but also lead to problems of quality of information, liability for wrongly presented information (to certain target groups or in general), corporate social responsibility (CSR), legal responsibility of all sorts, etc.

There is a series of standards which is based on a most comprehensive, though condensed combination of fundamental theories on interhuman communication and behaviour based on: ITU-T X.1081:2011 *The telebiometric multimodal model – A framework for the specification of security and safety Aspects of telebiometrics*. Experts of H2H communication probably may not find the link to ITU-T X.1081:2011 and related standards, because the titles of these standards and the names of the committees that work on them seem to have no connection to H2H communication. Experts of biometrics would hardly think of the H2H communication content and its semantic, social and cultural dimensions – unless these are in some way or other ‘computable’. Today, however, nearly everything in terms of interhuman communication is or is going to be ICT-supported anyhow.

The ITU-T Recommendation was followed up by IEC 80000-14:2014 *Telebiometrics related to physiology* as a part of the ISO and IEC 80000 harmonized series and ITU-T Recommendation X.1082:2010 *Telebiometrics related to human physiology*. Standardizing work on the ISO and IEC 80000 harmonized series is shared by ISO/TC 12 and IEC/TC 25 both named *Quantities and units*, while related topics are dealt with by several other committees in ISO/IEC-JTC 1 *Information technology* and ISO/TC 68 *Financial services*, as well as several other standards developing or-

ganizations (SDOs), such as OASIS, ICAO, Interpol, etc. – not to mention numerous US agencies. ITU-T X.1081:2011 paved the way towards an interdisciplinary approach for standardizing also H2H communication aspects (including the respective methodologies, and – if necessary – also pertinent content repositories).

Under the new perspectives outlined above, parts of the ISO/IEC 80000 series of standards may become very useful with respect to ICT-supported H2H communication and content aspects in the future IoT.

2.5. Content

Even from a standardization perspective, more often than not the terms data, information and content are used interchangeably. Information processing theory argues that the physical world is made of information itself. Under this definition, ‘data’ is either made up of or synonymous with physical information. Data as an abstract concept can be viewed as the lowest level of abstraction from which information and then knowledge are derived. “Typically information is defined in terms of data, knowledge in terms of information, and wisdom in terms of knowledge”. (Rowley 2007: 163)

Generally speaking, information and data have much in common and are often used as synonyms in pertinent literature. In ISO standards, ‘data’ is defined in relation to information and ‘information’ defined in relation to data – a typical case of circular definitions. Bob Boiko (2004: 5) concludes:

“From the user’s perspective, information is all content, while from the computer programmer’s perspective, it is all data.”

In the course of the development of the eApplications, ‘content’ has become quite a fuzzy term. In international standards, it is among others defined as follows:

- ISO/IEC 15938-5:2003 (3.3.2.9): *a representation of the information contained in or related to multimedia data in a formalized manner suitable for interpretation by human means. Content refers to the data and the metadata;*
- ISO/IEC 24800-3:2010 (3.1.5): *data and the associated metadata;*
- ISO 24531:2013 (4.11): *<XML> all data between the start tag and end tag of an element.*

The above shows that content and metadata are closely related to each other. The metadata applied or necessary to be applied are by no means confined to linguistic content, whether spoken or written. Given the increasing ubiquity and pervasiveness of ICTs, aspects of H2H communication beyond 'language' are gaining importance – also seen under requirements of 'content interoperability'.

ISO 9241-151:2008 defines 'content' (in the meaning of web content referring to the web user interface) as "set of content objects" (item 3.4) and 'content object' as "interactive or non-interactive object containing information represented by text, image, video, sound or other types of media" (item 3.5). Thus, from a technical point of view, content management takes content as 'content objects' depending on the media they require as:

- text (i.e. textual data, incl. all kinds of alpha-numeric data),
- image (graphical data),
- video (incl. multimedia data?),
- sound (audio data),
- other types of media.

"Other types of media" indicates that other 'modalities' (defined in ISO 5492:2008, 2.11, as "sensations mediated by any of the sensory systems, for example auditory, taste, olfaction, touch, somesthesia or visual modality") are not excluded. On the one hand, text, image and video (without sound) refer to the visual modality; on the other hand, different modalities today may occur imbedded in texts or documents, e.g. in eBooks. This reveals that *content* is not satisfactorily defined, if only from a technical point of view. From the point of view of semantics, the above definitions are insufficient.

ISO/IEC 12785-1:2009 defines 'content' (item 3.7, in the meaning of 'LET content' from a learning technology and content packaging point of view) as "logical unit to represent usable (and reusable) information contained in or related to learning, education, and training (LET) data in a formalized manner suitable for interpretation by human means". It is further explained by the "EXAMPLE: In the instructional context, content can be web-based instructional materials". Thus, on the one hand a content entity is a logical unit representing *usable (and reusable) information* possibly contained in larger entities. On the other hand, "data in a for-

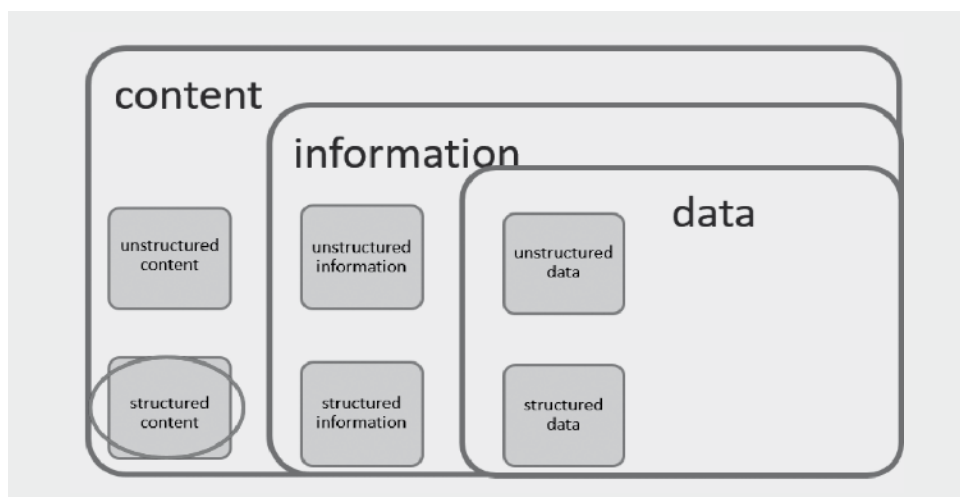
malized manner suitable for interpretation by human means” reveals that content “represents information” which must ultimately be “suitable for interpretation by human means”.

From the definitions in current standards and discussions in pertinent literature it can be deduced that

- data need additional metadata to become information,
- information needs additional metadata to become content.

Summarizing, the relationship data – information – content can be exemplified as follows:

Figure 2: The relationship data – information – content

In this connection, it is usually neglected that the set of metadata needed for structured content is quite different from those for unstructured content, although the two sets overlap to some extent. Besides, metadata – even if skillfully applied and based on standards – do not yet guarantee interoperability. Here lies the reason for the need for ‘content interoperability’. (See chapter 4)

Standardization of methods for managing different kinds of microcontent is a key for interoperability. This also applies to metadata, which formally speaking, are a kind of microcontent, too. However, it also needs more or less standardized ‘good practices’ with interoperability in mind in order to achieve ‘content interoperability’.

From the above it becomes clear that ‘data, information and content’ convey different – though closely related and overlapping – meanings, although they are commonly used interchangeably. If “information is data that has been processed in such a way as to be meaningful to the person who receives it” (Riley 2012: s.p.), ‘content’ becomes the ‘representation of information meaningful to the person who receives it’. The latter comprises also the communication aspect – both in terms of technical communication as well as of H2H communication – which is particularly important in eLearning and AAC. Jim Riley (ibidem) continues “Note the two words [...] processed and meaningful. It is not enough for data simply to be processed. It has to be of use to someone – otherwise why bother?!”

3. CONTENT FROM A TERMINOLOGICAL PERSPECTIVE

3.1. The multifaceted nature of content

“There is a proliferation of content – not only in the Internet /at large/, but also at organization level [...] Therefore, enterprises struggle to integrate content resources or at least make them interoperable. In line with this process, content should be analysed and low-quality content identified in order to be deleted or improved. This refers also to a large degree to structured content – here content entities at the level of lexical semantics, viz. microcontent, comprising linguistic and non-linguistic representations of concepts.” (Galinski & Giraldo Perez 2014: 405)

‘Content’ has acquired new meanings and dimensions under the conception of ‘eContent’. Originally derived from ‘electronic content’, eContent is defined as ‘digital content’ that can be transmitted over a computer network such as the Internet. (The Computer Language Company Inc. 2017-09-03) This definition lacks a ‘purpose’ (e.g. intended application), as the development of eContent is not a goal in itself (not even when applied for fine arts). In any case, the definition implies that eContent is developed in a computer-assisted way (which does not exclude conventional output) and, therefore, must conform to a minimum of standards, in order to be transmissible over the Web.

Besides, in the course of increasingly using eContent as a commodity, commercial and legal aspects (*inter alia* digital rights) are becoming

increasingly important for the distribution and use of eContent. Pertinent technical standards as well as legal norms have been developed at international, regional and national levels – not to mention new methodology standards for accommodating commercial and legal requirements in the data models for eContent. As nearly any traditional content can be digitized with technical means and turned into eContent, ‘content’ today stands for traditional content as well as modern digital content and is used as such in this contribution. (See also Galinski & Giraldo Perez *ibidem*)

The above-mentioned proliferation of content – especially at organizations’ level – can lead to very high costs if content is not integrated in terms of *system integration* as well as *content integration*. When content is integrated in large organizations without being fully interoperable, and then made accessible on the WWW, it adds to the emergence of ‘big data’, which is a great amount of unstructured and structured content. In this respect the WWW can be considered as the biggest resource of big data. Wikipedia (s.a.) refers to ‘big data’ as “a buzzword, or catch-phrase, used to describe a massive volume of both structured and unstructured data that is so large that it is difficult to process using traditional database and software techniques”. The IoT with its combination of eApplications and smart applications depending on highly reliable content cannot function on the basis of big data.

In any case, the IoT – being regarded as the first real evolution of the Internet – will create and use more content than any development before. New forms of content may arise and the amounts of content will grow exponentially. However, one should always remember J. Riley (2012: s.p.): “It is not enough for data simply to be processed. It has to be of use to someone – otherwise why bother?!”

3.2. Different types of content

As explained above, there are many facets of content. However, whether structured or unstructured, it can represent general knowledge (or world knowledge) or specialized knowledge (i.e. domain- or subject-specific knowledge), though there is no clear-cut borderline between the two. Some can be language-dependent, nearly all kinds of content are, or could be culture-dependent.

It can soon be recognized that there are:

- different kinds of unstructured content entities of all sizes from small to very large:
  - linguistic, or non-linguistic or combined linguistic-nonlinguistic ones,
  - entities of structured content explicitly comprised or embedded in unstructured content;
- different kinds of structured content – or better microcontent entities – of different comprehensiveness, depending on the number of metadata referring to ‘meaning’ (i.e. semantics) or the amount of ‘context’ (or rather ‘co-text’) added:
  - linguistic, or non-linguistic or combined linguistic-nonlinguistic ones,
  - systematically structured or nonsystematically structured ones,
  - being able to stand alone as intelligible ‘knowledge units’ or being unintelligible, if extracted out of ‘context’,
  - comprising elements of unstructured content,
  - fit or not fit for being used explicitly in unstructured content or for making unstructured content better usable and reusable, processable, manageable, etc.,
  - having different roles within a collection of structured content or in a combination of collected resources of structured content
    - for structuring collections of structured content,
    - to improve the accessibility to information in unstructured content;
- many ways – not least due to the fast-emerging language technologies – to combine different kinds of structured and unstructured content within themselves or among each other.

In the light of the importance of content to be used in and through the Internet, Infoterm launched the “Recommendation on software and content development principles 2010” that defines as basic requirements for the development of fundamental methodology standards concerning semantic interoperability the fitness for:

- multilinguality (covering also cultural diversity),
- multimodality and multimedia,
- eInclusion and eAccessibility,
- multi-channel presentations,

which have to be considered at the earliest stage of:

- the software design process, and
- meta modeling (including the definition of metadata),

and hereafter throughout all the iterative development cycles. (MoU/MG 2012)

“The above Recommendation inevitably requires a higher degree of structural complexity, which has to be coped with by a higher degree of granularity of the data model. It may require additional URIs for the different language parts of the individual entries of structured content. Ultimately the time-honoured principle of term autonomy will have to be extended towards representation autonomy in the field of terminology management. This is anyhow necessary when re-purposing entities of structured content for instance for eLearning purposes. Because of the paramount phenomena of quasi-equivalence of concepts between languages links between parts of entries or even certain fields in a given entry to other entries (or parts thereof) will be necessary. As experienced in localization (such as in the field of technical documentation), the above even applies to non-linguistic representations due to cultural diversity factors.” (Galinski & Giraldo Perez 2014: 415)

3.3. Metadata for content

There are different metadata standards for each field of application (e.g. museum collections, digital audio files, websites, etc.). Describing the content and context of data or data files increases their usefulness. But from a content perspective – especially regarding structured content – it must be borne in mind that the set of metadata needed for structured content entities and unstructured content entities may be quite different, although they overlap to some extent:

- In the case of unstructured content – considered to be a ‘content resource’ – the metadata comprise those related to:
  - the formal description and identification of each ‘content object’ (including source description and identification),
  - the data management of the ‘content objects’,
  - the knowledge-level of the ‘content object’, comprising
    - classification, typology, taxonomy, and similar means of categorization,
    - descriptors of documentation thesauri or other kinds of ‘controlled vocabularies’,
    - free indexing methods,(or a combination of the above);

- In the case of structured content – considered to be basic semantic entities – the metadata would comprise those related to:
  - the formal description and identification of each microcontent entity (including source description and identification),
  - the data management of the microcontent entity,
  - the knowledge-level of ‘microcontent objects’ similar to unstructured ones,
  - the ‘semantics’ of the microcontent entity, comprising
    - linguistic and non-linguistic information,
    - explanations or definitions or other kinds of denomination,
    - usage aspects of all sorts,
    - quality/reliability indications, etc.

In addition, the sets of metadata for different kinds of resources of structured or unstructured content differ, although they usually have some metadata in common (e.g. information on the source). Each kind of content has a specific minimum (but extendable) set of metadata which allows to process, use, reuse and re-purpose them. Even if only slight differences between the metadata sets are not respected, interoperability issues may arise.

In this connection, the complexity of a content entity in general may be determined in terms of:

- quantity of information covered,
- granularity of metadata applied,
- amount of explicit context and co-text provided,
- number of content types comprised,
- degree of cognitive processing required, etc.

The metadata applied – at least in the past – mostly refer to formal aspects, i.e. to syntactic structuring rather than ‘semantic structuring’. (See also: OASIS s.a.) The more information on ‘meaning’ is required, the more metadata related to semantics are necessary – especially in microcontent of all sorts with explanations, definitions, underlying conceptual structures, etc. – such as for terminological data. The above is also supported by Ben Steichen & Vincent Wade (2010: 5):

“The heterogeneous support content that is available for software products needs to be transformed to a semantically richer form in order to allow reasoning, adaptation and personalisation across it. <...> Semantic Web technologies such as ontologies represent an opportunity to base such structuring and

markup on. The different types of content can be broadly categorised by their amount of existing metadata and structure. Consequently, different types of usage can be drawn from each: whereas highly structured content (such as technical documentation) can be used to derive an ontology of the knowledge domain, unstructured content (such as forum posts) can be marked up in order to provide querying users with a larger range of problem solutions.”

In this connection, a paradox has been pointed out by Sabine Zumpe & Warner Esswein (2002: 246) referring to the fact that a high degree of structural complexity in the form of higher granularity represented by more (incl. more different kinds of) metadata in fact reduces complexity from the point of view of information processing:

“Highly structured knowledge bases permit a low degree of complexity to be managed by the information system. In contrast the degree of complexity is very high in weakly structured knowledge bases, whereby the user does only need a small amount of information about the meta-structure.”

The appropriate application of metadata approaches alone does not yet guarantee content interoperability. Metadata came into use, when databases had to be designed. The original definition “data about data” (ISO 19115:2003, 4.8) can still be found in several standards. Later definitions are: “data [information] that provides information about data” (Merriam-Webster) or “information about a resource” (ISO 19115-1:2014, 4.10). Different definitions of metadata abound.

In order to apply ICTs for the handling and processing, as well as maintenance of any kind of microcontent, J. Riley (2017: 6) distinguishes four types of metadata:

- descriptive metadata (for indicating the role or function of the microcontent entity as well as search words/terms to facilitate the search for them),
- administrative metadata (incl. technical metadata for decoding and rendering files, preservation metadata for long-term management of files, rights metadata for intellectual property rights attached to content),
- structural metadata (relationships between microcontent entities, between elements of microcontent entities, different microcontent resources etc.),
- markup languages and harmonized data modelling approaches (to support a consistent methodology with content interoperability in mind).

These various categories of metadata support different target uses in information systems. As can be seen, semantic aspects are mentioned, but only marginally.

Metadata can be stored and managed in a database, often called a metadata registry or metadata repository. However, without context and a point of reference, it might be impossible to identify metadata just by looking at it. (Wikipedia – <https://en.wikipedia.org/wiki/Metadata>) As metadata description require metadata again, metadata as such are not different from general microcontent – only their distinct role or function for certain uses must be marked and respected.

3.4. Masterdata

The increasing need for information interchange via the Internet called for standards harmonizing minimum sets of metadata for various eApplications, such as Dublin Core (today ISO 15836:2009) for libraries, or data categories for terminological data (ISO 16642:2003).

In eBusiness and eCommerce such harmonized sets of metadata today are often called masterdata (e.g. referring to customer data, product data) which are also used to combine different kinds of data categories for certain transactions and additional metadata as well as factual data and related routines (e.g. price calculation), when needed.

Similar efforts are taking place in more and more standardization fields. Therefore, the number of new standards referring to content increases exponentially. These standards can refer to the standardization of:

- microcontent entities as such (e.g. standardized terminologies, quantities and units, symbols of all sorts, codings of countries, harbours, airports, containers, currencies, etc.),
- metadata pertaining to microcontent entities,
- masterdata pertaining to objects of the physical world (physical things) or to the information world (virtual things),
- links to respective metadata and master data registries or repositories.

It has become a common conviction of experts in the field that “standardization of content reduces the complexity of business processes”.

However, there are many standards and standardized approaches concerning metadata and masterdata in various eApplications which are a

hindrance to ‘content interoperability’. Although harmonization efforts are under way, there is an urgent need for intensifying harmonization and enforcing it. In order to help to improve this situation, Infoterm in cooperation with the Association for the Advancement of Assistive Technology in Europe (AAATE) launched the “Recommendation 2016 concerning standards on eAccessibility and eInclusion”. (See ANNEX)

4. THE ROLE OF STANDARDS

4.1. The nature of standards and standardization

There are enormous differences in the degree of acceptancy of standards in various scientific and technical communities. For example, engineers and other technical experts consider standardization as the basis of efficiency, effectiveness and innovation in industry and trade. (ETSI 2017-09-03: <http://www.etsi.org/standards/why-we-need-standards>)

“Standards provide

- **Safety and reliability**
- **Support of government policies and legislation**
- **Interoperability*** /see 4.3/
- **Business benefits**, such as:
  - Open up market access;
  - Provide economies of scale;
  - Encourage innovation;
  - Increase awareness of technical developments and initiatives.
- **Consumer choice**

Consider what the world would be without standards:

- Products might not work as expected;
- They may be of inferior quality;
- They may be incompatible with other equipment – in fact they may not even connect with them;
- In extreme cases, non-standardized products may be dangerous;
- Customers would be restricted to one manufacturer or supplier;
- Manufacturers would be obliged to invent their own individual solutions to even the simplest needs, with limited opportunity to compete with others.” (ETSI ibidem)

ETSI concludes: “Society needs standards”. From the point of view of engineers and technicians which is in fact true, however, not necessarily recognized nor acknowledged by other scientific quarters and people not familiar with standards.

Standardization takes place in a complex system:

- Official standardization bodies are developing ‘formal standards’ or ‘de jure standards’ at national, regional and international levels and there are established networking mechanisms among them;
- Other standards developing organizations (SDOs) – especially those from industry – are developing ‘de facto standards’ or ‘industry standards’.

Traditionally, the development of standards is closely connected to terminology standardization. Many larger SDOs have more than 100,000 standardized terminological entries in their databases, some several 100,000. Increasingly other kinds of microcontent is standardized, as already explained. In addition, there is quite a number of methodology standards about how to handle microcontent in its various forms.

“Recommendation 2016” (see ANNEX) was prepared given the fact that the IoT cannot function efficiently and effectively without content and that standards are of great importance for ‘content interoperability’ in all its facets.

4.2. Technical standards, legal norms and certification

“While ‘legal norms issued by the state (or other kind of legal) authority are generally binding rules of conduct’, technical standards are identifying the state-of-the-art of scientific, technical or methodological development. Only if they are referred to in a law or other legal regulation, they can become part of the respective legal norm.” (IN LIFE D9.8 2017: 48)

Whereas legal norms are issued by a state (or other kind of legal) authority, technical standards are issued by standardizing bodies (or standardizing organizations or standards developing organizations, SDOs) at international, regional or national level similar to the legal system. In some countries, standardizing bodies are national authorities whose technical standards are considered as legal norms. In European countries, standardizing bodies are operating formally in the private sector – usually based on a national law referring to technical standardization. To summarize:

- Standards are not in themselves [in the legal sense] regulatory in nature and their application normally is voluntary. Although standards are “only” [strong] recommendations, they are widely used due to the benefits they bring about and because they contain a concentration of qualified technical information.
- Standards only become [legally] mandatory, if they are referred to in private contracts or agreements, or in laws or regulations and their use is stated as a requirement. Standards can prevent legal disputes, because they set out unambiguous specifications.
- In reality, standards are taken – first of all in jurisdiction – as second to law.

Certification – especially if it is based on standards – can lead to a powerful enforcement of standards. Certification can be applied to:

- Products.
- Software/tools (e.g. with respect to interoperability).
- Processes.
- Services.
- Human resources:
  - personnel certification,
  - competences and skills.
- Training:
  - training organization,
  - trainers,
  - training material and tools.

Increasingly certification is also applied to content resources from the point of view of content quality and interoperability. This extends towards software and tools to manage content, pertinent services and other services reusing content resources, organizational requirements for managing content resources, and requirements concerning competences and skills of the human resources engaged in the management of content resources.

Given the fact that some most important and societally as well as politically sensitive transversal aspects are far from being solved, legal and technical regulations will play an important role in the further development of the IoT. These aspects comprise in particular: security, privacy, safety, integrity, trust, dependability, transparency, anonymity, ethics and under a wider perspective also interoperability, energy consumption and cybercrime. (Vermesan & Friess 2014: 31)

4.3. Standardization and interoperability

The following statement referring to micro learning objects rather than ‘content’ in general still holds true:

“There is a proliferation of web-based content platforms that offer users one or multiple resources on the one hand, and there is a lack of theoretical-methodological foundation on the one side and a lack of orientation at best practices of content interoperability on the other hand. /The fact that more and more resources are also created and maintained with often deficient web-based cooperative / participatory and distributed methods will further add to this proliferation./ Therefore, a combination of means, such as standards, appropriate software /information and communication technologies/, certification schemes etc.) is necessary to assure the quality – i.e. first of all reliability – of structured content.” (Galinski & Giraldo Perez: 2011)

It has already been explained above that ‘technical interoperability’ may not guarantee ‘content interoperability’. Interoperability (IOP) in the quote from the ETSI Portal was obviously used in the narrow sense of ‘technical interoperability’. However, it is increasingly being recognized that semantic IOP has more dimensions than expected, and data quality strongly depends on content IOP. Data quality in turn heavily depends on the quality of the metadata, and content IOP largely depends on the interoperability of data models and ontologies (e.g. according to data quality monitoring project for open data ADEQUATE (2015)).

Comparing standardized terminology entries on ‘interoperability’ one can find (technical) interoperability in the field of the ICTs defined as follows:

“4.17 interoperability
capability to communicate, execute programs, or transfer data among various functional units in a manner that requires the user to have little or no knowledge of the unique characteristics of those units” (ISO/TS 19101-2:2008, 4.17).

Increasingly this definition is recognized as being insufficient with respect to the user’s role as shown by:

“3.11 interoperability
degree or extent to which diverse environments (hardware and software) are able to exchange information without loss of content and in a manner transparent to the user” (ISO/TS 22224:2009, 3.11).

However, it was also recognized that technical interoperability may not be really interoperable without ‘organizational interoperability’ – and further ‘semantic interoperability’ (semIOP) which is defined as:

“2.34 semantic interoperability

ability for data shared by systems to be understood at the level of fully defined domain concepts” (ISO 11354-2:2015, 2.34).

In this connection, syntactic interoperability – which refers to the packaging and transmission mechanisms for data – is considered a prerequisite for semantic interoperability. (Wikipedia – https://en.wikipedia.org/wiki/Semantic_interoperability) Programming practice, however, commonly considers only monolingual and mono-modal applications, which is certainly insufficient for coping with the various facets of interhuman communication.

Linguists would differentiate ‘semantic interoperability’ – still largely at lexical or vocabulary level – into:

- lexical IOp (covering a certain degree of syntactic IOp in a linguistic sense),
- conceptual IOp,
- pragmatic IOp.

In all the above, the interoperability of content/communication items in different modalities across systems and applications has not been sufficiently considered. ‘Content IOp’ is going a step further than ‘semantic IOp’ by covering (in the meaning of interhuman communication) lexical, conceptual and pragmatic interoperability. ISO/TC 37 “Language and terminology” is focusing on ‘structured content at the level of lexical semantics’ which comprises terminologies and other language resources as well as non-linguistic/non-verbal resources of – what is called ‘microcontent’. The Committee recognizes non-linguistic/non-verbal resources of microcontent as important ‘other content resources’ (in the meaning of ‘other kinds of communication’ <at the level of lexical semantics>). Therefore, it uses the term ‘content IOp’ which goes beyond the ‘content interoperability’ as used in the EPUB world (namely for the same layout as well as look and feel of content used through various reading devices, such as eBooks, readers, iPad etc.). ISO/TC 37 is becoming aware of the fact that it may have to embark on standardization activities concerning issues related to this broader concept of content IOp.

The EU project universAAL (2012: 16-17) refers to further facets of interoperability including:

- “Protocol Interoperability: The ability to share, bits and bytes over a network;

- Service Interoperability: The ability to exchange messages in well-defined format;
- Application Interoperability: The ability to interpret the exchanged data uniformly;
- User Perceived Interoperability: The components of a system to communicate effectively, accurately and provide the services expected by the user.”

“The four different classes are based on each other. Interoperability from the perspective of a human user will only be possible if the application systems and the applications used by him are interoperable. This in turn requires that the network services used by these applications to exchange messages, commands, files, images and sounds are interoperable. In addition, this requires that the actual exchange of raw data (“bits and bytes”) is interoperable, which is only possible if the electrical and electronic components (connectors and cables) or wireless components are.”

In conjunction with the three forms of cooperation of systems: compatibility, interactions with de-facto standards and interoperability through standards, universAAL (2012: 15) pointed out: “For this, usually it is necessary that common norms and standards are observed.” The same applies also to content interoperability which – in terminology management – requires methodology standards related to

- **Data categories** (not quite identical with metadata) used in the conceptual design of the entries of structured content;
- **Data models and data modeling methods**;
- **Metamodels** to make competing data models interoperable.

These standards should be applied consistently and stringently – which requires that the methods they stipulate are interoperable. One can refer to this as ‘methodology IOp’ and even ‘standards IOp’. Only then content IOp can be achieved – which also facilitates assuring the quality of microcontent. This means that we still need more standards – and “better” ones from the point of view of interoperability which is one of the prerequisites of sustainability in this field.

The above also applies in particular to ‘controlled communication’. Today’s computers in terms of full-fledged semantic interoperability still cannot cope with the whole range of variations of language (viz. pragmatics – including ‘spontaneous variations’), even less, if interoperability is

required in the non-verbal communication among and with PwD. Therefore, the unlimited potential for variations may need to be constrained in some way or other in the form of one or the other kind of controlled communication – an extension of commonly known ‘controlled language’ of all sorts. Controlled communication, too, is composed of or comprises microcontent entities. In the eApplications, standardized or even harmonized codings (of content items) abound – they can be regarded as specific kind of controlled vocabulary.

The “Recommendation on software and content development principles 2010” (MoU/MG 2012) in fact aims at ‘content interoperability’ – in particular with respect to microcontent. Besides, it looks as if true content interoperability is more feasible for microcontent than for unstructured content, because its metadata largely refer to ‘meaning’, not only to the content ‘information object’ as a whole.

5. CONTRIBUTION OF TERMINOLOGY SCIENCE AND ITS APPLICATIONS

Christian Galinski & Blanca Stella Giraldo Perez (2012: 8) stated:

“[...] there may be also acoustic/audible symbols, haptic/tactile symbols, and others, which, in terminology management could occur as **designations**, or even **concept descriptions** (such as non-verbal representations [ISO 10241-1:2011]). There may be further information – and the respective data categories – required for a systematic approach in managing structured content at large.”

Numerous examples of non-linguistic concept representations or mixed linguistic–non-linguistic representations were presented to prove that the concept of ‘microcontent’ comprises many kinds of structured content at the level of lexical semantics which hitherto were considered as totally different kinds of data requiring different methodologies, such as:

- Lexicographical data, such as:
  - word entities (including compounds etc.),
  - morphemes (morphology),
  - collocations, metaphors, and other word combinations;
- Terminologies and similar kinds of language resources and other content resources, such as:
  - nomenclatures, taxonomies, typologies, glossaries, vocabularies etc.,
  - terminological morphemes (morphology),
  - terminological phrasemes (phraseology),

- proper names of all sorts as used for instance as items in different kinds of directories,
- graphical symbols and other non-verbal designations,
- (product) properties, characteristics, attributes etc.;
- Thesauri, classification schemes (see also ISO/DIS 22274:2011), keywords and other kinds of documentation languages (or controlled vocabularies);
- Encyclopedic (concise) lexical entries, such as in the form of:
  - knowledge-enriched terminological entries,
  - (explained) proper names and other kinds of data closely related to proper names,
  - nomenclatures (if they are not covered under “terminology”);
- Ontologies, topic maps and other kinds of knowledge-structuring systems;
- Metadata and data categories (called masterdata or core components in other applications).

Among the above kinds of microcontent, lexicographical data, terminological data, controlled vocabularies, ontology entities and metadata, among others have specific roles or functions each which must be respected in datamodeling. Depending on the complexity and length of text used, encyclopedic (concise) lexical entries may be unstructured content rather than microcontent depending on the length of the text. Like in terminology, any kind of microcontent listed above needs a designative representation for the purpose of communication, such as:

- (one or more) linguistic representation spoken or written or in sign language,
- (one or more) graphical and other non-verbal designative representations such as graphical symbols of all sorts, acoustic symbols, or symbols in other modalities.

More often than not they need descriptive representations (or at least some sort of ‘context’), such as

- (one or more) verbal descriptive representations, e.g. a definition, a description, an explanation or the like (which also can be rendered spoken or in sign language),
- (one or more) non-verbal descriptive representations (some in addition to a verbal representation, others created as non-verbal representations independently from verbal ones).

Non-verbal kinds of structured content are particularly meaningful in applications like eLearning and of vital importance in the H2H communication:

- with and among PwD (directly or supported by ICT devices functioning as assistive technologies),
- between PwD (and their carers) and the devices they use, and
- among these devices.

As the terminological approach is ‘language-independent’ (i.e. unlimited multilingual) and ‘amodal’ (i.e. in principle fit for including any modality) from the outset, it can be applied to any kind of microcontent – duly respecting the different roles or functions which different kinds of microcontent may have in H2H communication.

As was explained already, this applies to the metadata themselves, too.

6. CONCLUSIONS

By the very nature of the IoT, humans are part of it – and so is their interhuman (H2H) communication (whether in written or oral form, in whatever language, or other communication modalities). Ultimately any ‘information object’ in the huge amount of data originated by ‘things’ in the IoT needs or may need interpretation to become information and knowledge. Interpretation cannot do without ‘meaning’ – and, if it is about specialized information and communication, the most important basic building blocks of ‘meaning’ (i.e. semantics) are concepts represented by terms or other kinds of concept representations.

In this connection, the concept of ‘terminology’ as commonly understood by experts with linguistic background, needs extension: in terminology standards, technical documentation (especially, if new media are involved), eBooks etc. non-verbal representations of concepts are quite common. For H2H communication in connection with eLearning and PwD these other modalities are indispensable.

The aspect of different kinds of ‘terminological units’ also need to be revisited. In the eApplications there are many more kinds of terminological units than just the commonly considered terms and abbreviations (and maybe symbols in seemingly linguistic form). In any case, terminological units are most important for specialized communication – in whatever modality.

The terminological approach which is concept-oriented can be applied to any kind of microcontent – in particular, if multilinguality and multimodality is (even only potentially) required. In principle, it is language-independent (and therefore multilingual) and amodal (and therefore multimodal) from the outset. This fact is still not sufficiently considered in textbooks and standards about terminological principles and methods.

In order to capture the ‘meaning’ of microcontent objects, metadata – and the more constrictive use of metadata in the form of core metadata or masterdata or the like – is indispensable. Especially with respect to metadata and masterdata there are many standardized approaches even in ISO and IEC. This urgently needs harmonization.

‘Competing’ standards are very detrimental to ‘interoperability’ – violating one of the main objectives of standardization. Concerning different kinds of microcontent, harmonization of the content of pertinent methodology standards is most important. This would have a beneficial impact on the development of all kinds of information management systems for the sake of content integration and content interoperability.

One of the ways to improve this situation – which in fact leads to very high costs in organizations everywhere – may be initiatives to improve the coordination between standardizing committees in order to make content across standards and even different standardization areas more coherent, such as initiated by the “Recommendation 2016 concerning standards on eAccessibility and eInclusion”. (See ANNEX)

This contribution tries to bring an array of seemingly unrelated aspects together to create awareness for important issues to be considered, and thus pave the way for improved system development and more effective content integration and content interoperability.

REFERENCES

- ADEQUATE-Qualität von Datenportalen. Forschungsdatenbank Fachhochschule Krems. 2015 (<http://www.donau-uni.ac.at/opt/fdb/projects/view/4294968866>).
- Boiko B. 2004: Defining Data, Information, and Content. – B. Boiko, *Content Management Bible*, 2nd Edition, Indianapolis: Wiley Publishing Company, 3-12.
- The Computer Language Company Inc. (1981-2017). – *Computer Desktop Encyclopedia* (<http://www.computerlanguage.com/>).
- Evans D. 2011: *The Internet of Things. How the next evolution of the Internet is changing everything*, IBSG White Paper (CISCO Internet Business Solution Group) (file:///C:/DATEN/daten/Infoterm%20Members/LA/COL%20Workshops/Medellin%20_2014&2016/CISCO-2011_IoT_IBSG_0411FINAL.pdf).
- Ericsson 2016: Ericsson Mobility Report. On the pulse of the networked society, Stockholm (<https://www.ericsson.com/res/docs/2016/ericsson-mobility-report-2016.pdf>).

- ETSI Portal ETSI 2017-09-03. (<http://www.etsi.org/standards/why-we-need-standards>).
- Galinski Ch. and Giraldo Perez B. S. 2011: The work of today's TC/37 in the light of 'content interoperability': Standardization as an issue of corpus planning taking eLearning as an example. – Proceedings of the IITF Colloquium on Language Policy and Language Planning, Perm, Russia, 22-23 August 2011. – Journal *Terminology Science and Research* (TSR), vol. 22, 5-19. ISSN 1017-382X (file:///C:/Users/chris/AppData/Local/Microsoft/Windows/INetCache/IE/X8YVWQ2G/Vol22.pdf).
- Galinski Ch. and Giraldo Perez B. S. 2012: Content Interoperability: Re-purposing structured content for eLearning seen under a standardization perspective". International Conference on Terminology: State-of-the-art and the future of terminology methodology and application (TMA 2011), Vilnius, Lithuania, 12-13 October 2011. – *Terminologija* 19, 6-32.
- Galinski Ch. and Giraldo Perez B. S. 2014: Typology of structured content in eApplications. Under a content interoperability, quality and standardization perspective. – Budin G. and Lušický V. (eds.), *Languages for Special Purposes in a Multilingual, Transcultural World*. Proceedings of the 19th European Symposium on Languages for Special Purposes, 8-10 July 2013, Vienna, 405-417. ISBN: 978-3-200-03674-1. (Available with Creative Commons Non-Commercial 4.0 International License at: <https://lsp2013.univie.ac.at/proceedings>).
- IERC – http://www.internet-of-things-research.eu/about_iiot.htm (IoT European Research Cluster)
- IN LIFE. D9.8 – Dissemination & Standardization Plan. 2017 (EU Project: **IN**dependent **LI**ving support Functions for the **EL**derly).
- ISAAC – <https://www.isaac-online.org/english/what-is-aac/what-is-communication/> (International Society for Augmentative and Alternative Communication).
- Merriam-Webster. – <https://www.merriam-webster.com/dictionary/metadata>.
- MoU/MG (Management Group of the ITU-ISO-IEC-UN/ECE Memorandum of Understanding concerning eBusiness standardization) 2012: Recommendation on software and content development principles 2010. (MoU/MG/12 N 476 Rev.1, 2012) Available at: http://isotc.iso.org/livelink/livelink/fetch/2000/2489/Ittf_Home/MoU-MG/Moumg500.html.
- OASIS (Advancing Open Standards for the Information Society) (s.a.). Retrieved 2013-07-01, from OASIS Unstructured Information Management Architecture (UIMA) TC: <https://www.oasis-open.org/committees/uima/charter.php>.
- Riley J. 2017: *Understanding metadata. What is metadata and what is it good for? A Primer Publication of the National Information Standards Organization (NISO)*. Baltimore: NISO (http://www.niso.org/apps/group_public/download.php/17446/Understanding%20Metadata.pdf).
- Riley J. 2012: ICT: The difference between data and information. Study notes: <https://www.tutor2u.net/business/reference/the-difference-between-data-and-information> retrieved 2017-09-03.
- Rowley J. 2007: The wisdom hierarchy: representations of the DIKW hierarchy. – *Journal of Information Science* 33 (2), 163-180.
- Steichen B. and Wade V. 2010: Adaptive Retrieval and Composition of Socio-Semantic Content for Personalised Customer Care. – Federica Cena et al (eds.). *Proceedings of the International Workshop on Adaptation in Social and Semantic Web* (SASweb – 2010), Hawaii: EEUU, 1-12 (<http://ceur-ws.org/Vol-590/>).
- UNESCO 2017: Infoterm, ICANN. *Glossary of the Internet governance terms* (IGG), Paris: UNESCO (http://en.unesco.org/sites/default/files/igg2017_en.pdf).
- universAAL Consortium. D8.3 2012: *Standardization usage plan and contributions*.
- Vermesan O., Friess P., Guillemin P., Gusmeroli S. et al. (eds.) 2011: *Internet of Things. Strategic Research Agenda*. Chapter 2: Internet of Things Strategic Research Roadmap, Aalborg (DA): River Publishers. ISBN 978-87-92329-67-7 (http://www.internet-of-things-research.eu/pdf/IoT_Cluster_Strategic_Research_Agenda_2011.pdf).
- Vermesan O. and Friess P. 2014: *Internet of Things. From research and innovation to market deployment*. Aalborg (DA): River Publishers, ISBN 978-87-93102-94-1 / ISBN 978-87-93102-945-8.
- Webopedia – <http://www.webopedia.com/>.
- Wikipedia – <https://en.wikipedia.org/> all quotations retrieved 2017-09-03.
- Zumpe S., Esswein W. 2002: Simplification of Knowledge Discovery using "Structure Classification". – Gaul W., Ritter G. *Classification, Automation, and New Media: Proceedings of the 24th Annual Conference of the Gesellschaft für Klassifikation e.V., University of Passau*, March 15-17, 2000, Dresden, Germany: Springer: 245-252. Available from: http://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-642-55991-4_26.

REFERENCED STANDARDS

- IEC 80000-14:2014 *Telebiometrics related to physiology as a part of the ISO and IEC 80000 harmonized series*.
- ISO/IEC 15938-5:2003 *Information technology – Multimedia content description interface*. – Part 5: Multimedia description schemes.
- ISO/IEC 12785-1:2009 *Information technology – Learning, education, and training – Content packaging*. – Part 1: Information model.
- ISO/IEC 24800-3:2010 *Information technology – JPSearch*. – Part 3: Query format.
- ISO 5492:2008 *Sensory analysis – Vocabulary*.
- ISO 9241-151:2008 *Ergonomics of human-system interaction*. – Part 151: Guidance on World Wide Web user interfaces.
- ISO 10241-1:2011 *Terminological entries in standards*. – Part 1: General requirements and examples of presentation.
- ISO 11354-2:2015 *Advanced automation technologies and their applications – Requirements for establishing manufacturing enterprise process interoperability*. – Part 2: Maturity model for assessing enterprise interoperability (<https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:11354:-2:ed-1:v1:en>).
- ISO 15836:2009 *Information and documentation – The Dublin Core metadata element set*.
- ISO 16642:2003 *Computer applications in terminology – Terminological markup framework (TMF)*.
- ISO/TS 19101-2:2008 *Geographic information – Reference model*. – Part 2: Imagery (<https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:ts:19101:-2:ed-1:v1:en>).
- ISO 19115:2003 (series) *Geographic information – Metadata*.
- ISO 19115-1:2014 *Geographic information – Metadata*. – Part 1: Fundamentals.
- ISO 22274:2013 *Systems to manage terminology, knowledge and content – Concept-related aspects for developing and internationalizing classification systems*.
- ISO/TS 22224:2009 *Health informatics – Electronic reporting of adverse drug reactions* (<https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:ts:22224:ed-1:v1:en>).
- ISO 24531:2013 (4.11) *<XML> all data between the start tag and end tag of an element*.
- ITU-T Y.2060:2012 Series Y: *Global information infrastructure, Internet Protocol aspects and next-generation networks. Next Generation Networks – Frameworks and functional architecture models*.
- ITU-T X.1081:2011 *The telebiometric multimodal model – A framework for the specification of security and safety aspects of telebiometrics*.
- ITU-T X.1082:2010 *Telebiometrics related to human physiology*.

ANNEX

Recommendation 2016 concerning standards on eAccessibility and eInclusion

(drafted at the IN LIFE Workshop “Strategic Standardization Issues Concerning eAccessibility & eInclusion” at the 15th International Conference on Computers Helping People with Special Needs – ICCHP 2016, in Linz, Austria, in July 2016)

Purpose:

Increasingly R&D projects and the software industry – especially for mobile technologies – consider the “Recommendation on software and content development principles 2010” whereby

“decision makers in public as well as private frameworks, software developers, the content industry and developers of pertinent standards /should be/ aware that multilinguality, multimodality, eInclusion and eAccessibility need to be considered from the outset in software and content development. These considerations are required in order to avoid the need for additional or remedial engineering or redesign at the time of adaptation, which tend to be very costly and often prove to be impossible”.

Since 2010, hundreds of standards about eAccessibility and eInclusion were developed or revised by technical committees in standards organisations at international, European, or national level – not to mention many industry standards developed by other standards developing organisations (SDO). In addition, there are possibly thousands of standards that have a bearing on persons with disabilities (PwD). In particular, ‘accessibility’ in a broad sense rarely occurs in the title or in the body of these standards.

“Recommendation 2016” addresses critical issues identified in recent conferences, initiatives and projects dealing with eAccessibility and eInclusion and related topics concerning the difficulties faced by system developers, their customers, health care providers and end-users when trying to find and apply pertinent standards.

The organizations endorsing Recommendation 2016 call upon stakeholders of eAccessibility and eInclusion, in particular standards developing organizations (SDOs) to:

- develop a more refined classification or keywording approach to identify content in standards with a bearing on eAccessibility and eInclusion
- register the potential relevance for eAccessibility & eInclusion of an emerging standard right from the beginning of a standardization activity
- cross-reference standards having a bearing on eAccessibility and eInclusion
- encourage the formulation and use of consistent vocabulary / terminology
- implement search functionalities that ease the use of standards
- facilitate the active involvement of PwD as end-users in standardizing activities among others by providing standards documents in an ‘accessible’ format

Implementing the above measures would enhance interoperability of eAccessibility&eInclusion related products and services and thus benefit users of standards and standardization at large.

Recommendation:

Standards development processes and monitoring in conjunction with standards about eAccessibility and eInclusion and related aspects, should allow the coordination of standardizing activities across technical committees and SDOs, leading to content coherence among standards about similar themes. This would help industry and other organizations to comply with standards' requirements referring to corporate social responsibility and risk management, as well as with the latest legal regulations on accessibility in eProcurement and public websites.

Supportive measures may be worthwhile pursuing, to (a) promote certification schemes based on standards about eAccessibility and eInclusion, (b) encourage education and training activities regarding such standards, and (c) enhance the positive role that media (both institutional and social) and civil society can play here.

Online endorsement: [aaate-endorsed-the-recommendation-2016-concerning-standards-on-eaccessibility-and-einclusion/](#)

DAIKTŲ INTERNETAS – LŪKESČIAI IR REALYBĖ: SVARBIUSIOS DAIKTŲ INTERNETO TECHNOLOGIJŲ PROBLEMAS IR ŽMOGAUS BEI KOMPIUTERIO SĄVEIKOS TURINYS

Daiktų internetui skirtų mokslinių tyrimų ir technologinės plėtros progresas labai spartus. Daiktų internetas gali technologiškai sujungti daugumą visų elektroninių paslaugų teikimo sritis, įskaitant e. sveikatos, e. verslo ir prekybos, e. valdymo, net e. švietimo ir kitas paslaugas, o kur dar junginiais su žodžiu „išmanus“ ar „pažangus“ įvardijami projektai (tokie kaip išmanieji miestai, išmanusis transportas, išmaniosios ligoninės). Turint omenyje šiuos dalykus, vis labiau ryškėja žiūrėjimo į *sąveikumą* pirmiausia per technologijų prizmę (techninis sąveikumas), taip pat tam tikru mastu ir per semantikos prizmę (semantinis sąveikumas) trūkumai. Internetinių turinio platformų, vartotojams siūlančių vieną ar daugelį išteklių, gausa iš pirmo žvilgsnio atrodo pribloškianti. Atidžiau pažiūrėjus į šių išteklių turinio sąveikumą ir kokybę matyti, kad jiems dažnai trūksta teorinio-metodologinio pagrindo. Situacija tampa dar sudėtingesnė, kai turinys – ypač įvairių rūšių mikroturinys – yra kuriamas, prižiūrimas ir siejamas su kitu turiniu interneto naudojimu pagrįstais metodais. Kai daiktų interneto *daiktų* „sukurti“ duomenys turi būti interpretuojami, kad taptų informacija ir žinomis, nebepakanka paprasto *objektų* (fizinio pasaulio objektų ar virtualių dalykų) identifikavimo ir žodinio ar nežodinio *vardo* priskyrimo, neatsižvelgiant į atitinkamas sąvokas. Kai *daiktus* turi atspindėti skirtingų kalbų žodžiai ar nežodiniai ženklai esant kitoms jutiminio suvokimo formoms, *semantika* turi remtis sąvokomis. Kaip viena pamatinė idėja ar sąvoka, pasiekama per atskirą universalųjį adresą ar pastoviąją nuorodą, apibrėžtas mikroturinys apima daugelį įvairių turinio rūšių – galiausiai net joms apibūdinti naudojamus metaduomenis. Kyla klausimas, ar šios įvairios mikroturinio

rūšys, įskaitant leksikografinius ir terminologinius duomenis (taip pat ir mokslines nomenklatūras), valdomuosius žodynus (tezaurus ir kitas žinių tvarkybos sistemas), žinių struktūrinimo sistemas (ontologijas, temų žemėlapius ir kt.) ir atitinkamus metaduomenis, gali būti plėtojamos ir valdomos, remiantis viena plačios aprėpties metodologija – terminologijos metodologija. Žinoma, reikia atsižvelgti į skirtingų mikroturinio rūšių skirtingus *vaidmenis*.

Gauta 2017-09-07

Christian Galinski
International Information Centre for Terminology (Infoterm)
c/o CO-SPACE
Gumpendorferstrasse 65/1, 1060 Vienna, Austria
E-mail cgalinski@infoterm.org

Comprehension and use of the literary terms *pastišs* (*pastiche*) and *parodija* (*parody*) in Latvian literary studies

---

ANITA HELVIGA

Liepāja University

Kurzeme Institute of Humanities

SIGITA IGNATJEVA

Liepāja University

Kurzeme Institute of Humanities

KEYWORDS: *pastišs*, *parodija*, literary terms, Latvian terminology

INTRODUCTION

Terms are subjects to change as any lexical unit in a language. Conducting research on the formation and development of the terminology of Latvian literary studies particular attention is paid to the terms which have undergone different semantic and functional changes. In this article, two such terms – *pastišs* and *parodija* – are investigated. The terms *pastišs* and *parodija* are not new in Latvian literary studies, but their explanations are ambiguous, and several semantic nuances continue to develop. That happens in connection to the interpretation of the notions in related fields and different cultures, their mutual interaction and influence. There is a view that *pastišs* is also *parodija*, thus unifying the notions. Such view is narrowed down and does not allow complete semantically functional comprehension of the terms and consequently does not provide adequate and precise use.

The aim of the article is to reveal the main features of the comprehension and use of the terms *pastišs* and *parodija* according to the chronology of the development of Latvian literary studies, emphasizing the specific features of the terms and recording the changes.

To investigate a wider scope of the terms' use, the examples from general language dictionaries, literature in the field of literary studies, textbooks and periodicals are provided along with the examples from dictionaries of terms.

The article consists of two main parts. The first part describes the appearance and form of the term *pastišs*, gives the explanation and definition of the term and compares the semantic interpretation of the term in the related fields and contact languages, reveals the features of transterminologization. The second part deals with analysis of explanations of the word/term *parodija* in different lexicographical (including terminographical) sources and reveals the aspects of determinologization of the word. Lexicographical sources of two contact languages (English and Russian) are used for comparison, because semantic changes of the words (including terms) are influenced by much wider linguistic space than one language.

1. THE TERM *PASTIŠS*

The term *pastišs* is used much more frequently in Latvian musicology than in Latvian literary studies. The word is seemingly introduced in the Latvian language as a musical term. The word *pastišs* can be found in few Latvian dictionaries. The meaning is usually explained as ‘the imitation of style, reproduction’. It should be mentioned that the word (and therefore the term) is not commonly familiar – in the Latvian mass media the question “What is pastiche?” is often asked by the intellectuals.

1.1. The adaptation of the loan word in Latvian

The Latvian word *pastišs* ‘pastiche’ is borrowed from French *pastiche* which is a loan word itself – from Italian *pasticcio* ‘mixed, blended’. There is no agreement on the proper Latvian form of the word: the term has been used in different forms, both in masculine (*pastišs*) and feminine (*pastiša*), as declinable and indeclinable (*pasticio*, *pastičo*, *pastičio*) word:

“Pastičio ir savervējums no jau agrāk uzrakstītām arijām, kurām tagad piemēro citu tekstu.” (Sproģis 1921: 14);

“[...] lieliskas ir Klieņa dzeju *pastišas*.” (Grīns 1956a: 5);

“[...] kāpēc tāds *pastišs* būtu vajadzīgs.” (Sarma 1983: 24);

“[...] cik šīnī skatē ir nopietnu veikumu, cik šarlatānisku eksperimentu [...] un *pasticio* darbu?” (Dambergs 1986: 3);

“*Pastičo* – stila imitācija, atdarinājums.” (Ausekle u. c. 1997: 421)

Hence all those different forms of the loan word – *pastišs*, *pastiša*, *pastičo*, *pasticio*, *pastičio* – in Latvian are used to designate the same notion. The indeclinable forms were used mostly in the sources published

before the World War II and in the publications by the Latvian émigrés. Although the different grammatical forms of the term can be found even in the contemporary Latvian, the dominating form is declinable, masculine *pastišs* which can be recognised as the normative form.

1.2. The explanation and definition of the notion designated by the term *pastišs*

There are few sources in Latvian which provide a definition of the *pastišs*. The main elements of the explanation are – imitation of style, stylisation, reproduction.

The term *pastišs* was first mentioned in the Latvian periodicals in the first half of the 20th century and we have to admit that the term was used only in music with the meaning ‘imitation, variation, construction of the previously known’. The same explanation is given in the reputable lexicographical publication *Latviešu konversācijas vārdnīca*. For example:

“[...] lūzums Gluka apziņā noticis Londonā, kur tam reiz apstellējuši uzrakstīt vienu “pastičio”. [...] Priekš šī pastičio Gluks izmeklējis taisni tās vietas no viņa operām, kuras publikai visvairāk patika.” (Sproģis 1921:14);

“1738. [gada] 25. febr. viņš [Hendelis] dod pirmuzvedumā operu “Alesandro Severo”, kas gan rakstīta kā “pastičo”, tas ir, izmantojot ārijas un gabalus no viņa citām operām.” (Rollāns 1935: 39);

“Pastičo (it. pasticcio ‘pastēte’): 1) operas, kuru mūzika sastādīta no dažādu komponistu agrākiem darbiem, pielāgojot tos jaunam libretam; arī tādas operas, kas radušās kā kolektīva darba rezultāts; 2) kompozīcijas, pie kurām daļību ņēmuši vairāki komponisti, sevišķi variācijas.” (LKV 1937–1938, 31106)

In literary theory, the term has been introduced very gradually and seemingly reluctantly. In the Soviet period, the term is almost out of use, therefore it is not included in the most significant lexicographical publication of the Soviet period *Latviešu padomju enciklopēdija* (LPE 1981–1988), in numerous works on poetics by Vitolds Valeinis (e.g. Valeinis 1961; Valeinis 1978; Valeinis 1982), or in the textbooks (e.g. Bībers et al. 1983; Grase 1988; Ausekle et al. 1990). The word is not mentioned in the major dictionary of the Latvian language *Latviešu literārās valodas vārdnīca* (LLVV 1972–1996) or in the dictionaries of foreign words published in the Soviet period (e.g. SV 1951; SV 1969; SV 1978).

In the recent period of the development of terminology (after 1990, cf. Baltiņš 2006: 72), the explanation of the meaning (general and termino-

logical) of *pastišs* in the Latvian lexicography is still mostly disregarded. The term is not mentioned in the latest dictionary of the Latvian language (MLVV-e) or in the publications of musical, cultural and literary terms where it should have been included, for example in *Mūzikas terminu vārdenīte* (Torgāns 2010), *Mākslas un kultūras vārdnīca* (Aldersons 2011), *Vārdnīca modernisma un postmodernisma literatūras lasītājiem* (Skalberga 2011). In the bilingual dictionaries avoidance of the word *pastišs* can also be observed – the term is completely or partially substituted by *stilizācija* ‘stylisation’, e.g. in the *English-Latvian and Latvian-English Dictionary*, in the Latvian-English part the term is not mentioned, in the English-Latvian part *pastiche* is translated as *pastičo* (in music) and *stilizācija* (in literature) (ALLAV 2003: 314). It should be mentioned that the terminological meaning of the word *stilizācija* is similar but not identical. According to Janīna Kursīte, *stilizācija* means dopting and incorporating the most characteristic features of an author, literary movement, epoch into a text of different movement, epoch, author (Kursīte 2002: 389). Not going into details of stylisation, it can be concluded that modern interpretation closely relates stylisation to the explanation of the notion designated by both words *pastišs* and *parodija*.

Modern understanding of the lexical and terminological meaning of the word *pastišs* is based on various explanations in different sources. Four sources have been used for the comparison: *Lielā enciklopēdiskā vārdnīca* (LEV 2003), which belongs to the encyclopaedic dictionaries of general scope; a terminological dictionary of poetry *Dzejas vārdnīca* by J. Kursīte (Kursīte 2002); a study guide in literature for secondary school (Lukaševičs, Mickeviča, Sokolova 2007) and a foreign words dictionary *Ilustrētā svešvārdu vārdnīca* (ISV 2005), which should explain the loan word’s general meaning.

“**Pastičo** – mākslas darbs, kurā apzināti atdarināts cita laikmeta vai mākslinieka stils.” (LEV 2003: 781);

“**Pastišs** (fr. *pastiche*) jeb *pastičo* – termins poststrukturālisma poētikā, radies no it. *pasticcio*, kas apzīmē stilizāciju, dažādu operu fragmentu salikumu vienā popūrījā. Lietots galvenokārt divās nozīmēs: 1) parodijas vai pašparodijas veids, kas saskaņā ar postmodernistu uzskatu ļauj cīnīties pret sastingušo valodu, valodas un poētiskajām klišejām; 2) rakstīšanas veids, kas brīvi operē ar visdažādāko stilu, virzienu, strāvojumu elementiem, saliekot tos kopā “kā iznāk”.” (Kursīte 2002: 299);

“**Pastišs** – parodijas veids, kas ietver sevī gan eksperimentālu formu, gan paš-parodēšanu. [...] Tradicionālā parodija postmodernisma ietvaros vairs nevar pastāvēt, jo ir anulētas autoritātes, kuru vietā stājies pastišs, kas faktiski ir parodija par parodiju. Tādējādi apzināti tiek jaukti un apvienoti dažādu māksliniecisko stilu elementi un literatūras žanri, izmantoti dažādi leksiskie slāņi un atšķirīgas sociālās pozīcijas.” (Lukaševičs, Mickeviča, Sokolova 2007: 109);

“**Pastičo** [it. pasticcio ‘pastēte’] – glezna, kāda ievērojama mākslinieka darba atdarinājums.” (ISV 2005: 552)

The first explanation emphasizes the principle of deliberate imitation, the second defines pastiche as a kind of self-parody in relation to the aesthetics of post-modernism. The third explanation interprets the notion as parody on a parody, in which the linguistic, stylistic and genre elements are deliberately mixed. The fourth explanation is narrowed down for it is associated exclusively with painting.

1.3. The explanations of the term in English and Russian sources

Undeniably, the development of terminology and lexicography is influenced by the main contact languages, therefore it is useful to look into English and Russian terminographical sources.

It is remarkable that in Latvian sources the explanation of pastiche does not usually include the evaluative element of this stylistic phenomenon, although it can be perceived from the context that the term is used either with neutral or negative connotations. On the contrary, English sources emphasize that pastiche can be produced with a particular attitude towards source text or hypotext – with either neutral, or positive, or negative attitude.

For the purpose of comparison, two English sources with comprehensive explanations of the term are quoted:

“**Pastiche** [pas-teesh] A literary work composed from elements borrowed either from various other writers or from a particular earlier author. The term can be used in a derogatory sense to indicate lack of originality, or more neutrally to refer to works that involve a deliberate and playfully imitative tribute to other writers. Pastiche differs from parody in using imitation as a form of flattery rather than mockery, and from plagiarism in its lack of deceptive intent. [...] The frequent resort to pastiche has been cited as a characteristic feature of postmodernism.” (Baldick 2008: 249);

“**Pastiche** Whether applied to part of a work, or to the whole, implies that it is made up largely of phrases, motifs, images, episodes, etc. borrowed more or less unchanged from the work(s) of other author(s). The term is often used in

a loosely derogatory way to describe the kind of helpless borrowing that makes an immature or unoriginal work read like a mosaic of quotations. More precisely, it has two main meanings [..]. There is a kind of pastiche which seeks to recreate in a more extreme and accessible form the manner of major writers. It tends to eliminate tensions, to produce a more highly coloured and polished effect, picking out and reiterating favourite stylistic mannerisms, and welding them into a new whole which has a superficial coherence and order. Unlike plagiarism, pastiche of this kind is not intended to deceive: it is literature frankly inspired by literature [..]. The second main use of pastiche is not reverential and appreciative, but disrespectful and sometimes deflationary. Instead of ironing out ambiguities in its source(s) it highlights them. It cannot be distinguished absolutely from PARODY, but whereas the parodist need only allude to the original intermittently, the writer of pastiche industriously recreates it, often concocting a medley of borrowed styles [..]. Many of the specialized uses of pastiche are reminiscent of this literary game: it may give encyclopaedic scope to a work, including all previous styles (Joyce's *Ulysses*); it is used by writers who wish to exemplify their ironic sense that language comes to them secondhand and stylized (George Herbert's 'Jordan I'). And a general air of pastiche is created by many writers who, for various reasons, refuse to evolve a style of their own [..]. Fredric Jameson argues that parody has been replaced by pastiche in post-modernism, where all the cultural styles of the past are open to cannibalization and appropriation: 'Pastiche is, like parody, the imitation of a peculiar or unique, idio-syncratic style, the wearing of a linguistic mask, speech in a dead language. But it is a neutral practice of such mimicry, without any of parody's ulterior motives, amputated of the satiric impulse, devoid of laughter.'" (Childs, Fowler 2006: 167–168)

Those explanations emphasize the relatedness of pastiche to parody and the aesthetics of postmodernism, to deliberate imitation of other literary works, to literary and linguistic game.

In general language lexicon (not in the terminology of the field) or in the wider sense, the main characteristic of pastiche is *imitation* of a particular work, author or period:

“**pastiche** – an artistic work in a style that imitates that of another work, artist, or period.” (COED 2002: 1043);

“**pastiche** – 1. picture or musical composition made up from or imitating various sources. 2. a literary or other work of art composed in the style of a well-known writer, artist, etc.” (OID 2000: 598)

The connection of pastiche to parody and self-parody as well as to postmodernism is even more accentuated in the definitions of pastiche in the Russian sources:

“**Пастиш** – это (от итал. *pasticco* – опера, состоянная из кусков других опер; попури) замена пародии классического модернизма в постмодернизме. Пастиш отличается от пародии тем, что теперь пародировать нечего, нет того серьезного объекта, который мог бы быть подвергнут осмеянию. Как писала О. М. Фрейденберг, пародироваться может только то, что “живо и свято”. В эпоху постмодернизма ничто не живо и уж тем более не свято.” (Textologia-e);

“**Пастиш** это термин постмодернизма, редуцированная форма пародии. На первых этапах осмысления художественной практики постмодернизма трактовалась его теоретиками либо как специфическая форма пародии, либо как самопародия.” (ЛСТ-е);

“**Пастичко** (от итал. *pasticcio*, букв. ‘паштет’, переносное значение – ‘смесь’) – или многих авторов; иногда такое сочетание преследует цель создать новое произведение. Близка к П. современная литературная композиция – монтаж из многих произведений одного или нескольких авторов по тематическому признаку. Однако в П. заложен и сатирический смысл, содержится элемент пародирования; поэтому П. часто связано с пародией.” (СЛТ-е)

Consequently, in the English and Russian lexicographical sources, the term *pastiche* in contemporary sense is closely related to postmodernism aesthetics, but in the Latvian language such comprehension has not become widespread yet.

In the Latvian literary studies, no research has been published yet on the use of *pastiche*, while in Lithuanian the research by Laura Auksutytė *Pastišas lietuvių literatūroje: žaidimas klasikų kaukėmis (Pastiche in Lithuanian Literature)* is available (see Auksutytė-e). Detailed research, the analysis of wide range of examples and the identification of the characteristic traits would provide comprehensive information to describe the content of the notion and to suggest an adequate definition of the lexical and terminological meanings of the word *pastišs*. For the present, it has not been done in the Latvian literary studies.

1.4. The use of the term *pastišs* in the previous stages of the development of Latvian terminology

As mentioned above, in the Soviet period, the term is very rarely used, whereas in the periodicals of the Latvian émigrés, the term is comparatively frequently used to denominate the imitation of style/language, the reproduction of style/language; at times the term is used with an explana-

tion that neither the readers, nor literary critics are completely aware of the meaning of the term:

“Mūsu oriģinālproza nav ne pilnu simt gadu veca, ir izzarojusi ātraudze, bez lielākām tradīcijām – kur tai sacensties, piem., ar Džēmsu Džoisu, kurš sava Ulisa nodaļas sarakstījis vai katru citādā atdarinātā angļu rakstniecības laikmeta stilā (p a s t i š ā).” (Grīns 1955: 8);

“Tātad romāna autoram [Jānim Sarmam] tikai pa retam gadās “pārcensties” senlaicīgās izteiksmes p a s t i š ā.” (Pļavkalns 1967: 11);

“Višgrūtāk iegūt to valodas formu, ko sauc par p a s t i š u (atdarināta valoda). [...] P a s t i š u iegūt ir ļoti grūti tāpēc, ka, lai to panāktu, ir jāpazīst pirms kāda laikmeta saimnieciskā, garīgā, politiskā dzīve līdz pēdējam sikumam. Bet tā kā tā taisni valodā slēpjas laikmeta dziļākā jēga, tad šīs grūtības, kas prasa gadus, ir jāuzņemas. Protams, lasītājam, tā ir tikai “vecmodīga” valoda, un pat daudzi kritiķi nezina, kāpēc tāds p a s t i š s būtu vajadzīgs.” (Sarma 1983: 24)

Most frequently the term is used and explained in the articles published in the Latvian émigrés' periodicals *Laiks* and *Austrālijas Latvietis* in the 1950s by Latvian literary critic residing in Stockholm Jānis Grīns (1890–1966):

“Jānis Sarma ir tāds p a s t i š a jeb imitētas valodas meistars, ka otra tāda mums nav. Šī “vecmodība” viscaur viņa romānā [“Negantnieks”] ir iztūrēta. Redzams, ka viņš attēlojamo laikmetu pazīst “kā savu kabatu”.” (Grīns 1957b: 3);

“Mazāk šai romānā [Anšlava Eglīša “Līgavu mednieki”] iederas iespraustās dzejas un humoristiskās vēstules atdarinātā stilā (p a s t i š ā).” (Grīns 1957a: 3);

“Atzīmējams, ka dažreiz rakstnieki atraduši par vajadzīgu imitēt svešu stilu, pie kam liela loma ir arī leksikai (līdzī arī sintaksei). Rūd. Blaumanis kādā humoristisku dzejoļu ciklā smalki ir imitējis vairāku dzejnieku stilu. Aleksandra Grīna “Krustnešu gaitas” ir sarakstītas, atdarinot chroniku stilu līdz ar leksiku. Jānis Sarma tāpat parādījis labas spējas (Vīru valoda) atdarinot 19. g. s. dažu posmu stilu. Atdarinātu, imitētu stilu sauc par p a s t i š u (no franču pastiche).” (Grīns 1956b: 8)

As can be seen in the examples above, J. Grīns emphasizes that pastiche is a particularly chosen, imitated language or style, deliberately made to imitate an author or a period. Only occasionally it is meant to create a comic effect.

Occasionally, for example, in the book *Laikmetu ārdītāji* by Konstantīns Raudive, a word group *pastišais stils* ‘pastiche-like style’ is used referring to the situation when the subject, the plot, the experiences are not the

most important constituents of a literary work, instead giving way to deliberate stylization, combinations and stylistic refinements:

“Prusts ir intelektuālās Francijas visdīvainākais kompozitums: viņa *pastiša*is stils, viņa finešu smalkums, viņa kombināciju sublimācija, viņa apzinīgā stilizācija aizsniedz tās garīguma robežas, kur viela, tematika, atziņa, pārdzīvojums zaudē savu pirmatnējo nozīmi [...]” (Raudive 1974: 61)

1.5. Contemporary context of the term *pastišs*

The term *pastišs* becomes increasingly popular in the recent stage of the development of Latvian terminology (since 1990). It is used in the writings about the literature of the 1920s and 1930s and refers to a period appropriate choice of language, for example, in the article on literary creation of Aleksandrs Grīns by Ingrīda Kiršentāle:

“[Aleksandrs Grīns] krāja materiālu dažam vēlākam literāram sacerējumam, ko rakstīja *pastišā*, atdarinot seno laiku valodu.” (Kiršentāle 1994: 66)

Mostly the term refers to the theoretical aspects of the aesthetics of postmodernism and is introduced in the Latvian language by the translations of research texts (e.g. Boiko 1989), the publications by Latvian literary theorists (e.g. Berelis 2001) and explorations of postmodernism in theatre (e.g. Gulbe 2004):

“Hibridizācija, vai arī mutējoša žanru reprodukcija, kur ietilpst arī tādas formas, kā parodija, travestija un *pastičo*. [...] Reprēzentāciju bagātina gan klišejas, gan plaģiātismi [...], parodija un *pastičo*, pops un kičs.” (Boiko 1989: 4);

“Ideja nogājusi pilnu aprites loku: no tekstiem, kas orientēti uz visaugstpiearīnākajiem intelektuāļiem, līdz triviālajai literatūrai, bet no tās – atpakaļ “nopietnajā” literatūrā, kas nu nekautrējas tiem pašiem augstpiearīņiem piedāvāt triviālo žanru parodijas? *pastišus*? inversijas? vārdu sakot, nopietni uztvert šās pavisam nesen par banālām un sevi cenošiem rakstniekiem par nepiemērotām uzskatītas lietas.” (Berelis 2001: 146);

“Galveno – sakrālo – varoņa tēmu nomāc perifērā tēma par aprobežoto tautu, kas risināta parodijas un *pastičo* formā.” (Gulbe 2004: 170)

Currently, several explanations of the term can be found in the Latvian periodicals, everyday communication and electronic environment, revealing the contemporary comprehension and use of the term which involve close relatedness of the notions *pastiša* and *parodija*. The first example is a citation from an essay by Rihards Rubīns *Smiekli, no Homēra līdz *pastišam** (‘Laughter from Homer to pastiche’) (see Rubīns 2008-e),

the second and the third example – from reference materials available online (see Postmodernisma ABC-e; Kulturoloģija-e):

“Pastišs. Postmoderna parodija. Aicinājums mūsdienīgi pasmaidīt, pasmieties par sevi, apzinoties situācijas traģikomiskumu. Ironiskais splīns, dekonstrukcija, bet nebūt nihilisms. Drīzāk jauns *plato* (vērtību sistēmas kolāža), kas, aprobēta pieredzē, pretendē uz jaunu patiesību, kurai nav nepieciešams pierādījums. Šaubies par visu, tomēr vienmēr saglabā smaidu. *Šizofrēnisko diskursu*, kurš kritizē “prātā jukušos”, kuri sevi uzskata par “normāliem”. *Menipeja* – tieksme atteikties no estētiskām vērtībām. Šokēt ar neglīto, pat patoloģiju. Māksla ir viss. Tas nav kājāmgājēja, pajūgā braucoša cilvēka viedoklis. Steigā izmesta replika. *Nejaušība – dzīves karaliene*. Smejošs cilvēks – ērts ceļabiedrs.” (Rubīns 2008-e);

“Kas ir *pastišs* un ar ko tas atšķiras no parodijas?

Pastišs ir unikāla stila imitācija, stilistiskās maskas lietošana, runa mirušā valodā, neintrāla mimikrija, darbība bez apslēptas vēlēšanās parodizēt un bez satīras, izsmiekla; *pastišs* ir parodija, kura zaudējusi humora izjūtu.

Parodija postmodernistiem acīmredzot šķita pārāk mērena, jo parodija atgādina par dzīvē sastopamām normālām izpausmēm. Turklāt ne tikai normālām, bet gan spilgtām un unikālām izpausmēm, kuras parodijās momentā spēj atpazīt auditorija.

Atkārtosim: postmodernismam nekas cits neatlika, kā pievērsties *pastišam*, jo stilistiskās inovācijas nav iespējamās, var tikai imitēt mirušos stilus, runāt šo stilu balsī, slēpjoties aiz maskas. Tas nozīmē, ka postmodernisms tiecas pēc mākslas, bet tikai pa citu ceļu. Un tas nozīmē, ka postmodernisma mākslas viens no galvenajiem rezultātiem būs mākslas noslidēšana „vecās” mākslas varā.” (Postmodernisma ABC-e);

“*Pastišs* – stilizācija, parodijas vai pašparodijas veids; arī rakstīšanas veids, kas brīvi operē ar visdažādāko stilu, virzienu, strāvojumu elementiem, saliekot tos kopā “kā iznāk.” (Kulturoloģija-e)

Although the use of the term *pastišs* in contemporary Latvian has increased significantly it seems that the comprehension of it is not convincing and completely unequivocal yet. The context of the use indicates that pastiche as a stylistic device can be perceived with neutral or negative connotations. This feature of pastiche is emphasized more in English sources. Pastiche can be made with different attitudes towards the source text or hypotext – positive, neutral or negative; there is still deficiency of research on the matter in Latvian literary studies.

Latvian lexicographical sources do not provide generally accepted and definite distinction between the terms *parodija* and *pastišs* (or between *stilizācija* and *imitācija* as the fundamental characterizing words), while

several foreign authors offer the criteria for the distinction. The comparison of the different definitions shows that an essential criterion is the presence of comicality. Parody, in contrast to pastiche, includes comical elements, humorous attitudes.

2. THE TERM *PARODIJA*

The first chapter of the article already brought up the close connection between *pastišs* and the notion contained in the term *parodija*. To define both notions as precisely as possible and to reveal their terminological content, the nuances of the similar and dissimilar features should be carefully investigated. The word *parodija* is widely used in Latvian (in contrast to the word *pastišs*), therefore there is a reason to assume that the semantics of the word has considerably expanded, multiple meanings are in use and the word now belongs to the general language lexicon.

2.1. The etymology and spelling of the word

The word *parodija* is a loan word from French *parodie* from the Greek *parōidia* < *para* ‘beside, parallel to’ + *ōidē* ‘song, ode’ and its literary meaning is ‘counter-song’ (SV 1999: 563).

The word *parodija* has been included in Latvian dictionaries since the second half of the 19th century (e.g. Valdemārs 1872; Dravnieks 1886), meaning “zobgalīgi pārgriezts raksts” (‘quizzically transformed/modified writing’) (Valdemārs 1872: 363). It was written also with the long *ō* – *parōdija* (cf. SV 1934: 215) in accordance with the orthography of the time.

Related derivatives are also used in Latvian: the nouns *parodists*, *parodējums*, *parodēšana*, the verb *parodēt*, the adjective *parodisks* and the adverb *parodiski*.

2.2. The explanation of the meaning of *parodija*

The word *parodija* (unlike the word *pastišs*) can be found in dictionaries of general Latvian lexicon, in dictionaries of foreign words, in encyclopaedias and in dictionaries of terms. Mostly, two meanings are indicated:

- 1) relevance to a piece of art (literary, musical) in which an essence of the phenomenon is imitated humorously or ironically;
- 2) reference to something which has only external or even distorted similarity with the core of the phenomenon. (SV 1999: 563; LVV 2006: 788; etc.)

Therefore, a conclusion can be made that the first lexical meaning can mostly be attributed to the comprehension of the term, whereas the second meaning is more appropriate for colloquial style and relates to de-terminologization.

The comprehension of the notion *parodija* in Latvian is more accurately defined in comparison to the comprehension of *pastišs*. The central semantic element of the word *parodija* is connected to imitation.

2.3. The use of the term *parodija* at the end of the 19th century and the first half of the 20th century

At the end of the 19th century and the beginning of the 20th century the term *parodija* was used mostly to imply a derogative attitude towards the imitated, mocked, characterised phenomenon. As the dictionary of foreign words published in 1908 explains, *parodija* is “Zobgalīgs pakaļdarinājums, izķēmojums pēc iespējas tuvu pie oriģināla pieturoties.” (‘Quizzical forgery, disfigurement as close as possible to the original’.) (Lībknehts 1908: 218)

Many parodies at the time are published in the magazine *Vārdotājs*. Usually, first the original text (poem) is published, followed by the parody. The titles indicate which one is original and which is the parody, for example:

P. Bērziņš Oriģināls	Mas.-Dund. Parodija
Kas grib rozes plūkt,	Kas grib kasē kļūt,
Saldu medu sūkt,	Pilnu maku gūt,
Tam, kad dzeloņi ar dur	Tam, kad direktoru vēl
Jāiztur.	Jāiztur. (<i>Vārdotājs</i> , 1906, 1 Jan.)

If the original (author, literary work) is well-known, it is not indicated assuming that the readers are familiar with the text of original. For example, the parody of the popular song “Ja ikviens tik zemē sētu / Vienu graudu veselu, / Kas gan izskaitīt tad spētu / Zelta kviešu krājumu”:

Ja ikviens, kas rakstīt prastu,
Sāktu rakstīt kritikas,
Kas gan izlasīt tad spētu,
Bezgalīgās muļķības! (Jūrm.-Janc.) (*Vārdotājs*, 1906, 15 Jan.)

In later decades, the term is mostly used to designate a particular feature of literary style or genre of literary work. Such explanation can be found in the first reputable encyclopaedia *Konversācijas vārdnīca* (KV III) and in the articles at the beginning of the 20th century (e.g. Bērziņš 1925):

“PARODIJA Dzejas veids, kas pēc kāda pazīstama, nopietna dzejas gabala parauga, piepaturot tā formu un pa daļai izteiksmi, apdzied kādu zemāku priekšmetu, lai to tādā kārtā izjokotu.” (KV III 3075);

“Višmanis izšķir 5 imitācijas veidus. Pirmais no tiem ir parodija, kura ceļas, uzglabājot oriģināla formu un atskaņas, bet ieliekot viņās citu saturu.” (Bērziņš 1925: 16)

In one of the most reputable reference sources of the first half of the 20th century, *Latviešu konversācijas vārdnīca*, the explanation is given on parody in literature and music, emphasizing the mocking and ridiculing aspects of the imitation:

“**parodija** (gr. *parōdiā* ‘blakus dziesma’):

1. Kādas literāras parādības vai dzejas atdarinājums pretējā garā, parasti parauga īpatnējā izteiksmes veidā ietverot pretsstatīgu saturu. Visumā žanra nokrāsa jautra un satīriskā, sevišķi tādos sacerējumos, kur parauga nopietnā doma parafrazējot pārvērsta par joku, zobgalību vai izsmieklu. [...] Bet var būt arī vispārīgāka rakstura parodisks darinājums, kas ar zināmu pašvērtīgu humoru skar laikmeta tipiskās literārās vai sadzīves pretišķības. Vēl plašākā uztverē parodisks atdarinājums tuvinās travestijai. [...]

2. Mūzikā parodija agrāk nozīmēja gan kāda skaņdarba imitāciju kariķēšanas nolūkos, gan arī kāda teksta pielāgošanu pazīstamam tekstam bez zobgalīgiem nolūkiem. [...]” (LKV 1937–1938: 30870–30872)

2.4. Contemporary comprehension of the term *parodija* in Latvian literary studies

In the literary studies of the Soviet period in the middle of the 20th century, the term refers mostly to elimination of the silly or absurd features of a work of another author in satirical literature or caricatures. For example, in the dictionary of literary terms translated from Russian, *parodija* is defined as a kind of satirical literature (see ĪLTV 1957), but in the early works by the period’s most prominent literary theorist V. Valeinis the term refers to a caricature of style of an author or literary movement (see Valeinis 1961 etc.):

“PARODIJA Grieķu *parōdia* no *para* ‘pret’ un *ōdē* ‘dziesma’. Viens no satīriskās literāras paveidiem, dzejā vai prozā sacerēts darbs, kurā parasti parādītas smieklīgās vai aplamās puses kāda pazīstama rakstnieka daiļradē vai kādā populārā darbā.” (ĪLTV 1957: 167);

“Parodija ir kāda rakstnieka vai literāra virziena stila kariķējums. Bieži vien parodija apvienojas ar karikatūru. Piemēram, “Dons Kihots” reizē ir parodija par bruņinieku romānu stilu, kā arī paša bruņinieka karikatūra. Latviešu literatūrā ar nosaukumu “Karikatūras” virkni parodiju devis Andrejs Upīts.” (Valeinis 1961: 209)

In the lexicographical sources of the end of the 20th century, the explanations of the term *parodija* still mention the aim of the phenomenon described previously – parody is made to ridicule, criticise, fight with the undesirable –, but the formulations are more general, not so tendentious, for example, parody is “deliberately distorted core of the phenomenon” (LVV 2006: 788), “exaggerated comical imitation” (MLVV-e).

At the beginning of the 21st century, Latvian literary theorists provide more comprehensive explanations of the term. Andrejs Grāpis regards parody as an aesthetic category of fiction (see Grāpis 2001), J. Kursīte emphasizes the representations of parody in Latvian literature – particularly the most remarkable works and authors of the former period have been parodied (see Kursīte 2002):

“P a r o d i j a. Daiļliteratūras estētiska kategorija. Literāra darba, priekšstata, tematikas vai stila komisks atdarinājums, kurā sagrozīta būtība.” (Grāpis 2001: 10);

“P a r o d i j a. Dzejā vai prozā sacerēts darbs, kurā no komiskās puses parādītas kāda sabiedrībā pazīstama rakstnieka vai daiļdarba īpašības. Kariķēti sabiezinot, tiek attēlotas parodējamajam autoram raksturīgas valodas konstrukcijas, iemīļoti leksikas elementi, sintakses īpatnības u. tml. Latviešu dzejā visvairāk parodēti dekadenti un J. Steiks, jo viņi bija pirmie, kas apzināti un noteikti atteicās no klasiskā izteiksmes veida, kas latviešu tradīcijā bija dominējis kopš 18. gs. Pirmais parodijas vilnis skāra tautiskā romantisma (precīzāk – pseidotautiskā romantisma un pseidosentimentālisma) dzeju, kas klasisko izteiksmes veidu bija padarījusi pliekanu. Kā dekadentus, tā pseidotautiskos romantiķus labprāt savā dzejā parodēja R. Blaumanis. [...] Parodēta arī pārlicka aizraušanās ar kādām pantformām vai pantmēriem [...]” (Kursīte 2002: 295)

2.5. The definitions of the term *parody* in the English and Russian lexicographical sources

Likewise the Latvian literary sources, the Russian lexicographical sources emphasize such elements of parody as comicality and mockery:

“**ПАРОДИЯ** вид сатирического произведения, целью к-рого служит осмеяние литературного направления, жанра, стиля, манеры писателя, отдельного произведения. П. может быть направлена против определенных особенностей литературных произведений – тематики, идейного содержания, особенностей сюжета, образов героев, композиции, языка.” (СЛТ-е);

“**Пародия** это в литературе и (реже) в музыке и изобразительном искусстве – комическое подражание художественному произведению или группе произведений. Обычно строится на нарочитом несоответствии стилистических и тематических планов художественной формы [...]” (ЛСТ-е)

On the other hand, the English literary theorists highlight the analytical nature of parody as well as ridicule, although the researcher of the parody in the 20th century Linda Hutcheon points out that ridicule is not an indispensable element of contemporary parody (Hutcheon 2000: 32). Several definitions in the English sources describe parody only as imitation of style and do not mention other levels of literary work that could be imitated:

“**Parody** One of the most calculated and analytic literary techniques: it searches out, by means of subversive mimicry, any weakness, pretension or lack of self-awareness in its original. Although it is often deflationary and comic, its distinguishing characteristic is not deflation, but analytic mimicry.” (Childs, Fowler 2006: 166–167);

“**parody** A mocking imitation of the style of a literary work or works, ridiculing the stylistic habits of an author or school by exaggerated mimicry. Parody is related to burlesque in its application of serious styles to ridiculous subjects, to satire in its punishment of eccentricities, and even to criticism in its analysis of style.” (Baldick 2008: 248)

2.6. Signs of determinologization

In the second half of the 20th century, the use of the word *parodija* in general language lexicon, i.e. in non-terminological, metaphorical meaning ‘something false, fake’, for example, *tiesas parodija* ‘parody of lawsuit’, *vēlēšanu parodija* ‘parody of elections’, became widespread in the Latvian periodicals:

“[...] vēlēšanas Portugālē noteikti beidzas ar pastāvošā režīma kandidāta “uzvaru”. Tāpēc šīs vēlēšanu parodijas rezultāti nevar radīt nekādu interesi.” (Cīņa 1969: 3);

“Savienoto Valstu pilsētā Kīvestā bija sarīkota tiesas parodija pret četriem kubiešu zvejniekiem, ko ASV krasta apsardze 26. maijā nelikumīgi apcietināja, kad viņi zvejoja Atlantijas okeāna starptautiskajos ūdeņos.” (Cīņa 1971: 3)

In case of *parodija*, the determinologization is not absolute because the word has also preserved its terminological meaning. The process of determinologization often has its side-effects: semantic expansion, metaphorical ambiguity, dependence of context, etc. none of which are advisable in terminology. In this case, the meaning of the word has become steady and is commonly used; and it can be considered a secondary or figurative meaning (‘something with only external or distorted similarity’) represented in the latest lexicographical publications.

CONCLUSIONS

The Latvian language material (dictionaries, theoretical literature, textbooks, periodicals, etc.) displays ambiguous and sometimes inaccurate comprehension of the terminological meaning comprised in the words *pastišs* and *parodija* thus allowing different interpretations. To ensure more thorough comprehension, it is important to study the lexical material in the most influential contact languages. In the English and Russian sources, the definitions of parody and pastiche are generally more comprehensive than in the Latvian sources, frequently indicating the relations between hypotext and hypertext, related genres and setting apart (or, at least trying to set apart) both terms. Nevertheless, even those definitions can be contradictory, and different theoreticians have different opinions on the meaning of the terms and their representation.

Further research is necessary on the use of the term *parodija* and particularly – on the use of the term *pastišs* in Latvian in order to define their meaning both in terminology and in common usage more precisely, and to describe it in the lexicographical sources.

To avoid different interpretations of the term *pastišs* in the Latvian terminology, it is necessary to formulate thorough and profound definition taking into account the conclusions of Latvian and foreign lexicography and literary studies. Nonetheless, it has to be noted that in both foreign sources and Latvian publications, the definitions of the terms are contradictory and overlapping and that both terms have common features and cannot be set apart completely.

Taking into account that there is no contemporary dictionary of literary terms in Latvian (such dictionary would be indispensable), it is important to elaborate comprehensive definitions of the terms which have undergone changes in their comprehension, including the terms *pastišs* and *parodija*. The definitions of these two terms should include the following aspects:

- the presence of comicality (humour, irony, satire);
- relation to the hypotext;
- level of stylization;
- flourishing period/association with an aesthetic movement.

Neither pastiche, nor parody can be defined according to their representation in literature of all periods and all cultures but in-depth research allows to approach terminological precision. Naturally, the representations of pastiche and parody in literature have changed and subsequently the

comprehension of the notions has transformed. These changes confirm the tendencies and regularities of the development of the terminology of literary studies and terminology in general.

REFERENCES AND SOURCES

- Aldersons J. 2011: *Mākslas un kultūras vārdnīca ar interneta atslēgvārdiem*, Rīga: Zvaigzne ABC.
- ALLAV 2003: *Angļu-latviešu, latviešu-angļu vārdīca*. Sakārt. Dz. Kalniņa, Rīga: Avots.
- Auksutytė-e – Auksutytė L. *Pastišas lietuvių literatūroje: žaidimas klasikų kaukėmis* [accessed 14.10.2016.]. <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2009~1367168516585/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>
- Ausekle u. c. 1990: *Literatūra 12. klasei*. Mācību grāmata. D. Ausekle, U. Auseklis, I. Auziņš u. c., Rīga: Zvaigzne.
- Ausekle u. c. 1997: *Literatūra 12. klasei*. Eksperimentāla mācību grāmata. D. Ausekle, I. Auziņš, M. Balode u. c., Rīga: Zvaigzne ABC.
- Baldick Ch. 2008: *The Oxford Dictionary of Literary Terms*. Third edition, Oxford: Oxford University press.
- Baltiņš M. 2006: Latviešu terminoloģijas attīstība: mantojums, problēmas un perspektīvas. – *Letonikas pirmais kongress. Valodniecības raksti*, Rīga: Latvijas Zinātņu akadēmija, 72.–79.
- Berelis G. 2001: *Neēd šo ābolu. Tas ir mākslas darbs: postmodernisms un latviešu literatūra*, Rīga: Atēna.
- Bērziņš L. 1925: *Nevēcu Opics*. Literatūras vēsture monografijās, Nr. 4, Rīga: Vidusskolu Skolotāju kooperatīva izdevniecība.
- Bībers G. u. c. 1983: *Literatūras teorija*. Palīgīdzejklis vidusskolu 9.–11. klašu skolēniem. G. Bībers, I. Freidenfelds, M. Gaile u. c. 2. izdevums, Rīga: Zinātne.
- Boiko J. 1989: Hasans, Aiabs. Postmodernisma plurālisms. – *Ko tas nozīmē: postmodernisms?* Tulk. Juris Boiko, Rīga: Aptuvenās mākslas aģentūra.
- Childs P, Fowler R. 2006: *The Routledge Dictionary of Literary Terms*, London, New York: Routledge.
- Ciņa 1969: Vēlēšanu parodija Portugālē. – *Ciņa* 201, 28.08., 3.
- Ciņa 1971: Tiesas parodija Kīvestā. – *Ciņa* 135, 11.06., 3.
- COED 2002: *Concise Oxford English Dictionary*. Ed. Judy Pearsall. Tenth edition, revised, Oxford: Oxford University Press.
- Dambergis E. 1986: Par mūsu jaunās audzes mākslu. – *Latvija Amerikā* 13, 29. marts, 3.
- Dravnieks J. 1886: *Svešu vārdu grāmata*, Jelgava: [b. i.].
- Grase H. 1988: *Ievads literatūras teorijā*. Palīgīdzejklis 4.–8. klasei. 2. labotais izd., Rīga: Zvaigzne.
- Grāpis A. 2001: *Literatūrteorija vidusskolai*, Rīga: Zvaigzne ABC.
- Grīns J. 1955: Īsas pārdomas par tagadnes romanu: cittautu romana tendences. – *Austrālijas Latvietis* 280, 9. apr., 8.
- Grīns J. 1956a: Interesants, arī vērtīgs romāns [Par Ģirta Salnā romānu “Uguns avoti”]. – *Laiks* 18, 3. marts, 5.
- Grīns J. 1956b: Lasīsim apzinīgāk! – *Austrālijas Latvietis* 342, 30. jūn., 8.
- Grīns J. 1957a: Anslavs Eglītis un viņa darbi : apcere par latviešu trimdas raženāko prozistu. – *Laiks* 34, 27. apr., 5.
- Grīns J. 1957b: Vērtīgs stilizēts romāns [Par]Jāņa Sarmas romānu “Negantnieks”]. – *Laiks* 64, 10. aug., 3.
- Gulbe M. 2004: Klasikas darbu rekonstrukcija latviešu teātrī. – *Postmodernisms teātrī un drāmā*. Sast. Silvija Radzobe, Rīga: Jumava.
- Hutcheon L. 2000: *A Theory of Parody: The Teachings of Twentieth-Century Art Forms*, Urbana and Chicago: University of Illinois Press.
- ISV 2005: *Ilustrētā svešvārdu vārdnīca*. Sast. Indra Andersone, Ilze Čerņevska, Inta Kalniņa u. c., Rīga: Avots.
- ĪLTV 1957: *Īsā literatūrzinātnisko terminu vārdnīca*. Autori L. Timofejevs, N. Vengrovs. Tulk. J. Osmanis, Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība.
- Kiršentāle J. 1994: Aleksandrs Grīns. *Latviešu rakstnieku portreti: 20. un 30. gadu rakstnieki*. Atb. red. Viktors Hausmanis, Rīga: Artava.
- Kulturoloģija-e – *Kulturoloģija. Postmodernisms. Termini* [accessed 11.07.2016.]. <https://prezi.com/86hkam8roist/kulturologija-postmodernisms-termini/>
- Kursīte J. 2002: *Dzejas vārdnīca*, Rīga: Zinātne.

- KV III – *Konversācijas vārdnīca*. Rīgas Latviešu Biedrības Zinību komisija. 4 sējums, Jelgava: G. Landsbergs, 1906–1921. III sēj.
- LEV 2003: *Lielā enciklopēdiskā vārdnīca*. Atb. red. Anna Pavlovska, Rīga: Jumava.
- Libknehts V. 1908: *Politisku un vispārīgu svešvārdu grāmata*, [B. v.]: Apiņu Jāņa apgādībā.
- LKV 1937–1938: *Latviešu konversācijas vārdnīca*, XVI sēj. Galv. red. A. Švābe, Rīga: A. Gulbis.
- LLVV 1972–1996: *Latviešu literārās valodas vārdnīca*, 8 sējums. Atb. red. L. Ceplītis, M. Stengrēvica, Rīga: Zinātne.
- LPE 1981–1988: *Latviešu padomju enciklopēdija*. 10 sējums, Rīga: Galvenā enciklopēdiju redakcija.
- Lukaševičs V., Miceviča S., Sokolova I. 2007: *Aktuāli literatūras teorijas jautājumi. Literatūra vidusskolai*. Metodisks līdzeklis skolotājam, Rīga: LVAVA.
- LVV 2006: *Latviešu valodas vārdnīca*. Red. Dainuvīte Guļevska, Irēna Rozenštrauha, Dorisa Šnē, Rīga: Avots.
- MLVV-e – *Mūsdienu latviešu valodas vārdnīca*. Red. I. Zuicena. LU Latviešu valodas institūts. <http://www.tezaurs.lv/mlvv/>
- OID 2000: *Oxford Illustrated Dictionary=Ilustrētā angļu valodas vārdnīca*, Rīga: Zvaigzne ABC.
- Pļavkalns G. 1967: Eseja par romanu [Par Jāņa Sarmas romānu “Sālema ķēniņš”]. – *Austrālijas Latvietis* 868, 10. febr., 11.
- Postmodernisma ABC – *Postmodernisma ABC* [accessed 11.07.2016.]. www.spidolastelpa.narod.ru/abc.doc
- Raudive K. 1974: *Laikmetu ārdūji*: pārdomas par mūsdienu traģiku, Bruklina: Grāmatu Draugs.
- Rollāns R. 1935: Hendeļa portrets. [Tulk. nav norādīts.] – *Mūzikas Apskats* 2, 39.
- Rubins R. 2008–e: Smieklis, no Homēra līdz pastišam. – *Kultūras Pulss*, 18. 03. 2008 [accessed 11.07.2016.]. <http://www.liepajniekiem.lv/zinas/kulturvide/kulturas-pulss/smiekli-no-homera-lidz-pastisam-15785>
- Sarma J. 1983: Mana dzīve. – *LARA'S Lapa* 31, 24.
- Skalberga A. 2011: Vārdnīca modernisma un postmodernisma literatūras lasītājam. – *Literatūra*, 3. Daļa, Rīga: RaKa.
- Sproģis J. 1921: Opera. – *Ilustrēts Žurnāls* 8, 14.
- SV 1934: *Svešvārdu vārdnīca*. Sakārt. Ed. Ozoliņš. Red. J. Endzelins, Rīga: A. Gulbis.
- SV 1951: *Svešvārdu vārdnīca*. No krievu val. tulk. A. Feldhūns, A. Gūtmanis, E. Stenders, Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība.
- SV 1969: *Svešvārdu vārdnīca*. No krievu val. tulk. S. Cepurniece, A. Gūtmanis, G. Lukstiņš, V. Stradzdiņa, R. Vilipa. Papild. A. Feldhūns, Rīga: Liesma.
- SV 1978: *Svešvārdu vārdnīca*. No krievu val. tulk. S. Cepurniece, A. Gūtmanis, G. Lukstiņš, V. Stradzdiņa, R. Vilipa. Papild. A. Feldhūns, A. Gūtmanis. Izlabots un papild. 2. izd., Rīga: Liesma.
- SV 1999: *Svešvārdu vārdnīca*. J. Baldunčika red., Rīga: Jumava.
- SV 2008: *Svešvārdu vārdnīca*. Sast. I. Andersone u. c., Rīga: Avots.
- Torgāns J. 2010: *Mūzikas terminu vārdnīca*, Rīga: Zinātne.
- Valdemārs K. 1872: *Krievu-latviešu-vācu vārdnīca*, Москва: Министерство народного просвещения.
- Valeinis V. 1961: *Poētika. Daiļdarba elementi*, Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība.
- Valeinis V. 1978: *Ievads literatūras zinātnē*: mācību grāmata latviešu valodas un literatūras specialitātēs, Rīga: Zvaigzne.
- Valeinis V. 1982: *Literatūras teorija*, Rīga: Zvaigzne.
- ЛСТ-е – *Литературный словарь терминов* [accessed 08.08.2016.]. <http://www.litdic.ru/category/p/>
- ЛСТ-е – *Словарь литературоведческих терминов*. Ред. сост.: Л. И. Тимофеев, С. В. Тураев, Москва: Просвещение, 1974 [accessed 08.08.2016.]. <http://litena.ru/literaturovedenie/item/f00/s00/e0000366/index.shtml>
- TextoLogia-e – *TextoLogia.ru* [accessed 08.08.2016.]. <http://www.textologia.ru/slovari/literaturovedcheskie-terminy/pastish/?q=458&n=363>

LITERATŪROS TERMIŅU PASTIŠS (PASTIŠAS) IR PARODIJA (PARODIJA) SUVOKIMAS IR VARTOŠENA LATVIŅU LITERATŪROLOGIJOJE

Straipsnio tiklas yra atskleisti pagrindinius latvių kalbos terminų *pastišs* ir *parodija* suvokimo ir vartojimo bruožus, remiantis latvių literatūrologijos raidos chronologija (lyginant su rusų ir britų literatūrologija), akcentuojant šių terminų specifinius bruožus bei pabrėžiant jų pokyčius.

Užsienio autorių šaltiniai (britų ir rusų) pateikia parodijos ir pastišo apibrėžtis, kurios apskritai yra platesnės nei latviškuose šaltiniuose, dažnai nurodomos sąsajos tarp hipoteksto ir hiperteksto, ryšiai su susijusiais žanrais bei akcentuojami abiejų terminų skirtumai. Nepaisant to, netgi šios apibrėžtys gali prieštarauti viena kitai: įvairūs teoretikai laikosi skirtingų nuomonių apie terminų reikšmes ir jų reprezentavimą.

Būtina atlikti tolesnius tyrimus, skirtus *parodija* termino vartosenai ir ypač *pastišs* termino vartosenai latvių kalboje, kad būtų galima tiksliau apibrėžti jų reikšmes tiek terminologijos, tiek kasdienio vartojimo srityse bei apibūdinti jas leksikografiniuose šaltiniuose.

Siekiant išvengti skirtingų termino *pastišs* interpretacijų latvių terminologijoje, būtina suformuluoti apmąstytą apibrėžtį. Tiek užsienio, tiek Latvijos publikacijose pateikiamos terminų *pastišs* ir *parodija* apibrėžtys prieštarauja viena kitai, kartais beveik su-tampa, nes turi bendrų bruožų ir negali būti visiškai atskirti.

Latvių literatūrologijoje yra poreikis suformuluoti šiuolaikiškas ir plačias minimų terminų apibrėžtis. Šios apibrėžtys turėtų apimti tokius aspektus:

- komiškumą (humorą, ironiją, satyrą);
- santykį su hipotekstu;
- stilizavimo lygį;
- klestėjimo laikotarpį, asociaciją su estetizmo judėjimu.

Nei pastišas, nei parodija negali būti apibrėžiami remiantis jų reprezentacija literatūroje visais laikotarpiais ir visose kultūrose. Jų raiška literatūroje pasikeitė, ir dėl šios priežasties transformavosi ir pats sąvokų supratimas.

Gauta 2017-06-05

Anita Helviga

Liepāja University

Kurzeme Institute of Humanities

Kūrmājas prospekts 13–303, LV-3401 Liepāja, Latvia

E-mail anita.helviga@liepu.lv

Sigita Ignatjeva

Liepāja University

Kurzeme Institute of Humanities

Kūrmājas prospekts 13–303, LV-3401 Liepāja, Latvia

E-mail sigita.ignatjeva@liepu.lv

Pragmatics for developing a terminological glossary: UNESCO's Internet Governance Glossary

---

BLANCA STELLA GIRALDO PEREZ

Infoterm (International Information Centre for Terminology)

KEYWORDS: terminological glossary, specialised communication, digital divide, Internet Governance Glossary (IGG) methodology, terminological principles and methods, content

1. BACKGROUND FOR THE INTERNET GOVERNANCE GLOSSARY DEVELOPMENT

The swift development of information and communication technologies (ICTs), the growing knowledge societies and the political aim to reduce digital divides of all sorts are issues high on the agenda of decision makers in industry, public administration and academia. To improve the efficiency and effectiveness of specialised communication and knowledge sharing, the upgrading of existing methods and conceptions for new methods and application of tools are needed. There are several proposals for developing knowledge tools that contribute to the creation of suitable content that can be reused, re-purposed and enriched while fostering interoperability and sustainability. Glossaries properly developed are basic tools to leverage the efficiency and effectiveness of specialised communication and knowledge sharing.

For understanding the relation of a glossary and its value for the digital divide one needs to know about the digital divide and the issues that it comprises. In its general meaning, 'Digital Divide' refers to the gap between demographics and regions that have access to modern ICTs. Andy Carvin (2000) stated: "The digital divide is one of the most important civil rights issues facing our modern information economy." Nevertheless, access to the Internet, to Information and ICTs have proved not sufficient to reduce the digital divide, which as Carvin highlighted, is also about *content, literacy, pedagogy, and community*. Nowadays, it even goes beyond these dimensions. "Digital exclusion is part of a broader divide contributing to social and economic exclusion of people. Multiple

aspects: economic, geographic, languages, gender, etc.” (Patru 2008). As a social issue, the digital divide is becoming manifest in several different forms, which different stakeholders and public or private organizations try to overcome. However, “Closing the digital divide will not suffice to close the knowledge divide for access to useful, culturally relevant knowledge is more than a matter of technology access.” (ibidem)

“Intergovernmental organizations such as UNESCO and global organizations such as the Internet Corporation for Assigned Names and Numbers (ICANN), in addition to regional organizations, non-governmental organizations (NGOs) and others are highlighting the indispensable role of languages in building inclusive Knowledge Societies. Each language offers a unique testimony of its civilization’s cultural genius and contributes to the world’s heritage – not to mention its crucial role in building intercultural *dialogue, reconciliation and peace.*” (UNESCO 2017)

UNESCO’s message here: “In a globalized world with interconnected societies, intercultural dialogue is vital if we are to live together while acknowledging our diversity. In an uncertain world, the future of nations depends not only on their economic capital or natural resources, but on their collective ability to understand and anticipate changes in the environment – through education, scientific research and the sharing of knowledge.” (Wikiprogress knowledgebase n.d.) Therefore, designing strategies that contribute to reduce the digital divide as well as defining principles that impact the information society have always been major topics of UNESCO’s programmes and activities.

Statistical reports usually indicate an increase of Internet users and technology market penetration. Internet World Stats provide useful statistical information about Internet users in the world. Global Digital Snapshot provides key statistical indicators for the world’s Internet, mobile technology and media users. Most of these figures show growing trends and predict amazing swift changes in the coming years. The accelerated change does not occur evenly in all sectors, as it should be. From the figures shown by the study of the Scientific Foresight Unit (STOA) on the ‘language equality in the digital age’ about the level of support of machine translation (MT) by language, only few languages benefit from good-quality software and resources in certain application areas, while the rest of languages have no software or resources for MT support. Even most of the languages used in the European Union do not enjoy equal

opportunities with respect to information, communication and the knowledge sharing that is required in our globalized world.

“While multilingualism is one of Europe’s greatest assets, it is also one of the most substantial challenges for the creation of a truly integrated EU. Around 80 languages are used in the EU, and language barriers have a profound effect, not only on the establishment of a common European identity, but also on worker mobility and cross-border e-commerce, trade and public services. This study, published by STOA in March 2017, charts the emergence of new technological advancements, based on increased computational power and access to big data, through which human language technologies (HLT) are becoming real solution to overcoming language barriers. However, most of the technical progress so far has been with only one language, English.” (Pataki, Dawood 2017)

Not only MT, but also all areas that cover information and communication are subject to fast growth of the Internet and ICTs that bring about new options *to access, preserve, create, and share information and knowledge*. Sharing implies availability to people with the possibility to have global impact. Consequently, information and knowledge should be equally available to communities with highly developed specialised languages as well as those with less developed specialised language and terminologies.

“In its early development, the Internet would often be assessed from a technological perspective. However, during the last decade, other issues, often qualified as “soft”, have emerged focusing on topics such as human rights, democracy, privacy, social equity, inclusion, local content creation, interdependence, and other cultural, educational, economic and political aspects of Internet use. Such discussions have been ongoing since the creation of the Internet Governance Forum (IGF), which resulted from the two World Summits on the Information Society (WSIS in Geneva, 2003, and Tunis, 2005) and WSIS+10 Review Process and outcomes. In this context, ‘language’ increasingly is recognized as an issue, as the utilization of language today is highly supported by ICTs and the Internet. Therefore, the lack of relevant terminology indirectly affects digital and knowledge divides.

Today, the international community has several multi-stakeholder mechanisms for the dialogue and implementation of solutions to Internet governance issues. The WSIS events and IGF belong to some of the major ones. To participate in international multi-stakeholder processes, countries and their national representatives need also to be equipped with language tools that facilitate understanding, cooperation and coordination. One of the latter are the rapidly growing multistakeholder partnership mechanisms related to the governance of the Internet.” (Infoterm, UNESCO, ICANN 2017: 12)

Generally speaking, when language tools are developed for different communities, ICTs take the lead, and the development of technological aspects has priority. But with respect to language tools, content development and resources are at the fore. Examples of language resources are: written and spoken corpora, computational lexicons, terminology databases, speech data collection and processing, etc. Basic software tools are also important for the acquisition, preparation, collection, management, customisation and use of these language resources and other kinds of content. However, as the utilization of language today is highly supported by information and communication technologies (ICT) and the Internet, the lack of relevant terminology indirectly, but inevitably, establishes digital and knowledge divides, which can manifest themselves in different ways. There is, therefore, a need for continuous terminology planning, institutional capacity building and effective coordination mechanisms at regional and country levels. (See: Infoterm, UNESCO, ICANN 2017)

Hence the development of terminologies that contribute to the exchange of information, knowledge and to active participation in specialised community discussions, constitutes not only a great opportunity for users of lesser developed languages but also for the development of structured content with a view to interoperability and sustainability.

There are several products with terms representing concepts such as thesauri, dictionaries, databases, glossaries. A glossary is a type of terminology resource whose value depends on the aim and way it is developed. Broadly,

“A **glossary**, also known as a **vocabulary** or **clavis**, is an alphabetical list of terms in a particular domain of knowledge with the definitions for those terms.

A **core glossary** is a simple glossary or defining dictionary that enables definition of other concepts, especially for newcomers to a language or field of study. It contains a small working vocabulary and definitions for important or frequently encountered concepts, usually including idioms or metaphors useful in a culture.” (Wikipedia)

There are different types of glossaries: monolingual, bilingual (usually a list of words with equivalents and explanations in another language) and multilingual. Some of them may include pictures or symbols to represent concepts. There are also glossaries in the form of a vocabulary, including definitions of the concepts.

Such glossaries are valuable resources to understand the terminology of a domain or specific subject. If they are organized according to such domain/subject knowledge, they can be more useful for users to apprehend the concepts. Their value becomes more prominent in the new specialised fields whose quick development demands for practical solutions that later can be shared, updated, replicated or improved according to the needs of their users.

“[...] a language which lags behind in its terminology for a given domain or across many domains, risks losing the ability to communicate in different thematic domains of that language over time. A language community whose language has not developed scientific and technical terminologies is unavoidably forced to use some other, more developed foreign language for thematic domain communication.” (UNESCO 2017)

After having outlined some of the issues in connection with the digital divide and the role of a glossary, this article intends to summarize the main aspects about the methodology for the Internet Governance Glossary (IGG) development and is directed towards raising awareness about the different possibilities when planning and developing this type of language resource, as well as the potential use it can have for ‘continuous terminology planning, institutional capacity building and effective coordination mechanisms at regional and country levels’. It also aims at sharing the IGG experience which can be scaled up or replicated by other communities that do not enjoy the possibilities of those with highly developed specialised languages. At the same time, it can be an example for many communities which do not participate in multi-stakeholder processes due to the lack of terminology in new domains or across new domains.

“Under this aspect, Arabic-speaking countries and communities currently have limited opportunities to be fully engaged in constructive dialogue and joint action in multi-stakeholder processes due to the inadequate use of supportive language tools. Hence, solutions are needed to strengthen technical terminology in the Arabic language to facilitate the dialogue on the use of Arabic on the Internet, in an effective, efficient, and coordinated manner.

Partners involved in the IGG project commonly agree that the Internet should serve all people around the world.” (Infoterm, UNESCO, ICANN 2017: 12)

Finally, this article is an opportunity to reach a wider audience and to show the actions that major organizations such as UNESCO and ICANN, here in cooperation with Infoterm, are undertaking to accomplish their societal missions.

2. OVERVIEW OF THE METHODOLOGY

The Internet Governance Glossary Methodology describes “a framework to establish an Arabic glossary of Internet governance terms to support engagement in multi-stakeholder Internet governance and policy making processes by Arabic-speaking communities on various platforms, including the World Summit on Information Society (WSIS) and Internet Governance Forum (IGF).” (Infoterm, UNESCO, ICANN 2017: 7)

From the very beginning, the IGG project was developed with the aim to provide Arabic-speaking countries and communities with a glossary on Internet governance (IG) along with a generic methodology for the creation or harmonization of terminology based on international standards. However, the real challenge was to live up to the stated expectations that

“[...] Arabic speaking countries will use the glossary of Internet governance terms developed in a collaborative, accurate and multi-stakeholder way;

- To help formulate joint agendas, contribute to decision making processes, communicate more effectively and encourage their engagement in multi-stakeholder IG mechanisms;
- To participate in all kinds of multi-stakeholder processes;
- To build institutional capacities of and coordination mechanisms among regional and national organizations working on language issues with a view to contributing to the promotion of and access to the Arabic language on the Internet.” (Infoterm, UNESCO, ICANN 2017: 13)

Regarding the glossary itself, five major phases were conceived to achieve the expected results:

- Screening key documents for identifying core concepts in the field of Internet governance (IG).
- Preparation of a draft glossary of IG terms in English.
- Public consultations.
- Localization of the glossary of IG terms into Arabic and subsequent validation process.
- Distribution.

Parallely, in relation to the methodology, it was necessary to outline the preliminary considerations under four broad categories:

- *Terminology work from the point of view of methodology*: considering the subject field, target audience, and purpose of the IGG;
- *Kinds of workflow design and planning*: adaptation of the major phases (according to ISO 15188:2001), rules of major International

Standards of ISO/TC 37 “Language and terminology”, and good practice examples;

- *Documents to be consulted for the preparation of the IGG, in addition to expert and policy documents provided by UNESCO:* existing glossaries, additional sources, defining criteria to evaluate the documents;
- *Term candidates and their contexts in the documents:* taking into consideration the kind of information provided by the term candidates’ sources. Three cases were identified: without defining context, cases of insufficient context, and terms used inconsistently in different texts.

Approaching Internet Governance as a specific subject helped to identify dimensions and representative core concepts under the following perspective:

“The matter of how the Internet is governed is a critical one. How we manage this precious, global resource directly impacts our economic and social opportunities far into the future.

The Challenge

Internet governance refers to the processes that impact how the Internet is managed.

As policy makers and technical experts work to connect the remaining two-thirds of the world’s nations, the WAY in which the Internet is governed will likely have an impact on how we use it and how it evolves.

[...] The need to create a clear and simple ways for everyone - regardless of background - to understand and be a part of how the Internet is run is critical. [...] In the policy world, this is talked about as the “multi-stakeholder approach.” Basically, it means that everyone who has a stake in the future of the Internet needs to have a voice in how it’s run.” (Internet Society)

In brief, it can be said that a dynamic field such as IG undergoes rapid technical and conceptual development. Politically, it is a highly sensitive field with many controversial terms implying strategic importance for industry, society and policies/public administration. Besides, the cultural dimension of the Internet has great impact on the preservation of the cultural heritage. As IG is essential for every country and every citizen, the IGG contributes to clarifying core terms and facilitates a better understanding to all interested parties.

The methodology of preparing the IGG while following international standards had to be adapted to cope with the characteristics mentioned above. Based on the state of the art of literature in the field, it was struc-

tured into seven dimensions: Internet governance general; infrastructure and standardization; economic dimension; legal dimension; development and socio-cultural dimension; stakeholders, and organizations, forums, networks, groups, conferences, regulations and legal instruments. Formulations were crafted as neutral as possible from the point of views of interest groups. At the same time, IGG entries were formulated as user-friendly as possible addressing well-educated readers. In other words, the needs of the average users had to be duly considered. Internet Governance has adopted the multi-stakeholder approach whose flexibility allows “Individuals and organizations from different realms participating alongside each other to share ideas or develop consensus policy.” (Internet Society 2016) From the experts’ point of view this approach aims at setting on a number of tools or practices rather than one single solution. Hence, stakeholder’ critical issues had to be carefully addressed, as they are not the same for each stakeholder. Bearing in mind the need for translation was another requirement to be followed. This resulted in an alphabetical index as a practical quick-finder for looking up the IGG terms.

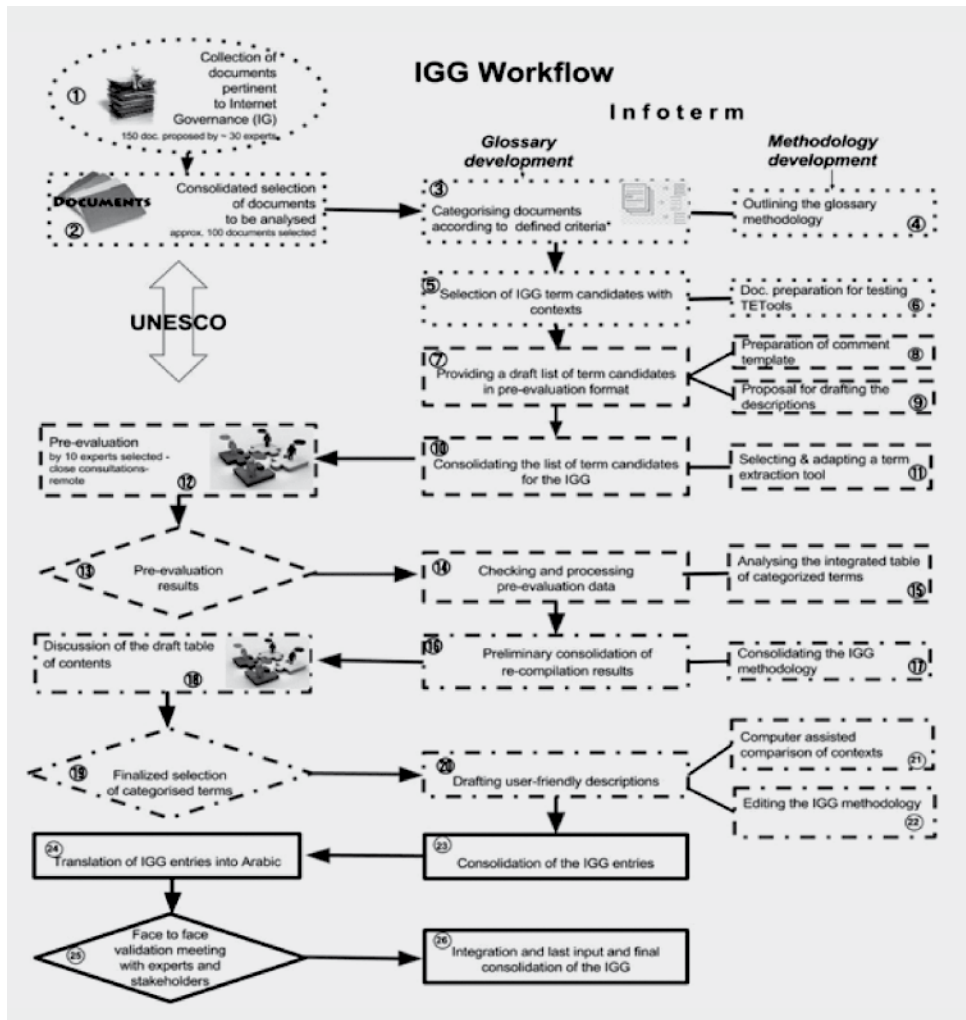
Based on international standards and best practices, a generic methodology was conceived regarding the following facets:

- Evaluation and selection of sources.
- Structuring the whole field of Internet Governance into dimensions.
- Systematic approach concerning the design of
  - the glossary structure (macrostructure),
  - the individual glossary entries (microstructure),
    - term-related information,
    - description-related information,
    - additional information.
- Overall layout of the IGG publication.

For pragmatic reasons, a combination of descriptive and prescriptive approaches following terminology theory and terminology work was chosen. *This approach took into account specialised lexicography approaches which focus on the terminology occurring in the specialised communication of a domain.* In real terminology work practice, depending on the purpose and the resources (in terms of human resources and technology) available, each project requires an adapted workflow. Best practices illustrate how researchers have duly adapted the rules of major International Standards of ISO/TC 37 “Language and terminology”.

The following diagram shows the IGG workflow model designed for its development phases.

Figure 1: IGG workflow model

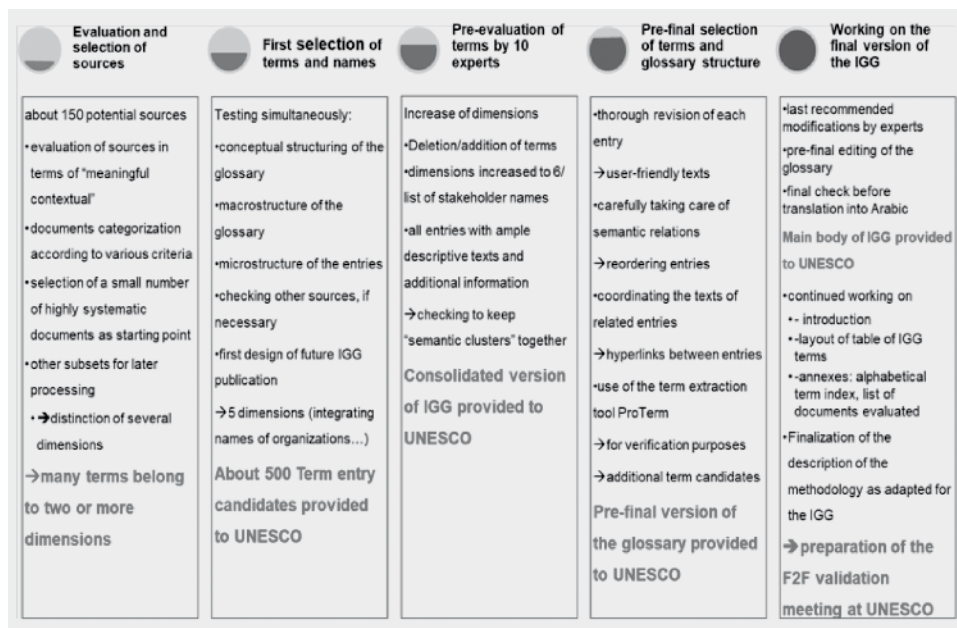

“[While] formulating the descriptions, special care had been taken to provide cross-references to conceptually related entries. This and the harmonization of style, layout etc. of all entries necessitated a meticulous adaptation of the formulations.” (Infoterm, UNESCO, ICANN 2017: 24)

In fact, a final process to agree on all modifications to the Glossary and to finalise the description of the methodology took place after step 26.

In a nutshell, the IGG development process can be explained by the following chart:

Figure 2: IGG development process summary chart

The constitution of the corpus was conceived from three main points:

- criteria to evaluate the documents,
- document coding,
- categorization of documents.

“The categorization of the documents was based on a systematic approach from the outset. First, each document underwent reading strategies by terminology experts, such as scanning and skimming, to categorize them. [During] this process, documents were compared and the categorization aligned, when, for instance, they belonged to the same type. In some cases, however, the categorization was heightened or lowered, compared to similar documents, depending on their pertinence for the IGG project. In some other cases, a categorization was not possible, because the document did not contain pertinent/relevant terminology or did not add new information.

All in all, the term extraction process started with a selection of about 25–30 documents. However, this analysis and categorization did not mean that the other documents were to be disregarded, but it was geared towards making the whole endeavor efficient/manageable from the beginning. In this connection,

special care was necessary not to lose focus: i.e. not to get too much involved in related aspects, such as ICT or economic terminology. Otherwise, the IGG would easily go far beyond the core IG terminology. Nevertheless, ultimately more than 150 sources were used for extracting and evaluating terms.” (Infoterm, UNESCO, ICANN 2017: 28)

After the intellectual selection of core concepts, a term extraction software tool was chosen to identify the best contexts (or rather co-texts) for the description of the terms.

The structure of individual entries for terms and proper names followed an adapted systematic approach basically focused on the following aspects:

- The method for compiling the IGG, including the methodology of managing the great amount of documents.
- The macrostructure and microstructure of the IGG.
- The layout of the entries, including the use of symbols.

After that, a semi-systematic approach for ordering the individual entries in the glossary was applied. As mentioned, the glossary was divided into dimensions and the entries were grouped according to their conceptual relations as much as possible.

“Because most of the terminological entries listed in the draft IGG were selected from different sources related to the IG subject area, decisions for a unified, systematic approach for handling terms and descriptions has been necessary from the outset (which was positively confirmed during the work on the IGG). However, this unified approach does not mean that each individual entry is uniformly presented in the same way [...].

The IG glossary includes a number of terms or names which are relatively new, nevertheless widely used without common agreement/standardized definition within the IG communities. Other terms are widely used and well defined, and therefore, can be considered as ‘standard’. Some infrequent terms may be important for clarification, although they are very rarely used. Term extraction tools usually cannot differentiate between important/significant occurrences and non-significant ones. Therefore, statistical evidence only was not enough to determine the importance of a term or to identify a good description or explanation from the context.” (Infoterm, UNESCO, ICANN 2017: 30)

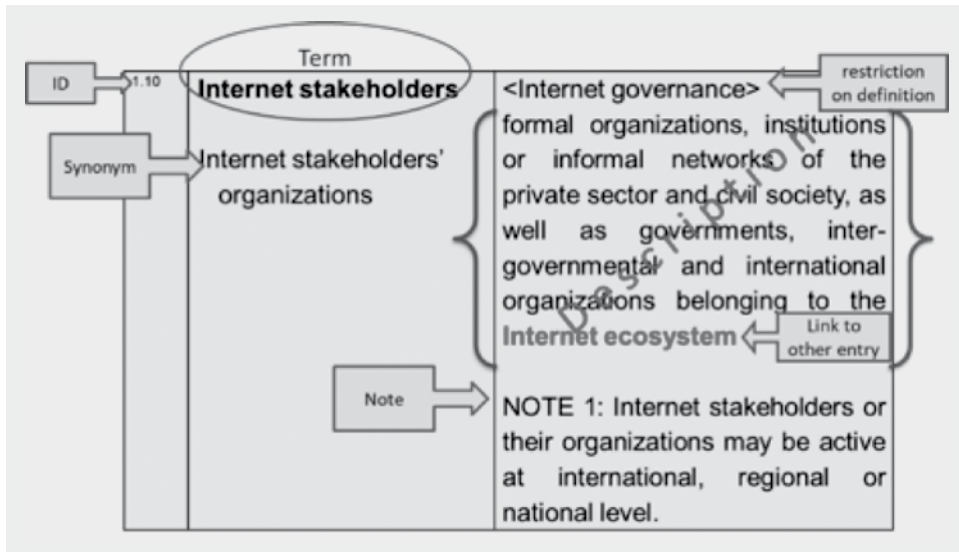
Due to the target audience, the microstructure of the IGG entries was considerably simplified:

- Term or name level (with examples).
- Description level (with examples).
- Term usage and relations.
- Orthographic and other writing conventions.

- Description rather than definition.
- Cross-referenced terms.
- Notes.

At the same time, the use of lexicographical symbols (such as different kinds of parentheses, abbreviated indications, etc.) was kept to a minimum and used consistently for the sake of clarity and user friendliness. The entry sample below shows the elements of the microstructure in its final layout:

Figure 3: Entry sample + microstructure elements

The IGG layout reflects the macrostructure and organization of the final document as well as the glossary entries according to the IG dimensions.

ProTerm: an effective tool for term identification and extraction

Term identification and extraction tools play an important role when developing this type of resource and cannot be ignored. However, the key issue is how to select the most convenient tool for a given case as well as making the best use of it. Testing several term extraction tools indicated the advantages that some of them offer, the tasks that can be executed and the need of combining several tools so that a complete term extraction could be effectively carried out. In theory, it sounds simple, but in practice drawbacks in terms of data retrieval, complexity of tasks, formats

interoperability and investment of time, are questions that **MUST** be carefully considered at the beginning of such a project. Below is a generalized list of the constraints experienced with some of the evaluated tools:

- Limitations with respect to the volume of text to be processed.
- Constraints concerning the formats of the texts.
- Tools programmed for bilingual extraction (especially, to feed translation memories).
- Flaws in identifying term candidates.
- Frequency of occurrence was not really an indicator of the relevance of a term.

Fortunately, ProTerm, a non-open source tool to identify pertinent terms and names was found during the explorations and inquiries carried out. ProTerm proved to have the right functionalities required for term identification and extraction for the IGG while counting on the required training and support to execute the screening of the terms and the sequence of tasks in a quick and effective way. Thus, ProTerm was selected. Below some of its outstanding characteristics worth being remarked:

- Tool for terminology work and text analysis (ProComStrasser).
- Extracts new terms from a variety of documents.
- Offers assistance in indexing and searching for information units.
- Enables keyword-independent navigation through the content of documents based on statistical analysis.
- Compatible with most established file formats and interfaces for prevalent formal languages and IT standards.

Before applying ProTerm, a list of preselected term candidates for the IGG was drafted and then consolidated. Based on this consolidated list, the tool could be applied in a targeted way, showing good results for the already identified terms and their co-texts. It showed the frequency of their occurrences (sometimes with different results depending on orthographical variants, or different word combinations.). ProTerm also permitted to check each term occurrence in the tool format or in the original document. This possibility contributed to clarify and unify the explanations and to filter the differences and similarities in the respective field or subfield.

“In any case, the results of applying ProTerm at that stage were categorically better than using ProTerm for term identification without preselected terms. In this connection, some interesting observations could be made with respect to the frequency of occurrences of terms and names in the collection of documents...

By means of ProTerm it was possible to look at the context not only during the process of term identification (when it is displayed in plain text format), but also check the contexts in the documents residing in the tool in their original version with the original layout and in combination of non-verbal representations. Therefore, it is necessary to look into the original document many times in order to understand some contexts.” (Infoterm, UNESCO, ICANN 2017: 42)

At the end, it can be said that the creative and thoughtful use of the ProTerm significantly contributed to optimal results. The experts’ assessment in evaluating the proposed formulations of the entries and the keen use of ProTerm was a great contribution towards reaching the IGG objectives.

3. CONSIDERATIONS FOR FUTURE DEVELOPMENTS

After finishing the IGG glossary and the description of its methodology, the following suggestions were given under the perspective of the generic applicability of the methodology, content sustainability, documenting processes, collaborative and interdisciplinary work, translation into other languages and adapting purposes:

- As a dynamic field, Internet governance and its terminology will continue to emerge rapidly. Therefore, the expansion and revision of the IGG will require some work in the future.
- Such future work would be substantially facilitated by language technology designed for organizing a continuous updating of the data through cooperative approaches.
- It is always advisable, when preparing such glossaries, to bear in mind future needs for translation into other languages. The localization into Arabic could be a model for other language versions.
- There may be more synonyms or fewer synonyms in other languages; regional variants could be marked by a geographical indicator after the respective synonym. There may be more notes or fewer notes to entries in other languages.
- Terms used in each language should be as widely accepted as possible; therefore, the consensus of collaborating experts is of great importance.
- During updating and expansion, it is essential to systematically keep record of all intermediary versions (versioning control) until the final version is achieved.

- Cooperative and participatory methods should be promoted, as well as interdisciplinary work including experts from the field.
- The way the entries were developed allows for technical upgrading with a more dynamic system.

The localization into Arabic was another big task that, if properly documented, could become a training resource for translators. In any case, it is valuable to share and disseminate this and similar experiences so that they can be replicated, scaled up, or reused by diverse interested communities in different fields which require knowledge sharing and communication.

Visiting the IGG website and studying the description of the methodology could generate new ideas for examples and reuse in other scenarios, such as teaching and training, language or terminology planning, content creation, localization.

CONCLUSIONS

The IGG methodology represents a practical adaptation and application of established terminological principles and methods – especially those formulated in standards of ISO/TC 37. It could be further adapted for different purposes in various domains or subjects, as well as for different target groups at various educational levels.

The IGG methodology shows that the principles and methods of terminology work in a strict sense can be adapted to the needs of specific target users. The IGG methodology was developed

- targeting well-educated users who are not necessarily Internet or ICT experts,
- selecting and describing major concepts in a semi-systematic way,
- bearing in mind that “translation” is facilitated into other languages – first into Arabic – where basic terminology on Internet Governance is less developed,
- actively involving knowledgeable representatives of the future target users.

The IGG methodology does not replace a systematic terminology, but can serve as a good starting point for terminology work in a very dynamically developing subject such as Internet Governance. Thus, terminological glossaries can be used for developing structured content to enrich digital environments.

A resource like the IGG “can be seen as an initiative to comply with the need for continuous terminology planning, institutional capacity building and effective coordination mechanisms at regional and country levels”. (UNESCO 2017) The IGG or similar types of terminological resources can greatly benefit the involvement and participation in the communication processes of countries and communities with less developed specialised language and terminologies.

In this connection, it needs to be said that the demand for content quality and content curation is becoming a critical requirement in the framework of Internet of Things (IoT) developments. In any case, if high content quality needs to be assured, best practice terminological processes based on pertinent standards must be followed.

SOURCES

- Home » What We Do » Issues » Internet Governance. – *Internet Society*. [Online] [Cited: August 30, 2016.] <http://www.internetsociety.org/what-we-do/internet-issues/internet-governance>.
- We are social & Hootsuite. 2017. We are social Special Reports Digital in 2017: Global Overview. – *We are social*. [Online] January 24, 2017. [Cited: May 20, 2017.] <https://wearesocial.com/special-reports/digital-in-2017-global-overview>.

REFERENCES

- Carvin A. 2000: Mind the Gap: The Digital Divide as the Civil Rights Issue of the New Millennium. – *Multimedia & Internet Schools*. January–February 2000, The weekly e-Newsletter from MMIS.com.
- Infoterm, UNESCO, ICANN 2017: Home Internet Governance Glossary (IGG). – *Internet Governance Glossary (IGG) Methodology* (E. Baher, C. Galinski, B. Giraldo, & I. Kasinskaite-Buddeberg, Eds.) [Online] April 4, 2017. [Cited: May 3, 2017.] http://en.unesco.org/sites/default/files/internet_governance_glossary_methodology.pdf or <https://en.unesco.org/internet-governance-glossary>.
- Internet Society 2016: Home » Internet Governance – Why the Multistakeholder Approach Works. – *Internet Governance – Why the Multistakeholder Approach Works*. [Online] April 26, 2016. [Cited: June 30, 2016.] Briefing Papers. <https://www.internetsociety.org/doc/internet-governance-why-multistakeholder-approach-works>.
- Pataki Z. G., Dawood A. 2017: European Parliamentary Research Service Blog Language Equality In The Digital Age. – *European Parliamentary Research Service Blog*. [Online] May 10, 2017. [Cited: May 18, 2017.] <https://epthinktank.eu/2017/05/10/language-equality-in-the-digital-age/>.
- Patru M. 2008: IN Slide share *Attaining quality education for all: A UNESCO perspective*. [Online] October 31, 2008. [Cited: September 5, 2015.] Slide 11-12. https://www.slideshare.net/eden_online/attaining-quality-education-for-all-a-unesco-perspective-presentation?qid=69b4a61a-3066-4867-8069-0514ef0a1250&v=&b=&from_search=1.
- UNESCO 2017: Home Internet Governance Glossary (IGG). – *Internet Governance Glossary (IGG)*. [Online] March 27, 2017. [Cited: April 4, 2017.] <http://en.unesco.org/internet-governance-glossary>.
- Wikiprogress knowledge base. – *Wikiprogress Organisations UNESCO*. [Online] [Cited: March 14, 2017.] <http://wikiprogress.org/data/organization/unesco>.
- Wikipedia – *Glossary*. [Online] [Cited: February 21, 2017.] <https://en.wikipedia.org/wiki/Glossary>.
- World Stats 2017: Internet World Stats usage and population statistics. – *Internet World Stats*. [Online] June 30, 2017. [Cited: June 30, 2017.] <http://www.internetworldstats.com/stats.htm>.

Sparti informacinių ir komunikacinių technologijų plėtra, didėjantis žinių visuomenės ir politinis siekis mažinti įvairių rūšių skaitmeninę atskirtį yra prioritetiniai klausimai, kuriuos kelia pramonės, viešojo administravimo ir akademinės politikos formuotojai. Kad būtų galima pagerinti specializuotos komunikacijos ir dalijimosi žiniomis efektyvumą bei naudingumą, gali reikėti tobulinti esamus metodus ir kurti naujų metodų bei priemonių taikymo koncepcijas. Yra ne vienas žinių tvarkybos priemonių plėtojimo pasiūlymas, prisidėjęs prie kūrimo tinkamo turinio, kurį būtų galima naudoti pakartotinai, taikyti kitais tikslais ir papildyti, tuo pat metu gerinant sąveikumą bei tvarumą. Gerai parengti žodynai yra pagrindiniai įrankiai specializuotos komunikacijos ir dalijimosi žiniomis efektyvumui ir naudingumui gerinti.

Straipsnyje aptariami kai kurie praktiniai terminų žodynų rengimo, remiantis UNESCO interneto valdymo žodyno (IGG) sudarymo patirtimi ir metodika, aspektai. IGG metodika apima praktinį nustatytų terminologijos principų ir metodų, ypač pateiktų ISO TK 37 standartuose, pritaikymą ir naudojimą. Ją galima taikyti skirtingiems tikslams įvairiose srityse, taip pat skirtingoms įvairių išsilavinimo lygmenų tikslinėms grupėms.

IGG metodika parodo, kad terminologinio darbo principai ir metodai gali būti pritaikyti specialių tikslinių naudotojų poreikiams. IGG metodika nepakeičia sisteminės terminologijos, bet gali būti panaudota kaip labai dinamiškai besiplėtojančios srities, tokios kaip interneto valdymas, terminologinio darbo geroji praktika.

Žodyno pasvėtainėje (<http://en.unesco.org/internet-governance-glossary/about-igg>) rašoma, kad tokį išteklių kaip IGG galima laikyti iniciatyva patenkinti tęstinio terminologijos planavimo, institucinių gebėjimų gerinimo ir veiksmingų regioninio bei nacionalinio lygmens koordinavimo mechanizmų poreikį. Tokie ištekliai gali daug prisidėti prie šalių ir bendruomenių, kurių specialiosios kalbos ir terminijos nėra pakankamai išplėtos, įsitraukimo ir dalyvavimo gerinimo.

Gauta 2017-09-05

Blanca Stella Giraldo Perez
International Information Centre for Terminology (Infoterm)
c/o CO SPACE, Gumpendorfer Strasse 65/1, 1060 Vienna, Austria
E-mail sgiraldo@infoterm.org

Функции специальной лексикографии в общенациональной системе «наука-технологии-инновации»

ВЯЧЕСЛАВ КОНСТАНТИНОВИЧ ЩЕРБИН

*Центр системного анализа и стратегических исследований
Национальной академии наук Беларуси*

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: специальная лексикография, функции специальных словарей, общенациональная система «наука-технологии-инновации»

В последние десятилетия в связи с расширением в современном языкознании сферы использования функционального подхода, который пришел на смену доминировавшим в течение XX столетия сравнительно-историческому, системно-структурному и генеративному подходам, все чаще делаются попытки представить исчерпывающие описания а) функций термина (см., например, Татаринов 2006: 337–338); б) функций специальных словарей (см., например, Кудашев 2007: 43–46; Гринев-Гриневиц 2009: 66–74; Дубичинский 2013: 282–283); в) функций отдельных направлений специальной лексикографии (см., например, Щербин 2010: 381–387; Шчэрбін 2011: 141–152) и т.д.

В частности, наиболее широким на сегодняшний день является составленный Виктором А. Татариновым перечень функций термина, который включает в себя почти два десятка наименований таких функций. В их числе: *коммуникативная, когнитивная, номинативная, структурно-языковая, классифицирующая, вегетационная, прототипическая, стереотипическая, этноценностная, символическая, экспрессивная, эстетическая, гендерная, специализирующая, характеризующая, компаративная, феномен-формирующая, менталитет-формирующая функции* (Татаринов 2006: 337–338). Другими российскими специалистами в области терминологии выделяются и иные функции термина. К примеру, Елена И. Голованова считает, что «несмотря на то, что термин полифункционален, его основной, доминирующей функцией является (далее выделено нами. – В.Щ.) *функция фиксации и проду-*

цирования специального знания как результата познавательной деятельности» (Голованова 2007: 33).

В свою очередь, к числу основных функций специальных словарей Сергеем В. Гриневым-Гриневицем сегодня относятся следующие их функциональные характеристики: *инвентаризационная, нормативная, гносеологическая, прогностическая, учебная* и др. (Гринев-Гриневиц 2009: 29, 60, 73). В свою очередь, Игорь С. Кудашев описал следующие функции специальных словарей: *информационная, коммуникативная, учебная, регистрирующая, систематизирующая, кодифицирующая, познавательная (гносеологическая), идеологическая* (Кудашев 2007: 43–45). Кроме того, Владимир В. Дубичинский по назначению терминологических словарей выделяет следующие их группы, которые во многом носят функциональный характер: 1) регистрирующие словари (большинство существующих терминологических словарей); 2) регламентирующие словари (терминологические стандарты и словари рекомендуемых терминов); 3) информационные словари (информационно-поисковые тезаурусы); 4) систематизирующие словари (классификаторы, рубрикаторы, частотные словари и словари терминоносителей) (Дубичинский 2013: 282–283). Соответственно, выделение перечисленных выше групп терминологических словарей в классификации В.В. Дубичинского дает основания для выделения таких функций специальных словарей, как *регистрирующая, регламентирующая, информационная* и *систематизирующая*.

Наконец, в зависимости от выполняемой ими основной функции нами выделены следующие основные направления специальной лексикографии, одноименные с выполняемыми ими функциями: 1) *терминологическая лексикография (терминография)* ориентируется на описание формальных и содержательных характеристик термина; 2) *энциклопедическая лексикография* стремится представить системное описание понятийного содержания экстралингвистических явлений, процессов, фактов; 3) в основе *экспериментальной лексикографии* лежит использование нетрадиционных для лексикографии способов систематизации представляемой информации (таблиц, схем, рисунков, чертежей, невербальных символов, формул, вопросно-ответных комплексов, баз данных, баз знаний и др.), которые заимствуются из различных областей специальных знаний; 4) в рамках *классификационной лексикографии* готовятся алфавитные, систематические, пред-

метные и иные указатели и индексы; определители растений, животных, минералов, горных пород и т.п.; рубрикаторы и классификаторы; тарифно-квалификационные справочники профессий, специальностей и должностей; и и т.п. справочные издания, главной задачей которых является понятийное упорядочение самой предметной области знаний, в рамках которой используется описываемая такими изданиями терминология; 5) *специальная концептография* ставит своей целью составление словарей основных научных понятий и категорий; словарей ключевых терминов, понятий и слов; словарей научных дескрипторов; комплексных, общенаучных и узкодисциплинарных концептуариев; словарей одного концепта (Щербин 2011: 141–152).

Сравнительный анализ приведенных выше перечней основных функций термина, специальных словарей и основных направлений специальной лексикографии показывает, что полного изоморфизма между указанными функциональными перечнями пока не наблюдается, что, безусловно, препятствует построению единой и непротиворечивой теории, охватывающей весь спектр научных дисциплин, связанных с изучением, описанием и нормированием терминов (терминология, терминоведение, терминография, специальная лексикография). Главной целью нашей статьи как раз и является поиск системных оснований для построения единой теории терминологии, терминоведения и терминографии.

В качестве **первого системного основания** можно назвать общее понимание представителями различных отраслей терминологической науки такого базового научного концепта, как ФУНКЦИЯ. В настоящее время, по справедливому замечанию С.В. Гринева-Гриневича, «назначение и функция словаря не всеми лексикографами достаточно четко разграничиваются» (Гринева-Гриневич 2009: 29). Последнее является, на наш взгляд, следствием того, что в общенаучных справочниках эти два понятия (*назначение* и *функция*) нередко отождествляются. См., например, определение понятия «функция» в *Современном словаре по общественным наукам* (2005): «**Функция** (лат. *function* – выполнение) – обязанность, круг деятельности, назначение; роль, которую социальный институт выполняет относительно потребностей общественной системы более высокого уровня или организационных интересов составляющих ее социальных групп и индивидов» (Данильян, Панов 2005: 462–463).

Между тем, в области специальной лексикографии понятия *назначение словаря* и *функция словаря* достаточно жестко разграничиваются:

«Если назначение словаря определяется характером его использования, то его функция основывается на соотношении элементов описания и регламентации по отношению к включенной в него специальной лексике. При этом функция терминологического словаря в большой степени определяется особенностями избранного пласта лексики и в первую очередь – степенью развития соответствующей области терминологии. Как указывает Ольга С. Ахманова, на этапе формирования и быстрого развития или коренной перестройки терминологии (для которого характерны избытие синонимов и многозначное употребление многих терминов, неустойчивость их значения, наличие множества метадialeктов научных школ и идиолектов отдельных специалистов) наиболее важной задачей является инвентаризация терминологии, а при наличии сформированной и устоявшейся системы понятий, стабилизации семантических связей – актуальна задача установления норм терминопотребления и фиксации их в нормативных словарях [Ахманова, 1966]. В соответствии с этим можно выделить две основные функции терминологического словаря – инвентаризационную и нормативную» (Гринев-Гриневиц 2009: 28–29).

В зависимости от того, на какую из функций (инвентаризационную или нормативную) при создании терминологического словаря ориентируется его составитель, зависит как реестровый объем такого словаря, так и степень нормированности включаемой в него специальной лексики. В частности, при составлении терминологического словаря регистрирующего типа, когда терминограф стремится максимально полно реализовать инвентаризационную функцию такого словаря, он опирается на следующие методологические положения: 1) «терминология извлекается, как металл из руды, из всей совокупности метаречевых произведений исследуемого периода» (Ахманова 1969: 5); 2) «первоочередной и реально выполнимой задачей сейчас является лексикографическое описание того (пусть несовершенного, непоследовательного и разнокалиберного) языка, посредством которого языковеды общаются между собой и который они применяют в преподавании» (Ахманова 1969: 9). Результатом последовательной реализации составителем терминологического словаря регистрирующего типа указанных выше методологических положений становится включение в его реестр многих тысяч выявленных в научных текстах терминов, профессионализмов, номенов, специальных неологизмов, полутерминов, прототерминов и терминоидов.

В свою очередь, при составлении терминологического словаря нормативного типа его автор ориентируется в своей деятельности на реализацию нормативной или регламентирующей функции специального словаря, опираясь при этом на совсем иные методологические положения: 1) в реестр терминологического словаря нормативного типа включаются только те терминологические единицы, понятийное содержание которых уже строго определено, т.е. которые уже имеют свою научную дефиницию. Как справедливо заметил по этому поводу австроамериканский исследователь Ойген Розеншток-Хюсси, «дефиниция – это последнее слово человека в ряду слов, которые он посвящает своему предмету» (Розеншток-Хюсси 1994: 96); 2) в терминологическом словаре нормативного типа для каждой реестровой единицы желательно указать ее место в соответствующей отраслевой терминосистеме, которая, в свою очередь, представляет собой определенную систему концептуальных знаний о мире и языке: «Терминосистема в целом, отражая определенную концептосферу, формируется не только как совокупность единиц, а как совокупность очень сложной сетки знаний, в которой взаимодействуют разные типы знания о мире и языке, связанные с развитием человеческого мышления» (Новодранова 2009: 93). Результатом реализации составителем терминологического словаря нормативного типа указанных методологических положений в своей терминографической деятельности становится жесткий отбор в реестр такого словаря достаточно нормированной и хорошо определенной в семантическом отношении специальной лексики, объем которой редко превышает одну–две тысячи реестровых единиц.

В качестве **второго системного основания** для построения единой теории терминологии, терминоведения и терминографии следует рассматривать безусловное выполнение всеми представителями терминологической науки императивного требования о разграничении собственно научных, технических и деловых текстов, с одной стороны, и словарно-справочных, метаязыковых текстов, с другой. К слову сказать, еще 10 лет назад известный российский терминолог Владимир М. Лейчик (2007: 11) разделил все научные, технические, деловые тексты на три группы: *терминоиспользующие*, например, обзорные статьи, монографии, деловые документы, на *терминофикси-*

рующие, например, словари и справочники, и *терминосоздающие*, в том числе исследовательские статьи, в которых автор впервые излагает результаты своих экспериментов, обобщений и т.п. Однако, если опираться на достижения такой новейшей науки, как лингвосемиотика, то указанную весьма интересную текстовую классификацию В.М. Лейчика можно редуцировать до двух типов текстов: с одной стороны, это научные, технические и деловые тексты, имеющие линейный характер; с другой стороны, это словарно-справочные тексты, имеющие метаязыковой, нелинейный характер.

В качестве аргумента в пользу предложенной нами более простой классификационной системы текстов сошлемся на учебное пособие С.В. Гринева *Основы семиотики* (2003), в котором подчеркивается тесная связь новейших направлений лингвистической науки с основными проблемами и принципами семиотики: «В 1980–1990-е годы сформировался ряд наук и направлений, связанных с семиотической проблематикой – терминоведение, терминография, коммуникативная лингвистика, когнитивная психология и лингвистика<...>» (Гринев 2003: 20). По мнению С.В. Гринева (2003: 30–31),

«применение семиотических принципов в ряде областей исследования оказалось весьма продуктивным. В языкознании, где появилась специальная пограничная дисциплина – лингвосемиотика, изучение языковых единиц в трех аспектах – содержательном, формальном и функциональном – оказалось возможным на всех уровнях языка, начиная от фонемы и кончая текстами <...>, способствовало системности лингвистических исследований и значительно расширило арсенал методов исследования языка».

В целях демонстрации истинности данного утверждения в отношении разножанровых текстов проведем сравнительный анализ семиотических особенностей словарно-справочных (нелинейных) текстов и обычных (художественных, научных, публицистических, деловых и прочих) текстов линейного характера по трем указанным выше критериям – содержательному, формальному и функциональному.

По традиции начнем сравнительный анализ указанных разножанровых текстов с их формальных характеристик. Одной из таких характеристик является название или заголовок текста. Как правило, словарно-справочные тексты по этому показателю существенно отличаются от текстов других жанров, поскольку их названия содержат в своем составе терминологические единицы (*словарь, энциклопедия,*

справочник, глоссарий, указатель и др.), прямо указывающие на жанровую принадлежность называемых ими текстов к сфере словарно-справочной литературы. Указанное обстоятельство дало основания члену-корреспонденту РАН Юрию Н. Караулову предположить, что «существующая типология словарей – это в большой степени типология их названий» (Караулов 1981: 43).

Однако, если мы попытаемся использовать перечисленные выше терминологические единицы из состава названий словарно-справочных текстов (*словарь, энциклопедия, справочник, глоссарий, указатель* и др.) в качестве ключевых, поисковых слов для нахождения в виртуальном пространстве Интернета или в электронных каталогах крупных библиотек соответствующих словарно-справочных текстов, то очень скоро убедимся в том, что использование такого формального показателя, как название текста, далеко не всегда дает искомый результат. К примеру, использование ключевого слова *словарь* позволило найти в виртуальном пространстве не только специальный *Словарь ветров* Леонида З. Проха (1983), в котором в алфавитном порядке приводятся естественнонаучные описания разнотипных ветров, дующих в различных регионах планеты, но и книгу лирики киевского поэта Юрия Мезенко *Словарь ветров* (1986), ни по форме, ни по содержанию не связанную с жанром словарно-справочной литературы. Кроме того, использование ключевого слова *словарь* позволило найти художественный роман английского писателя Лоуренса Норфолка *Словарь Ламприера* (1996), художественный роман сербского писателя Милорада Павича *Хазарский словарь* (1989) и многие другие художественные произведения, использующие для организации своего текстового пространства лишь внешнюю форму словаря, а потому имеющие к жанру словарно-справочной литературы лишь косвенное отношение.

Аналогичным образом, использование в ходе поиска словарно-справочных текстов такого ключевого слова, как *энциклопедия*, позволило найти не только реальные энциклопедические издания, но и книгу мемуаров Валентина Рича *Я – Энциклопедия* (2006) и многие другие подобные издания, не имеющие прямого отношения к жанру словарно-справочных текстов. Все вышесказанное позволяет нам сделать вывод, что, используя такой формальный показатель, как название текста, нельзя со стопроцентной вероятностью отграничить словарно-

справочные тексты от текстов других жанров. А значит типология названий словарей не может служить в качестве основы для их научной классификации.

В значительно большей степени раскрывает специфику словарно-справочных текстов использование такого содержательного критерия, как способ организации их понятийного содержания. В отличие от обычных (художественных, научных, публицистических, деловых и прочих) текстов, которым свойственна нарративность, линейность и синтаксическая связанность, текстовое пространство современных словарей и справочников организуется на принципиально иных семиотических основаниях (гипертекстовости, нелинейности, многообразии способов лексикографической связанности и др.) (Щербин 2002). В частности, если содержание любого обычного текста в структурном отношении представляет собой «длинную строку символов, читаемую в одном направлении» (Морозов, Тихомиров, Хрусталеv 1997: 56), то содержание словарно-справочных текстов может структурироваться по алфавиту (прямому и обратному) буквенной оболочки названий словарных статей, по темам (идеям), по словообразовательным гнездам, по грамматическим характеристикам слов-названий, по их генетическим характеристикам, по хронологии их появления в языке, по условной цифровой нумерации (простой, двойной и т.д.) и по многим другим организационным принципам. Отмеченное многообразие лексикографических подходов к организации текстового пространства словаря служит лучшим доказательством того, что «порядок расположения материалов в справочном издании <...> имеет решающее значение в комплексе исходных данных для оформления книги» (Адамов, Кричевский 1981: 10).

Вместе с тем издательская практика последних десятилетий показывает, что в поисках новых изобразительных форм авторы обычных текстов все чаще обращаются к использованию лексикографических способов организации текстового пространства создаваемых ими художественных, научных и прочих произведений. В качестве примера назовем женский роман Маши Царевой *Московский бестиарий. Болтовня брюнетки* (2007), в котором порядок следования разделов соответствует алфавиту буквенной оболочки их названий, что, тем не менее, отнюдь не нарушает общей смысловой цельности художественного произведения и не меняет его жанровой принадлежности. В этой

связи можно сделать вывод, что использование такого содержательного критерия, как способ организации понятийного содержания текста, тоже не может стопроцентно гарантировать безошибочное отделение словарно-справочных текстов от обычных (художественных, научных и прочих) произведений.

Все сказанное выше объясняет, почему книгоиздатели, библиотекари, книговеды, иные исследователи текстов используют в процессе их классификации, наряду с формальным и содержательным критериями, еще и функциональный критерий. В частности, вот что пишет об основной функции обычных текстов линейного характера один из первых разработчиков отечественных гипертекстовых систем Мартин М. Субботин (1993: 39–40):

«<...> основная функция линейного текста понималась и понимается как представление, репрезентация уже существующего смысла. При этом речь идет о представлении смысла как единого, как некоего относительно завершенного целого. Книга представляет и оформляет свое содержание как нечто целое, замкнутое, «завернутое в переплет». Именно для этого содержание представляется в форме единой иерархической структуры. В этом и состоит глубинный смысл линейности. Ведь наиболее полная иерархизация осуществляется именно при линейном упорядочении, когда каждый элемент занимает единственное, строго определенное место – после чего-то, перед чем-то. Иерархическая выстроенность, последовательность смысло-несущих элементов текста ориентирует на восприятие его содержания как единого организованного целого, отсекая, не впуская в текст все ответвления мысли, все возможные траектории ее движения, которые не вписываются в эту организованность».

Совсем иную функцию выполняют словарно-справочные тексты:

«Справочные издания специально приспособлены для быстрого отыскания и восприятия сведений (справок), требуемых читателю. Иными словами, они рассчитаны не на сплошное сквозное чтение, а на выборочное, чем и отличаются принципиально от изданий других типов. Эта особенность – одна из основополагающих на всех этапах создания справочного издания. На ней базируется не только принцип полиграфического оформления книги, не только содержательный строй иллюстраций, но и лингвистическая структура книги» (Адамов, Кричевский 1981: 8).

Таким образом, если обычные тексты выполняют главным образом коммуникативную, творческую (креативную) и кумулятивную функции (Лотман 2000: 155–163), то словарно-справочные тексты выполняют, в первую очередь, служебную, поисковую функцию.

По справедливому замечанию И.С. Кудашева (2007: 46),

«функции обычно являются не единственным критерием, по которому можно отличить словарные произведения от несловарных. Как правило, функции влияют и на содержание, и на структуру произведения. Но в трудных, пограничных случаях, когда произведения близки друг другу и по содержанию, и по строению, именно функции издания играют решающую роль. Например, языковые тезаурусы, т.е. словари, отражающие логические, ассоциативные и другие связи слов и предназначенные для работы с языком, мы бы отнесли к словарям. В то же время информационно-поисковые тезаурусы, которые содержат схожую информацию, но предназначены для правильного формирования поисковых запросов в информационно-поисковых системах, мы не склонны считать словарями. Подобные произведения имеют лишь опосредованное отношение к лингвистике, и их грамотное составление невозможно без участия специалистов по информационному поиску. Таким образом, мы считаем, что функции – это один из самых важных критериев отличия словарей от других типов справочных изданий, обуславливающий и все остальные различия. Основная функция словаря заключается в том, что он сообщает главным образом информацию, актуальную с точки зрения интерпретации, употребления или замены знаков, содержащихся в левой части».

В то же время именно различием выполняемых функций обусловлена обязательная публикация научных, художественных и деловых текстов в виде отдельных книжных изданий и нередкая публикация словарно-справочных текстов в виде прикнижных или пристатейных изданий вспомогательного характера. Как афористично сказал о таких прикнижных словарно-справочных изданиях российский исследователь Эдуард Л. Призмент, *вспомогательные* совсем не означает *второстепенные* (Призмент 1995). Сегодня уже не подлежит сомнению тот факт, что удельный вес нелинейных текстов (словарей, энциклопедий, справочников, указателей и т.п. гипертекстов) в общей совокупности разножанровых текстов, репрезентирующих ту или иную национальную культуру, будет непрерывно увеличиваться, обеспечивая этим самым целостность и информационную доступность данной культуры. Именно осознание растущего значения словарно-справочной литературы в жизни современного информационного общества, а также необходимости изучения ее семиотических особенностей способствовало формированию такого металексикографического направления, как *семиотика словаря* (Денисов 1980: 207) или *лексикографическая семиотика* (Степанов, Рогова 2006: 44–46). Именно в рамках указанного

направления должна изучаться, по мнению Петра Н. Денисова, «вся знаковая проблематика словаря, проблематика метаязыка, способов фиксации и презентации словарной информации, <...> виды шрифтов, выделений, цвета, таблиц, символов, графических изображений, применяемых в словарной практике» (Денисов 1980: 211).

В Республике Беларусь весомый вклад в развитие данного металексикографического направления внес Анатолий И. Киселевский, опубликовавший в 1977 году монографию *Языки и метаязыки энциклопедий и толковых словарей*. Время требует от нас идти дальше, непрерывно расширяя круг изучаемых специальных словарей и справочников, в основе которых лежат во многом искусственные системы знаков – терминов, номенов, профессионализмов. Как справедливо заметила Нина Б. Мечковская, эти «искусственные системы знаков создавались потому, что естественные языки и другие «стихийные» семиотики в чем-то не справлялись с возникавшими новыми потребностями коммуникации» (Мечковская 2009: 35). По этой же причине изучение семиотических особенностей словарно-справочных текстов специального характера, на наш взгляд, может способствовать сближению экстралингвистических и лингвистических представлений, без чего невозможен быстрый прогресс в области создания интеллектуальных технологий и экспертных систем знаний.

Наконец, **третьим системным основанием** для построения единой теории терминологии, терминоведения и терминографии, на наш взгляд, может стать обязательный учет при проектировании и создании специальных словарей особенностей функциональной структуры национальной инновационной системы (НИС) или, как ее иначе называют, общенациональной системы «наука-технологии-инновации» (ОСНТИ). Предпочтительность использования последнего понятия (ОСНТИ) в условиях Республики Беларусь Валерий В. Гончаров обосновывает следующими причинами:

«<...> при внешней схожести понятий НИС и система «наука-технологии-инновации» в первом случае критериальной основой является элементная структура, во втором – функциональная связь. Для Беларуси это отличие является принципиальным, поскольку при наличии всех компонентов, присущих эффективным моделям НИС (организации образования, науки, производства, инфраструктуры, органы управления), их взаимодействие пока еще не является оптимальным. <...> Центральной проблемой белорусской НИС остается недостаточный уровень ее развития. Он обусловлен тем, что

не сформированы устойчивые инновационные цепочки между ее основными элементами, разорванность которых снижает возможности производства подлинно инновационной продукции (прежде всего – новой для мирового рынка). <...> Это требует нового формата действий и перехода от программ и планов мероприятий к дорожным картам. <...> Структура Дорожной карты должна включать три блока: поэлементный, функциональный, проектный» (Гончаров 2016: 60–62).

Именно взаимосвязанная работа трех указанных блоков (поэлементного, функционального и проектного) Дорожной карты, лежащей в основе общенациональной системы «наука-технологии-инновации», по мнению В.В. Гончарова, обеспечит высокую эффективность ОСНТИ:

«Систему «наука-технологии-инновации» будут формировать новые взаимодействия исследовательских, инфраструктурных, образовательных и производственных организаций, направленные на расширение сети кооперации, создание точек роста, прорывных направлений, по которым могут быть получены наибольшие эффекты – научные, практические, экономические, социо-гуманитарные» (Гончаров 2016: 65).

На наш взгляд, добиться высокого уровня взаимодействия перечисленных выше весьма отличающихся по своему профилю и решаемым задачам организаций (исследовательских, инфраструктурных, образовательных и производственных) можно только в том случае, если их совместная работа будет иметь единое научно-информационное (в том числе единое словарно-справочное) обеспечение.

Под «единым словарно-справочным обеспечением» мы понимаем совсем не создание общих для всех субъектов ОСНТИ специальных словарей. Такие общие специальные словари издаются достаточно давно. К ним относятся: а) политехнические словари (например, РБПС 1997–1998); б) «суммарные» словари (например, РБССТ 1994); в) словари научной и культурной грамотности (например, Hirsch, Kett, Trefil 1988; Бреннан 1997). К сожалению, перечисленные выше типы общих специальных словарей не решают всех проблем, связанных со словарно-справочным обеспечением тесного взаимодействия разнопрофильных организаций. Когда мы говорим о «едином словарно-справочном обеспечении» весьма отличающихся между собой субъектов ОСНТИ (исследовательских, инфраструктурных, образовательных и производственных организаций), то имеем в виду формирование с единых методологических позиций целой системы специальных словарей разного типа, отдельные звенья которой будут иметь свое функ-

циональное предназначение для обслуживания словарных запросов того или иного типа субъектов ОСНТИ.

К примеру, в НИС развитых стран мира, как правило, выделяются три основных блока: а) *блок генерации (получения) знаний*, который включает в себя фундаментальную науку и прикладные исследования; б) *блок передачи знаний*, основу которого составляет образование, аккумулирующее любые научные знания и обеспечивающее их распространение через систему образовательных учреждений разного типа и уровня; в) *блок реализации знаний*, который обеспечивает выпуск товаров и оказание услуг на основе полученных знаний (Иванов 2015: 191–193). При этом филологическими и терминологическими организациями этих стран для каждого блока НИС готовятся специальные словари, выполняющие конкретные функции:

- а) в рамках блока генерации (получения) знаний такие специальные словари выполняют информационную, инвентаризационную, регистрирующую, когнитивную, номинативную, кодифицирующую, структурно-языковую и т.п. функции (это политехнические и суммарные словари; словари научной грамотности; общенаучные словари и справочники; комплексные концептуарии и др.);
- б) представители блока передачи знаний разрабатывают и используют специальные словари, посредством которых реализуются учебная, коммуникативная, классифицирующая, менталитет-формирующая, идеологическая и т.п. функции (это универсальные энциклопедии; учебные, переводные, толковые, общенаучные терминологические словари; общенаучные и узкодисциплинарные концептуарии; словари культурной грамотности и др.);
- в) в рамках блока реализации знаний составляются и используются специальные словари, выполняющие следующие функции: информационная, специализирующая, регламентирующая, систематизирующая и т.п. функции (это отраслевые справочники и энциклопедии; терминологические стандарты; информационно-поисковые тезаурусы; классификаторы, рубрикаторы, частотные терминологические словари; темники и проблемники; промышленные каталоги; каталоги инновационных разработок и др.).

Чтобы перечисленные выше разнотипные специальные словари образовали «единое словарно-справочное обеспечение» инновационной

деятельности разнопрофильных субъектов ОСНТИ, должны выполняться два основных условия:

- 1) указанное «единое словарно-справочное обеспечение» должно носить системный характер, т.е. представлять собой взаимосвязанную систему специальных словарей, имеющую а) общее понятийное ядро (перечень базовых научных концептов); б) общее зональное пространство – в одной из своих последних статей мы назвали это пространство «Универсальным словарем предметных рубрик, отражающих понятийный континуум основных LSP (ЯСЦ)» (Щербин 2016: 44); в) взаимодополняющие друг друга периферийные предметные терминосистемы, отражаемые в узкодисциплинарных специальных словарях и концептуариях. Именно густая сеть существующих ядерных, зональных и периферийных взаимосвязей между отдельными специальными словарями разных типов делает их неотъемлемыми частями единой системы специальных словарей;
- 2) управление словарной программой по разработке и публикации отдельных специальных словарей, которые в перспективе должны составить единую систему таких словарей, должно осуществляться из одного координационного центра, роль которого может выполнять соответствующая профильная научная организация (Терминологический центр, академический Отдел терминологии, редколлегия терминологического журнала и т.д.), имеющая статус юридического лица.

Только такой системный подход к созданию «единого словарно-справочного обеспечения» инновационной деятельности разнопрофильных субъектов ОСНТИ позволит решить задачу активизации совместных действий науки и производства, которую поставил Председатель Президиума НАН Беларуси академик Владимир Г. Гусаков на круглом столе с директорским корпусом ведущих предприятий Республики Беларусь. В частности, в программном выступлении академика В.Г. Гусакова были намечены следующие меры и этапы решения указанной задачи:

«Для активизации совместных действий науки и производства предлагаю сегодня обсудить перспективы и ожидаемые эффекты от ряда мер, которые мы могли бы предпринять:

1. ежегодное планирование совместных действий в области научно-технической и инновационной деятельности, проведение научно-организационных мероприятий;
2. создание единого интернет-портала «Наука-промышленность», включая интегрированную базу данных предложений науки на основе Каталога наших инновационных разработок и запросов промышленности (расширить практику формирования Министерством образования так называемого «Задачника промышленности». Многие из вас помнят советские «проблемники»);
3. формирование технологических платформ – постоянно действующих коммуникационных площадок производителей и потребителей наукоемкой и высокотехнологичной продукции;
4. образование научно-промышленных кластеров, функциональная, возможно, и структурная интеграция в состав действующих и вновь образуемых холдингов научных организаций, вузовских и академических наукоемких предприятий;
5. создание на долевых началах совместных высокотехнологичных предприятий и субъектов инновационной инфраструктуры – инновационных центров, масштабирование сети центров трансфера технологий, совместных лабораторий, центров коллективного пользования; использование существующих каналов для популяризации достижений науки и практики, продвижения результатов НИОКР, объектов интеллектуальной собственности, промышленной продукции. По крайней мере, взаимное информирование о спросе и имеющихся научно-технических проблемах.

Подчеркну, что почти все позиции, упомянутые в данном пункте, могут быть реализованы без привлечения дополнительных средств. Нужна лишь добрая воля и желание выйти за пределы стандартных должностных обязанностей» (Гусаков 2017: 58).

Из приведенного выше перечня мер по активизации совместных действий науки и производства в Республике Беларусь видно, что ряд положений этого перечня («создание единого интернет-портала «Наука-промышленность», включая интегрированную базу данных предложений науки на основе Каталога наших инновационных разработок и запросов промышленности»; «советские проблемники»; «коммуникационные площадки производителей и потребителей наукоемкой и высокотехнологичной продукции»; «использование существующих каналов для популяризации достижений науки и практики»; «взаимное информирование о спросе и имеющихся научно-технических проблемах») имеет самое непосредственное отношение к тем функциям,

которые традиционно выполняет специальная лексикография в рамках общенациональной системы «наука-технологии-инновации».

ВЫВОДЫ

Проведенное исследование позволяет сделать следующие выводы:

1. В условиях формирования глобальной экономики знаний становится все более очевидной зависимость уровня научно-технического и инновационного развития той или иной страны от количества выпускаемой ею словарно-справочной литературы.
2. В общенациональной системе «наука-технологии-инновации» разнотипные специальные словари выполняют все более широкий спектр функций.
3. Решению ключевых задач специальной лексикографии той или иной страны (построение единой теории терминологии, терминоведения, терминографии; создание «единого словарно-справочного обеспечения» инновационной деятельности разнопрофильных субъектов ОСНТИ и др.) будет способствовать реализация следующих условий: а) использование унифицированного определения термина *функция*; б) описание и учет в терминографической деятельности семиотических особенностей специальных словарей; в) учет функциональной структуры общенациональной системы «наука-технологии-инновации» в процессе проектирования, составления и использования специальных словарей.

ЛИТЕРАТУРА

- Адамов Е.Б., Кричевский В.Г. 1981: *Оформление справочных изданий*, Москва: Книга.
- Ахманова О.С. 1969: *Словарь лингвистических терминов*. 2-е изд., Москва: Советская энциклопедия.
- Бреннан Р. 1997: *Словарь научной грамотности*. Пер. с англ., Москва: Мир.
- Голованова Е.И. 2007: Теория профессиональной коммуникации в свете когнитивно-дискурсивной парадигмы языкознания. – *Языки профессиональной коммуникации*. Сборник статей участников Третьей международной научной конференции (Челябинск, 23–25 октября 2007 г.) 1, Челябинск: Энциклопедия, 29–34.
- Гончаров В.В. 2016: Концептуальные подходы к созданию эффективной системы «наука-технологии-инновации» в Беларуси. – *Система «наука-технологии-инновации»: методология, опыт, перспективы*. Материалы Международной научно-практической конференции (Минск, 1 декабря 2016 г.), Минск: Центр системного анализа и стратегических исследований НАН Беларуси, 59–73.
- Гринев С.В. 2003: *Основы семиотики*. Учебное пособие, Москва: МГОУ.
- Гринев-Гриневич С.В. 2009: *Введение в терминографию: Как просто и легко составить словарь*. Учебное пособие. 3-е изд., Москва: Книжный дом ЛИБРОКОМ.
- Гусаков В.Г. 2017: Выступление Председателя Президиума НАН Беларуси академика В.Г. Гусакова на круглом столе с директорским корпусом ведущих предприятий страны. – *Аксиосфера белорусской*

- науки и пути ее совершенствования. Сб. докл., выступлений, публикаций в СМИ, приветственных и вступ. слов Предс. Президиума НАН Беларуси В.Г. Гусакова, Минск: Беларуская навука, 55–58.
- Данильян О.Г., Панов Н.И. (общ. ред.) 2005: *Современный словарь по общественным наукам*, Москва: Изд-во Эксмо.
- Денисов П.Н. 1980: *Лексика русского языка и принципы ее описания*, Москва: Русский язык.
- Дубичинский В.В. 2013: Лексикография украинского языка: прошлое и настоящее. – *Славянская лексикография*. Международная коллективная монография, Москва: Издательский центр “Азбуковник”, 251–309.
- Иванов В.В. 2015: *Инновационная парадигма XXI*. 2-е изд., Москва: Наука.
- Караулов Ю.Н. 1981: *Лингвистическое конструирование и тезаурус литературного языка*, Москва: Наука.
- Кудашев И.С. 2007: *Проектирование переводческих словарей специальной лексики*, Helsinki: Helsinki University Translation Studies.
- Лейчик В.М. 2007: Три возраста термина. – *Terminologija* 14, 10–19.
- Лотман Ю.М. 2000: *Семиосфера*, Санкт-Петербург: Искусство-СПб.
- Мечковская Н.Б. 2009: *История языка и история коммуникации: от клинописи до Интернета*. Курс лекций по общему языкознанию, Москва: Флинта; Наука.
- Морозов В.П., Тихомиров В.П., Хрусталева Е.Ю. 1997: *Гипертексты в экономике. Информационная технология моделирования*. Учебное пособие, Москва: Финансы и статистика.
- Новодранова В.Ф. 2009: Роль обыденного знания в формировании научной картины мира. – *Терминология и знание*. Материалы I Международного симпозиума (Москва, 23–24 мая 2008 г.), Москва: Институт русского языка им. В.В. Виноградова РАН, 89–93.
- Призмент Э.Л. 1995: Вспомогательные, но необходимые: Об указателях к содержанию новых книг. – *Книжное дело* 1, 56–59.
- Прох Л.З. 1983: *Словарь ветров*, Ленинград: Гидрометеиздат.
- РБПС 1997–1998: *Русско-белорусский политехнический словарь*. В 2 т., Минск: Беларуская навука.
- РБССТ 1994: *Руска-беларускі слоўнік сельскагаспадарчай тэрміналогіі*, Мінск: Ураджай.
- Розеншток-Хюсси О. 1994: *Речь и действительность*. Пер. с нем., англ., Москва: Лабиринт.
- Степанов Ю.С., Рогова Н.В. 2006: Новое общеевропейское явление «лексикографической семиотики». С особым вниманием к польскому опыту проф. Я. Вавжиньчика. – *Вопросы филологии* 2, 44–46.
- Субботин М.М. 1993: Теория и практика нелинейного письма (взгляд сквозь призму «грамматологии» Ж. Деррида). – *Вопросы философии* 3, 36–45.
- Татаринев В.А. 2006: *Общее терминоведение*. Энциклопедический словарь, Москва: Московский Лицей.
- Шчэрбін В.К. 2011: Структура беларускай спецыяльнай лексікаграфіі. – *Лексикографічний бюлетень* 20, 141–152.
- Щербин В.К. 2002: Словарные истоки практики нелинейного письма. – *Веснік Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта*. Сер. 4, Мінск, 28–33.
- Щербин В.К. 2010: Терминография и специальная концептография. – *Leksikografija ir leksikologija. Jono Ktuoro 100-osioms gimimo metinėms*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 377–390.
- Щербин В.К. 2016: Роль словарей предметных рубрик в систематизации и развитии современной терминографии. – *Terminologija* 23, 29–51.
- Hirsch E.D., Kett J.F., Trefil J. 1988: *The Dictionary of Cultural Literacy*, Boston: Houghton Mifflin Company.

SPECIALIOSIOS LEKSIKOGRAFIJOS FUNKCIJOS NACIONALINĖJE SISTEMOJE „MOKSLAS–TECHNOLOGIJOS–INOVACIJOS“

Straipsnyje nagrinėjamas termino, specialiųjų žodynų ir pagrindinių specialiosios leksikografijos krypčių funkcijos. Pateikiami vieningos terminologijos, terminotyros ir terminografijos teorijos plėtojimo sisteminių pagrindų paieškos rezultatai. Pagrindžiama išvada, kad a) unifikuotos termino *funkcija* apibrėžties naudojimas, b) specialiųjų žodynų semiotinių ypatybių apibūdinimas ir c) atsižvelgimas į sistemos „mokslas–technologijos–inovacijos“ funkcinę struktūrą gali padėti spręsti svarbiausius šiuolaikinės terminografijos uždavinius.

THE FUNCTIONS OF SPECIAL LEXICOGRAPHY IN THE NATION-WIDE SYSTEM
SCIENCE–TECHNOLOGIES–INNOVATIONS

The functions of the term, special dictionaries and main directions of special lexicography are considered in the article. The results of the search for systemic substantiation for elaboration of the single theory of terminology, science of terminology, and terminography are presented. The following conclusions are substantiated: a) the use of a unified definition of the term *function*; b) the description of semiotic peculiarities of special dictionaries, as well as c) factoring in the functional structure of the nation-wide system *science–technologies–innovation* in the process of designing of special dictionaries will facilitate the solution of the key objectives of modern special lexicography.

Gauta 2017-11-21

Вячеслав Константинович Щербин
Центр системного анализа и стратегических исследований
Национальная академия наук Беларуси
ул. Академическая, 1, 220072, г. Минск, Республика Беларусь
Эл. почта: slavalex@mail.ru

Sąvoka lietuvių mokslo kalboje

ASTA MITKEVIČIENĖ

Lietuvių kalbos institutas

ESMINIAI ŽODŽIAI: terminas, sąvoka, tekstynas, mokslo kalba, sintagminiai santykiai, semantiniai santykiai, konjunkcinė vartosena, kontekstiniai sinonimai

Termino *terminas* apibrėžtyse dažniausiai neišsiverčiama be termino *sąvoka*, mat terminas įprastai apibrėžiamas kaip sąvokos įvardijimas. Galima drąsiai teigti, kad sąvoka, kaip ir terminas, yra pamatinė terminologijos sąvoka (ir, be abejo, terminas). Tradicinėje (dar vadinamoje bendrąja) terminologijos teorijoje termino ir sąvokos santykis formaliai atitinka žodžio ir reikšmės santykį (Kageura 2002: 22)¹.

Pagrindinės terminologijos darbo kryptys – onomasiologinė (nuo sąvokų prie terminų) ir semasiologinė (nuo terminų prie sąvokų). Onomasiologinės krypties terminologijos tyrimuose centrinė vieta atitenka sąvokai (tai lemia ir atitinkamus tyrimų rezultatus)². Be to, sąvoka yra viena iš labiausiai diskutuojamų terminologijos kategorijų, ypač vadinamosios Vienos terminologijos mokyklos atstovų. Nepaisant sąvokai „sąvoka“ skiriamo dėmesio terminologijos darbuose, jos esmė vis dar nėra iki galo atskleista (Tatarinovas 2006: 143–144).

Tekstai yra laikomi labai svarbiais netiesioginiais šaltiniais, iš kurių galima gauti informacijos apie sąvokas. Sąvoką diskurse galima pasiekti per jos designatą, per terminą (Santos et al. 2015: 155, 156, 157). Naujosios terminologijos teorijos (komunikacinė terminologijos teorija, sociokognityvinė terminologija, rėmų (freimų) terminologija) teikia pirmenybę būtent tekstų analizei (Faber Benítez 2009: 120). Pastebėta, kad lietuvių

¹ Lietuvių kalbotyroje apie žodžio reikšmės ir sąvokos santykį rašė Evalda Jakaitienė (2010: 46–49), Aloyzas Gudavičius (2012) ir kt.

² Onomasiologinės krypties kraštutinumas – terminai laikomi tik sąvokų etiketėmis (Faber Benítez 2009: 111; Kageura 2015: 47 ir kt.).

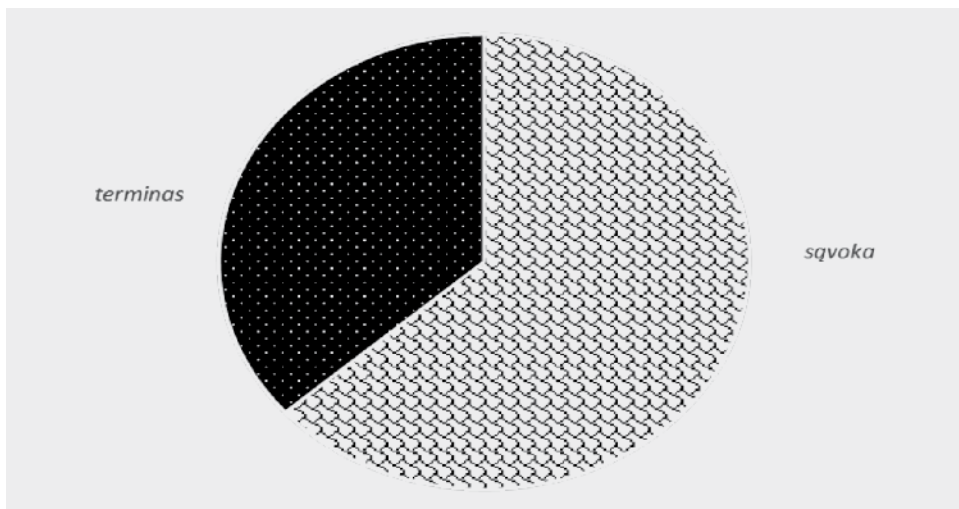
moksliniame diskurse nevengiama termino *sąvoka*³, todėl tikėtina, jog iš mokslinių tekstų galima daugiau ar mažiau sužinoti apie pačią sąvoką „sąvoka“. Šiame straipsnyje aprašoma termino *sąvoka* vartoseną mokslo kalboje: tyrimu buvo siekiama nustatyti termino semantinius (kontekstinius) partnerius, jo semantinę (teminę) aplinką ir pagal termino vartosenos ypatumus nubrėžti sąvokos „sąvoka“ apmatius. Tai tekstynų paremtas (angl. *corpus-based*) tyrimas, kurio pagrindinis šaltinis – *Lietuvių mokslo kalbos tekstynas* CorALit (viešai prieinamas variantas: <http://coralit.lt>). Tekstynas sudarytas iš 1999–2009 m. paskelbtų humanitarinių, socialinių, fizinių, biomedicinos ir technologijos mokslų įvairių tipų tekstų, o jo apimtis – 9 milijonai žodžių (plačiau apie tekstyną žr. Usonienė et. al. 2008). Šis tekstynas, nors ir nedidelis, kelerius metus nebeatnaujinamas, o paieška jame gana ribota, vis dėlto yra gana patogus išteklius dabartinei rašytinei lietuvių mokslo kalbai ir terminijai tirti.

Lietuvių mokslo kalbos tekстыne CorALit lema *sąvoka* pavartota 779 kartus (visų minėtų mokslų kryptų tekstuose). Vadinasi, šis terminas tame pačiame tekстыne daugiau nei pusantro karto dažnesnis už terminologijos terminą *terminas*, kuris pasitaikė 447 kartus (santykis pavaizduotas 1 pav.). Beje, pastebėta, kad viename iš humanitarinių mokslų tekstų, patekusių į tiriamąjį tekstyną, terminu *sąvoka* įvardijama žodžiu, o ne terminu išreiškiama sąvoka, t. y. ne mokslinė ar dalykinė sąvoka. Bet kokiu atveju terminą *sąvoka* greičiausiai galima laikyti bendruoju mokslo terminu, kaip kokį *metodą* ar *teoriją*⁴. Kitas klausimas, ar *sąvoka* yra metakalbos vienetas kaip ir *terminas*. A. Gudavičiaus nuomone – veikiausiai, ne, plg.: „Atrodo, kad kalbotyroje sąvokos terminas, nusakantis logiškai sutvarkytą pasaulio pažinimo rezultatą sąmonėje, visai nereikalingas. <...> Terminai *sąvoka* ir *konceptas* fiksuoja pažinimo rezultatus, pirmasis loginę, koncentruotą formą, antrasis – labiau individualizuotą holistinį pavidalą; šie terminai priklausytų logikos ir epistemologijos mokslams“ (Gudavičius 2012: 112, 117).

³ 1 milijono žodžių morfologiškai anotuoto tekstyno pagrindu Andriaus Utkos sudarytame *Dažniniame rašytinės lietuvių kalbos žodyne* (2009) žodis *sąvoka* užima 572-ą vietą (pavartojimo dažnis – 244). Galime palyginti – ne vienareikšmiš *terminas* tame žodyne yra 916-oje vietoje (pavartota 156 kartus).

⁴ Plg. sąvoka – „filos., log. kategorija, reiškianti minties turinio vienetą, nusakantį daiktus, reiškinius ir išreiškianti esmines jų savybes. <...> Mat. logikoje Δ yra suprantama kaip log. klasė, analizuojant ją turinio požiūriu, aiškinantis klasę sudarančių objektų esminius ir bendruosius požymius“ (VLE).

1 pav. Terminų *sqvoka* ir *terminas* santykis pagal dažnumą tekстыne

Programa *Antconc 3.4.4w*⁵ apdorojus atrinktas konkordanso eilutes su terminu *sqvoka*, automatiškai nustatyti dažniausi greta esantys tiriamojo termino kontekstiniai partneriai – einantys iš karto po šio termino (žr. 2 pav.) arba prieš pat jį (žr. 3 pav.). Iš paveikslų matyti, kad kai kurie kontekstiniai partneriai, pavyzdžiui, *galios*, *termofikacija*, greičiausiai į tekstą pateko iš to paties teksto. Neatmestina ir duomenų apdorojimo klaidų tikimybė.

Laisva lietuvių kalbos žodžių tvarka sakinyje lemia, kad tiriant konkordansą būtina atsižvelgti į visus sakinio narius, neužtenka susikoncentruoti į kelias kontekstinių partnerių pozicijas tiriamojo žodžio atžvilgiu (Marcinkevičienė 2010: 49). Dėl to, tiriant termino *sqvoka* vartoseną, kiekvienoje 300 spaudos ženklų ilgio konkordanso eilutėje visų pirma buvo ieškoma sakinio, kuriame yra rūpimas terminas, pradžios ir pabaigos. Gretimi konkordanso eilučių sakiniai peržvelgti ieškant tiriamojo termino kontekstinių sinonimų.

Pasirinkta tyrimo metodika – semantinė žodžių junginių analizė. Tyrimo metodika buvo išbandyta analizuojant termino *terminas* vartoseną (žr. Mitkevičienė 2016) ir pateisino lūkesčius. Visų pirma buvo nustatomi žodžių junginiai, į kuriuos įeina terminas *sqvoka*, ir žiūrima, kokia šio termino funkcija (subjektas, objektas, atributas, aplinkybė ar predi-

⁵ Žr. <http://www.laurenceanthony.net/software/antconc/>.

2 pav. Dažniausi iš karto po termino *sąvoka* einantys žodžiai tekstyne

Concordance		Concordance Plot		File View		Clusters/N-Grams		Collocates		Word List		Keyword List			
Total No. of Cluster Types				632				Total No. of Cluster Tokens				861			
Rank	Freq	Range	Cluster												
1	11	1	sąvoka apima												
2	11	1	sąvoka yra												
3	10	1	sąvokos ir												
4	7	1	sąvokas ir												
5	6	1	sąvoka vartojama												
6	6	1	sąvokomis ir												
7	6	1	sąvoką ir												
8	5	1	sąvoka „termofikacija												
9	5	1	sąvoka „įrodymų												
10	5	1	sąvokos apibrėžimas												
11	5	1	sąvokos turinį												
12	5	1	sąvokų ir												
13	4	1	sąvoka ir												
14	4	1	sąvoka nėra												
15	4	1	sąvoka, kuri												
16	4	1	sąvokas bei												
17	4	1	sąvokas kaip												
18	4	1	sąvokos apibūdinimas												
19	4	1	sąvokos apimties												

Search Term		☒ Words	☐ Case	☐ Regex	☐ N-Grams	Cluster Size	
sąvok*		Advanced			Min. 2	Max. 2	
Start	Stop	Sort		Min. Freq. 1		Min. Range 1	
Sort by		☐ Invert Order	Search Term Position				
Sort by Freq		☒ On Left	☐ On Right				

katyvas)⁶. Toliau tiriant termino *sąvoka* vartoseną, žodžių junginiai su terminu *sąvoka* grupuojami pagal leksinį, semantinį ir teminį panašumą⁷. Straipsnyje taip pat aptariama termino *sąvoka* konjunkcinė vartoseną ir kontekstinė sinonimija, atspindinčios paradigminius šio termino santykius.

Termino *sąvoka* kontekstinių partnerių dažnumui didelės reikšmės čia neteikiama – net ir pavienis tiriamojo termino partneris gali būti reikšmingas, jei tiriamojoje medžiagoje esama kitų jam semantiškai ar tematiškai artimų partnerių, su kuriais jis patektų į tą pačią žodžių junginių grupę.

⁶ Terminas *sąvoka* sakinyje dažnai įeina ne į vieną junginį, todėl tuo pačiu tekstinio sakiniu galima iliustruoti ne vieną tiriamojo termino vartosenos modelį.

⁷ Remiamasi Vito Labučio semantinių žodžių junginių skirstymu (Labutis 1998), duomenys taip pat tikrinami DLKG. Klasifikuojant atributinius junginius daugiausia vadovaujamosi Laimutės Bunevičiūtės straipsniu (1998).

3 pav. Dažniausi prieš pat terminą *sąvoka* einantys žodžiai tekстыne

Concordance		Concordance Plot	File View	Clusters/N-Grams	Collocates	Word List	Keyword List	
Total No. of Cluster Types			605	Total No. of Cluster Tokens				861
Rank	Freq	Range	Cluster					
1	24	1	ši sąvoka					
2	22	1	šios sąvokos					
3	9	1	galios sąvokos					
4	9	1	šių sąvokų					
5	8	1	dokumento sąvoka					
6	8	1	yra sąvokos					
7	6	1	dokumento sąvokos					
8	6	1	galios sąvoka					
9	6	1	galios" sąvoka					
10	6	1	pagrindinės sąvokos					
11	6	1	vartojama sąvoka					
12	6	1	veiklos sąvoka					
13	5	1	galios sąvoką					
14	5	1	korupcijos sąvokos					
15	5	1	vartojamos sąvokos					
16	4	1	ir sąvokas					
17	4	1	kitos sąvokos					
18	4	1	kompleksinė sąvoka					
19	4	1	lauko sąvoka					

Search Term	☒ Words	☐ Case	☐ Regex	☐ N-Grams	Cluster Size
sąvok*	Advanced				Min. 2 Max. 2
Start	Stop	Sort	Min. Freq. Min. Range		
Sort by	☐ Invert Order	Search Term Position		1	1
Sort by Freq	☐ On Left	☒ On Right			

1. SĄVOKA TERMINOGRAFIJOJE⁸

1.1. Sąvoka yra filosofijos, logikos, psichologijos ir kt. mokslų objektas, atitinkamai įtraukiama į tos srities žodynus⁹. Filosofijos terminų žodynuose lietuvių kalba galima rasti tokias termino *sąvoka* apibrėžtis ar aiškinimus¹⁰:

⁸ Čia terminografija suvokiama plačiai – ji apima ne tik žodynus, bet ir kitus sisteminius terminų duomenynus (terminų duomenų bazes, bankus, standartus).

⁹ Lietuviškų logikos žodynų neturime. Logikos vadovėliuose rašoma: „Sąvoka yra mąstymo forma, išreiškianti esminius ir bendruosius objektų požymius.“ (Plečkaitis 2009: 159); „apibūdindami sąvoką apsiribosime nuoroda, kad sąvoka vadinamas minties dėmuo, kuriame individai duoti kartu su jų požymiais“ (Bubelis et al. 2012: 99).

¹⁰ Filosofai nesutaria dėl sąvokų ir reikšmių santykio (ar sąvokos yra reikšmės), taip pat dėl to, ar sąvokos priklauso nuo kalbos (žr. CREPh 2000: 159; EPh 2006: 415, 416).

„viena iš pasaulio atspindėjimo mąstyje formų [čia ir toliau retinta A. M.], kuria pažįstama reiškinių, procesų esmė, apibendrinami jų esminiai požymiai ir pusės <...>“ (FŽ 1975);

„ko nors pristatymas kaip visuotinybės taip, kad tai kartu įsivaizduojama kaip daug kam bendra <...>“ (FŽ 2002)¹¹.

Lietuvos Respublikos terminų banke yra trys termino *sąvoka* apibrėžtys, įdėtos (ar pritaikytos) iš informacijos ir dokumentavimo bei terminologijos standartų ir edukologijos žodyno:

„Žinių vienetas, kurį sudaro unikalus požymių derinys.“ (LST ISO 5127:2008 Informacija ir dokumentavimas. Aiškinamasis žodynas (tapatus ISO 5127:2001), žr. LR terminų bankas);

„Terminologijoje – pažinimo vienetas, kurį sudaro savitas požymių derinys.“ (1. Pritaikyta iš ISO 1087-1:2000; 2. NATO standartizacijos terminų aiškinamasis žodynas AAP-42B, 2011, žr. LR terminų bankas);

„Mąstymo forma, atspindinti esminius objekto požymius sąmonėje. Ji susijusi su vaizdiniu, žodžiu ir kitomis sąvokomis. Sąvoka yra klasifikacijos padarinys, t. y. sąvoka išsiskiria iš kitų vaizdinių, sąvokų, žodžių savo tiksliu apibrėžtumu lyginant, grupuojant. Vaizdinys ir žodis yra jos konkretus, materializuotas pagrindas. <...> Mokymo ir auklėjimo procese buitinės sąvokos papildomos mokslo žiniomis ir tampa mokslinės (oras, vanduo, žmogus, gyvūnas, saulė, gerumas, ištikimybė ir t. t.). Specialūs mokslinių sąvokų pavadinimai – terminai. Kai kurie iš jų vartojami buityje. <...>“ (Enciklopedinis edukologijos žodynas. Sud. Leonas Jovaiša, 2007, žr. LR terminų bankas).

Iš integruotų lietuvių kalbos ir raštijos išteklių informacinės sistemos *raštijs.lt* matyti, kad terminas *sąvoka* yra įtrauktas į politechnikos, matematikos, informatikos terminų žodynus, apibrėžtas – informacijos bei psichologijos terminų žodynuose:

„Mintis, idėja, išreiškianti bendrus ir esminius daikto ar reiškinio požymius.“ (Trečiokaitė A. Informacijos terminų žodynas, 1993, žr. *raštijs.lt*);

„Viena iš loginio mąstymo formų – aukščiausio lygio apibendrinimas. Sąvoka gali būti konkreti ir abstrakti. Abstrakčiausios sąvokos vadinamos kategorijomis. <...> Skiriamos buitinės ir mokslinės sąvokos, stichiška ir reguliuojama sąvokų raida <...>.“ (Psichologijos terminų žodynas, 1993, žr. *raštijs.lt*).

Viešai prieinamoje Lietuvos standartizacijos departamento Terminų bazeje taip pat galima rasti jau cituotą apibrėžtį iš LST ISO 5127:2008, ten

¹¹ LKŽe papildymų kartotekoje (žr. LKHS) galima rasti *sąvokos* apibrėžimą iš filosofo Stasio Šalkauskio raštų: „Sąvoka yra proto padaras ir mums sako apie tai, kas yra daiktas ir kas sudaro jo esmę.“ Greičiausiai tai yra viena pirmųjų šio termino apibrėžčių.

taip pat įdėtas termino *sąvoka* straipsnis iš LST ISO 1087-1:2005 *Terminologijos darbas. Aiškinamasis žodynas. 1 dalis. Teorija ir taikymas* (tapatus ISO 1087-1:2000):

„Pažinimo vienetas, kurį sudaro savitas požymių derinys.“

Reginos Kvašytės *Mokomajame terminologijos žodynelyje* (2005) *sąvoka* kaip terminologijos terminas apibrėžiama taip:

„Bet kuris mąstymo vienetas, atspindintis esminius objekto požymius sąmonėje ir turintis turinį (vidinių ir išorinių požymių visumą) ir apimtį (visų tos sąvokos požymius turinčių objektų visumą), išreiškiamas terminu, raidiniu ar kitu simboliu.“

Nors išvardytų apibrėžčių pamatiniai žodžiai skiriasi¹², tačiau akivaizdu, kad sąvoka priskiriama mąstymo arba pažinimo sritims¹³. Cituotuose versiniuose standartuose *sąvoka* apibrėžiama kaip pažinimo arba žinių vienetas (angliškai *unit of knowledge*) – šiuose šaltiniuose sąvoka yra suvokiama kaip praktinio terminologijos darbo objektas. Tarptautiniame terminologijos standarte ISO 704 pabrėžiama, kad terminologijoje į sąvoką reikia žvelgti ne tik kaip į mąstymo vienetą, bet ir kaip pažinimo vienetą (*unit of knowledge*) (ISO 704:2009: 3). Toks sprendimas pareina iš suvokimo, kad terminai priklauso konkrečioms pažinimo sritims. Terminologijoje į sąvoką žiūrėti kaip į pažinimo ar žinių vienetą siūlo ne vienas terminologas. Pavyzdžiui, Ingrid Simonnæs pabrėžia, kad mąstymas – subjektyvus dalykas, todėl sąvoką geriau apibrėžti ne kaip mąstymo, o kaip pažinimo vienetą. Toks suvokimas leidžia sąvoką matyti dinamišką – sąvokų kaitą lemia nauji atradimai (Simonnæs 2007: 121).

1.2. Terminologijos standarte LST ISO 1087-1:2005 (žr. LSDterm) apibrėžiami rūšiniai terminai *bendroji sąvoka* ir *vienetinė sąvoka*, *dalis sąvoka* ir *visumos sąvoka*, *hiperoniminė sąvoka*, *hiponiminė sąvoka* ir *ekvoniminė sąvoka*, *gimininė sąvoka* ir *rūšinė sąvoka*, kurių motyvacinis požymis atspindi sąvokų skirstymą pagal turinį, apimtį, tarpusavio santykį. Kai kurie iš šių terminų per kitus išteklius pateko ir į LR terminų banką.

¹² Čia galima prisiminti, kad dažniausiai nevienodai suprantamos ir aiškinamos pačios turiningiausios kategorinės sąvokos (Gaivenis 2002: 38, dar žr. Keinys 2013: 52).

¹³ Plg. cituotas termino *sąvoka* apibrėžtis ir žodžio *sąvoka* aiškinimą *Dabartinės lietuvių kalbos žodyne* ir *Lietuvių kalbos žodyne*: „mąstymo turinio elementas, reiškiamas žodžiu ar žodžiais“ (DŽ₆), „žmogaus mąstymo forma, atspindinti esminius ir bendruosius objektų požymius; suvokimo išdava; loginė mintis apie kokį daiktą ar reiškinį“ (LKŽe).

Minėtame R. Kvašytės terminologijos žodynyje aiškinami jau minėti rūšiniai terminai *gimininė sąvoka* ir *rūšinė sąvoka* bei dar du terminai – *apibrėžiamoji sąvoka* ir *apibrėžiančioji sąvoka*, kuriais sąvokos įvardijamos pagal santykį su apibrėžtimi.

Išsiskiria į LR terminų banką įtraukto *Lingvodidaktikos terminų žodyno* (2012) sudėtiniai terminai, tiksliau jų apibrėžtys:

abstrakčiosios sąvokos – „[b]endrosios reikšmės ir konceptai (pvz.: laikas, erdvė, kiekybė, požymis) bei jų kalbinė raiška, kurią mokiniui reikia mokėti, kad sėkmingai komunikuotų“;

konkrečiosios sąvokos – „[b]endrųjų sąvokų realizacija konkrečioje situacijoje, tam tikrų temų (pvz., „Asmens identifikacija“, „Prekyba“, „Gamta, regionas“, „Laisvalaikis“) konkreti leksika“.

Šie antonimais įvardyti artimai susiję terminai (ekvonimai) ne tik apibrėžiami nesistemiškai, bet juose sąvoka perkeliama iš mąstymo sferos į kalbinę.

Į informacinę sistemą *rašti.lt* įtrauktuose ištekliuose taip pat esama termino *sąvoka* rūšinių ir kitokių sudėtinių terminų, kurie tuose ištekliuose yra antraštiniai (įskaitant nuorodinius) terminai, pvz.: *apibrėžiamoji sąvoka* ir *neapibrėžiamoji sąvoka* (matematika, informatika), *loginė sąvoka*, *matematinė sąvoka*, *pagrindinė sąvoka*, *pirminė sąvoka* ir *antrinė sąvoka*, *sąvoka plačiąja prasme* ir *sąvoka siaurąja prasme* (matematika). Šie terminai motyvuoti pagal sąvokos sritį, apimtį, tarpusavio santykį ar kokią kitą esminę ypatybę (terminai neapibrėžiami, todėl sunku tiksliai nustatyti motyvacinį požymį). Kituose junginiuose *sąvoka* tėra antraeilis pavadinimas – daiktų klasės įvardijimas, pvz.: *sąvoka „daugiau“*, *sąvoka „mažiau“*, *sąvoka „tarp“*, *sąvoka „lygu“*, *sąvoka „eina po“*, *sąvoka „eina prieš“*, *sąvoka „paskesnis už“*, *sąvoka „pirmesnis už“* (matematika).

2. SĄVOKA – ATRIBUTO TURĖTOJAS IR ATRIBUTAS

2.1. Terminas *sąvoka*, *Lietuvių mokslo kalbos tekstyno* duomenimis, daugeliu atvejų turi atributą arba pats yra atributas. Taip yra dėl to, kad mokslo kalboje kalbama apie konkrečias sąvokas, o ne apie sąvoką kaip tokią apskritai. Dažnai terminas *sąvoka* vartojamas su **konkrečiu sąvokos įvardijimu**, su kuriuo sudaro atributinius junginius. Tuose junginiuose *sąvoka* apibūdinama pagal vardą (vardo junginiai) arba *sąvoka* yra antraeilis tam tikros sąvokos pavadinimas, apibūdinantis tą sąvoką

pagal klasę (antraeilio pavadinimo junginiai)¹⁴. Schemiškai tai galima pavaizduoti taip:

VARDAS + *sąvoka*
sąvoka (= KLASĖ) + VARDAS

Keli pavyzdžiai:

VARDAS + *sąvoka*

„Tada ji daugiausia koncentruodavosi į branduolinio saugumo problemas, o atgrasinimo sąvoka dažniausiai buvo nagrinėjama SSRS–JAV branduolinės pusiausvyros kontekste.“¹⁵;

„Taigi jei apie mikro- ir makrosocialinę aplinką kalbame kaip apie pamatines žmogaus raidos prielaidas, tai akivaizdu, kad socialinio tinklo sąvoka yra viena iš labiausiai nusisekusių teorinių sąvokų, atveriančių galimybę šias prielaidas modeliuoti giliai ir iš esmės.“;

„Tolimojo lauko sąvoka apima natūralių barjerų sistemą (visumą): kapinyną supančias uolienas, kurių savybės nepakito dėl kapinyno įrengimo, ir aplink kapinyną esančias uolienas supančias geologines formacijas.“

***sąvoka* (= KLASĖ) + VARDAS**

„Sąvoka „kogeneracija“ reiškia vienalaikę gamybą, kai to paties proceso metu gaminama šiluminė energija bei elektros ir (arba) mechaninė energija [3], o sąvoka „termofikacija“ – centralizuotą šilumos (tik šilumos!) tiekimą iš elektrinės, gaminančios elektrą ir šilumą [5].“;

„Su sąvokomis kaimas ar kaimo vietovė siejasi daug įvairių koncepcijų ir supratimų, pavyzdžiui, gyventojų negausumas (išsisklaidymas), miestų nutolimas ar nebuvimas, priklausomumas nuo žemės ūkio ir kitų pirminių ūkio šakų, tradicinių kultūrų ir pan.“;

„Kaip pastebi monografijos „Romantizmas ir menas“ autorius Williamas Vaughanas, „sąvoka ‚romantinis / romantiškas‘ gali būti taikoma viskam, kas nepaprasta šiuolaikiniame pasaulyje“, ir pabrėžia, kad bet kokioje epochoje „galima įžvelgti romantinių požiūrių“.“

Reikia pažymėti, kad pirmojo tipo vartosena tekstyne yra dažnesnė, ypač tais atvejais, kai *sąvoka* neturi jokio kito atributo. Kadangi analizuojama

¹⁴ Nors *sąvoka* kaip antraeilis pavadinimas (apozicija) yra šalutinis junginio dėmuo, bet kai junginys *sąvoka* + VARDAS turi priklausomąjį dėmenį, čia kalbama apie junginius su *sąvoka* – būtent šis terminas laikomas antraeilio pavadinimo junginio atstovu (plačiau Mitkevičienė 2016: 79).

¹⁵ Pavyzdžiai iš tekstyne netaisyti, išskyrus pastebėtas korektūros klaidas. Terminai kaip ir tekstyne nekursyvinami, nors originaliaime tekste kursyvas turbūt buvo.

tekstyno medžiaga, kurioje nėra kursyvo, sunku pasakyti ar, kai konkreti sąvoka nėra išskirta kabutėmis, ji apskritai kaip nors tekste buvo išskirta. Jei konkreti sąvoka tekste nėra išskiriama, tada antrojo tipo junginiai, regis, yra aiškesni. Būtent antrojo tipo junginiai tiriamojoje medžiagoje vartojami tada, kai konkreti sąvoka įvardijama nelietuviškais žodžiais, pvz.:

„Remdamasi M. Foucault ji skiria sąvoką *zoë*, reiškiančią „paprastą, pliką gyvenimo faktą, bendrą visoms gyvoms būtybėms“; nuo bios, nurodančio „gyvenimo formą ir būdą“.“

Konkrečių sąvokų įvardijimai taip pat, savaime suprantama, tekste pakeičiami substitutais. Tai matyti ir iš tiriamosios medžiagos¹⁶.

2.2. Terminas *sąvoka* taip pat vartojamas su žodžiais ar žodžių junginiais, kuriais įvardijama sąvokos vartojimo erdvė (**ERDVĖ + sąvoka**), t. y. mokslo ar praktinės veiklos sritis, teorija, koncepcija, tematika ir panašiai, pvz.:

„Materija – gamtos filosofijos sąvoka, taikoma apibūdinti visam tam, kas egzistuoja gamtoje.“;

„Lietuvių literatūros lauke išgali nauji reiškiniai bei socioekonominės sąvokos: produktyvumas, galia, strategijos, interesai, paklausa, pasiūla, pelnas, našumas (esą rašytojui kas treji metai reikia pasirodyti su nauju romanu, kad skaitytojas nepamirštų autoriaus pavardės).“;

„Motinos jautrumas kūdikio signalams – viena kertinių prieraišumo teorijos sąvokų, su kuria visų pirma siejamas kūdikio prieraišumo saugumas.“

Dvi atskiras sąvokos erdves sudaro kurios nors srities teorija ir praktika (plg. atributinius junginius *teorinė sąvoka* ir *praktinė sąvoka*), pvz.:

„Procesinė forma – viena iš kertinių baudžiamojo proceso teisės teorinių sąvokų.“

Sąvokos vartojimo erdvė nusakoma ne tik termino *sąvoka* atributu, bet ir kurio nors *sąvokos* atributo priklausomuoju dėmeniu (tada erdvės įvardijimas atsiduria per vieną ar kelis žodžius nuo termino *sąvoka*, o tai svarbu analizuojant terminus konkordanse), pvz.:

„Žemės plutos tektoninių judesių sukeltų paviršių deformacijų skaitmeniniams rodikliams apibūdinti galima taikyti diferencialinėje geometrijoje paviršių geometrinėms savybėms įvertinti vartojamas sąvokas [1, 2].“

¹⁶ Atributiniai junginiai su įvardžiais (taip pat ir skaitvardžiais) čia nenagrinėjami, nes straipsnio problematikos kontekste neatrodo aktualūs.

2.3. **VEIKSMAS + sąvoka.** Termino *sąvoka* atributas tekstyne yra dalyvis arba veiksmožodinis būdvardis. Sąvoka jais apibūdinama pagal tam tikrą veiksmą, pvz.:

„Neabejotina, kad tiek sąvoka „įrodymų visuma“, tiek sąvoka „įrodymų pakankamumas“ yra vertinamosios sąvokos, kurias skirtingi subjektai gali vertinti skirtingai.“;

„Pažinimo išdavos metafizinėje epistemologijoje siejamos su reiškinių esmę perteikiančiomis sąvokomis, teiginiais, pasižyminčiais universalumu, istoriniu pastovumu, objektyvumu, teisingumu.“;

„Optimalaus kraštovaizdžio, kaip ir jo siekimo proceso – optimizacijos, samprata sietina su nemažai pagrindinių ir išvestinių sąvokų, kurios sudaro plačiai išsišakojusią ir painią filosofinę sistemą.“

Peržvelgus skirtingus dalyvius ir veiksmožodinius būdvardžius, einančius termino *sąvoka* atributais, galima teigti, kad sąvoka dažniau yra pasyvi ypatybės turėtoja (objektas) nei aktyvi (subjektas). Sąvoka apibūdinama pagal:

- vartoseną (*pavartota, pradėta vartoti, vartojama, naudojama*),
- atsiradimą (*atsiradusi, pasiūlyta, siūloma, sukurta, [„iš viršaus“] nuleista, perimta, surasta, rekomenduota, išmokta*),
- užimamą padėtį sistemoje ar vartosenos erdvėje (*paplitusi, išpopuliarėjusi, (ne)priimtina, pravarti, nepriklausoma, konkuruojanti, neigianti, išvestinė; pateikta, įtraukta, nurodyta, aptinkama, (ne)minėta, įkomponuota, išsprūstanti*),
- žmogaus intelektualinę veiklą (*suprantama, apibrėžiama, interpretuojama, nagrinėjama*),
- funkciją (*vertinamoji, apibendrinamoji, apibendrinanti, apibrėžianti, aiškinanti, artikuluojanti, tipologizuojanti, reprezentuojanti, siejanti, KĄ perteikianti, tarpininkaujanti*),
- vertinimą (*skambi, nusisekusi, išplėtota, konceptualizuojama, KĄ primenanti*),
- kitą esminę ar laikiną ypatybę (*KUO esanti, KUO virtusi, KĄ turinti; KĄ dominanti, atitinkama*).

Viename iš tekstyno šaltinių netiksliai vartojami terminai *sąvoka* ir *terminas*, dėl to pirmojo termino atributai tapo veiksmožodiniai būdvardžiai *išplėstinė* ir *sudėtinė*, plg.:

„Kadangi šis terminas vadovėlyje labai dažnas, kai kur jis pakeičiamas sudėtinėmis sąvokomis viešosios informacijos priemonės arba informacijos priemonės.“

2.4. **TURINYS + *sąvoka***. Lietuvių mokslo kalbos tekstyne atributais nusakomas sąvokos turinys. Sąvoka apibūdinama tokiais atributais kaip *aiški, tvirta, miglota, abstrakti, abstraktesnė*. Pagal turinio apimtį sąvokos nusakomos atributais *bendra (-oji), pilna, išsami, visapusiška; siauriausia, plati, per plati, platesnė*, pagal sąvokų tarpusavio santykį – *analogiška, skirtinga, priešinga, antinominė*. Keletas pavyzdžių iš tekstyno:

„Korupcijos reiškiniai tokie sudėtingi, jos formos skirtingose pasaulio valstybėse tokios įvairios, kad dabar yra abejojama, ar apskritai įmanoma suformuluoti bendrą, visapusišką korupcijos sąvoką.“;

„Tiesa, galiojančioje Įstatymo redakcijoje atsisakyta tiesioginės nuorodos į abstrakčią valstybės reikmių sąvoką, pereinant prie konkrečių išlikusio nekilnojamojo turto išpirkimo atvejų išvardijimo.“;

„Šlapimo organų infekcija (ŠOI) – tai plati sąvoka, apimanti tiek dažniausiai pasitaikančias mikrobines inkstų ir šlapimo organų ligas (ūminį ir lėtinį pielonefritą, cistitą, uretritą ir kt.), tiek būkles, kai yra kliniškai reikšminga bakteriurija (>10⁵/ml), bet nėra inkstų ar šlapimo organų infekcinės ligos požymių <...>.“

Terminas gali turėti daugiau nei vieną reikšmę. O *sąvoka*? Lietuvių mokslo kalboje sąvoka apibūdinama ir būdvardžiais *vienareikšmė, daugiaprasmė*, vadinasi adresantų laikoma kaip galinti turėti ne vieną reikšmę ar prasmę, o tai reiškia, kad reikšmė ar prasmė suvokiama ne tik kaip termino, bet ir kaip sąvokos kategorija:

„Bet ir pasirinkus vieną kyla nemažai problemų: nėra vienareikšmių sąvokų, neaiški jo vieta tarp kitų psichinių reiškinų ir kt.“

A. Gudavičius teigia, kad „[s]ąvoka įvardijame pasaulio elementų pažintinį aspektą, o reikšmė – komunikacinį. Kai kuriose sferose tų aspektų turinys gali ir sutapti, pavyzdžiui, mokslo terminologijos sferoje, o kitose – sutapti iš dalies“ (Gudavičius 2012: 112). Vadinasi, jei mokslo terminijoje sąvoka ir reikšmė gali sutapti, tai daugiareikšmė sąvoka neegzistuoja, kaip neegzistuoja daugiareikšmė reikšmė.

2.5. **VERTINIMAS + *sąvoka***. Tiriamojo termino atributu taip pat nusakomas įvairus kitoks, nei aptartas, sąvokos vertinimas. Dažnai tiesiog apibūdinama sąvokos vertė ir vieta tarp kitų sąvokų (tiek tam tikroje srityje, tiek konkrečiame tyrime ar tekste). Tai matyti iš tokių atributų kaip *pagrindinė, kertinė, pamatinė, esminė, vadovėlinė, fundamentali, svarbi, svarbiausia, reikšmingesnė, aktuali, populiarai, „madinga“, specifinė* ir kt., pvz.:

„Pagrindinės sąvokos pateiktos minimaliai matematizuotai, daugiausia dėmesio skiriama aptariamų reiškinių ir jų aiškinimui taikomų modelių fizikinei esmei atskleisti.“;

„Paradokso esmė ta, kad pasauliniame ekonomikos moksle tai yra vadovėlinė sąvoka, tačiau „vidutinis“ lietuvis jos nėra girdėjęs.“;

„Lietuvoje galioja daugybė įstatymų ir kitų teisės aktų, kurie ne tik skirti konkrečiai socialinei grupei, bet ir dažnai beveik tik šios grupės tinkamai suvokiami dėl įvairių tokiuose įstatymuose vartojamų specifinių sąvokų, taip pat dėl to, kad tik specialiai susipažinusi asmenų grupė suvokia, kodėl apskritai yra keičiamas ar naikinamas įstatymas, kokia to prasmė.“

Sąvoka taip pat apibūdinama pagal sudėtingumą (*elementari, neproblemiška, kuklesnė*, „*pompastiška*“; *dvilypė, kompleksinė* (płg. *sudėtinė*), *multidimensinė; sintetinė*), pagal padėtį erdvėje (*statiška, dinamiška*), tinkamumą ([*analitiškai*] *netiksi*, [*politiškai*] *neteisinga*), įvairias kitas ypatybes (*simbolinė, kritiška* ir kt.), pvz.:

„Todėl teisininkai vietoj be galo „pompastiškos“ sąvokos „globalizacija“ (kartais ta pačia reikšme kalbama net apie „universalizaciją“), daug dažniau vartoja kuklesnes sąvokas ir kalba apie teisės „tarptautiskumą“.“;

„Stebėjimo vienetu, kuris yra tiesioginis kodavimo vienetas, pasirinkta simbolinė sąvoka (prasmė), kurios „fizinė“ išraiška yra žodis (jo leksinė forma) arba žodžių junginys (jų leksinės formos).“

2.6. LAIKAS + sąvoka. Sąvoka lietuvių mokslo kalboje apibūdinama pagal laiką. Tai matyti iš termino *sąvoka* junginių su būdvardžiais *nauja, sena, antikinė, moderni* ir sudėtinių junginių, pvz.:

„Galbūt pasaulis per paskutinius penkiasdešimt metų taip smarkiai pasikeitė, kad mes tik iš įpratimo toliau vartojame senas sąvokas joms visiškai netinkančiai tikrovei apibūdinti.“;

„Valstybės informacinė erdvė yra moderni sąvoka, kurios atsiradimą derėtų sieti su informacinės revoliucijos ir globalizacijos procesais.“;

„Žiloje senovėje įstatymai buvo labai žiaurūs vaikams – toleruojamas naujagimių žudymas, pametimas, vaiko gyvybė pagal to meto visuomenės sąvokas buvo bevertė.“

2.7. VIETA + sąvoka. Konkreti (ar konkretesnė už sąvokos erdvę) vieta tiriamojoje medžiagoje nusakoma sudėtiniais junginiais – per termino *sąvoka* veiksminio apibūdinimo atributą. Ta sąvokos vieta yra konkretus tekstas ar tekstų rūšis, pvz.:

„Direktyvoje vartojama sąvoka statybos produktas – tai bet koks produktas, kuris yra pagamintas ir skirtas nuolat įmontuoti į statinius.“;

„Prieškario Lietuvos periodikoje dažnai aptinkamos sąvokos – tautos dvasia, tautinis judėjimas, pilietinis veiklumas, nacionalinė vienybė ir kt. – rodo pasaulėžiūros, priskiriamos jaunai tautinei visuomenei, universalų paplitimą.“

Vienintelis tekstyne rastas vientisinis atributinis junginys, kuriame galima išvelgti sąvokos vietą, yra *intelektinė sąvoka*, plg. platesnį kontekstą:

„Kita vertus, žodžiai tiesiogiai žymi daiktus ne absoliučiu pastarųjų pavidalu, o tokius, kiek šie daiktai jau yra suvokti intelekto bei turi juos reprezentuojančias intelektines sąvokas.“

Čia jau kalbama apie pirminę – abstrakčiąją – sąvokos vietą, o jos pasirodymas tekste – antrinė, konkrečioji vieta.

2.8. AUTORIS + sąvoka. Sąvoka apibūdinama pagal autorių gana retai. Greta raiškos polinkių taip gali būti ir dėl to, kad sąvokos autorius dažnai nežinomas arba jis moksliniame diskurse nėra svarbus. Sąvoka apibūdinama tiek pagal individualų (dažniau), tiek pagal kolektyvinį autorių, pvz.:

„Pasitelkę R. Barthes'o sąvoką, galime sakyti, kad balandis yra tas punctum, įduriantis P. Süskindo herojų, sujudindamas jo sukurtą ramaus gyvenimo projektą.“;

„Vakarų Europos šalių ir JAV mokslininkų sąvoka „nusikal-tėlio asmenybė“ nėra plačiau vartojama.“;

„Vaiko aktyvumo neribojo, nevaržė eksperimentatoriaus sąvokos, t. y. tyrimų kategoremų aparato turinys.“

Iš pastarojo pavyzdžio matyti, kad autorius yra ne tik sąvokos kūrėjas, bet ir vartotojas. Sąvoka apibūdinama pagal autorystę ne tik vientisiniuose, bet ir sudėtiniuose žodžių junginiuose ar žodžių junginių grandinėse, pvz.:

„Europos vaidmens tarptautinėje politikoje konceptualizavimo vertybiniais kriterijais pradžia yra laikoma prieš 30 metų François Duchêne (1972) pavartota pilietinės galios sąvoka.“;

„Retorinius kūrybos laisvės diskursus viešojoje erdvėje tikslinga aptarti pasitelkiant Pierre'o Bourdieu išplėtotą lauko (champ) sąvoką.“

Iš tekstyno žodžių junginių matyti, kad sąvoka gali būti kažkieno sukurta, pavartota, išplėta, pasiūlyta, pateikta, interpretuojama ir kt.

2.9. **KALBA + *sąvoka***. Vos keli sąvokos atributai ją apibūdina pagal kalbą. Ir tai natūralu, nes mokslo sąvokos, būdamos pažinimo ar žinių vienetai, paprastai nesiejamos su konkrečia kalba. Tačiau, kaip teigiama lietuvių perimtame tarptautiniame terminologijos standarte, „[v]is dėlto joms turi įtakos socialinis ir kultūrinis fonas, kuris dažnai lemia skirtingą tikrovės skaidymą sąvokomis“ (LST ISO 1087-1:2005). Nenuostabu, kad rasti kalbamos vartosenos pavyzdžiai yra iš socialinių ir humanitarinių mokslų tekstų:

„Kai kuriais atvejais etniškumas išties yra lietuvių, rusų ir daugelio kitų Rytų Europos kalbų sąvokos „tautybė“ atitikmuo.“;

„Tačiau vertinant iš mokslinių pozicijų vis dėlto yra laikoma, kad įvaizdžio samprata kilusi iš lotynų sąvokos „imago“, kuri turi dvi reikšmes – „imitari“ (imituoti) ir „aemulor“ (kažko siekti) (Rebel, 1998).“

Kyla įtarimas, kad pastarajame pavyzdyje terminas *sąvoka* supainiotas su terminu *terminas* arba *žodis*.

2.10. **OBJEKTAS + *sąvoka***. Sąvoka taip pat, nors ir retai, apibūdinama pagal objektą, pavyzdžiui, *ideologinė, teritorinė, erdvinė, specialios kategorijos, daiktų*. Platesnis kontekstas:

„Nagrinėjant tarpukario periodiką, pirmiausia buvo kreipiamas dėmesys į tai, kaip to laikotarpio spaudoje buvo traktuojama Mažosios Prūsų Lietuvos istorija, kokios vartotos teritorinės sąvokos ją apibūdinant.“;

„Bandymai teisinio teksto tyrimą grįsti išskirtinai jį sudariusių gramatinių teiginių analize nebuvo rezultatyvūs, todėl nuo XX a. teisės tyrėjai vartoja teisės normos – specialios kategorijos sąvoką apibūdinti smulčiausią teisės sudedamąją dalį, išsiskiriančią savarankiškumu.“

2.11. ***Sąvokos* (= POSESORIUS) + TURIMAS DALYKAS**. Sąvoka kaip posesorius turi (arba ne) įvairių dalykų – vidinių ir išorinių. Tie turimi dalykai, remiantis tiriamąja medžiaga, yra tokie:

- pačių sąvokų elementai ar dalys: *turinys, reikšmė, prasmė, niuansai, rėmai, ribos, dalis*, iš dalies *daugiaprasmiškumas* (plg. **turi daug prasmių*) ir *nevienareikšmiškumas*,
- raiškos elementai: *pavadinimas, vardas, ženklas, formuluotė, apibrėžimas*¹⁷ (*apibrėžtis*),

¹⁷ Kartais tos pačios raiškos junginyje ryškesni priklausymo, kartais objektiniai santykiai – kiekvieną kartą reikia atsižvelgti į kontekstą. Vis dėlto ne visada jaučiamas aiškus skirtumas.

- asmenys: *autorius, kūrėjas, šalininkas* (plg. modelio **AUTORIUS + sąvoka** junginius),
- erdvė: *vieta, kontekstas, prasminis laukas, reikšmių laukas, teminė sritis*,
- su mentaline veikla susiję dalykai: *komentarai, klausimai, tyrimų strategijos, traktuotė*,
- vartosenos ir istorijos dalykai: *vartojimo tradicija, genezė, istorinė atmintis*,
- įvairūs kiti dalykai: *vedinys, atitikmuo, atspindys, atžvilgis, prizmė, santykis, tarpusavio ryšys, privalumas* ir kt.

Keli konteksto pavyzdžiai:

„Vis dėlto introversijos ir ekstraversijos sąvokų autoriaus Carl G. Jung (1936) pateikiama šių asmenybės tipų samprata vienodai įtikinamą daro ir hipotezę, jog su didesniu motinos jautrumu susiję introversyvieji bruožai.“;

„Toks apibrėžimas nesuteikia aiškios dirvono sąvokos formuluotės, pagal kurią būtų galima fiksuoti faktinius dirvonų plotus.“;

„Tačiau tai nagrinėti reikėtų kitų sąvokų kontekste, neatsiejamų nuo pasitarosios, t. y. geosistemų atsparumo (Armand, 1983; Kyprijanova, 1983; Sviržev, 1983).“;

„„Kriminogeninė asmenybė“ yra sąvokos „nusikaltėlio asmenybė“ vedinys ir atspindi subjekto, galinčio padaryti nusikaltimą, taip pat kartotinį nusikaltimą, charakteristiką [6, p. 68].“

2.12. Sąvokos (= OBJEKTAS) + VEIKSMAS / BŪSENA arba **VEIKSMAS / BŪSENA + į / nuo sąvokos**. *Sąvoka* atributinių junginių gilumoje yra veiksmo ar būsenos objektas¹⁸. Aptariamas terminas vartojamas atributiniuose junginiuose su veiksmožodiniais daiktavardžiais *vartojimas (vartosena), taikymas; supratimas, samprata, interpretacija, traktavimas (traktuotė), atskleidimas, analizė, pažiūros (į); apibrėžimas, apibūdinimas, (pa)aiškinimas, išaiškinimas; įtraukimas, perskyra, painiava, pakeitimas, atskyrimas (nuo), išplėtimas, pertvarkymas, sutapatinimas, konceptualizavimas; kūrimas, suformavimas; turėjimas* ir kt. (apie sąvoką kaip objektą žr. 3 skyrių), pvz.:

„Tiksliau, antropologija šiuo sąvokų pakeitimu atsisakė etnocentristinio požiūrio, nes sąvokos, tokios kaip gentis, vartojimas rodo tvirtą savęs atskyrimą nuo tiriamų žmonių, t. y. plačiausia prasme tai rodo egzistavusią atskirtį tarp modernios ir vadinamosios primityvios visuomenės.“;

¹⁸ Junginiai, kurių pagrindiniais dėmenimis eina veiksmožodiniai daiktavardžiai, lietuvių kalbotyroje interpretuojami nevienodai (plačiau žr. Pakerys 2006). Čia jie priskiriami prie atributinių junginių.

„Kadangi reglamentuota straipsnio apimtis žurnale neleidžia pateikti visos tyrimo analizės, šiame darbe apsiribosime: šeimos sąvokos samprata, formų įvairovė, šeimų skaičiaus ir dydžio bei sudėties teritorine sklaida 1989–2001 m.“;

„Netikslus sąvokos apibrėžimas pridarė nemažai painiavos tiek tyrėjams, tiek diskutuojantiems.“;

„Antras, ko gero ne mažiau reikšmingas, manytume, yra sąvokos etninė grupė atskyrimas nuo sąvokų rasė ir gentis (tribe), kurios buvo vartojamos iki Antrojo pasaulinio karo.“

2.13. **Sąvokos (= SUBJEKTAS) + VEIKSMAS / BŪSENA.** Sąvoka atributinių junginių gilumoje taip pat yra veiksmo ar būsenos subjektas. Pagrindiniais tokių junginių dėmenimis eina abstraktūs daiktavardžiai *apreptis, apimtis, talpumas, platumas; užuomazgos, raida, kaita; tapatumas, skirtumai; įvairovė, painumas, sudėtingumas* ir kt. (apie sąvoką kaip subjektą plačiau rašoma 4 skyriuje). Aptariamų junginių kontekstas:

„Tokių atveju reikia išsiaiškinti „pagrindinių turtinių interesų“ sąvokos apreptį.“;

„Socialinio tinklo sąvokos užuomazgos atsirado apie 1930 m. ir yra sietinos su Moreno, Lewino, Heiderio darbais, kai buvo imtasi nagrinėti, reikšti simboliais ir vaizduoti grafiškai žmonių tarpusavio ryšius.“;

„Priežastis yra kokybės sąvokos sudėtingumas ir platumas, kuriuos lemia didelė kokybės objektų įvairovė ir kokybės veiksnių bei jos sukeliamų problemų gausa.“

2.14. **Sąvokų (= SUDEDAMOJI DALIS) + DARINYS.** Dažniausiai tik po kartą pavartoti tokio modelio atributiniai junginiai rodo, kad sąvokos sudaro apčiuopiamus darinius (rodyklę, žodynėlį, žinyną – vadinasi, sąvokos turi raišką) ir abstrakčius (sistemą, derinį), pvz.:

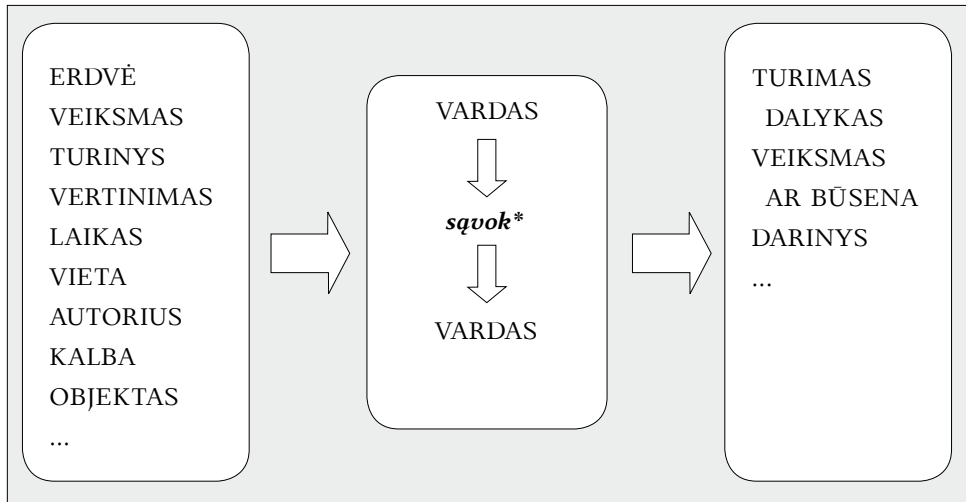
„Pabaigoje pateikiamas naudotos literatūros, kurios modifikuotos ištraukos sudaro šią knygelę, sąrašas; sąvokų žodynėlis ir rodyklė.“;

„Rašydamas šią knygą rėmiausi IUPC bei IUPAC rekomenduojama sąvokų ir simbolių sistema, įvairiems skaičiavimams naudojami SI matų vienetai, stengiausi vartoti naujausią mokslo žodyną aprašytą lietuvišką terminiją.“

Kitokio modelio atributinių junginių tėra nedaug, todėl jie čia neaptariami. Nebent tik galima paminėti, kad sąvokos, kaip ir terminai, yra diskusijų priežastis.

Terminas *sąvoka* (lemuotas) atributiniuose junginiuose apibendrintai pavaizduotas 4 pav. Rodyklės schemoje nukreiptos į pagrindinį junginio dėmenį.

4 pav. Terminas *sqvok** atributiniuose junginiuose

3. SĄVOKA – OBJEKTAS

3.1. Sąvoka, kaip ir terminas, yra **vartojimo objektas**. Terminas *sqvoka* lietuvių mokslo kalboje vartojamas su veiksmažodžių (*tebe*)*virtoti*, *ne*(*be*)*virtoti*, *pavirtoti*, (*pri*)*taikyti*, *naudoti*(*s*), *pa*(*si*)*naudoti* formomis, pvz.:

„Visiems šiems procesams apibūdinti jau seniai daug kur vartojama sąvoka „suderinimas“ (angl. harmonization, approximation) bei nauja sąvoka „suderinamumo skatinimas“ (angl. compatibilization).“;

„Nykštuko sąvoka joms taikoma pačia bendriausia, mažo pasakų žmogelio, prasme.“;

„Estetika kaip ir kiti mokslai, pasak R. Ingardeno, gali naudotis sąvokomis tik tada, kai jau yra gautos jų intuityvios duotybės.“

Pagal tekstyną sąvokos dažniau vartojamos nei naudojamos ar taikomos (*vart** apie 6 kartus dažnesnis už *taik** ir 10 kartų – už *naud**).

3.2. Tiriamame tekstyne sąvoka yra **mąstymo, pažinimo ar suvokimo objektas**. Be to, sąvoka tekstyne yra eksplikuojama kaip **tyrimo objektas**, kas nebūdinga terminui *terminas*. Tai galima matyti iš objektinių junginių su veiksmažodžiais *apmąstyti*, *suprasti*, *nesuvokti*, *matyti* „suvokti“, *laikyti*, *traktuoti*, *tapatinti*, *skirti*, *nediferencijuoti*, *asocijuoti*, (*su*)*sieti*, *interpretuoti*, *konceptualizuoti*, *įsigilinti* (*į*), taip pat *nagrinėti*, *tyrinėti*, *ištirti*, *analizuoti*, *atskleisti*, *kildinti*. Keli platesnio konteksto pavyzdžiai:

„Manau, kad tiesioginis susipažinimas su minėtų skirtingų mokyklų idėjomis (taip pat įvairiais cheminės termodinamikos bei fizikinės chemijos vadovėliais) leido man įvairiapusiškiau apmąstyti ir geriau suprasti pagrindines termodinamikos sąvokas bei principus.“;

„Šio pobūdžio darbai buvo panašūs tuo, kad lenkiškumo ir lietuviškumo sąvokas traktavo labai plačiai ir liberaliai.“;

„Ūkininkų kooperacija neturi nieko bendro su „kolektyvizacija“, nors kai šias sąvokas tapatina.“;

„Tada ji daugiausia koncentruodavosi į branduolinio saugumo problemas, o atgrasinimo sąvoka dažniausiai buvo nagrinėjama SSRS–JAV branduolinės pusiausvyros kontekste.“

Sąvoka yra objektas, kuriuo remiamasi, vadovaujamesi, kuris pasitelkiamas (junginiai su veiksmažodžiais *pasitelkti, remtis, vadovautis*).

3.3. Sąvoka, kaip ir terminas, yra objektas, kurio ieškoma ir kuris randamas ar gaunamas. Tai matyti iš termino *sąvoka* objektinių junginių su veiksmažodžių *aptikti, atrasti, (ne)rasti, pasirinkti, gauti, atgaivinti* ir kt. formomis, pvz.:

„Parašytuose tekstuose vargu ar atrasime pačią identiteto sąvoką, bet savo tematika tyrinėjimai iš tikro analizuoja atskirus šio reiškinio aspektus.“;

„Modernizacijos idėja ir jos plėtojimas tarpasmeninių santykių raidos analizėje atgaivina intymumo sąvoką, priešpastatant ją socialiniam normatyvumui.“

Termino *sąvoka* junginiai su veiksmažodžiais *pasiūlyti, (ne)pateikti, supažindinti su, pristatyti* ir kt. rodo, kad sąvoka yra davimo objektas. Sąvoka taip pat yra toks objektas, kuris patenka į tam tikrą erdvę – mokslą, sritį, teoriją ir panašiai (*sąvoka* vartojama su veiksmažodžiais *įvesti, įtraukti, priskirti, perimti, priimti*). Sąvokos taip pat galima neįsileisti į tą erdvę arba ją iš jos išmesti: *nepriimti, vengti, atsisakyti, išguiti, šalinti*, pvz.:

„Lietuvos Respublikos korupcijos prevencijos įstatyme korupcijos sąvoka nepateikiama, tačiau jame išvardijami korupciniai nusikaltimai.“;

„Tada buvo įvesta rentgeno, kaip jonizuojančiosios spinduliuotės vieneto, sąvoka.“;

„1999 metais priėmus Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymą [4] valdininkų sąvokos buvo atsisakyta, tačiau Kolektyvinių susitarimų ir sutarčių įstatymo 8 straipsnio 4 dalies redakcija nebuvo pakeista.“

Toje erdvėje sąvoka įteisinama. Tai matyti iš objektinių junginių su veiksmažodžių *pripažinti, įteisinti, įtvirtinti, optimizuoti, pagrįsti* formomis.

Sąvokų kiekis erdvėje yra ribotas, bet tik iš dalies, plg. termino *sąvoka* kolokatus *pakakti, išsiversti*. Platesnio konteksto pavyzdžiai:

„Rytiečių publikacijos Vakarų žurnalams dažnai nepriimamos ne tik dėl „vakariečiams“ negirdėtų analizavimo metodų, bet ir dėl skirtingos terminologijos: sąvoka humusas plačiai vartojama Rytų kraštuose, o vakariečiai labiau pripažįsta sąvokas dirvožemio organinė anglis (DOA) ir dirvožemio organinė medžiaga (DOM).“;

„Iš esmės analogiška ekonominei veiklai sąvoka įtvirtinta ir Gyventojų pajamų mokesčio įstatymo 2 straipsnio 7 punkte, t. y. individualios veiklos sąvoka, kuri, autorių nuomone, yra Gyventojų pajamų mokesčio įstatyme naudojamos fizinio asmens vykdomos ekonominės veiklos forma.“

Sąvokos taip pat yra vienaip ar kitaip keičiamos – mokslo kalbos tekstyne randami junginiai su veiksmažodžiais (*pra*)*plėsti, išplėsti, išplėtoti, papildyti, pakoreguoti, (pa)tikslinti*. Iš junginių semantikos matyti, kad gali būti keičiama sąvokų apimtis (ekstensija) ar turinys (intensija)¹⁹:

„Toliau parodysime, kad žiniomis grįstos veiklos požiūriu įmonės veiklos sąvoka praplečiama naujais matmenimis ir apima visas veiklos sritis.“;

„Vėliau ši sąvoka buvo patikslinta: tai galimybė iš 160 cm (prietaiso aukščio) matyti gretimą stulpą ne mažiau kaip per 56 cm nuo jo viršaus (1 pav.).“

Terminas *sąvoka* vartojamas objektiniuose junginiuose su veiksmažodžiais *išskirti, atskirti, neatsieti [nuo], supriešinti, priešpastatyti, palyginti*, taip pat (*su*)*grupuoti, sisteminti*. Vadinasi, nustatomi sąvokų tarpusavio santykiai, jos klasifikuojamos ar kaip kitaip išskiriamos iš kitų sąvokų, pvz.:

„Adaptaciją visuomenėje, arba socialinę adaptaciją, pagal santykį su biologine galima aiškinti dvejopai išskiriant pasyviosios ir aktyviosios adaptacijos sąvokas (2 pav).“;

„Siekta atskirti ir supriešinti lietuvių ir Lietuvos (t. y. istorinės Lietuvos, LDK) sąvokas, kad moderniuosius lietuvius būtų galima pateikti kaip svetimus „tikrajai“ Lietuvai <...>.“

Terminas *sąvoka* sudaro objektinius junginius su nevienareikšmio veiksmažodžio *pakeisti* formomis. Iš platesnio konteksto matyti, kad sąvoka pakeičiama terminu, kita sąvoka, koku nors reiškiniu. Tai, kad sąvoka pakeičiama terminu ar koku nors reiškiniu, t. y. kito plano dalyku, neatrodo logiška – tokia termino *sąvoka* vartosena nėra tiksli, pvz.:

¹⁹ Logikoje skiriamos opozicijos sąvokos apimtis ir sąvokos turinys (žr. Bubelis et al. 2012: 99), terminologijoje – sąvokos ekstensija ir sąvokos intensija (žr. Gaivenis 2002: 28; Kvašytė 2005; plg. Šalkauskis 1991: 25).

„Jo manymu, industrinė visuomenė buvusį uždara feodalinį luomą pakeičia atviros klasės sąvoka.“

Viename iš tekstyno humanitarinių mokslų šaltinių kontekstas rodo, kad sąvoką atstoja žodis. Tokia vartoseną atspindi tiek lingvistinę, tiek filosofinę sąvokos sampratą:

„Tad tiesiogiai žymėdami daiktus, žodžiai pakeičia šių daiktų sąvokas kaip lygiai tokius pat tiesioginius tų daiktų ženklus.“

3.4. Sąvoka lietuvių mokslo kalboje yra suvokiama kaip **instrumentas**. Junginiai su tokių veiksmažodžiais kaip *nusakyti*, *apibūdinti*, *(iš)reikšti*, *įvardyti* formomis rodo, kad sąvoka (kaip ir terminas) yra laikoma **raiškos priemone**, pvz.:

„Muzikos erdvės struktūrų pavidalas gali būti nusakomas geometrijoje vartojamomis sąvokomis.“;

„Deagrarizacijos sąvoka dažniausiai išreiškiamą dirbančiųjų žemės ūkyje skaičiaus mažėjimo tendencija <...>.“;

„Todėl šią poziciją teisingiausia būtų įvardyti sintetine „rimtai-juokingo“ sąvoka.“

Visais šiais atvejais terminą *sąvoka* galima pakeisti terminu *terminas*.

Sąvoka taip pat yra suvokiama kaip vienokios ar kitokios **intelektinės veiklos instrumentas**. Terminas *sąvoka*, pavartotas įnagininko linksniu, sudaro junginius su veiksmažodžiais *apibrėžti*, *operuoti*, *konceptualizuoti*, *pagrįsti*, *pažymėti*, *reprezentuoti*, *pažinti* ir kt. Platesnio konteksto pavyzdžiai:

„Naujausi bažnyčios dokumentai (Vatikano Dievo kulto ir sakramentų kongregacijos „Liaudiškojo pamaldumo ir liturgijos vadovas“ bei 2003 m. birželio–rugpjūčio mėnesiais „Bažnyčios žiniose“ spausdinti šio dokumento skyriai) sąvoka pamaldumo praktika apibrėžia privačias arba viešas krikščioniškojo maldingumo apraiškas, kurios nors ir nebūdamos liturgijos dalimi harmoningai dera su ja, tai yra atitinka jos dvasią, normas ir ritmą.“;

„Nors skamba gana miglotai, tačiau faktiškai šia sąvoka mėginama naujai konceptualizuoti jau anksčiau tarptautinių santykių studijose suformuluotą ir iki šiol gana plačiai nagrinėjamą idėjų galios tarptautinei politikai problemą.“;

„Kitaip tariant, žodžiai žymi esinius, kurie jau yra pažymėti ir reprezentuoti sąvokomis.“

Kaip instrumentas *sąvoka* tiriamame tekстыne vartojama su gana įvairiais veiksmažodžiais, tačiau tokio tipo objektinių junginių jame palyginti nedaug.

3.5. Kaip ir terminas, sąvoka yra **kalbinės veiklos objektas**. Termino sąvoka kontekstiniai partneriai rodo, kad kalbinės veiklos tikslas – sąvokos turinio atskleidimas ((iš)aiškinti, paaiškinti, (ne)apibrėžti, apibūdinti, aptarti, nusakyti) arba jos pavadinimas (įvardyti), pvz.:

„Dokumento sąvoka kartais nėra išaiškinta net ir tada, kai baudžiamuosiuose įstatymuose, pavyzdžiui, Ispanijos Karalystės BK, Vokietijos Federacinės Respublikos BK, yra specialūs skyriai, skirti išaiškinti pagrindines baudžiamuosiuose įstatymuose vartojamas sąvokas.“;

„Čia pagrobimo sąvoka apibūdinama neatsiejamai nuo pasisavinimo sąvokos.“;

„Siekdami taisyklingos inžinierių lietuvių kalbos ugdymo tikslų, autoriai, įvardydamis sąvokas, pirmumą teikė lietuvių kalbai.“

Sąvoka yra ne tik kalbinės veiklos, bet ir apskritai – **raiškos objektas**. Tai galima grįsti sąvokos junginiais su veiksmažodžių (ne)suformuluoti, neišreikšti, eksplikuoti, žymėti formomis²⁰.

„Dž. Blėkas taip pat suformulavo labai svarbią šiluminės talpos sąvoką ir pirmasis išmatavo kai kurių medžiagų šiluminės talpas, garavimo ir lydymosi šilumas.“;

„Kita vertus, pastariesiems tarpininkaujant, žodžiai žymi ir sąvokas.“

Netipiška tekstyne objektinė termino sąvoka vartoseną su veiksmažodžiu *versti*. Rasti du tokios vartosenos pavyzdžiai:

„Būtina pažymėti tai, kad oficialiame šios Direktyvos vertime į lietuvių kalbą [4], verčiant iš anglų kalbos sąvoką „cogeneration“, neteisingai pavartota sąvoka „termofikacija“ vietoj „kogeneracija“.“;

„Johannui Georgui Sulzeriui bei Heinrichui Christophui Kochui šias sąvokas iš lotynų kalbos išsivertus į vokiečių kalbą bei pritaikius garsų meno realybei – muzikos komponavimo bei analizavimo praktikai, gautas toks vokiškasis analogas: Anlage („plano“) – Ausführung („išpildymo“) – Ausarbeitung („išbaigimo“).“

Tokia vartoseną rodo, kad sąvoka yra suvokiama kaip vertimo objektas, o tai prieštarauja pačiai sąvokos kaip mąstymo ar pažinimo, o ne kalbos vieneto sampratai. Iš platesnio konteksto matyti, kad čia sąvoka yra pavartota vietoj termino *terminas* arba *žodis*.

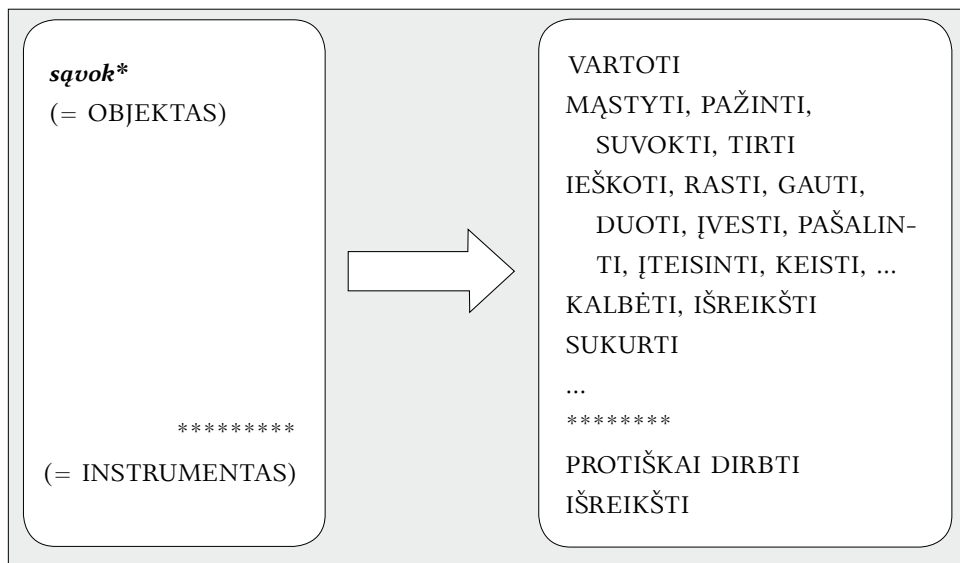
²⁰ Bassej Edem Antia pabrėžia (išskiria kaip vieną iš sąvokų kriterijų), kad sąvoka gali egzistuoti ir be simbolių (tiek kalbinių, tiek ir ne kalbinių), bet jie būtini komunikacijai (Antia 2000: 82).

3.6. *Sąvoka* – **rezultatas**. Terminas *sąvoka* vartojamas objektyviuose junginiuose su veiksmažodžiais *sukurti*, „*nukalti*“, *išrasti*, nors tokia vartoseną tere pavienė. Visgi reikšminga, kad sąvoka suvokiama kaip kūrinys (dirbinys), pvz.:

„Mes patys išradome „tikslą“ sąvoką: tikrovėje nėra tikslo...“

Tekstyne rasta ir daugiau termino *sąvoka* objektyvios vartosenos atvejų, tačiau čia aptariami tik tipiškiausi, dažniausi ir šiam tyrimui aktualiausi. Sąvoka kaip objektas pavaizduota 5 pav.

5 pav. Terminas *sąvok** objektyviuose junginiuose

4. SĄVOKA – SUBJEKTAS

4.1. Visų pirma, sąvoka kaip subjektas kažką **apima** (junginiai su veiksmažodžiu *apimti*, po vieną kartą su *neapimti* ir *neaprepti*, žr. 2 pav.). Platesniame už žodžių junginį kontekste nusakoma sąvokos apimtis (ekstensija). Toks nusakymas padeda užtikrinti sėkmingą mokslinę komunikaciją. Keli vartosenos pavyzdžiai:

„Sorbcijos sąvoka apima daug įvairių sulaikymo procesų ir mechanizmų, dėl kurių radionuklidai sukimba su uolienu paviršiumi ar kitų medžiagų paviršiumi, pvz., molio mineralų, kurie gali būti ant plyšių paviršiaus.“;

„Artimojo lauko sąvoka apima radioaktyviųjų atliekų pakuotę, kapinyną kartu su atliekų konteinerius supančiais inžineriniais barjeriais ir kapinyno už-

sandarinimo elementais, taip pat apima dalį kapinyną supančių uolienu (sutrikdyta zona).“;

„Be to, antroji korupcijos sąvoka neapima korupcijos privačiame sektoriuje.“

4.2. Terminas *sąvoka* vartojamas subjektiniuose junginiuose su veiksmažodžiais (*ne*)*turėti*, *įgauti* ir *prarasti* formomis – sąvoka yra **turėtoja** ir **gavėja**²¹. Iš platesnio konteksto matyti, kad sąvoka turi prasmę, reikšmes (dar plg. yra *daugiareikšmė*), vietą, aspektą, tradiciją, elementų ir kt., turi ar įgauna prasmę, neturi vietos, prasmės, paranda populiarumą, pvz.:

„Sąvoka „Lietuvos saugumas“ per se neturi prasmės be konkrečių subjektų, su kuriais yra kuriamas ar prieš kuriuos yra nukreiptas.“;

„Sąvoka dirvonas įvairiose srityse turi specifines reikšmes.“;

„Instinkto sąvoka prarado populiarumą ir nustojo, su nedidelėmis išimtimis (pvz., Gnepp, 1977), būti taikoma žmogui dėl daugelio priežasčių (žr. Viliūnas, 2005).“

Netikėta pasirodė, kad sąvokai priskiriama konotacija, kuri įprastai laikoma kalbos vieneto elementu. Iš platesnio konteksto susidaro įspūdis, kad tai įmantravimo pasekmė:

„Be to, ši sąvoka turi temporales konotacijas: tai momentas, akimirka.“

4.3. Sąvoka **keičia ar tiesiog užima tam tikrą padėtį erdvėje** – terminas *sąvoka* vartojamas su intranzityvinių veiksmažodžių *atsirasti*, *kilti*, *atsidurti*, *įsiterpti*, *išsprūsti*, *susipinti*, *neišnykti*, *įsitvirtinti*, *įsigalėti*, *vyrauti*, *persikloti* ir kt. formomis, pvz.:

„Ši sąvoka sudarė pagrindą atsirasti sąvokai „kriminogeninė asmenybė““;

„Jo teorijos centre atsidūrė iš Lukácso perimta Weltanschauung ar vision du monde („pasaulėžiūros“) sąvoka.“;

„„Pilietinės galios“ sąvoka neišnyko ir iš šiuolaikinių ES integracijos studijų.“

Beje, sąvoka ne tik **keičia padėtį**, bet ir pati **keičiasi**:

„Skaitmeninio kartografavimo sąvoka sparčiai keičiasi vystantis technologijoms ir plečiantis skaitmeninių kartografinių duomenų taikymo sričiai.“

4.4. Sąvoka atlieka tam tikras **funkcijas ar atsitiktinius veiksmus**. Tai matyti iš grupės subjektinių junginių su tranzityviniais veiksmažodžiais (*nu*)*rodyti*, *nustatyti* (*ribas*) (plg. *neriboti*, *nevaržyti*), *orientuoti*, *ilustruoti*,

²¹ Taip pat rasta objektinių junginių su veiksmažodžiais (*pri*)*skirti*, *suteikti*, kuriuose sąvoka yra gavėjas.

reikšti, pažymėti, padėti (paaiškinti), tarpininkauti, pateikti (žinias); sudaryti (pagrindą), paskatinti (atsirasti), produkuoti, kelti (sunkumų), dominti ir kt., nors su tuo pačiu veiksmažodžiu tekstyne dažniausiai terasta tik po vieną junginį, pvz.:

„Nepažįstamojo sąvoka nurodo asmenį, kuris yra arti (fizinio nuotolio prasme), tačiau nepriklauso aplinkai ar joje esančių kitų asmenų grupei.“;

„Sąvoka „išmokti“ šiuo atveju reiškia ne prievartinį mokymą, o įgūdžių įgijimą tiesioginiame kūrybiniame procese, kuris tęsis ir baigus studijas bei pradėjus darbinę karjerą.“;

„Ši sąvoka pažymi gyvų mikrobinių ląstelių, kurios yra būtina efektyvaus probiotiko sudėtinė dalis, svarbą.“

Tai, kad terminas *sąvoka* pavartotas su veiksmažodžiais *išreikšti* ir *apibūdinti* (dar plg. 1 skyriuje pateiktas *sąvokos* apibrėžtis informacijos žodyne ir Romano Plečkaičio logikos vadovėlyje) vėlgi patvirtina teiginį, kad sąvoka kartais suvokiama kaip raiškos dalykas:

„Ši sąvoka išreiškia Europos sugebėjimą taikiomis priemonėmis skleisti savo pagrindines vertybes už ES ribų.“

4.5. Sąvoka **patiria** įvairias **būsenas**, susijusias su sąvokų tarpusavio santykiu ar sąvokos santykiu su kitais elementais: skiriasi, yra susijusi, sutampa, asocijuojasi ir kt., pvz.:

„Skiriasi ne empiriniai faktai, bet jų supratimo modeliai, sąvokos ir vaizdiniai.“;

„Procedūrinio teisingumo sąvoka yra susijusi ne su sprendimo rezultatais, o su sprendimo priėmimo proceso ypatybėmis.“;

„Informacinės sistemos architektūros ir struktūros sąvokos dažnai sutampa, tačiau architektūra labiau telkia dėmesį į informacinius ir komunikacinius sistemų komponentų ryšius, į ryšių organizavimo būdą (vadinamąjį architektūros stilių).“

Tas pats tekstynas rodo, kad *terminas* vartojamas junginiuose su būsenos veiksmažodžiu *tinka*. Tiriamojoje medžiagoje apie sąvokos (ne)tikimą paprastai nekalbama – rastas tik vienas junginys *sąvokos netinka*, o ir to paties junginio platesnis kontekstas rodo, kad sąvokai priskiriamos termino ypatybės:

„Būtina pažymėti, kad Direktyvos I priedo pavadinime pavartotos sąvokos „cogeneration technologies“ (angliškame tekste) ir „termofikacinės technologijos“ (lietuviškame tekste) netinka įvardyti įvairią technologinę įrangą, minimą šiame priede.“

4.6. Sąvoka yra **kokia nors** – turi (turėjo ar gali turėti) kokybinį požymį²². Tai matyti iš tokio modelio junginių kaip *sąvoka* + [*yra*] / *nėra* / *tampa* / *lieka* POŽYMIS. Tas požymis apibūdina sąvoką pagal turinio ypatybę (*plati, aiškesnė, tuščia, reliatyvi, nebaigtinė*²³, *panaši*), laiką (*nauja*) ar kurią kitą vertinamąją ypatybę (*aktuali, viena pagrindinių, nedažna, populiari, nusisekusi*), pvz.:

„Vartosenos sąvoka labai plati; mūsų kalbotyroje jos samprata ir vaidmuo norminimo procese ilgainiui kito.“;

„Socialinės atskirties sąvoka galbūt aiškesnė socialinių struktūrų požiūriu, kur galima išskirti tam tikras sistemas <...>.“;

„Kaip teigia Alderson ir kt., pagrįstumo sąvoka reliatyvi ir nebaigtinė – kuo daugiau skirtingų validumo rūšių nustatoma, tuo pagrįstesnis testas (Alderson 1995, 171).“

4.7. Konkreti (būtent konkreti) sąvoka arba sąvokos yra **kas nors (Y)**: modelis – X *sąvoka* + [*yra*] / *nėra* / *tampa* Y. Tas kas nors (Y) yra tiesiog *elementas, dalis, pradžia* ar panašus labai abstraktus dalykas arba kiek konkretesnis – *kūrinys, derinys, abstrakcija, metafora* ir kt. Vis dėlto vienodi junginiai tekstyne pasitaiko vos po kartą. Keli pavyzdžiai:

„Paskutinės trys sąvokos yra geopolitinės vaizduotės kūrinys.“;

„Tokių kūnų gamtoje realiai nėra, ši sąvoka yra tik abstrakcija.“;

„Antrosios grupės sąvokos – dirbtini (fundamentalių) pirmosios grupės filosofinių kategorijų deriniai, dar visuotinai nepripažinti, bet galintys siauroje mokslo šakoje turėti prasmę ar konkretų aiškinimą.“

4.8. Subjektinių junginių, kuriais būtų įvardijamas tam tikros sąvokos ar sąvokų **egzistavimas** (plg. atitinkamus subjektnius termino *terminas* junginius (Mitkevičienė 2016: 98)²⁴), beveik nėra:

„Bet ir pasirinkus vieną kyla nemažai problemų: nėra vienareikšmių sąvokų, neaiški jo vieta tarp kitų psichinių reiškinių ir kt.“

²² Subjektiniuose ir predikatyvų junginiuose daikto požymis siejamas su daiktu kalbėjimo akto metu, o atributiniuose junginiuose pagal kalbėjimo aktą neorientuojamas (Bunevičiūtė 1998: 32).

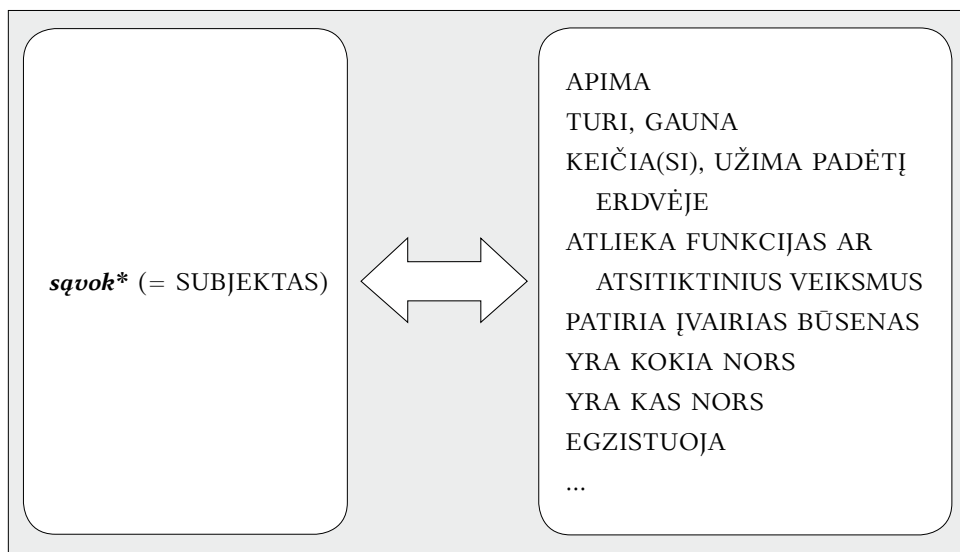
²³ Galima įžvelgti objektnį atspalvį.

²⁴ Sąvoka gali neturėti termino, bet ne atvirkščiai. Sąvokos prigimtis yra ekstralingvistinė (Roche 2015: 129). Sąvokos įvardijimas yra pirmas žingsnis link to, kad sąvoka įsitvirtintų kaip socialiai naudingas arba tinkamas naudoti vienetas (Sager 1990: 22).

Sqvoka tiriamame tekstyne taip pat vartojama kaip **predikatyvas** (modelis: X + [yra] / laikoma *sqvoka*) arba **aplinkybė** (vietos (*įtvirtinti greta sqvokų*), būdo (*aiškinti per sqvokas*), priežasties (*aišku iš sqvokų*) – beveik visada prielinksninėje arba lyginamojoje konstrukcijoje). Šiame straipsnyje tokia *sqvokos* vartosena plačiau neaptariama.

Subjektinė termino *sqvoka* vartosena pavaizduota 6 pav.

6 pav. Terminas *sqvok** subjektiniuose junginiuose

5. KONJUNKCINĖ VARTOSENĄ

Pasitelkus programą *Antconc 3.4.4w* nustatyta, kad dažniausias *sqvok** kontekstinis partneris (tarp kurių neįsiterpia kiti žodžiai) tiriamame tekstyne yra žodis *ir* (51 vartosenos atvejais, iš jų 40 kartų – po *sqvoka*)²⁵.

Nors ne visais atvejais žodis *ir* atlieka jungtuko funkciją, tačiau padeda automatiškai nustatant kai kuriuos konjunkcinės termino *sqvoka* vartosenos atvejus. Šiame tyrime apsiribota tik tokiais modeliais: *sqvok* ir, ir sqvok**, taip pat *sqvok* bei, bei sqvok**. Tiriamame tekstyne terminas *sqvoka* sujungiamuoju ryšiu yra susijęs su tokias negriežtas grupes sudarančiais žodžiais ar žodžių junginiais kaip:

²⁵ Aišku, tikėtina, kad lemuoto konkordanso rezultatai būtų kitokie. Pridurtina, kad žodis *ir* irgi dažniausias *termin** kolokatas tame pačiame tekstyne.

- *terminas, simbolis, apibrėžimas, formuluotė* – raiškos vienetų pavadinimai;
- *metodas, teorija, taisyklė, principas, problema, modelis, kintamasis, norma* ir kt. – bendrieji mokslo terminai ar kiti itin abstrakčios reikšmės daiktavardžiai;
- *samprata*²⁶, *vaizdinys, idėja, mitas* ir kt. – įvairių mentalinių darinių pavadinimai;
- *jos matmenys, požymiai* ir kt. – sąvokos dalių ar aspektų įvardijimai.

Keletas pavyzdžių:

„1972 m. UNESCO generalinėje konferencijoje priimta Pasaulio kultūros ir gamtos paveldo globos konvencija pirmą kartą tarptautiniu mastu įteisino kultūros ir gamtos paveldo sąvokas ir terminus.“;

„Šeimos politikos problemoms ir sąvokoms būdingas neapibrėžtumas.“;

„Vienareikšmiškai įvertinti Ukrainos posovietinio politinio režimo kaitos rezultatus, vartojant „tranzitologijos“ paradigmą būdingas sąvokas bei sampratas, t. y. kaip pavykusią ar nepavykusią demokratizaciją, vargiai įmanoma.“²⁷

6. KONTEKSTINĖ SINONIMIJA

Akivaizdžiausias termino *sąvoka* kontekstinis sinonimas tiriamojoje medžiagoje yra *terminas*. Tai itin gerai matyti, kai šie terminai atsiduria tame pačiame ar gretimuose sakiniuose, pvz.:

„Nors sąvoka „kontekstas“ traktuojama įvairiai, dažniausiai psichologijoje šio termino sampratos pagrindas yra aiškus stimulo ir aplinkos atskyrimas (Davies, 1988; Lochart, 1988; Thomson, 1988).“;

„O etniškumo terminas palieka galimybę (ir net įpareigoja) patį reiškinį interpretuoti su jo niuansais. Todėl analitinėse studijose, autorės manymu, etniškumo sąvoka turi tam tikrų pranašumų.“;

„Įžangoje autorė paaiškina pagrindinius darbe vartojamus terminus, pavyzdžiui, diskurso sąvoką, kuri reiškia šnekamosios kalbos analizę arba daugybę to paties turinio siejamų temų ar pasakymų, formuojančių komunikacinės bendruomenės intertekstualų „pokalbį“.“;

„Terminą „termodinamika“ pasiūlė ir pirmasis pradėjo vartoti V. Tomsonas – Lordas Kelvinas (W. Thomson – Lord Kelvin), vietoj iki tol R. Klauzijaus (R. Clausius) vartotos mechaninės šilumos teorijos sąvokos.“

²⁶ Nespecialiojoje vartosenoje žodis *samprata* laikomas *sąvokos* sinonimu (žr. SinŽ 2002).

²⁷ Sujungiamuoju ryšiu susijusios žodžių formos vienu kalbininkų laikomos sujungiamaisiais junginiais, kitų – ne (plačiau žr. Holvoet et al. 2003: 177; Bielinskienė 2010: 16–19).

Nors tokios sinonimijos priežastis veikiausiai estetinė (išvengti monotonijos, kartojimosi), tačiau teksto autorių neatsižvelgiama į tai, kad reikalavimas vengti monotonijos tekste netaikomas terminams (žr. Župerka 1983: 39).

Termino *terminas* vartosenoje vietoj termino *sąvoka* galima išvengti metonimiją (ženklų metonimiją (ženklas vietoj žymimojo dalyko) ar daikto metonimiją (konkretus vardas vietoj abstraktaus)²⁸). Tačiau kaip paaiškinti priešingą reiškinį – kai *sąvoka* atsiduria *termino* vietoje. Tai, neskaitant estetinės priežasties, turbūt tiksliausia būtų grįsti tokiais ekstralingvistiniais veiksniais kaip terminų painiojimas ar neskyrimas, tikslumo stoka, neaiškumas rašikai (beje, tomis pačiomis priežastimis galimi aiškinti ir *termino* pavartojimą vietoje *sąvokos*).

Toliau pateikiami pavyzdžiai aiškiai paremia mintį, kad terminas *sąvoka* vartojamas ne jo terminine reikšme – kontekste jam priskiriami termino *terminas* (arba *žodis*) požymiai, pvz.:

„Aptariamos kai kurios paveldo tradicinės terminijos sąvokos.“;

„Surasti vidurį tarp nesulaikomu srautu iš anglų kalba spausdinamos literatūros plintančių terminų ir siūlomų lietuvių kalbininkų sąvokų yra nelengvas uždavinys.“;

„Bendruoju požiūriu specializavimosi, specialisto (šios sąvokos čia vartojamos bendrinės kalbos, o ne kodeksų ir įstatymų apibrėžiama reikšme) poreikis yra nuolatinis šiandienio gyvenimo palydovas.“;

„Leksiniu požiūriu šios sąvokos daryba mažiau siejama su žemės naudojimo pobūdžiu, pavyzdžiui, Dabartinės lietuvių kalbos žodyne (Dabartinės ..., 1972) dirvonas apibūdintas taip: „dirvonas – apleista, nedirbama, apžėlusė dirva““

Sinonimija tradiciškai laikoma kalbotyros kategorija, kalbos vienetų reiškiniumi. Tiriamojo tekstyno duomenimis, sinonimija būdinga sąvokoms, plg.:

„Prieškario Lietuvos spaudoje sąvokos „tautiškumas“; „tautinė dvasia“; „tautos būdas“ vartojamos sinonimiškai.“

Čia vėlgi sąvokai priskiriama termino ypatybė. Kita vertus, tokią vartoseną būtų galima grįsti sinonimijos samprata logikoje – „lygiareikšmiškumo santykis tarp dviejų ir daugiau išraiškų“ (Plečkaitis 2009: 278), tačiau tada sąvokos turėtų būti laikomos išraiškomis.

²⁸ Apie šias metonimijų grupes plačiau žr. Koženiauskienė 1999: 223–224. Juozas Pikčilingis (1975: 255–258) skyrė „tai, kas apibrėžčiau, vietoj to, kas ne taip apibrėžta“ ir „simbolis vietoj simbolizuojamojo“.

Taigi, nors terminai moksliniame diskurse turėtų būti vartojami tiksliai, neatidumas raiškai, įmantravimas iškreipia termino vartoseną ir galbūt net gali nuvesti prie determinologizacijos.

IŠVADOS

1. Bendrasis mokslo terminas *sąvoka*, tradiciškai laikomas logikos ir filosofijos terminu, vartojamas humanitarinių, socialinių, fizinių, biomedicinos ir technologijos mokslų tekstuose, įtraukiamas į įvairių sričių terminų žodynus.

2. Terminas *sąvoka* lietuvių mokslo kalboje turi atributų ir pats yra atributas, taip pat vartojamas kaip objektas, subjektas, retai – kaip predikatyvas ar aplinkybė.

3. Atributais terminas *sąvoka* apibūdinamas pagal vardą, erdvę, veiksmą, turinio ypatybę, kitą vertinamąją ypatybę, laiką, vietą, autorių, kalbą, objektą ir kt. Terminas *sąvoka* kaip atributas yra antraeilis pavadinimas, taip pat posesorius, sudedamoji dalis, o gilumoje – veiksmo ar būsenos objektas ar subjektas ir kt.

4. Iš objektinių junginių matyti, kad sąvoka yra vartojimo, mąstymo, pažinimo ir suvokimo, taip pat tyrimo, kalbinės veiklos ir raiškos objektas. Jos ieškoma, ji randama, gaunama, duodama, įvedama arba pašalinama, įteisinama, keičiama ar kas kita su ja daroma. Be to, sąvoka dar yra rezultatas, taip pat ir instrumentas – ne tik intelektinės veiklos, bet ir, tirtu tekstyno duomenimis, – raiškos. Taip sąvokai priskiriami termino požymiai.

5. Sąvoka kaip subjektas ką nors apima, turi ar gauna, keičia(si) ar užima padėtį erdvėje, atlieka funkcijas ar atsitiktinius veiksmus, patiria įvairias būsenas, yra kokia nors ar kas nors, retai – tiesiog egzistuoja.

6. Iš konjunkcinės termino *sąvoka* vartosenos matyti, kad šio termino koreliatai yra raiškos vienetų pavadinimai (įskaitant terminą *terminas*), bendrieji mokslo terminai ir kiti abstrakčios reikšmės daiktavardžiai, mentalinių darinių pavadinimai, sąvokos dalių ar aspektų įvardijimai.

7. Terminai *sąvoka* ir *terminas* mokslo kalboje vartojami ne tik konjunkciškai, bet ir kaip kontekstiniai sinonimai. Termino *terminas* vartojimą vietoj *sąvoka* galima aiškinti metonimija. Kontekstinė terminų sinonimiya pateisintina tik tuomet, kai nenukenčia tikslumas ir aiškumas.

8. Terminų vartosenos netikslumai tekstuose iškreipia tyrimų rezultatus, todėl vien iš terminų vartosenos tekstuose negalima spręsti apie tikrąsias tų terminų reikšmes ir jais įvardijamas sąvokas.

PAGRINDINIS ŠALTINIS

CorALit – *Lietuvių mokslo kalbos tekstynas* (Corpus Academicum Lithuanicum) – <http://coralit.lt> (žiūrėta 2017-07-10).

LITERATŪRA IR PAPILDOMI ŠALTINIAI

- Antia B. E. 2000: *Terminology and Language Planning: An alternative framework of practice and discourse*, Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Bielinskienė A. 2010: *Sujungiamojo ryšio semantika, pragmatika ir vartosenos ypatumai*. Daktaro disertacija, Kaunas. Prieiga per internetą: <https://vb.vdu.lt/object/elaba:1735947/1735947.pdf>.
- Bubelis R. et al. 2012: Bubelis R., Jakimenko V., Valatka V. *Logika 2. Silogistika, klasių logika, daugiareikšmė, modalinė, normų logika, nededukciniai samprotavimai*, Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
- Bunevičiūtė L. 1998: Atributinių junginių samprata, aprašymo galimybės ir kai kurie požymiai. – *Kalbotyra* 47(1), 29–41.
- CREPH 2000: *Concise Routledge Encyclopedia of Philosophy*, London: Routledge, 159–160.
- DLKG – *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2006.
- DŽ₆ – *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Šeštas (trečias elektroninis) patais. ir papild. leid. Vyr. red. St. Keinys, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas (e. leidimas), 2006.
- EPh 2006: *Encyclopedia of Philosophy* 2, Detroit: Thomson Gale, 414–420.
- Faber Benítez P. 2009: The cognitive shift in terminology and specialized translation. – *MonTI: monografias de Traducción e Interpretación* 1, 107–134. Prieiga per internetą: <http://www.redalyc.org/pdf/2651/265119728010.pdf>.
- FŽ 1975: *Filosofijos žodynas*, Vilnius: Mintis.
- FŽ 2002: Halder A. *Filosofijos žodynas*, Vilnius: Alma littera.
- Gaivenis K. 2002: *Lietuvių terminologija: teorijos ir tvarkybos metmenys*, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.
- Gudavičius A. 2012: Reikšmė – sąvoka – konceptas ir prasmė. – *Res humanitariae* 10, 108–119.
- Holvoet A. et al. 2003: Holvoet A., Judžentis A. Sujungiamojo ryšio aprašymo pagrindai. – *Lietuvių kalbos gramatikos darbai* 1. *Sintaksinių ryšių tyrimai*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 173–198.
- ISO 704: 2009 *Terminology work – principles and methods*.
- ISO 1087-1:2000 *Terminology work – Vocabulary*. – Part 1. *Theory and application*.
- Jakaitienė E. 2010: *Leksikologija*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Kageura K. 2002: *The Dynamics of Terminology: A descriptive theory of term formation and terminological growth*, Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Kageura K. 2015: Terminology and lexicography. – *Handbook of Terminology* 1, Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 45–59.
- Keinys St. 2013: Dėl mokslo terminų vienareikšmiškumo supratimo. – *Terminologija* 20, 47–55.
- Koženiauskienė R. 1999: *Retorika. Iškalbos stilistika*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Kvašytė R. 2005: *Mokomasis terminologijos žodynelis*, Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
- Labutis V. 1998: *Lietuvių kalbos sintaksė*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- LKIIS – *Lietuvių kalbos išteklių informacinė sistema*. – <http://www.lkiis.lki.lt>.
- LKŽe – *Lietuvių kalbos žodynas* (I–XX, 1941–2002), elektroninis variantas, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005. – www.lkz.lt.
- LR terminų bankas. – <http://terminai.vlkk.lt/pls/tb/tb.search> (žiūrėta 2017-07-22).
- LSDterm – *Lietuvos standartizacijos departamento Terminų bazė*. – <http://www.lsd.lt/index.php?~452282422> (žiūrėta 2017-07-17).
- Marcinkevičienė R. 2010: *Lietuvių kalbos kolokacijos*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
- Mitkevičienė A. 2016: Terminas kontekste (žodžių junginio lygmuo). – *Terminologija* 23, 73–104.
- Pakerys J. 2006: Veiksma pavadinimo konstrukcija lietuvių kalbos gramatikoje. – *Lietuvių kalbos gramatikos darbai* 4. *Daiktavardinio junginio tyrimai*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 125–145.
- Pikčilingis J. 1975: *Lietuvių kalbos stilistika* 2, Vilnius: Mokslas.
- Plečkaitis R. 2009: *Logikos pagrindai*, Vilnius: Tyto alba.
- raštyja.lt – *Integruotų lietuvių kalbos ir raštyjos išteklių informacinė sistema*. – www.raštyja.lt (žiūrėta 2017-07-22).

- Roche 2015: Ontological definition. – *Handbook of Terminology* 1, Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 128–152.
- Sager J. C. 1990: *A Practical Course in Terminology Processing*, Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Santos C. et al. 2015: Santos C., Costa R. Domain specificity. – *Handbook of Terminology* 1, Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 153–179.
- Simonnaes I. 2007: Vague legal concepts: A contradictio in adjecto? – *Indeterminacy in Terminology and LSP: Studies in honour of Heribert Picht*, ed. B. E. Antia, Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 119–134.
- SinŽ 2002: Lyberis A. *Sinonimų žodynas*, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.
- Šalkauskis S. 1991: *Raštai 2. Filosofijos ir pedagogikos terminija*. Parengė A. Sverdiolas, Vilnius: Mintis.
- Tatarinovas V. 2006: Татаринов В. А. *Общее терминоведение*. Энциклопедический словарь, Москва: Московский лицей.
- Usonienė A. et al. 2008: Usonienė A., Grigaliūnienė J., Rivitytė B., Būtėnas L., Jasionytė E. Lietuvių mokslo kalbos tekstynas. – *Baltistica* 43(1), 101–114.
- Utka A. 2009: *Dažniais rašytinės lietuvių kalbos žodynas: 1 milijono žodžių morfologiškai anotuoto teksto pagrindai*, Kaunas: VDU leidykla.
- VLE – *Visuotinė lietuvių enciklopedija* 21, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2012.
- Župerka K. 1983: *Lietuvių kalbos stilistika*, Vilnius: Mokslas.

SAVOKA IN ACADEMIC LITHUANIAN

The paper deals with the usage of the fundamental term of terminology *savoka* ‘concept’ in academic Lithuanian. The research is aimed at establishing the semantic (contextual) partners of this term and its thematic field and to provide an outline of the concept ‘concept’ according to the usage of the term designating it. This is a corpus-based research, the source of which is *Lietuvių mokslo kalbos tekstynas CorALit* (Corpus of Academic Lithuanian *CorALit*) (publicly available at <http://coralit.lt>). The main methodology of research is semantic analysis of phrases with *savoka*. Conjunctive usage and contextual synonymy of the term *savoka* which reflect paradigmatic relations of this term were also analysed.

The lemma *savoka* was found in the corpus of academic Lithuanian *CorALit* 779 times. It is present in texts from all five fields – the humanities, social sciences, natural sciences, biomedical sciences and technological sciences. In this corpus the term *savoka* is one and a half times more frequent than the terminology term *terminas* ‘term’.

In academic Lithuanian the term *savoka* has attributes and is an attribute itself, it is also used as an object or subject and only sometimes as a predicative or adverbial modifier.

Attributes describe term *savoka* according to name, space, action, content feature, other evaluating feature, time, place, author, language, object, etc. As an attribute term *savoka* is a secondary name, also a possessor or constituent and more deeply – object or subject of an action or a state, etc.

As can be judged from objective phrases a concept is an object of usage, thinking, cognition and perception as well as research, linguistic activities and expression. It is being looked for, found, obtained, given, introduced or eliminated, legitimized, changed or some other actions are performed in its respect. Besides that, a concept is a result as well as an instrument – not only of an intellectual activity, but also, according to the data of the corpus researched, an instrument of expression. Thus, the features of a term are ascribed to a concept.

A concept as a subject includes, has or receives something, it changes something or experiences a change, takes place in space, performs a function or random actions, is in various states, is of some quality or is something, and rarely – simply exists.

It can be observed from the conjunctive usage of *sqvoka* that its correlates are units of expression (including the term *terminas*), general terms of science and other abstract nouns, names of mental formations and parts or aspects of a concept.

The terms *sqvoka* and *terminas* are used in academic Lithuanian not only in conjunction, but also as contextual synonyms. The usage of *terminas* instead of *sqvoka* could be seen as metonymy. Contextual synonymy of terms can be justified only if it doesn't affect precision and clarity.

Inaccurate usage of terms in texts distorts the results of research; therefore conclusions about the true meanings of terms and concepts named using these terms cannot be drawn solely on the basis of term usage in texts.

Gauta 2017-10-16

Asta Mitkevičienė
Lietuvių kalbos institutas
P. Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius
E. paštas asta.mitkeviciene@lki.lt

Tarptautinių terminų apeliatyvacijos aspektai

JURGITA MIKELIONIENĖ

Kauno technologijos universitetas

ESMINIAI ŽODŽIAI: eponiminiai terminai, onimų apeliatyvacija, deonimizuotas terminas, priešaginė terminų daryba, semantinė terminų analizė

Pirmaisiais XXI a. dešimtmečiais susidomėta atskirų sričių (anatomijos, architektūros, botanikos ir kt.) lietuviškais ir tarptautiniais eponiminiais sąvokų pavadinimais, kurių tyrimai atspindi įvairius terminų kūrimo, termino ir onimo santykių, vaizdingumo terminijoje aspektus. Minėtini Laimutės Kitkauskienės (2011) architektūros, meno ir statybos eponiminių terminų, latvių tyrėjų Lindos Pietės (2007), Lindos Kurmišos (2010) atlikti gretinamieji tikrinių ir eponiminių lietuvių ir latvių kalbų augalų pavadinimų tyrimai; išleistas žodynėlis *Traumatologijos ir ortopedijos eponimai* (Kasradze M., Kasradze D. 2015), publikuotas eponiminių anatomijos terminų tyrimas (Litevkienė 2010). Apie eponiminės kilmės fizikos terminus savo monografijoje užsimena Angelė Kaulakienė (2009). Tačiau sistemingesnio žvilgsnio į bendruosius terminų apeliatyvacijos, t. y. tikrinio žodžio vartimo bendrinio terminu, aspektus, eponiminių terminų struktūrinius ir semantinius tipus vis dar pasigendama, ypač norint su jais supažindinti būsimuosius dalykinės kalbos vertėjus, redaktorius ir kitas mokslinių sąvokų taikomaisiais ir teoriniais aspektais suinteresuotas tikslines grupes. Šio straipsnio tikslas ir būtų struktūriškai ir semantiškai išanalizuoti tarptautinius eponiminius terminus, atkreipiant dėmesį ne tik į lingvistinius, bet ir į ekstralingvistinius jų atsiradimo aspektus.

Eponiminiai terminai – tai iš tikrinio žodžio padaryti sąvokų pavadinimai, o procesas, kai tikrinis žodis tampa bendrinio, vadinamas apeliatyvacija¹. Tokie tikriniai žodžiai, kurie tampa terminais, vadinami epo-

¹ Literatūroje dar vartojami terminai *eponimizacija*, *deonimizacija*, ypač kai norima akcentuoti aktyvų veiksmą.

nimais. Davido Crystalo teigimu, tai asmens vardai, tapę išradimo ar vietos pavadinimais (2003). Lietuviškajame *Kalbotyros terminų žodyne* (Gaivenis, Keinys 1990: 59) eponimu laikomas tik „asmenvardinės kilmės vietovardis“, taigi apibrėžtis akivaizdžiai per siaura, neatspindinti kitų pamatinių žodžių ir įvardijamų objektų ar subjektų įvairovės. *Tarptautinių žodžių žodyne* (2013) *eponimas* (ang. *eponym*) apibrėžiamas kaip „žodis, suteikiantis kam nors savo vardą“. Valentina Skujiņa apeliatyvacija laiko „tikrinio vardo pavertimą bendriniu“ ir įvardija kaip vieną iš terminų kūrimo šaltinių (1993: 264). Tai priešingas onimizacijai procesas. Taigi onomastikos ir terminologijos tyrimai įgauna bendrų bruožų: onimas, kaip tyrimo objektas, turintis lingvistinių ir ekstralingvistinių (istorinių, geografinių, biografinių ir kt.) elementų, virsdamas apeliatyvu arba eponiminiu terminu perduoda savo tyrimo metodologiją terminų tyrėjams, todėl yra analizuojami tiek kalbiniai, tiek išoriniai, ekstralingvistiniai jo aspektai, kaip vienas nuo kito sunkiai atskiriami, papildantys, praturtinantys, padedantys suvokti semantinę motyvaciją ir sąvokos pavadinimo kilmę.

Apeliatyvacija terminiją papildė dažniausiai skolintais terminais, ji yra aktyvus ir aktualus naujų sąvokų pavadinimų kūrimo būdas, pavyzdžiui, 2011 m. periodinę elementų lentelę papildė *kopernikis*, 2016 m. sausį pranešta apie keturių naujų chemijos elementų atradimą, kuriems, atsižvelgiant į Tarptautinės teorinės ir taikomosios chemijos sąjungos (IUPAC) rekomendaciją cheminius elementus vadinti mitologinių figūrų, mineralų, vietovių, šalių ar mokslininkų vardais (Reedijk 2016), 2016 m. birželį pasiūlyti ir lapkričio 28 d. įteisinti *nihonio* (*nihonium*, Nh, „Nihon“ yra vienas iš Japonijos pavadinimų japonų kalba, pažodžiui reiškiantis „tekančios saulės šalis“), *moskovio* (*moscovium*, Mc, pagal Rusijos sostinės Maskvos, kurioje buvo atlikta nemažai svarbių tyrimų, pavadinimą), *tenesino* (*tennessine*, Ts, JAV Tenesio valstijos garbei) ir *oganesono* (*oganesson*, Og, pavadinimas susijęs su Rusijos fiziku Jurijumi Oganesianu už jo novatorišką indėlį į elementų tyrinėjimą) terminai (IUPAC 2016).

Terminologijoje terminų kilmės klausimas visada yra aktualus, todėl svarbu išsiaiškinti, kada ir kaip vyksta onimų apeliatyvacija. Kaip teigia prof. Tatjana Khvesko (Хвесько 2008), tai vyksta tada, kai onimu pavadinamo objekto individualumas tampa nebeakivaizdus: a) kai tikrinio žodžio denotatas tampa pakankamai žinomas visiems tam tikros kalbinės

bendruomenės nariams; b) kai vardas netapatinamas tik su tam tikru vienu konkrečiu denotatu (pavyzdžiui, *maratonas* – niekas nepamena, kad buvo bėgta nuo Maratono kaimo, o dabar tai tik ilgiausia bėgimo rungtis, sporto terminas). Nutrūkus ar labai susilpnėjus loginiams ryšiams su viena sąvoka, jie užmezgami su kita. Kad taip atsitiktų, onimas turi gauti papildomos intelektualios, susijusios su tam tikra mokslo ar kita sritimi informacijos, kurios pakankamas kiekis ir padaro onimą apeliatyvu. Tuo metu vyksta semantinė transformacija – svarbiausias apeliatyvacijos procesas. Pastebėta, kad šis procesas vis intensyvesnis anglų kalboje, taip atspindėdamas pakitusį kalbos vartotojų požiūrį į tikrinius vardus, į jų nepakartojamumą, sakralumą ir pan. Kadangi šiame tyrime koncentruojamasi tik į internacionalizmus, lietuviškų terminų apeliatyvacija neanalizuojama, o į tarptautinių terminų apeliatyvaciją daugiau žvelgiama ne kaip į lietuvių kalboje vykstantį procesą (suprantama, kad skolinamasi dažniausiai jau deonimizuotus žodžius), bet kaip į įvairiapusį rezultatą, praturtinusį terminiją gausia medžiaga.

Eponiminiai terminai pagal jų apeliatyvacijos ar deonimizacijos laipsnį yra skiriami **į visiškai** ar **iš dalies deonimizuotus** (Skujiņa 1993; Bankava 2011). Kadangi sudėtinių terminų, kurie laikomi dalinės apeliatyvacijos pavyzdžiais (*Cezario pjūvis*, *Bertoletto druska*), vartosenoje yra labai daug, o TŽŽ (2013) tokių labai mažai, šiame tyrime apsiribota tik vienažodžiais, visiškai deonimizuotais terminais. Iš *Tarptautinių žodžių žodyno*, nors jis ir nėra terminų žodynas, tačiau labai parankus eponiminei leksikai tirti, išrinkta beveik 900 eponiminių sąvokų pavadinimų, iš kurių 45 įvardija įvairius naminius gyvūnus ir paukščius. Tokie veislių pavadinimai yra dažniausiai toponiminės kilmės (arkliai *norfolkai* [veislė, išvesta Anglijoje, *Norfolko grafystėje*], triušiai *šampanai* [veislė, išvesta Indijoje, pagerinta Prancūzijoje, *Šampanės (Champagne) provincijoje*], šunys *rotveileriai* [pagal Vokietijos miesto *Rotveilio (Rottweil) pavadinimą*], avys *devonai* [veislė, išvesta Anglijoje, *Devono grafystėje*] ir kt.). Dėl tyrimo apimties ir laikantis nuomonės, kad veislių pavadinimai užima tarpinę padėtį tarp vardyno ir nomenklatūros (Klimavičius 2005: 230), tokio tipo eponiminės kilmės pavadinimai toliau šiame tyrime neanalizuojami. Straipsnio tiriamąją imtį sudaro 816 visiškai deonimizuotų – eponiminių terminų, kurie toliau apžvelgiami pagal formos ir reikšmės ypatumus.

STRUKTŪRINIAI VIENAŽODŽIŲ EPONIMINIŲ TERMINŲ TIPAI

1. Patys ryškiausi **visiškos apeliatyvacijos** pavyzdžiai būtų tik sugramatinti ir fonetiškai prie lietuvių kalbos sistemos pritaikyti terminai – **paprastieji** žodžiai – tikriniai daiktavardžiai. Kartais tik etimologiniai, istoriniai tyrimai padeda nustatyti eponiminių terminų šaltinį. Turint galvoje skolinių (o būtent tokie yra dauguma analizuojamų terminų) pritaikymo prie lietuvių kalbos ypatybes, pagal savo formą, tiksliau baigmenį, visiškai deonimizuoti paprastieji terminai gali būti dviejų tipų:

- 1) kai tikrinis žodis (pavyzdžiui, asmens ar miesto pavadinimas) tampa bendrinio sąvokos pavadinimu be jokių ryškesnių fonetinių, darybinių ar sintaksinių transformacijų, galima būtų sakyti, kad tai reti nulinės afiksacijos atvejai², ypač jei onimas baigiasi balsiu *-a* (*tesla* [pagal išradėjo *N. Teslos* (serb. *Tesla*) pavardę] „tarptautinės vienetų sistemos magnetinės indukcijos vienetas“); *siena* [pagal *Sienos* (it. *Siena*) miesto pavadinimą] „tam tikri rudi dažai“; *katiuša*³ [pagal mažybinių rusiško merginos vardo *Katia* formą] „sovietinis reaktyvinių artilerijos sviedinių svaidymo pabūklas“);
- 2) nelaikant fonetinio ir morfologinio pritaikymo savarankišku terminų kūrimo būdu šiai grupei priskiriami ir dažniausiai iš vyriškų pavardžių sukurti terminai su lietuviškais galūnėmis *-as*, *-is*, *-us*: *nikolis* [pagal anglų fiziko *V. Nikolio* (ang. *Nicol*) pavardę] „optinis įtaisas“; *koloradas* [pagal *JAV Kolorado* (ang. *Colorado*) valstijos, kur pirmiausia paplito, pavadinimą] „lapgraužis vabalas“. Tokio tipo terminijoje daug matavimo vienetų (*bekerelis* [pagal pranc. fiziko *A. Bekerelio* (*Becquerel*) pavardę] „tarpt. vienetų sistemos radioaktyviosios medžiagos aktyvumo vienetas“; *celsijus* [pagal švedų fiziko *A. Celsijaus* (*Celsius*) pavardę] „Celsijaus temperatūros skalės temperatūros vienetas“; *machas* [pagal austrų fiziko *E. Macho* (*Mach*) pavardę] „nesistemini greičio vienetas, vart. viršgarsinių lėktuvų skridimo greičiui nusakyti“); cheminių elementų (*fermis* [pagal it. fiziko *E. Fermio* (*Fermi*) pavardę] pavadinimų. Kai kada fonetinė adaptacija būna ryškesnė, pavyzdžiui, *berklis* [iš miesto (ang. *Berkeley*) pavadinimo] „radioaktyvus dirbtinis chem. elementas“; *siluetas* [pagal

² Čia ir kitur turima galvoje tik pagrindinė žodžių forma, t. y. vienaskaitos vardininko linksnis.

³ Lietuvos Respublikos terminų banke pateikiamas kaip tikrinis daiktavardis, pragmatonimas, „Katiūša“.

XVIII a. Prancūzijos ministro *Silhouette*, pavardę, jo šaržas] „dailės kūrinys, kuriame figūros ir daiktai vaizduojami kaip dėmės ryškiais išoriniais kontūrais“. Moteriškosios giminės galūnės tarptautiniams eponiminės kilmės terminams lietuvių kalboje pridedamos daug rečiau, dažniausiai sugramatinant ir (ar) fonetiškai adaptuojant taip pat moteriškosios giminės pavadinimus, pavyzdžiui, *tradeskantė* [*pavadinio Linėjus sodininkų Tradeskantų garbei*] „daugiametis žolinis augalas *Tradescantia*“.

Tiesa, turint omenyje tai, kad, pavyzdžiui, cheminių elementų pavadinimai lotynų kalboje turi priesagą *-ium* ir kad ji lieka ar atsiranda ir anglų kalboje, o lietuviškuose atitikmenyse jos nėra (*lorensis* [*pagal JAV fiziko E. Lorenzo* (ang. *Lawrence*) pavardę] „radioaktyvus dirbtinis chem. elementas“; lot. ir ang. *Lawrencium*), svarstyti, ar prie originalios pavardės pridedama galūnė, net jei ji skiriasi nuo tos, kurią turi sugramatintas asmenvardis ar mitonimas, pavyzdžiui, *Lorensas* ir *lorensis*, *Kurčiatovas* ir *kurčiatovis*, *Neptūnas* ir *neptūnis*, *Bakchas* ir *bakchis*, yra darybos ar tik kaitybos elementas. Bet kuriuo atveju, lietuvių kalboje jis atlieka gramatinę funkciją, todėl tokie eponiminiai terminai priskiriami paprastiesiems, neišvestiniams. Taigi tiek ir nepatyrę jokios intervencijos, tiek sugramatinti ir prie lietuvių kalbos fonetinės sistemos pritaikyti tokio pavidalo terminai laikomi paprastaisiais eponiminiais terminais, atsiradusiais tikriniam žodžiui perėjus į terminų klasę be ryškesnių struktūros pokyčių. Šitas procesas ne visada gali būti vaizduojamas tik kryptimi onimas / eponimas → apeliatyvas / terminas, kartais kai kuriose kalbose tai būna trinarė seka: apeliatyvas → onimas / eponimas → apeliatyvas / terminas: [lot. *victoria*, ang. *victory*, liet. *pergalė*] → moter. vardas ang. *Victoria* (*Viktorija*) → ang. *victoria* (*viktorija*) – bot. „daugiametis vandens augalas“.

2. Kaip rodo atlikta kiekybinė analizė, eponiminiai terminai lietuvių kalboje dažniau yra **dariniai** (sudaro apie 61 proc. viso duomenyno), tarp jų vyrauja priesagų vediniai, o sudurtinių ar dar kitaip padarytų terminų pasitaiko daug rečiau⁴. Kai kurie iš jų lietuvių kalboje yra sunkiai darybiškai skaidomi, darybinė analizė susipina su etimologine. Apeliatyvu

⁴ Tiesa, pasitaiko tyrimų, kuriuose ir abreviatūros, ypač dėl jų gausos kompiuterijoje, priskiriamos eponiminiams terminams (Karavaeva 2011), bet šito tyrimo metu jos neanalizuotos, nes TŽŽ nepateikiamos.

virtęs onimas ne tik gauna naujų semantinių komponentų, bet neretai jis būna ir gana ryškiai darybiškai transformuojamas, taip atsiranda eponimiškai terminai dariniai.

2.1. **Priesaginė daryba**, nepaisant to, kad kaip kitose kalbose (Karavaeva, 2011), taip ir lietuvių kalboje yra pats produktyviausias eponimiinių terminų kūrimo būdas, nepasižymi didele darybos tipų įvairove ar originalumu: sąvokoms pavadinti naudojama keletas labai dažnų formantų apskritai visuose tarptautiniuose žodžiuose (pavyzdžiui, anglų kalboje, Tatjanos Karavaevos (2011) teigimu, tai būtų *-ian, -ism, -ist, -ium, -ite*), taip pat pasitaiko ir retesnių priesagų vedinių. Nustatytos tokios pagrindinės eponimiinių terminų darybos kategorijos ir tipai:

- abstraktai (veiksmų ir ypatybių pavadinimai). Cheminių ir fizinių procesų, gydymo metodų, mokslo šakų pavadinimai išvesti su priesagomis *-(i)acija, -izacija, -ija*, pavyzdžiui: *darsonvalizacija* [pagal pranc. gydytojo D'Arsonvall pavardę] „gydymas kintamąja elektros srove arba aukštojo dažnio elektromagnetiniu lauku“; *pupinizacija* [pagal JAV fiziko M. Pupino pavardę] „el. grandinės induktyvumo didinimas, tam tikrais tarpais nuosekliai į ją įjungiant induktyvumo rites“. Priesaga *-istika* (*bizantistika, lituanistika*) perteikia vienos ar kitos srities tyrimų visumą. Varžybų ir šiaip didesnio masto veiksmams pavadinti vartojama priesaga *-iada* (*spartakiada*). Vardažodinės ypatybės pavadinimai iš tikrinių daiktavardžių dažniausiai daromi su priesaga *-izmas*. Kaip teigiama ir *Dabartinės lietuvių kalbos gramatikoje* (1994: 103), dauguma tokių daiktavardžių eina filosofinių, religinių, meninių, mokslinių, politinių krypčių, sistemų, visuomeninių bei politinių santvarkų pavadinimais. Rasti terminai padaryti iš antroponimų – dažniausiai žymių filosofų, teologų, menininkų pavardžių (*bergsonizmas* [pagal filosofo A. Bergsono pavardę] „gyvenimo filosofijos kryptis, svarbiausia pažinimo priemone laikanti intuiciją“; *petrarkizmas* „poezijos kryptis, kuri reiškėsi it. poeto F. Petrarkos meilės lyrikos sekimu“) ir vardų (*tomizmas* „Tomo Akviniečio rel. filos. sistema ir jos pagrindu susiformavusi katalikiškosios filosofijos kryptis“); teonimų ar mitonimų (*mitraizmas* „sinkretiška rel. sistema, pagrįsta dievo Mitros kultu“; *prometėjizmas* „etinis principas, reikalaujantis visos žmonijos, socialinės grupės gerovę laikyti individo veiklos tikslu“), vienas kitas ir pseudoniminės kilmės (*trockizmas* [pagal

Bronšteino pseudonimą Trockis] „ideologinė politinė koncepcija“). Su priesaga *-izmas* yra keletas terminų, kilusių iš oikonimų, pavyzdžiui, *mančesterizmas* [*pagal Didžiosios Britanijos miesto Mančesterio pavadinimą*] „ekon. XIX a. pirmosios pusės anglų politikų ir ekonomistų grupės politinės ekonomikos kryptis“; *solecizmas* ([lot. *soloecismus* < gr. *soloikismos*, *pagal Solų* (gr. *Soloi*) – sen. Atėnų kolonijos, *kalbėjusios negryna gr. kalba*, *pavadinimą*] „sintaksės klaida, dažn. sintaksės barbarizmas“). Abstrakčios reikšmės terminų yra labai daug, jų darybos pamatas gali būti ir antroponiminės, ir toponiminės kilmės;

- vardazodinės ypatybės turėtojų pavadinimai gali būti kuriami tiek iš gyvų būtybių, tiek ir negyvų objektų tikrinių vardų. Tai eponiminiai terminai su dariomis priesagomis *-itas* (*sperilitas* [*pagal Frensio L. Sperio* (ang. *Sperry*), *XIX a. Kanados chemiko, pavardę*] „sidabriškai baltas mineralas, platinos žaliava“), *-ija* (*ešerichija* [*pagal vokiečių gydytojo T. Ešericho* (*Escherich*) *pavardę*] „lazdelinė bakterija“). Matematikos terminijoje yra terminų su *-ianas* (*hesianas* [*pagal vok. matematiko O. Hesės* (*Hesse*) *pavardę*] „mat. tam tikru būdu sudaryta funkcijos kvadratinė forma“), *jakobianas* [*pagal vok. matematiko K. G. J. Jakobio* (*Jacobi*) *pavardę*] „determinantas, sudarytas iš daugelio kintamųjų funkcijos dalinių išvestinių“; *vronskianas* [*pagal lenkų matematiko J. Vronskio* (*Wroński*) *pavardę*] „determinantas, sudarytas iš tiesinės homogeninės lygties sprendinių ir jų išvestinių“ ir kt.); ligų pavadinimai su priesaga *-iozė* (*boreliozė* [*pagal atradėjo Amédė Borelio* (*Amedee Borrel*) *pavardę*] „erkių pernešama liga“), rastas vienas kitas vedinys su priesagomis *-ika* (*orfika* [iš sen. graikų mitologijos personažo Orfėjaus vardo] „klavišinis muzikos instrumentas, miniatiūrinis fortepijonas, ypač populiarus XIX a. pirmojoje pusėje“), *-ikas* (*anakreontikas* „giedros nuotaikos meilės arba linksmos nerūpestingos buities motyvų kūrinys, parašytas graikų poeto Anakreonto poezijos stiliumi“), *-ina* (*granadinà* [*pagal miestą Granadą*] „isp. liaudies šokis; fandango atmaina“), *-inas* (*andezinas* [*pagal Andų* (*Andes*) *kalnų pavadinimą*] „mineralas plagioklazas“, *-usė* (*pijusė* [*pagal lot. popiežiaus Pijaus* (*Pius*) *vardą*] „maža, apvali iš keturių dalių susiūta, katalikų aukštųjų dvasininkų nešiojama kepuraitė“, *-idai* (*aleksandridai* „vid. amžių fantastiniai pasakojimai, pagrįsti Aleksandro Makedoniečio žygių motyvais“) ir

kt. Nemažai tarptautinių teologijos, filosofijos terminų su formantais *-itai, -inai, -istai*, įvardijančių asmenis (*joanitai* [pavadinimas kilo iš Jeruzalės šv. Jono (lot. *Joannes*) *ligoninės*] „religinis pasaulietinis katalikų ordinas“; *bernardinai* „cistersų vienuolių ordino šaka; ~ų įstatus parengė Bernardas Klervietis (pranc. *Bernard de Clairvaux*)“; *eberistai* [pagal vieno vadovų Ž. Ebero (pranc. *Hébert*) pavardę] „kairieji jakobinai, gynę miesto varguomenės interesus“). Vienaskaita tarp asmenų pavadinimų retesnė (*sokratikas* „gr. filosofo Sokrato pasekėjas“; *mahometonas* [pagal islamo pradininko ir pranašo *Mahometo* vardą] „islamo tikybės žmogus“).

Analizuojant eponiminius terminus pastebėta ir kitiems terminų tipams būdingų derivacinių bruožų, tarp jų pasitaiko ir išvestinių darinių su dviem priesagomis, pavyzdžiui, *salmonele* [pagal JAV patologo D. *Salmono* pavardę] → *salmonelioze* „ūminė infekcinė liga, dažniausiai pažeidžianti skrandį ir žarnyną“; kai kurie eponimai yra tapę ir gausnio terminų darybos lizdo pamatu: pagal anglų mokslininko Džono Daltono pavardę pavadintas *daltonas* („nesisteminis masės vienetas, vartotas branduolio fizikoje“) ir dar sukurti keli vediniai: *daltonizmas* („įgimtas nesugebėjimas skirti kai kurių spalvų“), *daltonikas* („sergantis daltonizmu“), *daltonidai* („pastovios sudėties chem. junginiai“).

Kalbant apie priesaginę eponiminių terminų darybą, akcentuotina ir ryški analogija, pavyzdžiui, šalia žinomesnių vedinių *olimpiada*, *spartakiada* šliejasi tą pačią priesagą *-iada* ir vienodą darybos reikšmę turintys, t. y. analogiškos darybos kitų sporto renginių pavadinimai *alpijadi* („kalnų sporto renginys, sąskrydis, kurio dalyviai kopia nurodytais takais į kalnus, rengiama nuo 1933 m.“), *makabiada* („pagal olimpinę programą rengiama „Makkabi“ sporto draugijos pasaulinės žydų žaidynės Tel Avive“), *ikariada* („pasaulinės aviacijos sporto žaidynės, pirmoji surengta 1991 Prancūzijoje“). Su analogija susijęs ryškus kai kuriose srityse reguliavimas ir nusistovėjusios nominacijos tradicijos, pavyzdžiui, mineralams pavadinti dažniausiai vartojama priesaga *-itas*: *prustitas* [pagal Prancūzijos chemiko Ž. L. *Prusto* (*Proust*) pavardę], *otenitas* [pagal Prancūzijos miesto *Oteno* (*Autun*) pavadinimą], *silimanitas* [pagal JAV mineralogo B. *Silimeno* (*Silliman*) pavardę] ir kt. Augalų pavadinimai, nors ir kilę iš vyriškų pavardžių, gauna moteriškosios giminės formantą *-ija* (*magnolija* [pagal pranc. botaniko P. *Manjolio* (*Magnol*) pavardę], *gledičija* [pagal vok. bota-

niko Gledičo (*Gleditsch*) pavarde], *paulinija* [pagal XVII a. danų botaniko S. Paulio (*Paulli*) pavarde], *valisnerija* [pagal it. gamtininko A. Valisnierio (*Vallisneri*) pavarde] ir kt.), rečiau *-ėja*, pavyzdžiui, *kobėja* [pagal isp. botaniko B. Kobo (*Cobo*) pavarde] „laipiojantis dekoratyvinis augalas“.

Šalia vos ne visose srityse randamų anksčiau paminėtų darybos tipų pasitaiko ir gana specifinių eponiminių terminų su retesnėmis, kartais tik morfemiškai ar diachroniškai įžiūrimomis priesagomis. Dažniausiai tai slaviškos kilmės terminai, pavyzdžiui: *kirilika* „viena iš dviejų (antroji glagolika) slavų pirmųjų abėcėlių; taip pavadinta slavų švietėjo Kirilo garbei“; *liavonicha* [baltr. *Leono žmona*] „liaudies šokis“; *kujaviakas* [lenk. *Kujavija* (*Kujawy*), ist. *Lenkijos sritis*] „lenkų liaudies šokis“.

Tarp analizuojamų pavyzdžių pasitaiko ir įvairios reikšmės hibridų su lietuviškomis priesagomis: *-ybė* (*mahometonybė*), *-ininkai* (*garibaldininkai* „Italijos pasipriešinimo judėjimo prieš fašizmą dalyviai, pasivadinę nacionalinio didvyrio Dž. Garibaldžio (*Garibaldi*) sekėjais“), *-ėlė* (*kanarėlė* „zool. kikilių šeimos paukštis giesmininkas, kilęs iš Kanarų salų“) ir kt. Daugiausia tokie terminai – asmenų pavadinimai, pagal priklausymą kokiai nors organizacijai, judėjimui, susivienijimui, mokyklai ar pan. gaunantys priesagą *-iečiai* (*elžbietiečiai* „XVI a. pab.–XVII a. pr. (karalienės Elžbietos I valdymo paskutinio dvidešimtmečio ir karaliaus Jokūbo I valdymo laikotarpio) anglų dramaturgai, kurių (ypač V. Šekspyro) kūryba sudaro vieną svarbiausių renesanso literatūros laimėjimų“; *miletiečiai* „pirmoji gr. filos. mokykla, gyvavusi VI a. pr. m. e. Mileto mieste“). Hibridų, išvestų iš lietuviško asmenvardžio kamieno, *Tarptautinių žodžių žodyne* rastas tik vienas – *domeikitas* [pagal geologo I. Domeikos pavarde] „baltas, pilkas, trapus, retas mineralas, vario arsenidas“.

2.2. Lyginant su priesaginiaisiais ir paprastaisiais terminais, kiti vienažodžių eponiminių terminų struktūriniai tipai – sudurtiniai, sutrauktiniai, trumpiniai yra ne tokie populiarūs. **Sudurtiniuose** eponiminiuose terminuose dažniausiai pirmasis sandas yra deonimizuotas, antrasis – klasikinės kilmės, pavyzdžiui, *-metras*, *-fonas*, galintis eiti ir savarankišku žodžiu: *hercmetras*, *niutonmetras*, *ommetras*; *saksofonas*, *patefonas*, pavadinantys prietaisus ir instrumentus. Pasitaiko ir tokių pavienių atvejų, kai abu sandai yra kilę iš savarankiškų žodžių, bet antrasis nepasikartoja kituose eponiminiuose dūriniuose, pavyzdžiui, *niutonsekundė* „impulso vienetas“; *portlandcementis* [pagal Portlendo (ang. *Portland*) pusiasalio D. Britanijoje pavadinimą + *cementas*] „labiausiai paplitusi hid-

raulinė rišamoji medžiaga – smulkus klinkerio, gipso ir aktyvių mineralinių priedų malinys“. Tarp sudurtinių eponiminių terminų pasitaiko ir su antraisiais nesavarankiškais tarptautiniais sandais: mokslų pavadinimai su *-logija* (*atlantologija*, *egiptologija*, *venerologija*), retesni dūriniai su sandais *-tipija* (*dagerotipija* [pagal prancūzo Luji Žako Mandė Dagero (*Daguerre*), vieno iš fotografijos išradėjų pavardę] „pirmasis fotografavimo būdas“), *-zauras* (*atlantozauras* „apie 40 m ilgio iškastinis roplys, gyvenęs mezozojinėje eroje“) ir kt. Kartais onimas sudurtiniame žodyje atsiranda jau kaip išvestinio antrojo dėmens pagrindas, pavyzdžiui, *socialdarvinizmas* „sociologijos kryptis, mechaniška taikanti anglų gamtininko Č. Darvino atskleistus biol. dėsnius visuomenės reiškiniams aiškinti“. Serijiniams dariniams galima priskirti tokio tipo dūrinius su prefiksoidu *neo-* (*neokantizmas* „filos. kryptis, plėtojusi I. Kanto idėjas; atsirado Vokietijoje XIX a. II pusėje“; *neohėgelizmas* „XIX a. pab.–XX a. pr. filos. kryptis, plėtojusi ir kritikavusi G. V. F. Hėgelio filos. koncepcijas“; *neoplatonizmas* ir kt.). **Sutraumtinių** terminų (maišinių), taip pat ir **trumpinių**, yra dar mažiau: *bozonas* [pagal Indijos fiziko Š. Bozės pavardę + (*elektr*)onas] „elementarioji arba sudėtinė dalelė, kurios sukinyvis lygus nuliui arba sveikajam skaičiui“; *orimulsija* [pagal Venesuelos Orinoko provincijos, kur gaminama, pavadinimą + *emulsija*] „sunkiosios naftos ir vandens emulsija“; *do* („garsas, dar vadinamas c“ [iš *it. muziko Dž. B. Donio* (*Doni*) pavardės pirmojo skiemens]). Dėl darybos formantų daugiareikšmiškumo eponimai gali pasirodyti klaidinantys, sukurti nepaisant terminams keliamų tikslumo, aiškumo, viena-reikšmiškumo reikalavimų, pavyzdžiui, priesaga *-itas* randama ne tik mineralų, bet ir ligų pavadinimuose, plg. mineralas *biotitas* [pagal prancūzų fiziko ir astronomo Žano Batisto Bio (*Biot*) pavardę] „chem. silikatų klasės, žėručių grupės mineralas“ ir *haimoritas* „žandinio ančio (sinuso) uždegimas“ [pavadintas pagal anglų anatomo N. Haimoro (ang. *Highmore*), *aprašiusio šį antį, pavardę*], priesaga *-ija* panaudojama dar skirtingesnės semantikos terminuose, pavyzdžiui, augalų (*araukarija* [pagal Čilės Arauko (*Arauco*) provincijos pavadinimą] „aukštas visžalis spygliuotis medis“), bakterijų (*borelija* [pagal atradėjo Amedee Borrelio pavardę] „erkių pernešama bakterija“), iškastinių roplių (*seimūrija* [pagal radimo vietos JAV miesto Seimūro (ang. *Seimour*) vardą] ir kt. pavadinimuose. Tokia įvairovė ir formantų sutaptis nepadeda nespecialistui iš karto identifikuoti denotato. Tačiau kadangi kaip terminai jie vartojami skirtingose

sirtyse, tai nebent tik mokslo populiarinamuose straipsniuose ar interneto naujienų antraštėse pavartoti gali sukelti šiokią tokią sumaištį.

Apibendrinant struktūrinę eponiminių terminų tipologiją, galima pasakyti, kad dėl to, jog dauguma jų yra tarptautiniai, daugelyje kalbų jų struktūriniai tipai yra beveik vienodi, vyrauja priesaginiai vediniai bei paprastųjų eponiminių terminų gausa. Lietuviškoji eponiminė terminija ryškiau išsiskiria tik adaptacijos aspektais ir, žinoma, hibridinių darinių formantų originalumu.

SEMANTINĖ EPONIMINIŲ TERMINŲ ANALIZĖ

Tyrimo metu visų 816-os visiškai deonimizuotų iš *Tarptautinių žodžių žodyno* išrinktų įvairių sričių eponiminių, vienažodžių terminų **semantinė klasifikacija** pirmiausia pagrįsta įvardijamos sąvokos ryšiu su tam tikra mokslo ar veiklos sritimi. Pagal tai terminai suskirstyti į 15 skirtingos apimties terminijos grupių: filosofijos, religijos, politologijos ir pan. (20,6 proc.), chemijos (18 proc.), fizikos, matematikos ir astronomijos (8 proc.), botanikos (7,6 proc.), medicinos, veterinarijos ir zoologijos (7,5 proc.), filologijos (6,3 proc.), technikos (5,9 proc.), aprangos ir tekstilės (5 proc.), muzikos ir choreografijos (4,2 proc.), kulinarijos (3,9 proc.), geologijos ir paleontologijos (3,7 proc.), architektūros, dailės ir fotografijos (3,5 proc.), ekonomikos ir numizmatikos (3,3 proc.), geografijos (1,3 proc.) ir sporto (1,2 proc.).

Koncentruojantis į kognityvinę apeliatyvacijos, t. y. tikrinio žodžio tapimo bendrinio ypatybę, kaip jau buvo minėta, nustatyta, kad pagrindinis šio proceso būdas yra **metonimizacija**, kai užčiuopiama ryški loginė erdvės, laiko, vietos, priežasties-pasekmės, dalies-visumos sąsaja. Bet terminų apeliatyvacijos atveju dažniausias ryšys a) antroponimas – objektas (augalas, mineralas, cheminis elementas, matavimo vienetas ir t. t.); b) toponimas – objektas.

Pagal tai ir remiantis onomastikoje įprasta tikrinių žodžių klasifikacija (aiškų susistemintą vaizdą žr. Mickienė, Bačiūnaitė-Lūžienė 2013), visus eponiminius terminus galima skirstyti į kilusius iš gyvos būtybės ir negyvo objekto vardų, o šiuos savo ruožtu į dar smulkesnius tipus ir potipius.

1. Pamatiniai **realių gyvų ir išgalvotų būtybių vardai** – tai pirmiausia antroponimai (vardai, pavardės, slapyvardžiai, personažų vardai), mitonimai ir teonimai. Gyvų būtybių vardai tapo daugiau nei 60 proc. sąvokų pagrindu.

1.1. Neabejotina, kad beveik visi šio tipo antroponiminės kilmės terminai atsiradę dėl ryškių egocentriinių ir ekstralingvistinių (Burkova 2010) motyvų:

- pagerbiant pačius išradėjus ir atradėjus, konstruktorius (*kocheris* [pavadintas jį sukūrusio šveicarų chirurgo E. Kocherio pavarde] med. „dantytas instrumentas kraujagyslei užspausti“; rankiniai šaunamieji ginklai *deringeris*, *berdanas*, *brauningas*, *koltas*, *naganas*, *mauzeris*, *vinčesteris* pavadinti juos sukūrusių konstruktorių pavardėmis); prisimenant didžiuosius botanikus, gamtininkus ir kitus įvairių sričių mokslininkus sukurti terminai *gerberà* [vok. gydytojo ir gamtininko Gerberio garbei] „daugiametė žolė, dekoratyvinis augalas“; *elzevyras* [pagal XVI–XVII a. ol. spaustuvininkų leidėjų Elzevirų (Elsevier) pavardę] „spaustuvės šifras; mažo formato knygutė“; *makadamas* [pagal škotų išradėjo Makadamo (McAdam) pavardę] „kelio danga iš kelių sluoksnių trupintos, mechaniškai sutankintos skaldos“; *dyzelis* [pagal vok. išradėjo R. Dyzelio (Diesel) pavardę] „vidaus degimo variklis“ ir kt.;
- reiškiant pagarbą valdžiai terminais virsta imperatorių, carų, karalių ir karalienių vardai ir pavardės (*aleksandritas* [pagal Rusijos caro Aleksandro II vardą] „mineralas, chrizoberilo atmaina; I klasės brangakmenis“; *viktoria* [pagal Didžiosios Britanijos karalienės Viktorijos vardą] „daugiametis vandens augalas“; *bonapartizmas* „kontrrevoliucinės diktatūros forma, susiformavusi XIX a. pr. Prancūzijoje, valdant imperatoriui Napoleonui I Bonapartui“);
- neužmirštami karo vadai, diktatoriai, generolai (*bėkešas* [pavadintas Lenkijos ir Lietuvos valstybės karo vado K. Bekešo (lenk. *Bekiesz*) vardu] „apsiaustas, įimtas per liemenį, pamuštas kailiu arba vata; nuo XVI a. nešiotas ir Lietuvos bei Lenkijos diduomenės“; *galifė* [pagal pranc. generolo G. A. de Galifė (de Galliffet) pavardę] „iki kelių siauros, nuo kelių į viršų plėtėjančios kelnės“; *peršingas* [pagal amer. generolo Pershingo pavardę] „branduolinė vidutinio nuotolio balistinė raketa“);
- atiduodant duoklę žymiesiems rašytojams (*getitas* [vok. *Goethit*; pagal vok. poeto J. V. Gėtės (Goethe) pavardę] „mineralas, geležies hidroksidas; adatiška geležies rūda“; *baironizmas*), enciklopedininkams (*rudbekija* [pavadino Linėjus švedų enciklopedininko Rudbecko garbei] „žolinis aukštaūgis augalas“), t. y. garsiems asmenims, kurie tiesiogiai nėra susiję su pavadinamu objektu;

- įamžinant brangių žmonių – žmonų, dukterų, draugių atminimą (*hortenzija* [pagal prancūzų įžymaus laikrodininko ir nepaprastai tikslių chronometrų konstruktoriaus Žano Andrė Lepoto žmonos Hortenzijos (*Hortense*) vardą] „dekoratyvinė parkų, sodų ir vazoninė gėlė“; taip pat ir *berta* [pavadintas fabrikanto Krupo žmonos Bertos vardu] „artilnerinis pabūklas“.

Pabrėžtina, kad šioje eponiminių sąvokų pavadinimų grupėje vyrauja pavardinės kilmės terminai, tai apskritai pati gausiausia eponiminių terminų kategorija.

1.2. Mitologija ir religija yra svarbios žmogiškosios tapatybės dalys, todėl nestebina ir graikų olimpo bei romėnų panteono dievų (*apolonas* „zoo. dieninis drugys“), kitų mitų personažų pavidalo, pavyzdžiui, Tantalo, Chimeros, Medūzos vardų pagrindu (*tantalas* „chem. elementas Ta, atom. Nr. 73, melsvo atspalvio metalas“; *chimera* „dailės kūrinys, architektūros arba dailės kūrinio dekoratyvinis elementas, vaizduojantis mitinę Chimerą ar kitą fantastinę būtybę“; *medūza* „zoo. jūrinis duobagyvis“) atsiradusių terminų buvimas. Dažniausiai į tarptautinę terminiją jie atėjo per klasikinės kalbas, todėl yra nesunkiai suprantami, keliantys asociacijų su ryškiausiomis išorinėmis ar vidinėmis ypatybėmis, neįprastais gebėjimais ar galiomis. Šiek tiek mažiau yra terminų, pavadintų kitų tautų, pavyzdžiui, senovės skandinavų dievų ar legendinių herojų (*egirinas* [pagal islandų jūrų dievo Egyro vardą] „mineralas, tamsiai žalias piroksenas“; *vanadis* [pagal Vanadės, sen. skandinavų grožio deivės vardą] „chem. elementas V, metalas“), taip pat šventųjų, įvairių Biblijos personažų (*abramitai* „religinė sekta XVIII a. Bohemijoje, skelbėsi senosios žydų religijos, t. y. Abraomo religijos išpažinėjais“) vardais. Daug iš įvairių šventųjų vardų išvestų religijos terminų vienaip ar kitaip siejasi su kokia nors konfesija, jos šalininkais ar pan.

Visi antroponiminės kilmės terminai pasižymi vaizdingumu vien jau dėl savo specifinio ryšio su pamatiniu žodžiu, tačiau ypač ekspresyvūs yra literatūrinių personažų vardais pavadintos sąvokos (*arlekinada* „nedidelė pantomimos scena, kurioje dalyvauja svarbiausias jos veikėjas Arlekinas ir kiti italų komedijos kaukėti personažai“; *montekristas* [pagal A. Diuma romano „Grafas Montekristas“ herojaus vardą (*Monte Cristo*)] „mažo kalibro šautuvas, revolveris, pistoletas“; *hamletizmas* [pagal anglų rašytojo Viljamo Šekspyro tragedijos „Hamletas“ herojaus vardą] „maš-

laus, jautraus, nepakenčiančio blogio, bet neryžtingo, neveiklaus, neap-
sisprendžiančio žmogaus elgsena“; *pantagriuelizmas* [pagal F. Rablė
veikalo „Gargantiua ir Pantagriuelis“ herojaus vardą (pranc. Pantagruel)]
„prasčiokiškas, ciniškas humoras“ ir kt.).

2. Eponiminiai terminai, padaryti iš **negyvų objektų tikrinių pava-
dinimų**, daugiausia kilę iš vietovardžių (toponimų, hidronimų, oikonimų),
tik keli iš muzikos grupės (*bitlas* [pagal anglų instrumentinio vokalinio
ansamblio „The Beatles“ pavadinimą] „instrumentinio vokalinio ansamblio,
atliekančio bigbito muziką, dalyvis“) ar leidinių pavadinimų (*parnasie-
čiai* [pagal poezijos rinkinio „Šiuolaikinis Parnasas“ (1866) pavadinimą]
„XIX a. II pusės pranc. poetų grupė“). Tokius terminus pagal pamatinio
žodžio pavadintus objektus galima skirstyti smulkiau.

Geografinės kilmės terminai, kilę iš:

- žemynų (*europis* [pagal Europos žemyno pavadinimą] „chem. ele-
mentas Eu, atom. Nr. 63; metalas“), šalių (*portugalas* „auksinė mo-
neta, kaldinta XVI ir XVII Pietų ir Vidurio Europoje pagal Portu-
galijos auksinių monetų pavyzdį“), sričių, valstijų (*čakas* [pagal Š.
Argentinijos provinciją Chaco] „Šiaurės vakarų Argentinijos savanų ir
miškų kompleksas“; *kalifornis* [pagal atradimo vietos JAV Kalifor-
nijos (ang. California) valstijos pavadinimą] „radioaktyvus dirbtinis
chem. elementas Cf, atom. Nr. 98“), miestų (*čarlstonas* [pagal
JAV Čarlstono (ang. Charleston) miesto pavadinimą] „greito tempo
pramoginis šokis“; *plombyras* [pagal Prancūzijos miesto Plombjero
(pranc. Plombières) pavadinimą] „valgomieji ledai iš grietinėlių“) ir
net kaimų ar vietovių (*badmintonas* [pagal Anglijos vietovės Bad-
mintono (ang. Badminton) pavadinimą] „sport. žaidimas“; *iterbis*
[pagal Švedijos vietovės Iterbiaus (šved. Ytterby), kur buvo rastas, pa-
vadinimą] „chem. elementas Yb, atom. Nr. 70; metalas“) pavadini-
mų. Tai gausiausia iš toponimų sukurtų terminų grupė, išsiskirianti
ir įvairių lotyniškų oikonimų, kitų kalbų istorinių pavadinimų, tapu-
sių terminais, dideliu kiekiu (pvz.: chem. elementai *hafnis* [pagal
lotynišką Kopenhagos (lot. Hafnia) pavadinimą], *holmis* [pagal loty-
nišką Stokholmo (lot. Holmia) pavadinimą], *germanis* [pagal loty-
nišką Vokietijos (lot. Germania) pavadinimą], *rutenis* [pagal Rusijos
(lot. Ruthenia) pavadinimą]; geol. *kambras* [pagal D. Britanijos
Velso pusiasalio lot. pavadinimą Cambria] „Žemės geol. istorijos pa-

leozojaus eros I periodas“; zoo. *na ūplijus* [pagal sen. graikų miesto *Nauplijos* (gr. *Nauplio*) pavadinimą] „daugumos žemesniųjų vėžiagyvių planktoninė lerva“; chor. *lipsis* [vok. *Lipsi*; pagal lot. *Leipcigo pavadinimą Lipsia*] „vokiečių pramoginis šokis“ ir kt.);

- kalnų (*vezuvianas* [pagal *Vezuvijaus* (it. *Vesuvius*) vulkano pavadinimą] „mineralas, sudėtingasis kalcio ir aliuminio silikatas“; *andezinas* [pagal *Andy* (isp. *Andes*) kalnų pavadinimą] „mineralas plagioklazas“) ir slėnių (*hālingas* [norv. *Halling, Halingdalis slėnis*] „norv. liaudies šokis“) vardų;
- salų (*borneolis* [pagal *Borneo (Kalimantano) salos pavadinimą*] „organinis junginys C“; *topazas* [pagal *Topazo salos Raudonojoje jūroje pavadinimą*] „mineralas, vandeningasis aliuminio silikatas“) ir pusiasalių (*labradoras* [pagal *Labradoro* (ang. *Labrador*) pusiasalio pavadinimą] „mineralas plagioklazas“) pavadinimų;
- upių (*ipritas* [pranc. *ypérite*] „chem. kovinė nuodingoji medžiaga; pirmą kartą 1917 pavartojo vokiečiai kautynėse Belgijoje prie Ipro (Ypres)“; *tvidas* [pagal *Škotijos Tvido* (ang. *Tweed*) upės pavadinimą] „iš vilnionių pašukinių verpalų austas audinys su smulkiu raštu“; *amazonė* [pagal *Amazonės upės pavadinimą*] „vidutinio dydžio žalia papūga Amazona“; *giuncas* [pagal *Dunojaus intako Giunco* (vok. *Günz*) pavadinimą] „seniausias kvartero periodo ledynmetis Alpėse“), šaltinių (*agatas* [pranc. *agate* < gr. *achatēs* pagal *Agato šaltinį Sicilijoje, kur pirmą kartą rastas*] „mineralas, pusbrangis akmuo“) ir kitų hidronimų.

Kaip matyti iš oikoniminės kilmės pavyzdžių, terminijoje vyrauja terminai, atsiradę dėl metoniminio ryšio, kai pavadinimas vietos, kurioje buvo atrastas, sukurtas koks nors objektas ar fiksuotas reiškinys, tapo to objekto ar reiškinio pavadinimu. Pasitaiko ir individualesnių atvejų, pavyzdžiui, cheminis elementas *rutenis* pavadintas šalies, kurioje gimė jį atradęs mokslininkas, vardu. Taip deonimizuojant toponimus ir hidronimus yra padaryta daug chemijos, geologijos, choreografijos eponiminių terminų.

Daug rečiau eponiminių terminų atsiranda dėl kito žodžio reikšmės perkėlimo būdo, t. y. **metaforizacijos**, kai pavadinimas pagal išorinio ar vidinio požymio panašumą tampa eponiminių terminų pagrindu (pavyzdžiui, *hiacintas* padarytas iš mitonimo, dabar yra minerologijos ir botanikos terminas, pagal tą pačią gėlės žiedo ir mineralo spalvą ir grožį;

chimera „zoo. žuvis galinti keisti spalvą“, matyt, dėl savo neįprastumo taip pat gavusi mitonimo vardą).

Terminologijoje dažnai pabrėžiamas sąvokų pavadinimų vienareikšmiškumas, nepriklausomybė nuo konteksto ir emocinis neutralumas. Šių dalykų kuriant eponiminius terminus akivaizdžiai ne visada yra paisoma, nes itin stiprus yra asociacinis ryšys (pavyzdžiui, iki 10 cm užauganti kirmėlė *afrodité*, kurios kūnas apaugęs vaivorykštės spalvomis tviskančiais šereliais, primenančiais žalsvai auksinį kailiuką, gyvenanti įsirasusi į jūros paviršinį gruntą ir savo grožiu gyvūnijos pasaulyje prilygstanti Afroditei Olimpe)⁵.

Pats eponiminis terminas savo formos paprastumu kartais neprisideda prie semantinio skaidrumo, nes tik galūnė kartais skiria iš to paties tikrinio žodžio sukurtus eponiminius terminus, ir tada vieno ar kito sąvokos pavadinimo pasirinkimas neatidesniam vartotojui gali sukelti komunikacinės ar mokslinės painiavos: plg. *afganis* („piniginis vienetas“) ir *afganas* („pietvakarių vėjas, pučiantis Amudarijos aukštupyje“ ir „kilimas, audžiamas Vidurinėje Azijoje“); *einšteinas* („fiz. šviesos matavimo vienetas“) ir *einšteinis* („radioaktyvus dirbtinis chem. elementas“). Eponiminių terminų linkstama vengti ir dėl pasitaikančios homonimijos. Kartais homonimiškas onimas yra dviejų homonimiškų terminų (1 *bostonas* ir 2 *bostonas*) pagrindas: Didžiosios Britanijos miestas Bostonas įamžintas tekstilės terminijoje – „grynavilnis ruoželinio pynimo audinys“, o Bostono, esančio JAV, pavadinimas tapo choreografijos terminu, įvardijančiu lėtojo valso atmainą. Tiesa, specialiuosiuose skirtingų sričių terminų žodynuose tokie atvejai reti, o tarptautinių žodžių žodynuose jie pateikiami atskiruose straipsniuose, taigi lieka tik reikiamo šaltinio ar žodžio pasirinkimo problema.

IŠVADOS

1. Onimas virsdamas į eponiminį terminą praranda savo individualumą, bet įgyja naujų bruožų, o visa kalbos sistema pasipildo įvairios struktūros tarptautiniais žodžiais, naujažodžiais – ryškiais visateisiais terminais; dėl akivaizdžios analoginės darybos daugėja darinių, turinčių akivaizdų ryšį su onimais, bet atliekančių *pastariesiems* jau nebūdingas funkcijas.

⁵ Anglų kalboje ši kirmėlė pavadinta *See mouse*, tai rodo, kad terminai nėra akiai skolinami, net jei jie tarptautiniai, o ieškoma ryškiausių asociacijų.

2. Eponiminės kilmės terminai gali būti įvairios struktūros, lietuvių kalboje dažniau nei lotynų ar anglų yra paliekamas paprastasis žodis, kuris sugramatinamas, tačiau kitaip nei anglų, kur ir kamienas išlaiko bet kurios originalo kalbos lotynizuotą rašybą, lietuvių kalboje jis fonetiškai adaptuojamas.

3. Dažniausiai semantinė onimų transformacija į terminus vyksta metonimizuojant. Daugiausia yra antroponiminės kilmės, iš vyriškų pavardžių padarytų terminų. Eponiminių terminų polisemija ir homonimija nėra pageidaujamas reiškinys, tačiau išvengiamas dėl terminų vartosenos skirtingose srityse.

4. Kiekvienas onimas, pavadinantis kuo nors nusipelnusį ir plačiai išgarsėjusį asmenį, ar kuo nors svarbios vietos pavadinimas dėl apeliatyvacijos gali tapti eponiminiu terminu.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

- Bankava B. 2011: *Eponimi latviešu valodā: lingvistiskais aspekts*, Rīga: Latvijas universitāte.
- Burkova T. 2010: Peculiarities of the Appellativation of Anthroponyms in a Scientific Style. – *Vestnik Yaroslavskogo gosudarstvennogo universiteta*, 87–91.
- Crystal D. 2003: *The Cambridge Encyclopedia of the English Language*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijos leidybos centras, 1994.
- Gaivenis K., Keinys S. 1990: *Kalbotyros terminų žodynas*, Kaunas: Šviesa.
- IUPAC 2016: IUPAC Announces the Names of the Elements 113, 115, 117, and 118. *IUPAC*. Prieiga per internetą: <https://iupac.org/iupac-announces-the-names-of-the-elements-113-115-117-and-118/>.
- Karavaeva T. L. 2011: Structural and semantic types of eponyms. – *Opera in onomastica* 14, Odesa: Astroprint, 80–89. Prieiga per internetą: <http://karpenko.in.ua/wp-content/uploads/2013/02/Karavaev.pdf>.
- Kaulakienė A. 2009: *Lietuvių fizikos terminijos raida*, Vilnius: Technika.
- Kasradze M., Kasradze D. 2015: *Traumatologijos ir ortopedijos eponimai*, Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
- Keinys S. 2005: Galūninė lietuviškų terminų daryba. – *Dabartinė lietuvių terminologija*, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 77–112.
- Kitkauskienė L. 2011: Eponiminiai architektūros, meno ir statybos terminai lietuvių kalboje. – *Santalka: filologija, edukologija* 19(1), Vilnius: VGTU leidykla, 48–58.
- Klimavičius J. 2005: Lingvistinis požiūris į veislių nomenklatūrą. – *Leksikologijos ir terminologijos darbai: norma ir istorija*, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.
- Kurmiņa L. 2010: Eponiminiai augalų pavadinimai latvių ir lietuvių kalbose: darybos būdai. – *Leksikografija ir leksikologija* 2, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 355–367.
- Litevkiene N. 2010: Eponyms of Anatomy. – *Vārds un tā pētīšanas aspekti* 14(1), Liepāja: Liepājas universitāte, 156–161.
- Mickienė I., Bačiūnaitė-Lūžienė L. 2013: *Onomastikos įžvalgos*, Vilnius: Vilniaus universitetas.
- Pietė L. 2007: Personvārdi latviešu un lietuviešu augu nosaukumos. – *Vārds un tā pētīšanas aspekti* 11, Liepāja: Liepājas universitāte, 45–53.
- Reedijk J. 2016: How to name new chemical elements. *IUPAC*. Prieiga per internetą: <https://iupac.org/recommendation/how-to-name-new-chemical-elements/>.
- Skujiņa V. 1993 (2002): *Latviešu terminoloģijas izstrādes principi*, Rīga: Zinātne.
- TŽŽ 2013: *Tarptautinių žodžių žodynas*, Vilnius: Alma littera.
- Хвесько Т. 2008: Когнитивное описание формирования топонимов. – *Язык и культура*, Томский государственный университет, 77–82. Prieiga per internetą: <http://sun.tsu.ru/mminfo/000349304/03/image/03-077.pdf>.

ASPECTS OF APPELLATIVATION OF INTERNATIONAL TERMS

Lithuanian terminology research into eponymous terms of various fields (anatomy, architecture, botany, etc.) began in the 21st century. However, a more systematic view that includes the general aspects of the appellativation of terms is still eligible, especially in order to introduce them to the future translators of the subject language, the editors, and other target groups that are interested in the applied and theoretical aspects of the scientific concepts. Although appellativation complements the terminology most often with the borrowed terms, and most eponymous terms were created back in the nineteenth century, it is an active and relevant way of creating new term names. For example, in January 2016 the discovery of four new chemical elements was announced, which, in line with the IUPAC recommendation to give chemical elements the names of mythological figures, minerals, locations, countries or scientists, in June 2016 were proposed to be named as *nihon*, *moskov*, *tenesin* and *oganeson*. The given terms were legalized on 28th November 2016.

An onym loses its individuality in the process of turning into the appellative term, but acquires new features, and the new words of various structures enter the language system. The article gives a brief overview of the 816 eponymic words from various fields created on the basis of a proper names selected from the *Tarptautinių žodžių žodynas* (Dictionary of International Words) (2013), the structural and semantic varieties of the fully appellative terms, by combining linguistic and extralinguistic aspects related to the encyclopedic and scientific knowledge of various fields. According to the field, all the terms are divided into 15 groups (for example, chemistry, physics, mathematics and astronomy, botany, technical, clothing, sports, choreography, etc.). The main method of appellativation is metonymization when there is a strong logical connection between the proper name of a person or an area and a particular object or phenomenon. The oikonyms have become the background for more than 60 percent of the concepts researched, most of which have developed due to egocentric motives. Not only does the appellative onym acquire new semantic components, but it is often derivatively transformed: among the deonymized terms there are not only grammatically adapted terms (*fermis*, *klarkas*), but also there is an abundance of suffixal derivatives (*hesianas*, *mahometonybė*, *rusoizmas*), compounds and blends (*atlantozauras*, *orimulsija*).

Gauta 2017-09-18

Jurgita Mikelionienė
Kauno technologijos universitetas
K. Donelaičio g. 73, LT-44249 Kaunas
E. paštas jurgita.mikelioniene@ktu.lt

Europos Sąjungos kibernetinio saugumo terminai su dėmeniu *kibernetinis*, (-ė): reikšmės, kilmė, sinonimija ir variantai

---

ROBERTAS STUNŽINAS

Europos Komisija

Lietuvių kalbos institutas

ESMINIAI ŽODŽIAI: kibernetinis saugumas, kibernetiniai nusikaltimai, kibernetinis karas, terminologija

2017 m. rugsėjo 13 d. metiniame pranešime apie Europos Sąjungos padėtį Europos Komisijos pirmininkas Jeanas-Claude'as Junckeris nemažai dėmesio skyrė kibernetiniam saugumui. Jis teigė, kad „[p]er pastaruosius trejus metus padarėme pažangą europiečių saugumo internete srityje. Tačiau Europa vis dar nėra gerai pasirengusi atremti kibernetinių išpuolių. Todėl siekdama padėti apsisaugoti nuo tokių išpuolių Komisija šiandien siūlo naujų priemonių“ (Europos Komisijos pranešimas spaudai „Sąjungos padėtis 2017 m. Kibernetinis saugumas. Komisija stiprina reagavimo į kibernetinius išpuolius priemones“). Europos Komisijos pranešime spaudai „Sąjungos padėtis 2017 m. Kibernetinis saugumas. Komisija stiprina reagavimo į kibernetinius išpuolius priemones“ rašoma, kad Europos Sąjungoje praėjusiais metais kasdien buvo įvykdoma daugiau nei 4 000 kibernetinių nusikaltimų ir bent vieną kibernetinio saugumo incidentą patyrė net 80 % Europos įmonių. Per pastaruosius ketverius metus ekonominis kibernetinių nusikaltimų poveikis padidėjo penkiskart. Siekdama aprūpinti Europą tinkamomis priemonėmis gintis nuo kibernetinių išpuolių Europos Komisija siūlo plataus masto priemonių, skirtų dideliame kibernetiniam saugumui ES užtikrinti, rinkinį. Siūloma įsteigti ES kibernetinio saugumo agentūrą, kuri padėtų valstybėms narėms gintis nuo kibernetinių išpuolių, ir parengti naują Europos sertifikavimo sistemą, kuri užtikrintų, jog skaitmeninius produktus ir paslaugas yra saugu naudoti (plačiau žr. Europos Komisijos pranešimą spaudai „Sąjungos padėtis 2017 m. Kibernetinis saugumas. Komisija stiprina reagavimo į kibernetinius išpuolius priemones“).

Šiame straipsnyje nagrinėjami ES institucijų dokumentuose, įvairios paskirties tekstuose ir terminų bazėse vartojami kibernetinio saugumo terminai su dėmeniu *kibernetinis*, (-ė) ir jų variantai elektroninėje erdvėje. Straipsnio tikslas – išanalizuoti ES institucijų dokumentuose, įvairiuose tekstuose ir terminų bazėse vartojamų kibernetinio saugumo terminų su dėmenimis *kibernetinis*, (-ė) reikšmes, kilmę ir sinonimiją. Analizuojant terminų kilmę atsižvelgiama į lietuviškų terminų santykį su anglų kalbos atitikmenimis. Nagrinėjami terminai taip pat lyginami su elektroninėje erdvėje publikuojamuose įvairaus stiliaus tekstuose vartojamais kibernetinio saugumo terminais. Medžiaga imta iš ES institucijų dokumentų, publikuotų Europos Sąjungos teisės aktų ir kitų viešų dokumentų bazėje „Eur-lex“ ir Europos Vadovų Tarybos ir Europos Sąjungos Tarybos dokumentų registre, ir tarpinstitucinės Europos Sąjungos terminų bazės IATE, ES institucijų pranešimų spaudai. Elektroninės erdvės duomenys rinkti naudojantis „Google“ paieškos sistema – kibernetinio saugumo terminų variantų ieškota pagal įvairius asociacinius, dėmenį *kibernetinis*, (-ė) turinčius derinius. Iš viso įvairiais aspektais nagrinėjama apie 100 lietuviškų kibernetinio saugumo terminų ir jų variantų.

KIBERNETINIO SAUGUMO TERMINŲ REIKŠMĖS, KILMĖ IR SANTYKIS SU ANGLŲ KALBOS ATITIKMENIMIS

Pagrindinis nagrinėjamos terminų mikrosistemos dėmuo *kibernetinis*, (-ė) yra atsiradęs iš tarptautinės kilmės daiktavardžio *kibernetika* ir žymi tai, kas susiję su *kibernetika* – kompiuteriais, informacinėmis technologijomis ir virtualiąja realybe¹. *Kibernetika* (gr. *κυβερνητική τέχνη* – valdymo menas, *κυβερνήτης* – vairininkas, valdytojas, pilotas) – mokslas, tiriantis įvairių sistemų bendruosius valdymo procesus, kurie vyksta renkant, perduodant, laikant ir perdurbant informaciją (plačiau žr. lt.wikipedia.org). Kibernetikos mokslo ištakos siekia penktąjį dvidešimtojo amžiaus dešimtmetį, jo pradininkai – įvairių sričių (nuo biologijos ir inžinerijos iki socialinių mokslų) specialistai, plėtoję gyvų būtybių ir mašinų komunikacijos bei kontrolės sistemų studijas. Plėtojantis kompiuterijos, biologijos ir inžinerijos mokslams kibernetika įgijo futuristinį atspalvį, o iš *kibernetikos* atsiradę žodžiai (pavyzdžiui, angl. *cyber*) sparčiai ėmė plisti (plačiau žr. blog.oxforddictionaries.com).

¹ Būdvardžio *kibernetinis*, (-ė) reikšmė apibūdinta pagal angliško žodžio *cyber* (*cybernetics*) paaiškinimą (ODE).

ES institucijų dokumentuose vartojamais kibernetinio saugumo terminais su dėmeniu *kibernetinis*, (-ė) dažniausiai įvardijami kenksmingi veiksmai ir kenksminga veikla, jų rezultatas, pvz.: *elektroninių nusikaltimų tinklas* (52013JC0001), *kibernetinė vagystė* (52016DC0410), *kibernetinės patyčios* (52015IP0218), *kibernetinis ginklų platinimas* (52014DC0244), *kibernetinis incidentas* (IATE), *kibernetinis išpuolis* (IATE), *kibernetinė ataka* (IATE), *kibernetinis karas* (IATE), *kibernetinis nusikaltimas* (IATE), *kibernetinis persekiojimas* (52015IP0218), *kibernetinis priekabiavimas* (52015IP0218), *kibernetinis šnipinėjimas* (52011DC0163), *kibernetinis terorizmas* (IATE), *piktavališka kibernetinė veikla* (52017JC0450). Taip pat dažnai terminais žymimas saugojimasis nuo kenksmingų veiksmų, jų nagrinėjimas ir saugojimosi priemonės, pvz.: *atkūrimas po kibernetinio incidento* (IATE), *dialogas kibernetikos klausimais* (consilium.europa.eu/lt/council-eu/preparatory-bodies/working-party-transatlantic-relations/), *kibernetinė diplomatija* (IATE), *kibernetinė gynyba* (IATE), *kibernetinė kriminalistika* (52017JC0450), *kibernetinė parengtis* (52017JC0450), *kibernetinė žvalgyba* (32017D0689), *kibernetinės gynybos mokymai* (52017JC0450), *kibernetinio saugumo mokymo programa* (52017JC0450), *kibernetinio saugumo užtikrinimas* (52017SC0501), *kibernetinių incidentų aptikimas* (IATE), *kibernetinių incidentų prevencija* (IATE), *kibernetinių nusikaltimų tyrimas* (52016DC0410), *su kibernetiniu saugumu susijęs švietimas* (52017JC0450), *kibernetinė poveikio mažinimo priemonė* (32017H1584), *kibernetinių incidentų pratybos* (32017H1584).

Pagrindinis šios srities terminas *kibernetinis saugumas* apibrėžiamas kaip „visuma teisinių, informacijos sklaidos, organizacinių ir techninių priemonių, skirtų kibernetiniams incidentams išvengti, aptikti, analizuoti ir reaguoti į juos, taip pat įprastinei elektroninių ryšių tinklų, informacinių sistemų ar pramoninių procesų valdymo sistemų veiklai, įvykus šiems incidentams, atkurti“ (IATE). Su *kibernetinio saugumo* terminu glaudžiai susijęs yra terminas *kibernetinė higiena*. Juo įvardijama kompiuterių sistemų ir prietaisų apsauga ir priežiūra laikantis gerosios kibernetinio saugumo praktikos (IATE).

Rečiau kibernetinio saugumo terminais su dėmenimis *kibernetinis*, (-ė) žymimos savybės, su kibernetinės erdvės veikla ir saugumu susijusios priemonės, tam tikra būklė, jos kitimas, aplinka, sritis, kurioje kas vyksta ar veikiama, pvz.: *kibernetinio saugumo atsparumas* (52017DC0228), *kibernetinis atsparumas* (IATE); *kibernetinė priemonė* (52017JC0450, 52013DC0710),

kibernetinio saugumo priemonės ir technologijos (52017JC0450), kibernetinis ginklas (52012IP0457), kibernetinis išteklius (52013JC0001), kibernetiniu požiūriu saugios priemonės (52017JC0450); grėsmių kibernetiniam saugumui kitimas (52017JC0450), kintančios grėsmės kibernetiniam saugumui (52017PC0477R(01)), informuotumas apie kibernetinę padėtį (52017JC0450), kibernetinė ekosistema (52016DC0410), kibernetinio saugumo ekosistema (52017DC0228), kibernetinė grėsmė (IATE), kibernetinis stabilumas (52017JC0450), kibernetinė rizika (32017H1584); kibernetinė erdvė (IATE), kibernetinė sritis (P8_TA-PROV(2016)0441).

Taip pat nagrinėjama kibernetinio saugumo terminiją sudaro terminai, įvardijantys asmenis, jų savybes, pvz.: *kibernetikos ekspertas (52017JC0450), kibernetinis šnipas (52009AE1948), kibernetinio saugumo srities darbuotojas (52017JC0450), kibernetinis nusikaltėlis (IATE), kibernetinis užpuolikas (52017JC0450), kibernetinio saugumo subjektas (32017H1584); kibernetiniai gebėjimai (52017JC0450), kibernetiniai įgūdžiai (52013IP0376), kibernetinio saugumo įgūdžiai (52013IP0376).*

Didžioji nagrinėjamų kibernetinio saugumo terminų dalis yra dvižodžiai – jie sudaro daugiau nei pusę (54 %) visų nagrinėjamų terminų. Kilmės požiūriu visi nagrinėjami terminai yra mišrūs, nes turi mišrios kilmės dėmenį *kibernetinis*, (-ė). Pagrindiniais dėmenimis dažniausiai eina iš savos kalbos kilę terminai (43 % visų nagrinėjamų terminų), gerokai rečiau – skoliniai (30 %) ir mišrios kilmės terminai (27 %). Kibernetinio saugumo terminija susiformavo skolinantis dėmenis iš kitų sričių – pagrindiniais dėmenimis eina terminai, paimti² iš karybos (23 %) ir kriminalistikos (13 %) sričių, pvz.:

- a) *kibernetinis karas (IATE), kibernetinis ginklas (52012IP0457), kibernetinė gynyba (IATE), kibernetinis saugumas (IATE), kibernetinis išpuolis (IATE), kibernetinė ataka (IATE), kibernetinė žvalgyba (32017D0689), kibernetinis terorizmas (IATE), kibernetiniai šnipai (52009AE1948), kibernetinis šnipinėjimas (52011DC0163), kibernetinis ginklų platinimas (52014DC0244), kibernetinių incidentų aptikimas (IATE), kibernetinė grėsmė (IATE), kibernetinis užpuolikas (52017JC0450), kibernetinė parengtis (52017JC0450), kibernetinis incidentas (IATE);*
- b) *kibernetiniai nusikaltimai (IATE), kibernetinis nusikaltėlis (IATE), kibernetinių nusikaltimų tyrimas (P8_TA-PROV(2017)0211), elektro-*

² Terminų priskyrimas tam tikroms sritims yra sąlygiškas.

ninių nusikaltimų tinklas (52013JC0001), *kibernetinių incidentų prevencija* (IATE), *kompiuterių ekspertizė* (IATE), *kibernetinės patyčios* (52015IP0218), *kibernetinis persekiojimas* (52015IP0218), *kibernetinis priekabiavimas* (52015IP0218).

Iš kitų sričių – ekologijos, sveikatos apsaugos, fizikos, politikos, ekonomikos, technikos, kompiuterijos, geografijos, pedagogikos, teisės – skolinamasi rečiau, kai kurie terminai priskirtini daugeliui sričių, pvz.: *kibernetinė ekosistema* (52016DC0410), *kibernetinio saugumo ekosistema* (52017DC0228), *kibernetinė higiena* (52017JC0450), *kibernetinė erdvė* (IATE), *kibernetinis atsparumas* (IATE), *kibernetinio saugumo atsparumas* (52017DC0228), *kibernetinė diplomatija* (IATE), *dialogas kibernetikos klausimais* (consilium.europa.eu/lt/council-eu/preparatory-bodies/working-party-transatlantic-relations/), *kibernetinis išteklius* (52013JC0001), *kibernetinio saugumo rinka* (52017JC0450), *atkūrimas po kibernetinio incidento* (IATE), *grėsmių kibernetiniam saugumui kitimas* (52017JC0450), *kintančios grėsmės kibernetiniam saugumui* (52017PC0477R(01)), *kibernetiniai gebėjimai* (52017JC0450), *kibernetiniai įgūdžiai* (52013IP0376), *kibernetinio saugumo įgūdžiai* (52013IP0376), *su kibernetiniu saugumu susijęs švietimas* (52017JC0450), *kibernetinės gynybos mokymai* (52017JC0450), *kibernetinio saugumo mokymo programa* (52017JC0450), *kibernetinio saugumo subjektas* (32017H1584), *kibernetinė sritis* (P8_TA-PROV(2016)0441), *kibernetinio saugumo užtikrinimas* (52017SC0501), *kibernetikos ekspertas* (52017JC0450), *kibernetinio saugumo srities darbuotojai* (52017JC0450), *kibernetinė priemonė* (52017JC0450, 52013DC0710), *kibernetiniu požiūriu saugios priemonės* (52017JC0450), *kibernetinio saugumo sistema* (52017JC0450), *piktavališka kibernetinė veikla* (52017JC0450), *kibernetinės gynybos standartas* (52017JC0450), *kibernetinio saugumo priemonės ir technologijos* (52017JC0450), *informuotumas apie kibernetinę padėtį* (52017JC0450), *kibernetinis stabilumas* (52017JC0450). Kai kurie iš kitų sričių paimti terminai yra metaforiniai. Kaip jau minėta, terminu *kibernetinė higiena* žymima kompiuterių sistemų ir prietaisų apsaugojimo ir priežiūros praktika. Terminai *kibernetinė ekosistema*, *kibernetinio saugumo ekosistema* žymi sąveikaujančią technologijų visumą apsaugos priemonėms sukurti (žr. IATE).

Palyginus nagrinėjamus lietuviškus kibernetinio saugumo terminus su angliškais atitikmenimis matyti, kad daugiau nei pusė terminų sandaros ir dėmenų reikšmės požiūriu yra visiškai tapatūs. Terminų vertimo būdus

Europos Sąjungos teisės aktų vertimuose į lietuvių kalbą aprašęs Egidijus Zaikauskas sutapimu įvardija tokį tą pačią sąvoką žyminčių originalo kalbos ir vertimo kalbos terminų dėmenų atitikimą, kai kiekvieną originalo kalbos termino dėmenį atitinka vienas vertimo kalbos termino dėmuo ir jų esminės kokybinės charakteristikos sutampa (Zaikauskas 2014: 76). 49 lietuviškų terminų kokybinės charakteristikos sutampa su anglišku terminų, pvz.: *informuotumas apie kibernetinę padėtį* (52017JC0450) – *cyber situational awareness* (52017JC0450), *kibernetinė ataka* (IATE) – *cyber attack* (IATE), *kibernetinė gynyba* (IATE) – *cyber defence* (IATE), *kibernetinė politika* (32017H1584) – *cyber policy* (32017H1584), *kibernetinė rizika* (32017H1584) – *cyber risk* (32017H1584), *kibernetinė žvalgyba* (32017D0689) – *cyber-intelligence* (IATE), *kibernetinės gynybos standartas* (52017JC0450) – *cybersecurity standard* (52017JC0450), *kibernetinio saugumo pratybos* (32017H1584) – *cybersecurity excercises* (32017H1584), *kibernetinio saugumo sistema* (52017JC0450) – *cybersecurity systems* (52017JC0450), *kibernetinis ginklas* (52012IP0457) – *cyber weapon* (IATE), *kibernetinis karas* (IATE) – *cyberwarfare*, *cyber war* (IATE), *kibernetinis saugumas* (IATE) – *cybersecurity* (IATE), *kibernetinis stabilumas* (52017JC0450) – *cyber stability* (52017JC0450), *kibernetinis šnipas* (52009AE1948) – *cyberspy* (52009AE1948), *kibernetinis terorizmas* (IATE) – *cyber terrorism* (IATE), *kibernetinių incidentų pratybos* (32017H1584) – *cyber incident excercises* (32017H1584), *su kibernetine erdve susijęs darbas* (32017H1584) – *cyber-related work* (32017H1584). Galima teigti, kad dauguma lietuviškų kibernetinio saugumo terminų su dėmeniu *kibernetinis*, (-ė) galėjo atsirasti kaip anglų kalbos terminų vertiniai. Vertimo padėmeniui strategija, kai stengiamasi parinkti kuo tikslesnius kiekvieno reikšminio termino dėmens atitikmenis, yra būdingas ES teisės aktų vertimo reiškinyms (plačiau žr. Zaikauskas 2014: 73). Kai kada angliški ir lietuviški terminai turi gramatinės skaičiaus kategorijos skirtumų, tačiau šiais atvejais taip pat laikytini sutampančiais, pvz.: *kibernetinio saugumo pajėgumai* (52017JC0450) – *cybersecurity capacity* (52017JC0450), *piktavališka kibernetinė veikla* (52017JC0450) – *malicious cyber activities* (52017JC0450).

Sandaros požiūriu netapatūs yra terminai, besiskiriantys dėmenų skaičiumi. Kai kuriais atvejais lietuviški terminai turi papildomą reikšmės atspalvių nesuteikiantį dėmenį ar kelis dėmenis, pvz.: *dialogas kibernetikos klausimais* („tarptautinių partnerių dialogas kibernetikos problematikos klausimais“, žr. IATE; consilium.europa.eu/lt/council-eu/preparatory-bodies/

working-party-transatlantic-relations/) – *cyber dialogue* (IATE), *kibernetinio saugumo srities darbuotojai* („darbuotojai, padedantys apsaugoti nuo kibernetinių išpuolių ir apsaugoti tinklų sistemas“, plg. *cyber workforce development* (cert.org/cyber-workforce-development; 52017JC0450) – *cyber workforce* (52017JC0450).

Matyti, kad lietuviški terminai daugeliu atvejų ilgesni už angliškus. Neretai lietuviški terminai turi papildomą sąvoką tikslinančią dėmenį ar kelis dėmenis, pvz.: *atkūrimas po kibernetinio incidento* (IATE) – *cyber recovery* (IATE), *informuotumas apie kibernetinius nusikaltimus* (52017JC0450), *informuotumas apie kibernetinį saugumą* (52017JC0450) – *cyber-awareness* (52017JC0450), *kibernetinės poveikio mažinimo priemonės* (32017H1584) – *cyber mitigation activities* (32017H1584), *kibernetinio atgrasymo priemonės* (52017JC0450) – *cyber deterrence* (IATE), *kibernetinio saugumo priemonės ir technologijos* (52017JC0450) – *cybersecurity capabilities* (52017JC0450), *kibernetinis ginklų platinimas* (52014DC0244) – *cyber-proliferation* (52014DC0244).

Kai kuriems terminams būdingas keleriopas santykis. Pavyzdžiui, *cyber prevention* (IATE) verčiamas dviem papildomus dėmenis turinčiais ir tikslesniais atitikmenimis – *kibernetinių incidentų prevencija* (IATE), *kibernetinių nusikaltimų prevencija* (IATE). Lietuviški terminai reikšmės požiūriu netapatūs – antrasis vartotinas kalbant ne apie kibernetinius išpuolius ar incidentus, o įvairią neleistiną veiklą internete, pavyzdžiui, priekabiavimą internetinėje erdvėje (žr. iate.europa.eu). Be to, *cyber prevention* (IATE) turi sinonimą *cyber incident prevention* (IATE), jam tapatus atitikmuo *kibernetinių incidentų prevencija* (IATE).

Kai kuriais atvejais trižodžius angliškus terminus atitinka daugiažodės sintaksinės konstrukcijos, pvz.: *nusikaltimai, padaryti pasinaudojant kibernetine erdve* (52017JC0450), *kibernetinėje erdvėje daromi nusikaltimai* (52017JC0450) – *cyber-enabled crime* (IATE), *computer-enabled crime* (IATE).

Prie netapačių priskirtini tokie atvejai, kai angliškų terminų dėmenis atitinka pagal kontekstą artimos reikšmės lietuviškų terminų dėmenys ar junginiai. Pavyzdžiui, dėmenį *vulnerability* „pažeidžiamumas“ atitinka junginys *saugumo problema*, dėmenį *hygiene* „higiiena“ atitinka junginys *saugumas*, pvz.: *kibernetinio saugumo problema* (52017JC0450) – *cyber vulnerability* (52017JC0450), *kibernetinis saugumas* – *cyber hygiene* (IATE). Terminas *cyber hygiene* dar verčiamas terminu *elektroninių nusikaltimų prevencija* (52012IP0457).

Netapačiais laikytini lietuviški terminai, turintys platesnės reikšmės dėmenis, pvz.: *kibernetinė priemonė* (52017JC0450; 52013DC0710) – *cyber tool* (52017JC0450), *kibernetiniu požiūriu saugios priemonės* (52017JC0450) – *cyber-secure tools* (52017JC0450), *kibernetinis išteklius* (52013JC0001) – *cyber assets* (52013JC0001). Lietuviški dėmenys platesniais laikomi atsižvelgus į kompiuterijos terminiją – joje terminas *įrankis* turi siauresnę reikšmę, pvz.: *įrankis* – „elementari priemonė kokiam nors veiksmui atlikti“; *priemonė* 1. „daiktas, įrankis, prietaisas, programa, reikalinga kam nors atlikti, padaryti“; 2. „būdas, veiksmas kam nors įvykdyti“ (EKŽe). Iš terminų *kibernetinė priemonė*, *kibernetiniu požiūriu saugios priemonės* konteksto galima manyti, kad kibernetinio saugumo srityje šie terminai įvardija ne tik saugumui skirtus daiktus, įrankius, prietaisus ir programas, bet ir būdus, veiksmus jam pasiekti, pvz.: „Kai kurios suinteresuotosios šalys visų pirma ragina labiau suderinti ES eksporto kontrolės politiką ir atsižvelgti į naujausius politikos pokyčius, kaip antai IRT perimties ir stebėjimo priemonių (arba kibernetinių priemonių) naudojimą“ (52013DC0710); „Valstybės narės jau didina kibernetinės gynybos pajėgumus. Be to, atsižvelgiant į tai, kad nyksta skirtumas tarp kibernetinės gynybos ir kibernetinio saugumo ir dvejopos paskirties kibernetinių priemonių ir technologijų, o valstybių narių taikomi metodai labai skiriasi, tinkamai padėti skatinti karinių ir civilinių pastangų sinergiją gali ES“ (52017JC0450).

Kai kuriais atvejais tą pačią sąvoką žymi lietuviški ir angliški terminai, turintys priešingos reikšmės dėmenis, pvz.: *kibernetinio saugumo pratybos* (32017H1584) – *cyber crisis exercise* (enisa.europa.eu/publications/ce2016-after-action-report). Šiuo atveju galima kalbėti apie antoniminį vertimą. Tai yra tokia transformacija, kai teigiamasis elementas verčiamas neigiamuoju ir priešingai – neigiamasis elementas verčiamas teigiamuoju, nepakeičiant originalo kalbos sakinio prasmės (Maskaliūnienė 2013: 45). Metaforinį ir bendrą vietovės vaizdą žymintį dėmenį *landscape* turintis terminas *cybersecurity threat landscape* (52017JC0450) verčiamas nemetaforiškais terminais, pvz.: *grėsmių kibernetiniam saugumui kitimas* (52017JC0450), *kintančios grėsmės kibernetiniam saugumui* (52017PC0477R(01)). E. Zaikauskas išskiria demetaforizaciją kaip vieną iš terminų vertimo būdų – originalo kalbos metaforinę reikšmę turintis termino žodis arba žodžių junginys vertimo kalboje pakeičiamas metaforinės reikšmės neturinčiais dėmenimis, kurie paprastai žymi kitus požymius (Zaikauskas 2014: 81).

KIBERNETINIO SAUGUMO TERMINŲ SINONIMIJA

Kalbant apie nagrinėjamą terminiją matyti, kad ES institucijų dokumentuose daugiausia pasitaiko terminų su priklausomaisiais dėmenimis *kibernetinis*, (-ė), *elektroninis*, (-ė) sinonimijos atvejų, pvz.: *kibernetiniai nusikaltimai* (IATE) – *elektroniniai nusikaltimai* (IATE), *kibernetinių nusikaltimų prevencija* (IATE) – *elektroninių nusikaltimų prevencija* (32013D0517), *kibernetinių nusikaltimų tyrimas* (P8_TA-PROV(2017)0211), *elektroninių nusikaltimų tyrimas* (52013JC0001), *nusikaltimai, padaryti pasinaudojant kibernetine erdve* (52017JC0450) – *elektroninėje erdvoje daromi nusikaltimai* (52017JC0450). Kai kada sinonimiškai vartojami ir terminai su dėmeniu *skaitmeninis*, (-ė), pvz.: *elektroninė diplomatija* (IATE), *kibernetinė diplomatija* (IATE), *skaitmeninė diplomatija* (IATE). Prie šios grupės sinonimijos atvejų minėtini tokie atvejai, kai sinonimų poras sudaro terminai, turintys dėmenis *kibernetika* ir *elektroninė erdvė*, pvz.: *dialogas kibernetikos klausimais* (consilium.europa.eu/lt/council-eu/preparatory-bodies/working-party-transatlantic-relations/), *dialogas elektroninės erdvės klausimais* (ST-9593-2015-INIT³). Terminų su dėmenimis *kibernetinis*, (-ė), *elektroninis*, (-ė), *skaitmeninis*, (-ė) sinonimija atsirado dėl skirtingu laiku vartotų terminų – naujausiuose dokumentuose vartojami terminai su dėmeniu *kibernetinis*, (-ė).

Vieną sinonimų porą sudaro terminai, turintys skirtingus pagrindinius dėmenis ir priklausomaisiais einančius dėmenis *kibernetinė* ir *elektroninė erdvė*, pvz.: *kibernetinė grėsmė* (IATE), *elektroninės erdvės pavojus* (IATE). Šie sinoniminiai terminai pagrindinių dėmenų atžvilgiu (*grėsmė* ir *pavojus*) sudaro leksinių sinonimų porą. Tokių pačių sinonimų porą sudaro terminai, turintys pagrindinius dėmenis *erdvė* ir *sritis*, pvz.: *kibernetinė erdvė* (32017H1584), *kibernetinė sritis* (P8_TA-PROV(2016)0441). Abu šie terminai yra angliško termino *cyber domain* (32017H1584) atitikmenys. Teiktinas angliško termino *cyber domain* („elektroninės informacijos (duomenų) apdorojimo sritis, kurią sudaro viena ar kelios informacinių technologijų infrastruktūros“ (Cyber Security Publication Library)) atitikmuo – *kibernetinė sritis*. Terminas *kibernetinė erdvė* („aplinka, kurioje pavieniuose kompiuteriuose ar kitoje informacinių ir ryšių technologijų įrangoje sukuriama elektroninė informacija ir (arba) perduodama per elektroninių

³ Skliaustuose nurodoma dokumento nuoroda iš Europos Vadovų Tarybos ir Europos Sąjungos Tarybos dokumentų registro.

ryšių tinklu sujungtus kompiuterius ar kitą informacinių ir ryšių technologijų įrangą“ (IATE)) yra nusistovėjęs termino *cyber space* atitikmuo. Prie leksinių sinonimų priskirtini terminai, turintys dėmenis *gebėjimai* ir *įgūdžiai*, pvz.: *kibernetiniai gebėjimai* (52017JC0450) – *kibernetiniai įgūdžiai* (52013IP0376). Šių kibernetinio saugumo terminų sinonimiją galėjo lemti užimtumo termino *skill* (IATE) lietuviški atitikmenys *įgūdis* ir *gebėjimas* (žr. IATE). Tiesa, *įgūdžio* ir *gebėjimo* reikšmės užimtumo terminijoje nėra tapačios: „*gebėjimas* paprastai vartojamas tada, kai kalbama apie prielaidų sudarymą, procesą ar pirmuosius kieno nors požymius (dar nesusiformavęs įgūdis); *įgūdis* – kai gebėjimas ilgainiui tampa automatizuotu, savaiminiu procesu“ (žr. IATE). Tačiau kibernetinio saugumo terminijoje terminai *kibernetiniai įgūdžiai* ir *kibernetiniai gebėjimai* vartojami ta pačia reikšme.

Aptikta ir daugiau pagrindinių dėmenų sinonimijos atvejų. Darybinių⁴ sinonimų porą sudaro pagrindiniai dėmenys su priesagomis *-ikas* ir *-ėjas*, pvz.: *kibernetinis užpuolikas* (52017JC0450) – *kibernetinis užpuolėjas* (52012IP0457). *Kibernetinis užpuolikas* vartojamas naujausiuose dokumentuose, be to, elektroninėje erdvėje vartojamas tik šis terminas, pvz.: „„Positive Technologies Research“ – kibernetiniai užpuolikai galėtų nuotoliniu būdu vykdyti komandas daugybėje „Intel Core“ procesorius naudojančių kompiuterių, pagamintų nuo 2015 metų“ (15min.lt).

Kibernetinio saugumo terminijai būdinga ir savos kalbos kilmės, ir tarptautinių terminų dėmenų sinonimija. Prie absoliučiosios sinonimijos atvejų priskirtini terminai su sinoniminiais tą pačią reikšmę turinčiais dėmenimis *ataka* ir *išpuolis*, pvz.: *kibernetinis išpuolis* (IATE), *kibernetinė ataka* (IATE).

Kai kurie sinoniminiai terminai skiriasi visais dėmenimis, pvz.: *kompiuterių ekspertizė* („skaitmeninės ekspertizės sritis, apimanti įvairiose laikmėnose, laisvosios kreipties atmintinėse (RAM) ir kitose kompiuterių dalyse saugomų skaitmeninių įrodymų paiešką, atkūrimą, analizę ir išsaugojimą“ IATE), *kibernetinė kriminalistika* (52017JC0450), *kibernetinių nusikaltimų tyrimas* (52016DC0410).

Daliniais sinonimais laikytini skirtingus sąvokos aspektus žymintys terminai. Pavyzdžiui, sinonimiškai vartojami vyksmą ir visumą žymintys

⁴ Darybiniais sinonimais laikytini terminai, išreikšti tos pačios darybos kategorijos dariniais, turinčiais tą pačią šaknį ir besiskiriančiais darybos formantais (plačiau žr. Vaskelienė 2000: 75).

terminai: *grėsmių kibernetiniam saugumui kitimas* (52017JC0450) – *kintančios grėsmės kibernetiniam saugumui* (52017PC0477R(01)). Sinonimų galėjo atsirasti ieškant tikslesnio angliško termino *cybersecurity threat landscape* (52017JC0450) atitikmens. Pagal giminišką terminą *ENISA Threat Landscape* („grėsmių rinkinys, kuriame vaizduojamos nustatytos grėsmės, matomos tendencijos ir susiję grėsmių veiksniai. Rinkinį sudaro didžiausių prioritetinių grėsmių pagal atsiradimo dažnumą sąrašas“; daugiau žr. enisa.europa.eu) tikslesnis atitikmuo būtų *kintančios grėsmės kibernetiniam saugumui*.

Prie dalinės arba kontekstinės sinonimijos atvejų priskirtini terminai, kurių dėmenys pagal reikšmę nėra tapatūs, pvz.: *kibernetinė higiena* (52017JC0450) – *kibernetinis saugumas* (enisa.europa.eu) – *elektroninių nusikaltimų prevencija* (52012IP0457). Terminas *kibernetinis saugumas* dar vartojamas kaip angl. *cybersecurity* atitikmuo, pvz.: „Kibernetinis saugumas – visuma teisinių, informacijos sklaidos, organizacinių ir techninių priemonių, skirtų kibernetiniams incidentams išvengti, aptikti, analizuoti ir reaguoti į juos, taip pat įprastinei elektroninių ryšių tinklų, informacinių sistemų ar pramoninių procesų valdymo sistemų veiklai, įvykus šioms incidentams, atkurti“ (IATE). Terminas *elektroninių nusikaltimų prevencija* (52012IP0457) taip pat vartojamas kaip termino *cybercrime prevention* (52013PC0173) atitikmuo.

Kontekstiniais sinonimais laikytini priešingos reikšmės priklausomuosius dėmenis *nusikaltimai* ir *saugumas* turintys terminai – *informuotumas apie kibernetinius nusikaltimus* (52017JC0450), *informuotumas apie kibernetinį saugumą* (52017JC0450).

ES institucijų dokumentuose sinonimiškai vartojami ilgesni ir trumpesni terminai, pvz.: *kibernetinis nusikaltėlis* (IATE) – *kibernetinių nusikaltimų vykdytojas* (52014IE1488). Matyti, kad kai kuriais atvejais praleidžiami dėmenys, žymintys saugumo reikšmės aspektą, pvz.: *kibernetiniai įgūdžiai* (52013IP0376) – *kibernetinio saugumo įgūdžiai* (52013IP0376), *kibernetinio saugumo ekosistema* (52017DC0228) – *kibernetinė ekosistema* (52016DC0410). Iš perkeltinės reikšmės žodžio *ekosistema* („sudėtingas tinklas arba tarpusavyje susijusi sistema“, žr. ODE) atsiradęs terminas vienas saugumo reikšmės atspalvio neturi, tad aiškesniu laikytinas terminas *kibernetinio saugumo ekosistema*. Lietuviški terminai galėjo atsirasti pagal angliškų terminų *cyber ecosystem* (IATE), *cybersecurity ecosystem* (IATE) pavyzdį.

KIBERNETINIO SAUGUMO TERMINŲ VARIANTAI⁵ ELEKTRONINĖJE ERDVĖJE

Nemažą aptartų kibernetinio saugumo terminų dalį galima rasti elektroninėje erdvėje skelbiamuose įvairaus stiliaus tekstuose, pvz.: „Kas yra kibernetinis karas, kokios jo grėsmės kiekvienam iš mūsų, kas ir kaip gali nuo jo apsaugoti?“ (15min.lt). „Neseniai atrastas agresyvus kibernetinis ginklas „Snake“ (Gyvatė) užkrėtė dešimtis Ukrainos kompiuterių tinklų, taip pat – vyriausybės sistemas“ (delfi.lt). „Lietuvos kibernetinis saugumas stiprinamas pokyčiais ir bendradarbiavimu“ (litr.lt).

Nemažai variantų turi terminas *kibernetinis saugumas*. Ta pačia reikšme vartojamas terminas *kibernetinė sauga*. Pavyzdžiui, šis terminas vartojamas straipsnio antraštėje: „Kibernetinė sauga Lietuvoje: iki nelaimės netoli“ (vz.lt). Tačiau toliau tekste vartojamas *kibernetinio saugumo* terminas, pvz.: „Maža to, Lietuvoje nėra patvirtinti net minimalūs, pradinį kibernetinio saugumo lygį padėsiantys suvienodinti, techniniai kibernetinio saugumo reikalavimai viešojo sektoriaus įstaigoms ir įmonėms. O skaitmeninės erdvės sargams trūksta įgaliojimų“ (vz.lt). *Kibernetinio saugumo* reikšme vartojamas ir terminas *kibernetinė apsauga*, pvz.: „Vykdam NATO šalių bendradarbiavimo programą Estijoje planuojama steigti Aljanso kibernetinės apsaugos centrą“ (pasaulis.lrytas.lt).

Publicistinio ir mokslinio stiliaus tekstuose terminas *kibernetinė sauga* dar vartojamas kaip *kibernetinės higienos* sinonimas, pvz.: „Studijų programos tikslas – rengti informacijos sistemų ir kibernetinės saugos specialistus, suteikiant jiems fundamentaliųjų ir taikomųjų informatikos inžinerijos žinių, ugdant gebėjimus, būtinus saugiai informacijos sistemų analizei, projektavimui, kūrimui ir priežiūrai“ (knf.vu.lt). Ta pačia reikšme vartojamas terminas *kibernetinė apsauga*, pvz.: „Bazinių kibernetinės apsaugos mokymų esmė – pažinti šiuo metu aktualią IT apsaugos problematiką ir pasirengti praktiškai atremti kibernetines atakas“ (cybersecurityacademy.lt).

Duomenų bazėje IATE sinonimų poros *kibernetinis išpuolis* ir *kibernetinė ataka* narys su lietuvišku dėmeniu teikiamas kaip pagrindinis, be to, ES institucijų dokumentuose vartojamas dažniau. Tačiau elektroninėje erdvėje

⁵ Šiame straipsnyje laikomasi plačios variantų sampratos – tai ne tik skirtingos to paties kalbos vieneto realizacijos, bet ir skirtingi kalbos vienetai, kuriuos sieja ta pati reikšmė ar funkcija (plačiau žr. Miliūnaitė 2009: 147). Terminų sinonimų ir variantų skyrimo kriterijumi laikoma skirtinga terminų vartosenos aplinka – ES institucijų tekstai ir elektroninėje erdvėje publikuojami publicistinio ir kitokio stiliaus tekstai.

je terminų su tarptautinės kilmės dėmeniu pasitaiko daugiau. Remiantis paieškos sistemos „Google“ duomenimis galima matyti, kad terminas *kibernetinė ataka* keliolika kartų⁶ dažnesnis. Ta pačia reikšme vartojamas terminas *kibernetinis puolimas*, pvz.: „Anot specialisto, kibernetiniai puolimai yra rimta grėsmė informacijos saugumui“ (anglija.lt).

Publicistinio stiliaus tekstuose galima rasti termino *kibernetinis šnipas* pavartojimo atvejų, pvz.: „Beje, kibernetiniai šnipai pasiekė raketinių kompleksų Patriot, daugiafunkcinės kovinio valdymo sistemos Aegis naujausios versijos, naikintuvo F-18, sraigtasparnio Blac Hawk ir brangiausio per visą Pentagono istoriją projekto – šturmuotojo F-35 – brėžinius“ (slaptai.lt). Ta pačia reikšme žiniasklaidoje vartojamas ir terminas *kibernetinis žvalgas*, pvz.: „Neseniai paaikškėjo, kad Kinijos kibernetiniai žvalgai sugebėjo slapta nugvelbti, pasak vieno ekspertų, 4 mln., o kitų teigimu – 14 mln. asmenų (esamų ir buvusių valstybės tarnautojų, pareigūnų ir žvalgybos karininkų) asmens bylas su visais jų asmeniniais duomenimis, silpnybėmis, ligomis, skolomis, teistumais ir, kas amerikiečiams yra itin svarbu, socialinio draudimo numeriais“ (alfa.lt).

Elektroninėje erdvėje, be *kibernetinio užpuoliko*, dar vartojamas terminas *kibernetinis puolėjas*, pvz.: „Pasak ESET tyrėjų, kibernetiniai užpuolikai pasinaudojo BlackEnergy pažeidžiamumu, kuris KillDisk virusui leido pakliūti į atakuojamus kompiuterius“ (eset.com). „Labiausiai pavojingi kibernetiniai puolėjai visame pasaulyje. FTB turi labiausiai ieškomų 19 internetinių nusikaltėlių, už kuriuos yra atsakingi Interneto vartotojų nuostoliai nuo 350 000 iki 100 milijonų JAV dolerių“ (exclamationmarc.com).

Tarptautinį pagrindinį dėmenį turintis terminas *kibernetinis incidentas* dažnai vartojamas įvairaus stiliaus tekstuose, pvz.: „Pavojingesni už virusus: darbuotojų kibernetiniai incidentai gali sužlugdyti verslą“ (lrt.lt). Jo variantas su lietuvišku pagrindiniu dėmeniu pavartotas vos kelis kartus, pvz.: „Vien pernai Lietuvoje nustatyti 25 tūkst. kibernetiniai įvykiai, šiais metais jų – dar daugiau“ (draugas.org).

Plačiai paplitęs yra terminas *kibernetinio saugumo problema* (angl. *cyber vulnerability*). Jo dvižodis variantas *kibernetinis pažeidžiamumas* vartojamas retai, pvz.: „Tiesa, šis sprendimas buvo priimtas „post factum“, kai tapo

⁶ Remiamasi 2017 m. gruodžio 6 d. duomenimis. Termino *kibernetinis išpuolis* užfiksuota per 2500, o termino *kibernetinė ataka* – per 46 000 pavartojimo atvejų.

akivaizdu, kad JAV rinkimine sistema dėl jos kibernetinio pažeidžiamumo gali būti manipuliuojama užsienio valstybių“ (bernardinai.lt). „Be to, šiųmetinėse pratybose, atsižvelgiant į šiuolaikines grėsmes, pirmą kartą bus vykdomas pratybų telekomunikacijų tinklų kibernetinio pažeidžiamumo vertinimas, kurį atliks Ryšių ir informacinių sistemų prie Krašto apsaugos ministerijos specialistai“ (mond.gov.lt).

Termino *kibernetinių incidentų prevencija* (IATE) variantais elektroninėje erdvėje laikytini terminai *kibernetinių nusikaltimų prevencija* ir *kibernetinių incidentų užkardymas*, pvz.: „Kaip ten bebūtų tobulėjant informacijos keitimuisi tarp skirtingų prietaisų ir jos spektrui didėjant, ji tikrai jautrės, todėl kibernetinių nusikaltimų prevencija turės keisti kryptį“ (tv3.lt). „2016 m. pabaigoje NKSC sukūrė ir su kitomis organizacijomis testuoja Kibernetinio saugumo informacinį tinklą, skirtą organizacijoms – tinklo nariams – keistis aktualia kibernetinių incidentų užkardymo ir valdymo informacija“ (lb.lt).

Ta pačia reikšme, kaip ir *kibernetinis išteklius*, vartojamas terminas *skaitmeninis turtas*, pvz.: „ISACA tyrimo duomenimis 24 proc. IT darbuotojų, nurodžiusių, kad kibernetinis saugumas yra jų pagrindinė atsakomybė, atsakė nežinantys, ar praėjusiais metais nebuvo pavogti kokie nors įmonės prisijungimai. 23 proc. nežinojo, ar jų įmonė nepatyrė pažangių nuolatinių grėsmių (APT – advanced persistent threat) atakos, o 20 proc. neturėjo žinių, ar įmonės skaitmeninis turtas nebuvo panaudotas „botnet“ tinkluose“ (verslas.lrytas.lt).

Kai kurių terminų variantai elektroninėje erdvėje turi pasenusius ar nevertotinus dėmenis. Vietoje termino *atkūrimas po kibernetinio incidento* (angl. *cyber recovery*) kartais vartojamas dėmenį *atstatymas* turintis terminas *kibernetinių sistemų atstatymas*, pvz.: „<...> studentai gebės vertinti, projektuoti ir įgyvendinti saugias informacinių technologijų ir saugos vadybos sistemas, spręsti saugos problemas, planuoti ir įgyvendinti veiklos tęstinumą ir kibernetinių sistemų atstatymą“ (15min.lt). Naujausiuose kompiuterijos žodynuose teikiamas angl. termino *recovery* atitikmuo – *atkūrimas* (EKŽe).

Kai kada vietoje nemetaforiškų terminų vartojami metaforiški, pvz.: „Lietuvos kibernetinių grėsmių žemėlapis“ (kam.lt). Terminas gali būti atsiradęs kaip padėmeninis angl. *cybersecurity threat landscape* vertinys. Kaip jau minėta, ES institucijų dokumentuose šis terminas ver-

čiamas nemetaforiniais terminais – *grėsmių kibernetiniam saugumui kitimas* ir *kintančios grėsmės kibernetiniam saugumui*.

Be to, publicistinio ir kitokio stiliaus tekstuose pasitaiko variantų su dūriniais, turinčiais dėmenį *kiber-*, arba su skoliniais, šaknyje turinčiais dėmenį *kiber-*, pvz.: „2010 m. dokumente įtvirtintos dvi svarbios naujos kolektyvinės gynybos sampratoje: (1) naujosios grėsmės (visų pirma, *kibergrėsmės*), nors ir netiesiogiai, yra „pakišamos“ po kolektyvinės gynybos samprata, tokiu būdu netiesiogiai išplečiant galimą Vašingtono sutartyje įtvirtinto termino „karinė ataka“ interpretaciją“ (Lietuvos metinė strateginė apžvalga. 2011–2012). „Vis dėlto, ekspertų manymu, tai tebuvo Lietuvos *kibersaugumo* patikrinimas“ (ekspertai.eu). „Gynybos ministras Nikas Harvi teigia, kad *kiber*ginklai ir *kiber*veiksmai ateityje taps rimta karinių operacijų dalimi“ (alfa.lt). „Pirmieji interneto pionieriai pastebi, jog sistema turi būti pertvarkyta iš naujo norint išvengti *kiber*krizės – taip, ne ekonominės, bet skaitmeninės krizės, kuri atneštų daugybę nuostolių verslininkams, valstybėms, net ir visiems mums“ (m.technologijos.lt). „Estijoje nuteistas pirmasis *kiber*atakų prieš valstybinius kompiuterių serverius per balandžio įvykius organizatorių“ (pasaulis.lrytas.lt). Dūriniai su dėmeniu *kiber-* lietuvių kalbai nebūdingi – *kiber* kaip savarankiškas žodis arba tarptautinis elementas nevartojamas. Taip pat pasitaiko atvejų, kai dėmuo *kiber* vartojamas kaip savarankiškas dėmuo, pvz.: „*Kiber*atakų rizikos vertinimas“ (stdb.mruni.eu). „Šalies sveikatos ministerijos patarėjai teigia, kad moterų nutukimas yra toks dažnas ir pavojingas, jog jis turi būti traktuojamas kaip terorizmas, stichinės nelaimės ar *kiber*atakos, o kova su nutukimu turi pasiekti nacionalinį lygį, rašo independent.co.uk“ (ekspresas.co.uk).

IŠVADOS

1. ES kibernetinio saugumo terminų su dėmeniu *kibernetinis*, (-ė) mikro-sistemos pagrindą sudaro kenksmingus veiksmus ar veiklą bei saugojimosi nuo jų veiksmus bei priemones žymintys terminai. Kibernetinio saugumo terminija dėmenų kilmės požiūriu yra mišri. Pagal tai, iš kokių sričių gali būti paimti pagrindiniai dėmenimis einantys terminai, matyti, kad nagrinėjamos terminijos pagrindą sudaro iš karybos ir kriminalistikos sričių paimti terminai. Taip pat ją sudaro iš ekologijos, sveikatos apsaugos, fizikos, politikos, ekonomikos, technikos, kompiuterijos, geografijos, pedagogikos, teisės sričių pasiskolinti terminai.

2. Didžioji lietuviškų kibernetinio saugumo terminų dalis gali būti laikomi vertiniais – daugiau nei pusės analizuojamų terminų kokybinės charakteristikos visiškai sutampa su anglų kalbos terminų charakteristikomis. Su angliškais nesutampantys lietuviški terminai turi dėmenų skaičiaus, gramatinių formų, dėmenų reikšmių apimties skirtumų.

3. Lietuviškoje ES kibernetinio saugumo terminijoje siekiama įvardijamų sąvokų aiškumo ir, skirtingai nei angliškoje, stengiamasi vartoti ilgesnius atitikmenis ir nurodyti daugiau sąvokos požymių, sąvokas įvardyti tiesiogiai ir ne perkeltinėmis raiškos priemonėmis.

4. Pusė nagrinėjamos mikrosistemos terminų turi sinonimų. Terminų sinonimija yra įvairialypė – sinonimų eilutes sudaro priklausomųjų dėmenų skirtumų turintys, pagrindinių dėmenų skirtumų turintys terminai, visais dėmenimis besiskiriantys terminai ir ilgesni bei trumpesni variantai. Sinonimų atsiradimą lėmė skirtingu laiku vartoti terminai, tinkamų išraiškos formų paieška.

5. Kibernetinio saugumo terminija yra nauja ir jai būdinga raiškos įvairovė. Elektroninėje erdvėje publikuojamuose tekstuose pasitaiko nemažai kibernetinio saugumo terminų variantų. Vietoje terminų su skolintiniais ar mišrios kilmės dėmenimis elektroninėje erdvėje linkstama vartoti ir terminus su savos kilmės dėmenimis. Viešojoje erdvėje publikuojamuose tekstuose vietoje terminų su dėmenimis *kibernetinis*, (*-ė*) neretai vartojami ir lietuvių kalbai nebūdingi dūriniai su dėmeniu *kiber-* ar terminai su lietuvių kalbai nebūdingu žodžiu *kiber*.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI⁷

- DŽe – *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas* (e. leidimas, <http://lkiis.lki.lt/>).
- EKŽe – *Enciklopedinis kompiuterijos žodynas* (ims.mii.lt/EK%C5%BD/).
- EUR-lex – Europos Sąjungos teisės aktų ir kitų viešų dokumentų bazė (<http://eur-lex.europa.eu/lt/index.htm>).
- IATE – Daugiakalbė Europos Sąjungos terminų bazė (<http://iate.europa.eu>).
- Maskaliūnienė N. 2013: *Antoniminis vertimas*, Vilnius: Vilniaus universitetas.
- Miliūnaitė R. 2009: *Dabartinės lietuvių kalbos vartosenos variantai*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- ODE 2010: *Oxford Dictionary of English*. Third edition. Edited by A. Stevenson, Oxford: Oxford university press.
- Vaskelienė J. 2000: *Darybiniai sinonimai*, Šiauliai.
- Zaikauskas E. 2014: Terminų vertimo būdai Europos Sąjungos teisės aktų vertimuose. – *Terminologija* 21, 71–89.
- Cyber Europe 2016: After Action Report* (enisa.europa.eu/publications/ce2016-after-action-report).
- Cyber Security Publication Library* (<https://ccdcoe.org/publication-library.html>).

⁷ ES institucijų dokumentai pateikti chronologiškai. Prieš raides einantys du skaitmenys rodo metų baigmenį. Pavyzdžiui, identifikacinio numerio 52009AE1948 ketvirtas ir penktas skaitmenys „09“ rodo, kad dokumentas parengtas 2009 m.

Cyber Workforce Development (cert.org/cyber-workforce-development/).

Lietuvos metinė strateginė apžvalga. 2011–2012. 10, Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2012.

Transatlantinių santykių darbo grupė (COTRA) (consilium.europa.eu/lt/council-eu/preparatory-bodies/working-party-transatlantic-relations/).

Kibernetinės apsaugos akademija (cybersecurityacademy.lt).

Lietuvos aktualijų portalas *Slaptai* (slaptai.lt).

Lietuvos banko svetainė (lb.lt).

Lietuvos nacionalinis radijas ir televizija (lrt.lt).

Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerijos svetainė (kam.lt, mond.gov.lt).

Mykolo Romerio universiteto svetainė (stdb.mruni.eu).

Naujienų ir pramogų portalas *TV3* (tv3.lt).

Naujienų portalas *15min* (15min.lt).

Naujienų portalas *Alfa.lt* (alfa.lt).

Naujienų portalas *Bernardinai* (bernardinai.lt).

Naujienų portalas *Delfi* (delfi.lt).

Naujienų portalas *Draugas* (draugas.org).

Naujienų portalas *INFO Ekspresas* (ekspresas.co.uk).

Naujienų portalas *Lietuvos rytas* (pasaulis.lrytas.lt, verslas.lrytas.lt).

Naujienų portalas *Technologijos.lt* (m.technologijos.lt).

Oxford dictionaries (blog.oxforddictionaries.com).

Portalas *Anglija.lt* (anglija.lt).

Portalas *ESET* (eset.com).

Portalas *SEMALT* (exclamationmarc.com).

Verslo žinios (vz.lt).

52009AE1948 – Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl Komisijos komunikato

Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui bei Regionų komitetui dėl ypatingos svarbos informacinės infrastruktūros apsaugos „Europos apsauga nuo didelio masto kibernetinių antpuolių ir veiklos sutrukdyimo – geresnė parengtis, didesnis saugumas ir atsparumas“.

52011DC0163 – Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui dėl ypatingos svarbos informacinės infrastruktūros apsaugos „Višutinio kibernetinio saugumo užtikrinimas. Laimėjimai ir tolesni veiksmai“.

52012IP0457 – 2012 m. lapkričio 22 d. Europos Parlamento rezolucija dėl kibernetinio saugumo ir gynybos.

52013DC0710 – Komisijos ataskaita Tarybai ir Europos Parlamentui dėl Reglamento (EB) Nr. 428/2009, nustatančio Bendrijos dvejojo naudojimo prekių eksporto, persiuntimo, susijusių tarpininkavimo paslaugų ir tranzito kontrolės režimą, įgyvendinimo.

52013IP0376 – 2013 m. rugsėjo 12 d. Europos Parlamento rezolucija „Europos Sąjungos kibernetinio saugumo strategija: atvira, saugi ir patikima kibernetinė erdvė“.

52013JC0001 – Bendras komunikatas Europos Parlamentui ir Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui „Europos Sąjungos kibernetinio saugumo strategija. Atvira, saugi ir patikima kibernetinė erdvė“.

52013PC0173 – Pasiūlymas dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento dėl Europos Sąjungos teisės saugos bendradarbiavimo ir mokymo agentūros (Europolo) ir sprendimų 2009/371/TVR ir 2005/681/TVR panaikinimo.

52014DC0244 – Komisijos komunikatas Tarybai ir Europos Parlamentui „Eksporto kontrolės politikos peržiūra. Saugumo ir konkurencingumo užtikrinimas kintančiame pasaulyje“.

52014IE1488 – Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl kibernetinių išpuolių Europos Sąjungoje (nuomonė savo iniciatyva).

52015IP0218 – 2015 m. birželio 9 d. Europos Parlamento rezolucija dėl ES moterų ir vyrų lygybės strategijos po 2015 m.

52016DC0410 – Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui „Europos kibernetinio atsparumo sistemos stiprinimas ir kibernetinio saugumo pramonės konkurencingumo ir novatoriškumo skatinimas“.

52017DC0228 – Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui „Bendrosios skaitmeninės rinkos strategijos įgyvendinimo laikotarpio vidurio peržiūra Sujungta bendroji skaitmeninė rinka visiems“.

- 52017JC0450 – Bendras komunikatas Europos Parlamentui ir Tarybai „Atsparumas, atgrasymas ir gynyba: ES kibernetinio saugumo didinimas“.
- 52017PC0477R(01) – Pasiūlymas dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento dėl ES kibernetinio saugumo agentūros ENISA ir informacinių ir ryšių technologijų kibernetinio saugumo sertifikavimo, kuriuo panaikinamas Reglamentas (ES) Nr. 526/2013 (Kibernetinio saugumo aktas).
- 52017SC0501 – Komisijos tarnybų darbinis dokumentas. Poveikio vertinimo santrauka. Pridedamas prie Pasiūlymo dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento dėl ES kibernetinio saugumo agentūros ENISA ir informacinių ir ryšių technologijų kibernetinio saugumo sertifikavimo, kuriuo panaikinamas Reglamentas (ES) Nr. 526/2013 (Kibernetinio saugumo aktas).
- 32017D0689 – Tarybos sprendimas (BUSP) 2017/689, kuriuo iš dalies keičiamas Sprendimas 2011/235/BUSP dėl ribojamųjų priemonių, taikytinų tam tikriems asmenims ir subjektams atsižvelgiant į padėtį Irane.
- 32017H1584 – Komisijos rekomendacija (ES) 2017/1584 dėl koordinuoto atsako į didelio masto kibernetinio saugumo incidentus ir krizes.
- ST-9593-2015-INIT – Tarybos generalinio sekretoriato pranešimas Politiniam ir saugumo komitetui. ES metinės ataskaitos dėl žmogaus teisių ir demokratijos pasaulyje 2014 m. projektas (<http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-9593-2015-INIT/lt/pdf>).
- P8_TA-PROV(2016)0441 – ES strateginė komunikacija, siekiant neutralizuoti prieš ją nukreiptą trečiųjų šalių propagandą (http://infa.lt/wp-content/files/pdf/EP_strategine_komunikacija_kovai_pries_propaganda.pdf).
- P8_TA-PROV(2017)0211 – Europos Parlamento rezoliucija „FinTech“: technologijų įtaka ateities finansų sektoriui (<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P8-TA-2017-0211+0+DOC+XML+V0//LT>).
- Europos Komisijos pranešimas spaudai „Sąjungos padėtis 2017 m. Kibernetinis saugumas. Komisija stiprina reagavimo į kibernetinius išpuolius priemones“ (http://europa.eu/rapid/press-release_IP-17-3193_lt.htm).
- Pranešimas spaudai „Europos kibernetinio saugumo mėnuo. Susivienijus kovoti su grėsmėmis kibernetiniam saugumui“ (https://www.enisa.europa.eu/news/enisa-news/cybersecmonth-2017/2017-10-02%20ENISA%20Press%20Release%20-%20European%20Cyber%20Security%20Month_LT.pdf).

EUROPEAN UNION CYBERSECURITY TERMS WITH COMPOUND *KIBERNETINIS*, (-Ė) (*CYBER*):- MEANINGS, ORIGIN, SYNONYMY AND VARIATIONS

This article discusses the meanings, origin, synonymy and variations of EU cybersecurity terms with compound *kibernetinis*, (-ė) (*cyber*). The analysis shows that cybersecurity terms in most cases denote harmful actions and harmful activities or defence actions or defence measures: *kibernetinė vagystė* (*cybertheft*), *kibernetinis terorizmas* (*cyberterrorism*), *kibernetinė gynyba* (*cyber defence*), *kibernetinių incidentų pratybos* (*cyber incident exercises*), *kibernetinis išteklius* (*cyber assets*). Relatively rarely terms are used to denote persons and their characteristics: *kibernetikos ekspertas* (*cyber expert*), *kibernetinis šnipas* (*cyberspy*), *kibernetinio saugumo įgūdžiai* (*cybersecurity skills*).

From the point of view of its origin, cybersecurity terminology is heterogenous. It can be concluded that the majority of cybersecurity terms are borrowed from warfare and forensics: *kibernetinis karas* (*cyber war*), *kibernetinė kriminalistika* (*cyber forensics*). Fewer terms are taken from ecology, health, physics, politics, economics, technology, computer science, geography, pedagogy and law: *kibernetinė ekosistema* (*cyber ecosystem*), *kibernetinė higiena* (*cyber hygiene*), *kibernetinio saugumo atsparumas* (*cyber security resilience*), *kibernetinė diplomatija* (*cyber diplomacy*), *kibernetinis išteklius* (*cyber assets*), *kibernetinio saugumo subjektas* (*cybersecurity entity*), *kibernetiniai gebėjimai* (*cyber skills*).

The majority of Lithuanian cybersecurity terms can be considered as calques – qualitative characteristics of more than a half of the Lithuanian terms analyzed completely

match with the characteristics of English terms: *kibernetinė politika* – *cyber policy*, *kibernetinė rizika* – *cyber risk*, *kibernetinio saugumo sistema* – *cybersecurity systems*. Not matching terms have differences in number and meaning of components: *dialogas kibernetikos klausimais* – *cyber dialogue*, *atkūrimas po kibernetinio incidento* – *cyber recovery*, *kibernetinis išteklius* – *cyber assets*.

In Lithuanian cybersecurity terminology clarity is the principal consideration therefore longer and non-metaphorical equivalents compared to English terms are used: *atkūrimas po kibernetinio incidento* – *cyber recovery*, *kibernetinio saugumo priemonės ir technologijos* – *cybersecurity capabilities*, *grėsmių kibernetiniam saugumui kitimas* – *cybersecurity threat landscape*. Half of the analyzed terms have synonyms: *elektroninė diplomatija* – *kibernetinė diplomatija* – *skaitmeninė diplomatija* (*cyber diplomacy*, *e-diplomacy*, *digital diplomacy*), *kibernetinis nusikaltėlis* – *kibernetinis užpuolikas* (*cyber attacker*). Synonymy of cybersecurity terminology is characterized by variety and synonyms could have been caused different time of usage or by aim for the intention to create an appropriate form of expression.

Cybersecurity terminology is a new terminology and is characterized by variety of expression. Quite a lot other cybersecurity terms are used in on-line publications. In on-line publications instead of borrowed or mixed terms Lithuanian terms are used: *kibernetinis puolimas*, *kibernetinis žvalgas*, *kibernetinis įvykis*. Some cybersecurity terms have non-typical structure and are used with component *kiber(-)*: *kiberginklas*, *kiberveiksmas*, *kiber ataka*.

Gauta 2017 11 02

Robertas Stunžinas
Lietuvių kalbos institutas
P. Vileišio g. 5, LT–10308 Vilnius
E. paštas robertas.stunzinas@lki.lt

Statybos terminijos dūrinių klasifikacija pagal sintaksinius-semantinius sandų santykius

LINA RUTKIENĖ

Lietuvių kalbos institutas

Vilniaus Gedimino technikos universitetas

ESMINIAI ŽODŽIAI: dūrinys, gimininis terminas, sandų santykiai, sintaksinė-semantinė klasifikacija, statybos sritis

ĮVADAS

Dėl spartaus mokslo globalėjimo ir raidos randasi vis daugiau naujų terminų. Tarp jų ypač daugėja dūrinių, kurie gali būti nagrinėjami įvairiais aspektais¹, lemiančiais jų klasifikaciją, kuri yra kiek painesnė negu vedinių. Vienas populiariausių požiūrių – morfologinis, įsivyravęs XX a. pirmos pusės mokslininkų darbuose. Morfologinio požiūrio, kuris glaudžiai susijęs su žodžių daryba, esmė – dūrinių visų pirma suvokti kaip morfemų kombinaciją. Šis požiūris vyrauja ir lietuvių kalbotyroje. *Dabartinės lietuvių kalbos gramatikoje* (toliau – DLKG 1997), Stasio Keinio (1983, 2005) darbuose, Palmiros Zemlevičiūtės (2016) monografijoje dūriniai pirmiausia skirstomi pagal tai, iš kurių kalbos dalių yra atsiradę jų sandai, ir tik po to užsimenama apie dūrinių sandų sintaksinius-semantinius santykius. Tokia klasifikacija argumentuojama tuo, kad „tiek dūrinio <...> reikšmė, tiek jo forma daug priklauso nuo to, kuriomis kalbos dalimis eina tie žodžiai, iš kurių dūrinys yra padarytas“ (DLKG 1997: 150).

Lietuvių terminologijoje dūriniai, einantys tam tikrų mokslo sričių terminais, nagrinėjami ir klasifikuojami ir kitokiais aspektais: semantikos (Auksoriūtė 2016; Gritėnienė 2006; Kačinė 2008; Gaivenis 1998), kilmės (Kaulakienė 1981; Stunžinas 2004), norminamuoju (Kaulakienė 1986,

¹ Nuo klasifikacijos problemų, iškeltų senovės indų gramatikose, pereita prie modernių neurolingvistinių tyrimų. Pavyzdžiui, Kembridžo universiteto mokslininkai Lucy Jay MacGregor ir Yury'us Shtyrovas tiria, kaip dūriniu išreikštą informaciją apdoroja žmogaus smegenys. Taikydami elektroencefalografijos metodą, jie fiksuoja smegenų impulsus, iš kurių bando nustatyti, ar dūrinys žmogaus sąmonėje sukelia vienos sąvokos aprėpties vaizdinį, ar vis dėlto dūrinys sužadina vaizdinius, kuriuos apima abi sąvokos (MacGregor, Shtyrov 2013).

1993; Keinys 1967; Gaivenis 1994), motyvacijos (Sviderskienė 2017), nors išskirti vieną požiūrį nėra visiškai tikslu, nes dažniausiai tyrimuose derinami keli aspektai. Sintaksinis-semantinis požiūris į dūrinius lietuvių kalbotyroje yra kur kas retesnis, paprastai apsiribojama apibrėžiamųjų (determinatyvinių) ir sudedamųjų (kopuliatyvinių) dūrinių išskyrimu ir detaliau apibrėžiamųjų dūrinių sandų santykiai nenagrinėjami (pvz.: DLKG 1997; Gaivenis 1998). Vincas Urbutis, kalbėdamas apie sudurtinių daiktavardžių darybą, paaiškina, kad apibrėžiamųjų dūrinių vienas sandas apibūdina kitą, o tarp sudedamųjų dūrinių sandų yra paprasto sujungimo santykiai (Urbutis 1961).

Sintaksinio-semantinio požiūrio esmė – pripažinimas, kad dūrinytis yra sintaksinis-semantinis darinys, kurio komponentai susiję tam tikrais santykiais. Hansas Marchandas, kurio knyga *Dabartinės anglų kalbos žodžių darybos kategorijos ir tipai* (angl. *The Categories and Types of Present-Day English Word-Formation*) laikoma turėjusia didelę įtaką Vakarų šalių žodžių dūrybos mokslui, teigia, kad visų dūrinių reikšmė paaiškinama, remiantis sintaksiniais santykiais, kurie yra dūrybos pagrindas (Marchand 1969). Šiame straipsnyje bus bandoma į dūrinius pažvelgti būtent sintaksiniu-semantiniu aspektu.

Sintaksinis-semantinis požiūris į dūrinius turi itin senas tradicijas. Jį galima aptikti jau senovės indų gramatikose – jose dūriniai būtent pagal sandų santykius skirstomi į determinatyvinius, posesyvinius (*bahuvrīhi*²) ir kopuliatyvinius (*dvanda*) (Schlücker 2012: 7). Šią klasifikaciją kaip pagrindą perėmė daugelio šalių kalbotyrininkai. Rusų kalbotyroje įprasta dūrinius sintaksiniu-semantiniu požiūriu skirstyti į priklausomuosius (apibrėžiamuosius) ir koordinacinius (sudedamuosius) (Языкознание 1998: 468; Виноградов 1960: 271; Земская 2011: 284), tačiau ne visi kalbininkai tokiai klasifikacijai pritaria. Pavyzdžiui, Vladimiras Arakinas pagal sintaksinius-semantinius sandų santykius išskiria tokias dūrinių grupes:

- 1) predikatiniai dūriniai, kai transformacijos metu išryškunami predikatiniai santykiai, pavyzdžiui, angl. *sunrise* (liet. *saulėtekis*) transformuojamas į junginį *the sun rises*; rus. *снегопад* (liet. *sniegokritis*) transformuojamas į *снег падает*;
- 2) atributiniai dūriniai, kai sandai susieti atributiniais santykiais, pavyzdžiui, rus. *чернозем* (liet. *juodžemis*);

² Šis terminas vartojamas ir *Dabartinės lietuvių kalbos gramatikoje* (DLKG 1997: 151).

3) objektiniai dūriniai, kai transformacijos metu išryškinami objektiniai santykiai, pavyzdžiui, angl. *turnscrew* (liet. *atsuktuvas*) transformuojamas *that turns the screw*; rus. *пылесос* (liet. *dulkių siurblys*) transformuojamas *сосет пыль* (Аракин 2005: 204–205). Kaip matyti iš grupių pavadinimų, į klasifikaciją nepatenka sudedamieji dūriniai. Veikiausiai taip yra todėl, kad tarp šių dūrinių sandų santykių neižvelgiama.

Senovės indų gramatikų tradiciją dūrinius skirstyti į determinatyvinius, posesyvinius ir kopuliatyvinius tęsė ir vokiečių kalbotyrininkai, Jenny Larsson ją papildė, išskyrusi dar vieną grupę – valdomuosius dūrinius (Larsson 2003). Vėliau J. Larsson dūrinių klasifikaciją perėmė lietuvių mokslininkas Dalius Jarmalavičius, savo disertacijoje tirdamas vokiečių kalbos dūrinius. Taigi J. Larsson dūrinių klasifikacija, perimta D. Jarmalavičiaus (2014: 20–25), yra tokia:

1. Determinatyviniai dūriniai; jų pirmasis sandas dažniausiai apibrėžia antrąjį, susiaurindamas jo reikšmę, taigi tarp sandų yra subordinaciniai santykiai. Determinuojamasis sandas yra pagrindinis, iš jo išryškėja dūrinio semantinės ir morfologinės ypatybės.
2. Kopuliatyviniai dūriniai. Tarp sandų yra koordinaciniai santykiai, sandai vienodai savarankiški, net ir sukeitus sandus vietomis, reikšmė labai nepasikeis.
3. Valdomieji dūriniai. Antrasis sandas – veiksmažodinis daiktavardis, tarp sandų santykis kaip tarp tarinio ir papildinio.
4. Posesyviniai dūriniai. Šie dūriniai yra perkeltinės reikšmės ir nusako tik tam tikros savybės dalį.

Kaip matyti, užsienio kalbotyroje pagal sintaksinius-semantinius dūrinių sandų santykius sudaryta įvairių klasifikacijų. Įvairuoja ir jų terminija, o tai apsunkina klasifikacijų analizę.

Šio straipsnio tikslas – aptarus užsienio ir lietuvių kalbotyros specialistų sintaksinę-semantinę dūrinių klasifikaciją, plačiau panagrinėti statybos terminijos savakilmių ir hibridinių dūrinių sintaksinius-semantinius sandų santykius.

Straipsnio objektas – XX–XXI a. lietuvių statybos terminai – savakilmiai ir hibridiniai dūriniai.

Šaltiniai – XX–XXI a. mokslinė ir administracinė statybos literatūra (žr. sąrašą straipsnio pabaigoje).

Pagrindinis darbo metodas – analitinis aprašomasis. Norint nustatyti sandų santykius, taikomas ir transformacijos, arba sintaksinio perfravavimo, metodas.

STATYBOS TERMINIJOS DŪRINIŲ SANDŲ SINTAKSINIAI-SEMANTINIAI SANTYKIAI

Nors DLKG (1997) dūriniai pirmiausia skirstomi pagal kalbos dalis ir akcentuojamas antrasis dūrinio sandas, šiame straipsnyje, siekiant, kad klasifikacija nebūtų formali ir pernelyg išplėsta horizontaliaja kryptimi, siūloma iš pradžių visus dūrinius skirstyti ne formaliai, o pagal sandų semantikos santykius, ir tik paskui žiūrėti, kokių kalbos dalių kombinacijomis tie santykiai realizuojami. Be to, tokia klasifikacija logiškai atitiktų terminų darybos kryptį – nuo reikšmės prie formos. Siūloma klasifikacija nesiremia nuostata, kad antrasis sandas svarbesnis už pirmąjį ir todėl klasifikuoti reikia remiantis antruoju sandu, – pagrindinis sandas gali būti tiek pirmasis, tiek antrasis arba jie gali būti lygiaverčiai.

Sintaksiniai-semantiniai sandų santykiai gali būti nustatomi taikant transformacijos metodą (tuo atveju, kai yra artimas dūrinio ryšys su atitinkamu žodžių junginiu) ir / ar remiantis dūrinio darybos reikšme, pvz.: *butangė* STŽT 39 ‘buto anga’; *darbadienis* STŽ 102 ‘darbo diena’; *plonlentė* STŽ 307 ‘plona lenta’. V. Urbutis pabrėžia, kad dūriniai iš visų darinių su atitinkamais žodžių junginiais yra susiję labiausiai: „jų [dūrinių] abu sandai remiasi savarankiškais žodžiais, kuriuos tarpusavy jungia sintaksiniai santykiai. Tad nieko nuostabaus, kad kalbos moksle jau nuo seniausių laikų įprasta tarp dūrinio sandų matyti iš esmės tuos pačius santykius, kaip ir tarp savarankiškų žodžių atitinkamuose žodžių junginiuose“ (Urbutis 2009: 205).

Iš 22 statybos srities mokslinių ir administracinių šaltinių išrinkti 657 savakilmiai ir hibridiniai dūriniai, kurie eina giminiais statybos terminais. Skolinti dūriniai nėra tyrimo objektas, kadangi darybos veiksmas yra įvykęs ne lietuvių kalboje.

Visi dūriniai pagal sandų semantikos santykius skirstytini į apibrėžiamuosius ir sudedamuosius. DLKG (1997) pagal kalbos dalis, iš kurių padaryti dūriniai, jie taip pat skiriami į apibrėžiamuosius ir sudedamuosius, tačiau šią klasifikaciją dar būtų galima patikslinti. Kaip rodo tirta medžiaga, apibrėžiamieji dūriniai, einantys giminiais statybos terminais, sudaro itin didelę grupę (iš 657 dūrinių 632 yra apibrėžiamieji), kurios viduje susiklosto penkeriopi sandų santykiai. Klasifikuojant apibrėžiamuosius

dūrinis remiamasi Jono Balkevičiaus terminais, vartojamais kalbant apie žodžių junginio dėmenų sintaksinių santykių semantinį aspektą. J. Balkevičius (1998: 40) skiria atributinius, subjektyvius, objektinius, adverbialinius, komparatyvinius ir komplektyvinius santykius. Skaitytuose stovybos sritys medžiagoje subjektyvius dūrinis, einančių giminių stovybos terminais, neaptikta.

Taigi toliau, remiantis surinkta medžiaga, priklausomai nuo šių santykių, apibrėžiamieji dūriniai skirstytini į 5 pogrupius: atributiniai, objektiniai, adverbialiniai, komplektyviniai ir komparatyviniai dūriniai. Sudedamųjų dūrinis skaitytuose stovybos sritys tekstuose rasta nedaug – tik 25, ir šių dūrinis sandų santykiai smulkiau neskirstomi, nes sudedamieji dūriniai nesiremia sintaksine konstrukcija, jie daromi iš sintaksiniams santykiam nesusijusių žodžių, tad sudedamųjų dūrinis sandai vienas kito neapibrėžia, yra lygiaverčiai.

APIBRĖŽIAMIEJI DŪRINIAI

Kaip minėta, stovybos sritys šaltiniuose užfiksuota 657 dūrinis, einančių giminių stovybos terminais. Daugumą jų – 379 – sudaro atributiniai dūriniai, perpus mažiau (186) – objektiniai. Kitų grupių dūrinis rasta daug mažiau. Pastebėta, kad visose grupėse susidaro nemaži tą patį sandų turinčių giminių terminų būriai. Tad toliau, nagrinėjant sintaksinius-semantinius stovybos terminijos dūrinis sandų santykius, dėmesys bus atkreiptas ir į produktyvius sandus.

Atributiniai dūriniai. Atributiniai santykiai reiškia, kad priklausomas sandas (šiuo atveju pirmasis apibrėžiantysis) iškelia pagrindiniu sandu, kuris yra antrasis, įvardyto denotato požymį (pagal Balkevičių 1998: 40). Šio pogrupio dūriniai yra trijų darybos tipų: 1) *daiktv.* + *daiktav.*, 2) *būdov.* + *daikt.* ir 3) *skaitv.* + *daikt.* Vyrauja *daiktv.* + *daiktav.* ir *būdov.* + *daikt.* dūriniai, pvz.:

- 1) *akmenpjūklis* STŽ 16; *angokraštis* STŽ 22; *ardakartė, ardikartė* STŽT 19; *arklaėdžios* STŽT 21; *avitvartis* STŽT 27; *bėgvinė* STŽ 73; *betonvinė* STŽ 77; *bitbutis* STŽT 32; *butgalis* STŽT 39; *butsanga, butsangė, butangė* STŽT 39; *darbadienis* STŽ 102; *darbystubė* STŽT 43; *dūmavamzdis* STŽ 130; *dumblavietė* STŽ 130; *gaisrasienė* STŽT 52; *gipsatinkis* STŽ 650; *grindjuostė* STŽT 61; *kalkakmenis* AP 27; *kiauliadurės* STŽT 82; *klėtsanga, klėtsangė* STŽT 89; *kluongalis* STŽT 91; *kraiklentė* STŽT 94; *miestovaizdis* AP 142; *medvaržtis* KMD 34;

ortarpis MSSA 145; *parketplokštė* STŽ 388; *riboženklis* ALKSTŽ 227; *stalviršis* IPS 89; *stogagalys* STŽ 583; *stoglangis* MK 75; *stogvamzdis* STŽ 585; *tiesybviētė* STŽ 643; *vamzdžiaraktis* ALKSTŽ 344; *vandenkelis* ALKSTŽ 10; *vandentakis* STŽ 691; *vandenvietė* ALKSTŽ 185; *veidašalmis* STŽ 700; *vėjalentė* MSSA 139; *vielokaištis* ALKSTŽ 84; *žvyrkelis* STŽ 730.

- 2) *aklidangtis* ALKSTŽ 50; *akytbetonis* STŽ 74; *aukštakrosnė* STŽ 53; *baltmolis* ALKSTŽ 18; *bendrabutis* STŽ 73; *dailylentė* STŽT 42; *dantytkūjis* ALKSTŽ 169; *didgalis* STŽT 44; *didžianamė* STŽT 45; *drungtroba* STŽT 46; *drūtgalys* ALKSTŽ 241; *geltonžemis* STŽ 166; *greitaeigė* ALKSTŽ 313; *greitvietė* ALKSTŽ 59; *grynaanglis* GK 7; *gyvatvorė* STŽ 169; *ilgasriegis* STŽ 190; *juodgrindės* STŽ 227; *juodlubės* STŽ 228; *laibrąstis* SM 339; *laisvatarpis* ALKSTŽ 155; *plonlentė* STŽ 307; *raudonmolis* STŽ 468; *sauskelis* MT 3; *statramstis* MSSA 149; *storlentė* STŽ 307; *žaliaplytė* ALKSTŽ 42.

Darybos tipo *skaitv.* + *daikt.* dūriniai sudaro tik nedidelę atributinių dūrinių dalį, pvz.:

- 3) *doivegnis* STŽ 13; *keturbriaunis* STŽT 81; *keturkojis* STŽ 251; *keturstubė* STŽT 82; *tridantis* STŽ 255; *trikojis* STŽ 659; *vienratis* STŽ 710.

Iš atributinių dūrinių dideliu produktyvumu išsiskiria sandai *akla-* (*akladangtis* STŽ 15; *aklagatvois* ALKSTŽ 304; *aklakelis* ALKSTŽ 304; *aklavamzdis* STŽ 16); *ketur-* (*keturkojis* STŽ 251; *keturšakis* ALKSTŽ 89; *keturstubė* STŽT 82); *stog-* (*stoglangis* STŽ 585; *stoglatakis* ALKSTŽ 168; *stoglovis* STŽ 585; *stogvinė* ALKSTŽ 229); *vanden-* (*vandenkelis* ALKSTŽ 10; *vandenspara* STŽ 691; *vandentakis* STŽ 691; *vandentalpa* STŽ 692; *vandenvietė* ALKSTŽ 185). Minėtini ir kai kurių atributinių dūrinių variantai, besiskiriantys jungiamuoju balsiu (pvz.: *ardakartė*, *ardikartė* STŽT 19), galūne ar tiesiog neįprasta dūryba (pvz.: *butsanga*, *butsangė*, *butangė* STŽT 39; *klėtsanga*, *klėtsangė* STŽT 89).

Objektiniai dūriniai. Objektiniai santykiai yra tokie, kai priklausomasis sandas žymi asmenį, daiktą ar dalyką, į kurį nukreiptas pagrindinio sando žymimas veiksmo, būsenos ar ypatybės turinys (pagal Labutį 1998: 82). Iš apibrėžiamųjų dūrinių objektiniai sandų santykiai, kaip minėta, būdingi 186 dūriniais. Dauguma jų yra 1) *daiktv.* + *veiksm.* dūriniai, keletas – 2) *įvard.*+*veiksm.* darybos tipo dūriniai. Antrasis sandas yra pagrindinis, o priklausomasis, apibrėžiantis antrąjį, – pirmasis:

- 1) *aplinkostaba* STŽ 5; *bangolaužis* STŽ 70; *betonmaišė* STŽ 77; *betontiekis* ALKSTŽ 202; *betonkrėtė* STŽ 77; *cementvežis* STŽ 91; *darbdavys* STŽ 105; *dulkėgaudis* STŽ 129; *dūmlaidis* STŽT 48; *dumblagaudė* STŽ 130; *dumblavalė* STŽ 130; *dūmtraukis* SM 90; *garalaidė* STŽT 53; *garotiekis* KP 82; *gegnešis* STŽT 55; *grudpilas* PRAB 28; *gruntatraukė* STŽ 183; *ižonešis* STŽ 222; *lentpjūvė* STŽ 308; *lytlauža* MT 204; *medkirtys* STŽ 330; *medžiagotyra* STŽ 334; *orpūtė* STŽ 374; *pulpotiekis* STŽ 461; *purvagaudė* STŽ 463; *šaltnešis* ALKSTŽ 218; *santvarvežis* STŽ 500; *šilumnešis* ALKSTŽ 149; *skylmušys* STŽ 536; *smėliagaudė* ALKSTŽ 26; *smėliapūtė* ALKSTŽ 36; *strypapjovė* STŽ 588; *vamzdžiapjovė* STŽ 691; *vandenskrodis* STŽ 691; *vandentraukis* SBTĮ 11; *vėjarodis* STŽ 700; *žaibolaidis* ALKSTŽ 75; *žemplukė* KKG 2; *žvyr(a)plovė* ALKSTŽ 364.
- 2) *savirašis* STŽ 504; *savitanka* (*susitankinimas*) STŽ 504; *savitrauka* STŽ 504; *savivartis* ALKSTŽ 207. Darybos tipo *įvard.* + *veiksm.* statybos terminijos dūrinių, einančių gimininiais terminais, pirmasis sandas visada yra *savi-*.

Iš surinktos medžiagos akivaizdu, kad produktyvumu pasižymi tam tikri tiek pirmieji, tiek antrieji objektinių dūrinių sandai. Iš pirmųjų sandų produktyviausi yra daiktavardiniai medžiagas ar žaliavas reiškiantys sandai *beton-* (*betontiekis* ALKSTŽ 202; *betonkrėtė* STŽ 77; *betonvežis* ALKSTŽ 207); *dumbl(i)a-* (*dumblagaudė* STŽ 130; *dumblasiurbė* STŽ 130; *dumblavalė* STŽ 130; *dumbliagramdė* STŽ 130); *vanden-* (*vandenskyra* ALKSTŽ 111; *vandensvaidis* ALKSTŽ 160; *vandentraukis* SBTĮ 11); *žem-* (*žemkasė* ALKSTŽ 160; *žemlipė* KKG 2; *žemsėmė* ALKSTŽ 37; *žemsiurbė* STŽ 724). Iš antrųjų – produktyviausi aktyvų veiksmą reiškiantys veiksmožodiniai sandai *-matis* (*vėjomatis* STŽ 700; *vandenmatis* STŽ 691; *triukšmatis* ALKSTŽ 220; *sukiamatis* STŽ 594; *slėgmatis* STŽ 322; *kuramatis* STŽ 294); *-gaudė* (*dumblagaudė* STŽ 130; *žvyr(a)gaudė* STŽ 729; *smėliagaudė* ALKSTŽ 26); *-tiekis* (*vandentiekis* STŽ 692; *šilumotiekis* STŽ 614; *pulpotiekis* ALKSTŽ 247); *-traukis* (*dūmatraukis* STŽT 47; *viniatraukis* ALKSTŽ 60; *vandentraukis* STŽ 692); *-vežis* (*cementvežis* STŽ 91; *betonvežis* ALKSTŽ 207; *šilumvežis* STŽ 614).

Adverbialiniai dūriniai. Adverbialiniai santykiai, kuriuos žymi priklausomasis narys, yra įvairiareikšmiai. Tai pagrindiniu sandu pasakyto „reiški-

nio esaties erdvė ar laikas, reiškimosi būdas ar mastas, radimosi priežastis, sąlyga, tikslas“ (Balkevičius 1998: 41). Skaitytuose statybos srities leidiniuose rasti 26 dūriniai, kurių sandai susiję adverbialiniais santykiais. Šie dūriniai priklauso 1) *daikt. + veiksm.*, 2) *priev. + daiktv.*, 3) *priev. + veiksm.* darybos tipams:

- 1) *garvežys* STŽ 162 ‘garo varikliu veža’ (pirmasis sandas eliptiškai nusako, kaip varomas antruoju sandu įvardijamas daiktas);
- 2) *pusgaminis* STŽ 463 ‘pusiau gaminys’; *pusmišinis* STŽ 465 ‘pusiau mišinys’; *visureigis* STŽ 716 ‘visur einantis’.
- 3) *greitaveika* STŽ 174 ‘greitai veikti’; *pusiausvyra* STŽ 463 ‘pusiau svirti’.

Adverbialinių statybos terminijos dūrinių pagrindinio bei priklausomojo sando pozicija gali būti skirtinga. Pavyzdžiai rodo, kad kai antrasis sandas veiksmožodinis (*garvežys*, *greitaveika*, *pusiausvyra*), apibrėžiantysis yra pirmasis narys. Kai antrasis sandas daiktavardinis, apibrėžiantysis yra antrasis narys (*pusmišinis*, *pusgaminis*). Produktyvumu pasižymi tik priešveiksminis pirmasis sandas *pus-* (*pusmišinis* STŽ 465; *pusfabrikatis* ALKSTŽ 216), kiti sandai nesikartoja arba kartojasi per retai, kad būtų galima daryti apibendrinamąsias išvadas.

Komplektyviniai dūriniai. Komplektyvinių dūrinių pagrindinis sandas (daiktavardinis, būdvardinis, skaitvardinis ar prieveiksminis) žymi denotato mastą, o jo semantinę turinį atskleidžia prijungtas sandas, transformacijos metu tampantis daiktavardžio kilmininku (pagal Balkevičių 1998: 42). Tokių dūrinių rasta panašiai tiek, kiek ir adverbialinių – 25. Jų visų pagrindinis sandas yra pirmasis, jį apibrėžia antrasis, o tas pirmasis sandas yra arba *priev. daug* arba *daiktv. pusė*: *daugiaašis* STŽ 107; *daugiakampis* ALKSTŽ 257; *daugiašakis* ALKSTŽ 144; *pussantvarė* ALKSTŽ 297; *pusaukštis* STŽ 463; *puskolonė* STŽ 464; *pusprieikabė* STŽ 464; *pusrąstis* STŽ 464; *pusskliautis* ALKSTŽ 297; *pusšliuzis* STŽ 464; *pusspyris* STŽ 464.

Visi komplektyviniai giminiais statybos terminais einantys dūriniai rasti tik 1993 ir 2002 m. statybos terminų žodynuose. Senesniuose leidiniuose, pavyzdžiui, Valdemaro Michalausko 1978 m. statybos terminų žodyne, kuriame fiksuoti gyvosios kalbos terminai, pateikta tik tokios darybos būdvardžių (pvz., *daugiasienis*, *-ė* STŽT 43), o daiktavardžių nebuvo pastebėta. Panagrinėjus dar daugiau šaltinių ir pavyzdžių, bus galima patvirtinti ar paneigti mintį, kad komplektyvinių dūrinių, einančių gimini-

niais terminais, daryba yra gana naujas terminologijos reiškiny. Be to, ateityje reikėtų atlikti išsamesnę analizę komplektyvinių ir adverbialinių dūrinių, kurių pirmasis sandas *pus-*, nes riba tarp šių dūrinių yra diskutuotinas dalykas.

Komparatyviniai dūriniai. Komparatyviniai sandų santykiai – patys rečiausi iš visų. Šie santykiai yra tarp sandų dūrinio, kurį transformavę į žodžių junginį ar nustatę jo darybos reikšmę, pagrindinį dėmenį gausime su lyginamąja dalelyte *kaip*: *sliiekratis* ALKSTŽ 370 ‘ratas kaip (šliaužiantis) sliiekas’; *malūnsparnis* STŽ 322 ‘sparnai kaip malūno’; *kryžkelė* STŽ 291 ‘kelias kaip kryžius’. Nors šie dūriniai taip pat rasti tik 1993 ir 2002 m. statybos terminų žodynuose, jų yra per mažai (rasti tik minėti trys), kad galėtume kelti hipotezę apie komparatyvinių dūrinių darybą, kaip naują terminijos papildymo būdą.

SUDEDAMIEJI DŪRINIAI

Nagrinėtuose statybos srities tekstuose rasti 38 sudedamieji dūriniai, einantys giminiais statybos terminais. Sudedamųjų dūrinių sandai yra vienodai savarankiški, vienas kito neapibrėžia. Jie visi atstovauja darybos tipui *daiktv + daiktv*. Geertas Booijus pažymi, kad sudedamieji dūriniai yra ypatinga dūrinių klasė, nes šių dūrinių abu sandai yra pagrindiniai (Booij 2007). Jų darybos reikšmę sudaro sandų reikšmių suma. Sudedamųjų dūrinių aptikta tik statybinių medžiagų specializacijos tekstuose, iš kurių matyti, kad šie dūriniai žymi medžiagas, kurių du pagrindinius komponentus ir įvardija atitinkamo dūrinio sandai, pvz.: *gelžbetonis* SM 242 (*geležis + betonas*); *medbetonis* ALKSTŽ 75 (*medis + betonas*); *plienbetonis* STŽ 421 (*plienas + betonas*); *putbetonis* STŽ 465 (*putos + betonas*); *putsilikatis* SM 278 (*putos + silikatas*); *sierbetonis* STŽ 511 (*siera + betonas*); *stiklaplastikis* DP 282 (*stiklas + plastikas*), *stiklobetonis* ALKSTŽ 162 (*stiklas + betonas*); *žvyrbetonis* ALKSTŽ 72 (*žvyras + betonas*). Kaip matyti iš pavyzdžių, daug sudedamųjų dūrinių turi tą patį antrąjį sandą *-betonis*. Statybos terminas *betonas* žymi vieną svarbiausių statybos medžiagų, nuolat siekiama pagerinti šios medžiagos savybes, medžiagai suteikti daugiau estetiškumo. Tad suprantama, kad būtent su šiuo daiktavardžiu yra padaroma daug statybos terminijos dūrinių, ir ne tik sudedamųjų, bet, kaip minėta, ir objektinių (*betontiekis* ALKSTŽ 202; *betonmaišė* STŽ 77; *betonkrėtė* STŽ 77) bei atributinių (*betonvinė* STŽ 77; *akmenbetonis* STŽ 74; *akytbetonis* STŽ 74).

IŠVADOS

1. Užsienio kalbotyroje dūrinius įprasta nagrinėti sintaksiniu-semantiniu požiūriu, sudaryta įvairių klasifikacijų, paremtų sintaksiniais-semantiniais dūrinių sandų santykiais. Lietuvių kalbotyroje sintaksiniu-semantiniu aspektu dūriniai paprastai skirstomi tik į apibrėžiamuosius ir sudedamuosius. Šią klasifikaciją galima išplėsti ir apibrėžiamuosius dūrinius skirstyti smulkiau, atsižvelgiant į sandų semantikos santykių įvairovę. Ištyrus dūrinių, einančių gimininiais statybos terminais, sandų santykius nustatyta, kad tarp minėtųjų apibrėžiamųjų dūrinių sandų galimi penkeriopi santykiai: atributiniai, objektiniai, adverbialiniai, komplektyviniai ir komparatyviniai. Tačiau, kalbant apie paprastuosius dūrinius (ne apie terminus), pažymėtina, kad jų klasifikacija pagal semantinius-sintaksinius sandų santykius šiomis penkiomis grupėmis neturėtų apsiriboti (norint nustatyti paprastųjų dūrinių sandų santykius, reikia atlikti kitus tyrimus).
2. Tyrimas atskleidė, kad statybos terminijos atributinių, objektinių ir komparatyvinių dūrinių pagrindinis sandas yra antrasis; adverbialinių – gali būti tiek pirmasis, tiek antrasis; komplektyvinių pagrindinis sandas visada yra pirmasis.
3. Gausiausių apibrėžiamųjų dūrinių grupę sudaro atributiniai dūriniai – jų 22 statybos srities šaltiniuose rasta 379. Objektinių dūrinių, einančių gimininiais statybos terminais, užfiksuota 186, adverbialinių – 26, komplektyvinių – 25. Mažiausią grupę sudaro komparatyviniai dūriniai, einantys gimininiais statybos terminais: užfiksuoti tik 3 tokie terminai. Galbūt iš būsimos išsamesnės semantinės analizės labiau paaiškėtų komplektyvinių ir adverbialinių dūrinių, kurių pirmasis sandas *pus-*, skiriamoji riba.
4. Tyrimas parodė, kad visose grupėse susidaro didesni ar mažesni tą patį sandą turinčių gimininių terminų būriai. Produktyvumu išsiskiria sandai *akla-*, *beton-*, *daug-*, *dumbl(i)a-*, *ketur-*, *-matis*, *pus-*, *-tiekis*, *-traukis*, *savi-*.
5. Sudedamųjų gimininių statybos terminijos dūrinių, palyginti su apibrėžiamaisiais, rasta nedaug – 38. Jie visi pavartoti statybinių medžiagų specializacijos tekstuose, ir šie dūriniai žymi kompozitines statybos medžiagas.

ŠALTINIAI

- ALKSTŽ – *Anglų-lietuvių kalbų statybos terminų žodynas*. Atsak. red. A. Kudzys, Vilnius: Technika, 1993.
AP – Gaudutis E., Parasonis J., Šipalis J. *Aukštybiniai pastatai*, Vilnius: Technika, 2008.

- BRGKP – Juocevičius V. *Bendrieji reikalavimai gelžbetoninių konstrukcijų projektavimui pagal euronormas*, Vilnius: Vilniaus Gedimino technikos universitetas, 2007.
- DP – Zalieckienė E. *Degimo procesai*, Vilnius: Technika, 2009.
- GK – Grinkevičius S. *Geležinės konstrukcijos*, Kaunas: Akc. „Spindulio“ B-vės spaustuvė, 1933.
- IPS – Kizinievič O., Žurauskienė R. *Inovatyvios polimerinės statybinės medžiagos ir dirbiniai*, Vilnius: Technika, 2012.
- KKG – *Kaip ir iš ko galima statyti pigius ir tvormingus ūkio trobesius*. Iš rusų k. vertė J. Bražinskas, Vilnius, 1910.
- KMD – Gailius A. *Kompozicinės medžiagos ir dirbiniai energetiškai efektyvių pastatų statybai*, Vilnius: Technika, 2012.
- KP – Pavaras A. *Konstruktiniai plienai*, Vilnius: Mokslas, 1978.
- MK – Vaitkevičius V. *Metalinės konstrukcijos*, Vilnius: Mokslas, 1984.
- MS – Reisonas K. *Molio statyba*, Kaunas: Žemės ūkio rūmų leidinys, 1928.
- MSSA– Spelskis A. *Miestų sodybinės statybos architektūra*, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1955.
- MT – Grinkevičius S. *Mediniai tiltai*, Kaunas: Akc. „Spindulio“ B-vės spaustuvė, 1929.
- PRAB – *Perlojos RKB aukų bažnyčios statybai rinkimo apskaitos knyga. 1909–1927 m.*
- Perlojos Švč. Mergelės Marijos ir Šv. Pranciškaus Asyžiečio Romos katalikų bažnyčia, 1927. Prieiga per internetą: <http://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/ARCH/1592/1/19>.
- SBTĮ – *Statybos ir butų tvarkymo įstatymai, taisyklės*. Parengė K. Zubauskas, Kaunas, 1922.
- SM – Sčesnulevičius S. *Statybinės medžiagos*, Vilnius: Mintis, 1966.
- SPGMS – Lakiūnas G. *Statybinių plieno gaminių mažasis sortimentas*, Kaunas: Technologija, 1992.
- STŽ – *Statybos terminų žodynas*. Parengė A. Kudzys, A. Rosenas, B. Kudzienė, Vilnius: Lietuvos mokslas, 2002.
- STŽT – Michalaukas V. *Statybos terminų žodynas. Trobesiai*, Vilnius: Vilniaus inžinerinis statybos institutas, 1978.

LITERATŪRA

- Auksoriūtė A. 2016: Lietuviški blakių pobūrio vardai. – *Terminologija* 23, 175–194.
- Balkevičius J. 1998: *Lietuvių kalbos predikatyvių konstrukcijų sintaksė*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Booij G. 2002: *The Grammar of Words: An Introduction to Linguistic Morphology*. 2nd Edition, New York: Oxford University Press Inc.
- DLKG 1997: *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Gaivenis K. 1994: Technikos terminijos norminimo mažmožiai. – *Terminologijos vagos* 1, 32–40.
- Gaivenis K. 1998: Apie dvi lietuviškų sudurtinių terminų serijas su tais pačiais sandais. – *Lituanistica* 2(34), 98–102.
- Gritėnienė A. 2006: *Augalų pavadinimų motyvacija šiaurės panevėžiškių patarmėje*. Monografija, Vilnius: Logotipas.
- Jarmalavičius D. 2014: *Vokiečių kalbos dūrinių daryba XV–XVIII a. rankraštiniuose dvikalbiuose baltų kalbų žodynuose*. Daktaro disertacija, Vilniaus universitetas.
- Kačinė D. 2008: Lietuvių sudurtinių oronimų darybos bruožai. – *Baltistica* 43, 275–288.
- Kaulakienė A. 1981: Sudurtiniai vertiniai lietuvių politechnikos terminijoje. – *Lietuvos TSR Mokslų Akademijos darbai*. A serija 1(74), 73–83.
- Kaulakienė A. 1986: Elektrošaltkalvis ar šaltkalvis elektrikas? – *Vakarinės naujienos*, birželio 2.
- Kaulakienė A. 1993: Mikrobanginis ar mikrobangis prietaisas? – *Kalbos kultūra* 65, 81–82.
- Keinys St. 1967: Dėl sudurtinių terminų darybos. – *Mokslas ir technika* 4, 58.
- Keinys St. 1983: Lietuviškų sudurtinių terminų daryba. – *Lietuvių kalbotyros klausimai* 22. *Lietuvių kalbos specialioji leksika*, 70–123.
- Keinys St. 2005: *Dabartinė lietuvių terminologija*, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.
- Labutis V. 1998: *Lietuvių kalbos sintaksė*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Larsson J. 2003: *Studies in Baltic Word Formation*, University of Copenhagen.
- MacGregor L. J., Shtyrov Y. 2013: Multiple routes for compound word processing in the brain: evidence from EEG. – *Brain and Language* 126(2), 217–229.

- Marchand H. 1969: *The Categories and Types of Present-Day English Word Formation. A Synchronic-dia-chronic Approach*, Munich: Beck.
- Schlücker B. 2012: *Das Deutsche als kompositionsfreudige Sprache. Strukturelle Eigenschaften und systembezogene Aspekte*, Berlin, New York: De Gruyter (= *Linguistik - Impulse & Tendenzen* 46).
- Stunžinas R. 2004: Sudurtiniai elektrotechnikos terminijos būdvardžiai. – *Terminologija* 11, 52–69.
- Sviderskienė D. 2017: Sudurtinių Marijampolės apskrities helonimų motyvacija. – *Acta Linguistica Lithuanica* 75, 243–274. Prieiga per internetą: <http://lki.lt/acta-linguistica-lithuanica-75>.
- Urbutis V. 1961: Dabartinės lietuvių kalbos sudurtinių daiktavardžių daryba. – *Dabartinė lietuvių kalba*, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 65–121.
- Urbutis V. 2009: *Žodžių darybos teorija*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Zemlevičiūtė P. 2016: *XVII–XVIII amžiaus Mažosios Lietuvos žodynų terminologinė medicinos leksika*. Monografija, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Аракин В. Д. 2005: *Сравнительная типология английского и русского языков*. Учеб. пособ., Москва: Физматлит.
- Виноградов В. В. 1960: *Грамматика русского языка*. В 2-х томах, Москва: Издательство Академии Наук СССР.
- Земская Л. С. 2011: *Современный русский язык. Словообразование*. Учеб. пособ., Москва: Флинта.
- Языкознание*. Большой энциклопедический словарь. Гл. ред. В. Н. Ярцева, Москва: Большая Российская энциклопедия, 1998.

CLASSIFICATION OF SOLID COMPOUNDS IN TERMINOLOGY OF CONSTRUCTION ACCORDING TO SEMANTIC-SYNTACTIC RELATION OF COMPONENTS

The rapid development and globalization of science as well as formation of language varieties related to professional activities, the main layer of which is terminology, makes research into terminology very important. There is a noticeable tendency in recent years to create compounds which adhere to the principles of language economy, precision of naming, monosemy and logicity perfectly well. Compounds are researched in various aspects including semantics, word-formation, motivation, origin and standardization. One of the most popular aspects was the morphological aspect of research, which prevailed in the works of Lithuanian linguists of the first half of 20th century. This aspect is closely related to word-formation and its essence is the understanding of a compound as a combination of morphemes. This point of view is still predominant in Lithuanian linguistics. For instance, in *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika* (Grammar of Modern Lithuanian) compounds are classified firstly according to the parts of speech from which their components are derived. In foreign linguistics it is common to research compounds from the semantic-syntactic point of view; there are various classifications based on semantic-syntactic relationship of components of compounds. In Lithuanian linguistics the analysis of solid compounds from the semantic-syntactic point of view is less frequent. Usually compounds are classified into subordinated and copulative compounds without going into more detailed research of the relations between components of subordinated compounds.

This paper researches solid compounds from semantic-syntactic point of view. Solid compounds in Lithuanian terminology of construction have been selected as the object of research; due to their abundance and tendencies of development, these terms can to a certain extent represent general regularities of the development of Lithuanian solid compounds. After an overview of the semantic-syntactic typology of compounds by foreign researchers and the point of view in Lithuanian linguistics in regard to re-

lations between components of solid compounds, the paper presents a more detailed analysis of relations between components of compounds which function as generic terms in the terminology of construction. It is suggested to widen semantic-syntactic classification and to classify subordinated compounds further taking into account the variety of relations between components. The suggested semantic-syntactic classification would be less formal and wide than morphological and in addition it would focus less on the second component of the compound (as is common in morphological classification). The research revealed that the second component is the main component in attributive compounds, object-denoting compounds and comparative compounds, whereas adverbial compounds can have either the first or the second component as the main component and in amount-denoting compounds the main component is always the first.

The analysis of relations between components of solid compounds which are generic terms of construction showed that there could be five types of relations between components of these determinative compounds: attributive, object-denoting, adverbial, amount-denoting and comparative. Attributive compounds make the largest group of determinative compounds – there were 379 such compounds found in 22 sources. Among the generic terms of construction researched there were also 186 object-denoting compounds, 26 adverbial and 25 amount-denoting compounds. The comparative compounds make the smallest group – only 3 such terms were found. The research also revealed that in all groups there is a certain number of terms having the same main component. The most productive components are *akla-*, *beton-*, *daug-*, *dumbl(i)a-*, *ketur-*, *-matis*, *pus-*, *-tiekis*, *-traukis*, *savi-*. In comparison with subordinated compounds, copulative compounds are rather rare – 38 terms were found. All such compounds were found in texts about construction materials and they name composite materials.

Gauta 2017-11-03

Lina Rutkienė
Lietuvių kalbos institutas
P. Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius
Vilniaus Gedimino technikos universitetas
Saulėtekio al. 11, LT-10223 Vilnius
E. paštas lina.rutkiene@vgtu.lt

Kūrybinių industrijų terminai: apreptis ir tvarkyba

RASUOLĖ VLADARSKIENĖ

Vilniaus Gedimino technikos universitetas

ESMINIAI ŽODŽIAI: kūrybinės industrijos, kūrybingumas, kūrybiškumas, terminų žodynas

Kaip ypač svarbi postmodernios visuomenės veikla XXI amžiuje iškyla kūryba, kuri sieja kūrėjus (*kūrybinę visuomenę, kūrybinę klasę, kūrybines grupes*), kūrybinę veiklą (*kūrybinį mąstymą, kūrybinį darbą, kūrybinį verslą, kūrybines paslaugas, kūrybinį mokymąsi*), kūrybos produktus. Vis labiau įsitvirtinant kūrybos ekonomikai ir vis plačiau visur įsigalint technologijoms, kaip būtina šiuolaikinio darbuotojo kompetencija iškyla kūrybiškumas. Kūrybiniame amžiuje naują polėkį įgyja ir kūrybinės profesijos, siejamos su naujausiais mokslo ir technikos pasiekimais. Tokiame kontekste pradėta kalbėti apie kūrybines industrijas kaip apie atskirą perspektyvų ūkio sektorių, kuriame susisieja dvi skirtingos sritys: menas ir komercija. Kūrybinių industrijų specialistus rengia kelios aukštosios mokyklos: Vilniaus Gedimino technikos universitetas, Vytauto Didžiojo universitetas, Mykolo Romerio universitetas, Kazimiero Simonavičiaus universitetas (turi tokio pavadinimo studijų programas). Taip pat šiose srityje dirbsiančius specialistus rengia Vilniaus universitetas, Vilniaus dailės akademija, Lietuvos muzikos ir teatro akademija ir keletas kolegijų.

Straipsnio¹ tikslas – išsiaiškinti kūrybinių industrijų sąvokos sampratą ir atsižvelgus į realiąją šio ūkio sektoriaus terminų vartoseną, aptarti šios veiklos srities terminų tvarkybos problemas.

KŪRYBINIŲ INDUSTRIJŲ SAMPRATA

Kūrybinių industrijų terminas lietuvių kalboje atsirado XXI a. pradžioje, tai anglų kalbos termino *creative industries* atitikmuo. IATE bazėje anglų

¹ Straipsnis parengtas vykdant pagal Lietuvių bendrinės kalbos, tarmių ir kitų kalbos atmainų funkcionavimo ir kaitos tyrimų 2011–2020 m. programą Valstybinės lietuvių kalbos komisijos finansuojamą mokslinių tyrimų projektą „Svetimžodžių funkcionavimo profesinėje kalboje tyrimas“.

kalbos termino *creative industry* daugiskaitos formos termino nėra, tačiau duodami tokie vienaskaitos formos atitikmenys: liet. k. *kūrybos pramonė*; vok. *Kultur- und Kreativwirtschaft*; pranc. *industrie créative*; it. *industria creativa*; la. *radošā industrija*; lenk. *przemysł kreatywny*; bulg. *творческа индустрия*; ček. *kreativní odvětví / tvůrčí odvětví*; dan. *kreativ industri*; isp. *industria creativa*; est. *Loomemajandus*; suom. *luova ala*; kroat. *kreativna industrija*; vengr. *kreatív ágazat*; maked. *industrija kreativna*; oland. *creatieve bedrijfstak*; portug. *indústrias criativas*; rumun. *industrie creativă*; slov. *kreatívny priemysel*; slovėn. *kreativna industrija*; šved. *kreativ näring*. Kaip matyti, daugelyje Europos kalbų vyrauja tarptautinės šaknis turinčių žodžių junginiai, o lietuviškas terminas sudarytas iš savo kalbos žodžių.

Lietuvių kalbos terminas *kūrybinės industrijos* sudarytas iš tarptautinio daiktavardžio *industrija* (plg. TŽŽ pateiktą *industrija* lietuvišką atitikmenį *pramonė*) daugiskaitos formos ir jį apibūdinančio būdvardžio *kūrybinis*, -ė. DLKŽ nurodoma, kad šis būdvardis padarytas iš daiktavardžio *kūryba* pirmosios reikšmės „kuriamasis darbas, kūrimas: Meninė, techninė k.“ Beje, ši junginį sudarančių žodžių reikšmės neapima nagrinėjamos sąvokos sampratos, tačiau nurodo galimą samprotavimo kryptį: tai tokia veikla, kur kūryba susiejama su pramone. Filosofo Tomo Kačerausko nuomone, „šiam terminui glūdi tam tikras prieštaravimas. Viena vertus, pažymintys „kūrybinės“ nurodo nekartotinę, individualią, originalią kūrybą, kita vertus, *industrijų* terminas nurodo, kad tai yra tam tikra serijinė gamyba kalbant tiek apie kūrybos produktą, tiek apie paklausos ir vartojimo gamybą“ (Kačerauskas 2014: 10). Tiesa, *kūrybos* samprata XXI – kūrybos – amžiuje išsiplėtė, ji apima ne tik veiklą meno ir mokslo srityse, tačiau ir bet kokią veiklą, kurios metu prireikia kūrybiškų sprendimų (plačiau žr. Stunžinas 2017).

Kūrybinių industrijų terminui ir juo žymimai veiklos sričiai kelią į lietuvių kalbą ir Lietuvą atvėrė teisės aktai, kuriuose buvo nurodytas šios veiklos reikalingumas. Viena iš Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004–2008 metų programos įgyvendinimo priemonių, patvirtintų 2005 m. kovo 24 d. nutarimu, buvo „[p]arengti Kūrybinių industrijų skatinimo ir plėtros strategiją“. Tokia strategija kultūros ministro įsakymu buvo patvirtinta 2007 m. kovo 28 d., o joje *kūrybinės industrijos* apibrėžtos kaip „individo kūrybiniais sugebėjimais ir talentu pagrįstos veiklos, kurių tikslas bei rezultatas yra intelektualinė nuosavybė ir kurios gali kurti materialią gerovę bei darbo vietas“.

Kitų šalių mokslininkų *kūrybinių industrijų* samprata įvairuoja, tačiau dauguma jų pateikia esminius šio sektoriaus požymius, t. y. kad tai veikla, kai kūrybingumas panaudojamas intelektinei nuosavybei, turinčiai pridėtinę vertę, kurti (plačiau žr. Černevičiūtė et al. 2015). Taigi terminas *kūrybinės industrijos* žymi tokią veiklos sritį, kurioje susipina verslas, komunikacija, technologijos, kultūra ir menas.

Skirtingose šalyse pateikiamos skirtingos kūrybinių industrijų klasifikacijos (plačiau žr. Černevičiūtė et al. 2015). Lietuvoje kūrybinėms industrijoms priskiriami amatai, architektūra, dizainas, kinas ir videomenas, leidyba, vaizduojamasis, taikomasis menas, muzika, programinė įranga ir kompiuterinės paslaugos, radijo ir televizijos programų kūrimas ir transliacija, reklama, scenos menai ir kitos sritys, kuriose jungiasi kultūros bei ūkinės veiklos aspektai (Kūrybinių industrijų skatinimo ir plėtros strategija 2007). Visas šias sritis galima sugrupuoti į 1) tradicines meno rūšis apimančias veiklas (vaizduojamasis, taikomasis menas, kinas ir videomenas, scenos menai, muzika, architektūra), 2) su menu ir masine gamyba susijusius dizainą bei amatus, 3) komunikaciją (leidyba, radijo ir televizijos programų kūrimas ir transliacija, reklama), 4) kompiuteriją (programinė įranga ir kompiuterinės paslaugos), 5) kitas sritis, kuriose jungiasi kultūros bei ūkinės veiklos aspektai.

TERMINIJOS TVARKYBA

Kūrybinių industrijų srityje vartojamus terminus sąlygiškai galima suskirstyti į dvi grupes: bendruosius ir specialiųjų sričių terminus.

Bendrieji terminai

Kūrybinių industrijų kaip tam tikros veiklos gyvavimas priklauso nuo toje srityje veikiančių žmonių, kurie vadinami *kūrybininkais*, *kūrybiniais darbuotojais*, *kūrybingais specialistais*, *kūrybinių profesijų atstovais*. Jie, remdamiesi *kūrybingumu*, siekia gauti kuo didesnę ekonominę pelną. Svarstant apie šio ūkio sektoriaus paskirtį ir veikimo pagrindą, iškyla svarbiausias sąvokas žyminčių terminų apibrėžties klausimas. Pirmiausia tai kertines sąvokas žyminčių terminų *kūrybingumas* ir *kūrybiškumas* samprata, kurią aiškinasi kūrybos visuomenės tyrinėtojai, priklausantys įvairioms mokslo sritims. Viena iš pirmųjų šių sąvokų skirtį, remdamasi lietuvių kalbos žodynais, nurodė Viktorija Daujotytė. Jos nuomone, „[p]riesaga -ing- rodo kūrybos galių turėjimą. Žmogų iškelia, suteikia išskirtinių galimybių kū-

rybingumo ryškumas, intensyvumas“: Literatūrologė mano, kad kūrybiškumas labiau susijęs veiksmu: „kūrybiškai veikiantis žmogus randa netikėtus sprendimus, pamato išeitis, pasisuka nelaukta kryptimi, pamato, kas ligi tol nebuvo pastebėta, suvokta“ (Daujotytė 2010).

Vėliau mokslininkų pateikiamos *kūrybingumo* ir *kūrybiškumo* apibrėžtys labiausiai ir remiasi V. Daujotytės išvalgomis. Panašiai mąsto ir filosofė Jovilė Barevičiūtė (2014: 20–21):

„Kūrybiškumas susijęs su žmogaus psichologiniu tipu, emociniu nusiteikimu, mąstymo būdu, jo orientavimusi tam tikrose nenumatytose ar specifinėse situacijose ir aplinkose, išeičių radimu ir sprendimų priėmimu netikėtai pakrypusiomis aplinkybėmis ir pan. O kūrybingumą nulemia tai, kokių gebėjimų, galių ar talentų turi žmogus – gebėjimą įtikinamai kurti vaidmenį spektaklyje, išraiškingai kalbėti priešais auditoriją, deramai įvaldyti dainavimo ar šokimo techniką ir t. t.“

Tiesa, kūrybinėse industrijose kūrybingumas įgyja naujų bruožų. Literatūrologė Laura Laurušaitė mano, kad „kūrybinių industrijų išgalėjimas esmingai išplėtė ir naujai aktualizavo kūrybingumo sampratą, tad dabar ji siejama su sėkminga karjera ir atitinkama finansine grąža“ (Barevičiūtė 2017).

Reikia pripažinti, kad vartosenoje esama ir šių terminų painiavos. Nors minėti du terminai įvardija skirtingas sąvokas, tačiau neretai vartojami kaip sinonimai. Tokią padėtį kritikuoja Robertas Stunžinas, jo nuomone, galima aptikti ne tik vartosenoje netinkamai pavartotų sinoniminių terminų, bet ir terminų žodynuose pateikiama netikslių šių sąvokų apibrėžčių (Stunžinas 2017). Tačiau J. Barevičiūtė (2014: 21) mano:

„Šie du gana skirtingi, tačiau kartu ir labai giminingi dalykai – kūrybiškumas ir kūrybingumas – glaudžiai sąveikauja iš esmės bet kokiose veiklose, todėl juos priešinti tarpusavyje būtų netikslinga. <...> kūrybiška terpė ar aplinka generuoja palankias kūrybingumo raiškos ir sklaidos sąlygas. Arba dar griežčiau: kūrybingas gali būti tik tas, kuris yra kūrybiškas. Nes kūrybiškumas ir kūrybingumas – tai it dvi vieno medžio šakos; kūrybiškumas neatsiejamas nuo kūrybingumo ir atvirkščiai“.

Specialiųjų sričių terminai ir jų žodynai

Lietuvos Respublikos terminų banke² kūrybinėms industrijoms priskiriamų terminų būtų galima ieškoti pagal šias sritis: kultūra (Terminų ban-

² Prieiga per internetą: <http://terminai.vlkk.lt>, žiūrėta 2017-05-25.

ke rasti 154 šiai sričiai priskirti terminai); komunikacijos (5160 terminų); turizmas (49 terminai); ekonomika (iš dalies) (14 510 terminų). Srities įvairialypiškumas lemia ir nevienodai sutvarkytą terminiją.

Neblogai sutvarkyti bent jau pagrindiniai tradicinių meno sričių terminai, yra išleistas ne vienas gerai parengtas žodynas, jie svarstyti Valstybinėje lietuvių kalbos komisijoje (toliau – VLKK) arba redaktorių peržiūrėti, taisyklingi terminai pateikiami enciklopedijose ir mokslinėje bei mokomojoje literatūroje. Tradicines meno rūšis apimančių veiklų terminus galima rasti šiuose žodynuose ir enciklopedijose: *Universalus meno žodynas: nuo seniausiųjų laikų iki dabarties* 1998; *Dailės terminų žodynas* 1999; *Dailės žodynas* 1999; *Muzikos enciklopedija* 1–3 t. 2000–2007; *Muzikos terminai ir sąvokos* 2002; *Iliustruotas architektūros istorijos žodynas* 2007; *Instrumentuotės terminai* 2007; *Muzikos terminų žodynėlis* 2008; *Pažintinė choreografijos abėcėlė* 2008; *Pažintinė muzikos abėcėlė* 2008; *Anglų–lietuvių kalbų aiškinamasis architektūros žodynas* 2009; *Dažniausiai vartojamų baleto terminų žodynėlis* 2009; *Estetikos enciklopedija* 2010; *Mokyklinis dailės terminų žodynas* 2011.

Paveldo terminų yra *Lietuvių etnografijos enciklopediniame žodyne* 2015, o komunikacijos srities terminų – *Žurnalistikos enciklopedijoje* 1997.

Ekonomikos terminų žodynuose taip pat galima rasti kūrybinių industrijų veiklose vartojamų terminų, ypač aktualių rinkodaros terminų. Naujausi ekonomikos terminų žodynai: B. Martinkus, B. Neverauskas, A. Sakalas, R. Venskus, V. Žilinskas. *Aiškinamasis įmonės vadybos terminų žodynas* 2000; *Aiškinamasis ekonomikos anglų–lietuvių kalbų žodynas* 2008; R. Vainienė. *Ekonomikos terminų žodynas* 2008. Šiek tiek tvarkytas *Verslo žinių* elektroninis *Ekonominių terminų žodynas* (<http://zodynas.vz.lt/apie.php>).

Gana gerai tvarkomi su kompiuterinėmis paslaugomis susiję kompiuterijos terminai, jų žodynų išleistas ne vienas, pvz.: V. Dagienė, G. Grigas, T. Jevsikova. *Enciklopedinis kompiuterijos žodynas* 2000; V. Žalkauskas. *Šiuolaikinių kompiuterių programų ir tinklų žodynas* 2003; V. Dagienė, T. Jevsikova, G. Grigas. *Aiškinamasis kompiuterijos terminų žodynas* 2016; V. Dagys, V. Dagienė, T. Jevsikova, G. Grigas. *Anglų–lietuvių kalbų kompiuterijos žodynas* 2015; S. Maskeliūnas. *Žinių technologijų (ir saityno technologijų) terminų žodynėlis* 2015. Šie žodynai prieinami interneto svetainėje Raštija.lt.

Pagrindinė kūrybinių industrijų terminų tvarkybos problema – rasti tinkamą angliško termino lietuvišką atitikmenį. Pluoštas naujausių sunor-

mintų kūrybinių industrijų srityje vartojamų terminų pateikiamas Svetimžodžių atitikmenų sąrašas, patvirtintame VLKK (www.vlkk.lt), pvz.:

- dailės terminai: *beformė dailė, kūno mėnas, kūno dailė, kūno tapýba, aplinkõs mėnas*;
- kino terminai: *anõnsinis filmùkas, pristãtomasis filmùkas, nekomeřcinis kinas, videomėnas*;
- muzikos terminai: *bibõpas, bigbeñdas, bigbitas, bliugrãsas, bliùzo atlikėjas, bliùzininkas, breikas, breikeris, bugiõugis, kãntri (kañtri) nkt., kãntri (kañtri) mùzika, (kañtri) ròkas, disko nkt., disko muzika, diksilendas, fãnkas, fãnko mùzika, laisvãsis džiãzas, kumbija, šaltãsis džiãzas*;
- medijų terminai: *gařso tinklãraštis, tinklãraštis, tinklãraščio rãšymas, tinklãraštíninkas, tinklãraščių apžvalgã, tinklaraštijã, núotraumų tinklãraštis, mobilùsis tinklãraštis, vaizdo tinklãraštis, mēdijos, mēdijų mėnas, grojãraštis*.

Keblesnė padėtis dėl komunikacijos ir medijų srities terminų, čia ypač paplitę internetiniai žodynai ir žodynėliai. Jie daugiausia verčiamieji, pateikiantys lietuviškus anglų kalbos terminų atitikmenis, nes lietuviškuose tekstuose reikia pavadinti realijas, kurių įvardijamosios raiškos lietuvių kalboje dar nėra. Vieni internetiniai žodynėliai geriau sutvarkyti, pavyzdžiui, Lietuvos komunikacijos agentūrų asociacijos (KOMAA) parengtas RTŽ 2007, recenzuotas VLKK. Tai anglų–lietuvių terminų žodynas su lietuviškais apibrėžtimis. Terminai sudėti pagal angliškuosius atitikmenis. Gerai parengtas ir AMŽ, tai taip pat verčiamasis anglų–lietuvių terminų žodynas. Šie žodynai nėra dideli, juos labiau tiktų vadinti žodynėliais. RTŽ 2007 yra 304, o AMŽ pateikti 467 terminai.

Neretai ieškant tinkamų lietuviškų atitikmenų susiduriama su problema, kad norint lietuviškai tiksliai įvardyti sąvoką, tenka vartoti ilgesnį terminą nei anglų kalboje. Todėl buvo palygintas šiuose žodynėliuose pateiktų anglų k. terminų ir jų lietuviškų atitikmenų ilgis. Paaiškėjo, kad didžioji dalis terminų yra tokio paties ilgio: AMŽ tokių terminų yra 318, t. y. 68,1 proc., pvz.: *kadravimas* (angl. *framing*); *scenarijus* (angl. *script*); *filmo dailininkas* (angl. *art director*); *kompiuterinis žaidimas* (angl. *video game*); *personazo kūrėjas* (angl. *character designer*); *plėtotės paketas* (angl. *expansion pack*); *trimatis lipdymas* (angl. *digital sculpting*); *šviečiamosios pramogos* (angl. *educational entertainment*); *virtualusis sportas* (angl. *electronic*

sports). O RTŽ 2007 atvejų, kai angliškus terminus ir jų lietuviškus atitikmenis sudaro toks pats skaičius žodžių, dar daugiau – 77,3 proc. (235), pvz.: *atstovaujamoji reklama* (angl. *advocacy advertising*); *mainų sutarimas* (angl. *barter syndication*); *kūrybos santrauka* (angl. *creative brief*); *kūrybinis įgyvendinimas* (angl. *creative execution*); *pagrindinė idėja* (angl. *big idea*); *sutelktoji rinkodara* (angl. *concentrated marketing*); *konkurencinis kainų nustatymas* (angl. *competition-oriented pricing*).

AMŽ rasti 134 terminai, kurių anglų k. atitikmuo trumpesnis už lietuvišką terminą (28,7 proc.), pvz.: *autorių teisės* (angl. *copyright*); *banguojamoji reklama* (angl. *flighting*); *dialogų kūrėjas* (angl. *dialogist*); *įterptinė scena* (angl. *cutscene*); *išdidintas modelis* (angl. *bigature*); *įžymybės dalyvavimas* (angl. *cameo*); *priešinė šviesa* (angl. *backlighting*); *operatoriaus padėjėjas technikai* (angl. *grip*); *potencialios paramos fondo kaupimas* (angl. *generation*); *trumpas filmo apibūdinimas* (angl. *logline*); *pastovus programos laikas* (angl. *slot*), ir 15 (3,2 proc.) terminų, kurių lietuviškas atitikmuo trumpesnis, pvz.: *darbaraštis* (angl. *exposure sheet*); *fokusuotojas* (angl. *focus puller*); *sandūra* (angl. *continuity cut*); *užbaigimo garantija* (angl. *completion bond guarantee*); *vienkartinio mokesčio licencija* (angl. *flat fee licence agreement*).

RTŽ rasti 53 lietuviški terminai, ilgesni už angliškuosius, tai sudaro 17,4 proc., pvz.: *bandomasis klipas* (angl. *animatic*); *gretinamoji reklama* (angl. *adjacencies*); *veikėjo patrauklumas* (angl. *attractiveness*); *pardavimo akcija-žaidimas* (angl. *contest*); *idėjų ir tekstų autorius* (angl. *copywriter*); *pakuotė su nemokamu priedu* (angl. *bonus packs*), ir 16 terminų (5,3 proc.), trumpesnių už anglų k. atitikmenis, pvz.: *kontribucija* (angl. *contribution margin*); *savireguliacija* (angl. *self regulation*); *kintanti kaina* (angl. *open rate structure*); *vartotojo socializacija* (angl. *consumer socialization process*); *numatomos pardavimo dalies metodas* (angl. *percentage of projected future sales method*).

Nesant lietuviškų terminų, atrodo, kad internetinių žodynėlių rengėjų tikslas yra paaiškinti anglų kalbos terminų reikšmes, apibūdinti jais žymimas sąvokas ir pateikti lietuviškus atitikmenis, bet jie nepateikiami. Kai kurie internetiniai žodynėliai yra gana prastai parengti: daug svetimybų ar nei ortografiškai, nei morfologiškai neadaptuotų anglų kalbos žodžių arba jų junginių. Pavyzdžiui, angliškas terminas pateikiamas kaip citata be lietuviško atitikmens, tik duodama jo lietuviška apibrėžtis (užrašyta su klaidomis), pvz.: „B u l b – tai rankinis išlaikymo režimas, kuriame diafrag-

ma buna [sic!] atidara tol [sic!] kol laikomas paspaustas užrakto mygtukas³“ FTŽ; „Landing page⁴ – tai yra internetinio puslapio skiltis, į kurią nukreipia reklaminis skelbimas“ SMTŽ; „Bounce rate⁵ yra fiksuojamas tokiu atveju, kai vartotojas, užėjęs į svetainę, joje daugiau nenaršo ir iš-eina iš svetainės“ SMTŽ.

Kai žymimas sudėtinis rūšinis terminas, kartais neadaptuotas svetimžodis būna apibūdinamuoju žodžiu, pvz.: „Digital reklama⁶ gali turėti keletą skirtingų kanalų“ SMTŽ; „Viral reklamos⁷ išskirtinumas tas, kad už jos transliavimą atskirai nėra mokama“ SMTŽ; „Responsive dizainas⁸ – tai internetinių svetainių savybė prisitaikyti prie mobiliųjų įrenginių ekranų“ SMTŽ.

Kitas dalykas, kad net neblogai sutvarkytuose žodynėliuose specifinėms siaurai vartojamoms sąvokoms žymėti pateikiami žargoniniai profesionalizmai (anglybės), pvz.: *baneris*⁹ „reklaminis skydelis, matomas interneto puslapiuose“ SMTŽ, *blokbasteris*¹⁰ „įspūdingas, didelio biudžeto, daug žiūrovų sulaukiantis ir labai pelningas filmas“ AMŽ, *fragas* „taškas, pelnytas kompiuteriniuose žaidimuose už nugalėtą priešininką“ AMŽ, *lipsingas* „animacinio filmo personažo burnos judesiai, paprastai atitinkantys tariamus garsus“ AMŽ, *sloganas* „reklaminis šūkis“ SMTŽ. Kaip matyti, dalis svetimžodžių turi sunormintus, kituose leidiniuose pateiktus atitikmenis, bet yra dar nekodifikuotų svetimžodžių.

Tokie nesutvarkyti internetinių žodynėlių terminai aiškiai atskleidžia ir realiąją vartoseną, kai tame pačiame tekste pramaišiu vartojami ir angliški, ir lietuviški terminai, pvz.: „„Brand book“ kūrimas; Visi jie kartu sukuria vientisą identitetą, o aprašyti stiliaus knygoje (brand book)“ (rebrand.lt); „Wireframe rengimas; Internetinės svetainės vizua-

³ Internetinių žodynėlių kalba netaisyta.

⁴ *Iėjimo tinklalapis* (Dagienė, Dagys et al. 2015).

⁵ Puslapio atmetimo rodiklis.

⁶ Taisyklingas atitikmuo *skaitmeninė reklama*.

⁷ Taisyklingas atitikmuo *virusinė reklama*, plg. *viral marketing | virusinė rinkodara* RTŽ 2007.

⁸ *Adaptyvusis projektavimas* (Dagienė et al. 2016).

⁹ Nevartotina svetimybė, keistina atitikmenimis *reklaminė juosta*, *reklamjuostė*, *reklaminis paveikslėlis*, *reklaminis langelis*; *kaičioji reklama* (Kalbos patarimai 2013:16).

¹⁰ *Lietuvių kalbos naujažodžių duomenyne* (<http://naujazodziai.lki.lt>) nurodoma, kad naujažodis *blokbasteris* dar nekodifikuotas, tikslaus lietuviško atitikmens nėra.

lizacija (angl. *wireframe*) yra vaizdinis tinklapio turinio išdėstymas“ (rebrand.lt). Kartais lietuviško termino ir neieškoma, pasitenkinama perrašymu pagal tarimą, pvz.: „Tokios svetainės yra sukurtos taip, kad naršydami žmonės ne tik matytų mini svetainės versiją, bet ir išdėstymą, kuris puikiai atitiktų mobilaus įrenginio *skrolinimo* (angl. *scrolling*) įpročius“ (rebrand.lt). Tokia vartoseną patvirtina, kad šiuo metu kuriami trūkstami lietuviški kūrybinių industrijų terminai, o pradiniam bet kurios terminijos kūrimosi etapui būdingas sinonimiškumas ir variantiškumas. Kol kas ieškoma tinkamiausios raiškos sąvokoms įvardyti.

IŠVADOS

XXI a. – kūrybos amžius, kūrybos ekonomiką kuria kūrybos visuomenė. Kūrybinės industrijos – labai talpi sąvoka, sujungianti verslą, komunikaciją, technologiją, kultūrą ir meną. Tai nauja sąvoka ir naujas terminas, atsiradę dėl to, kad išsiplėtė kūrybos samprata, ji apima ne tik meno ir mokslo veiklą, tačiau ir bet kokią veiklą, kurios metu prireikia kūrybiškų sprendimų. Kūrybinių profesijų atstovai, remdamiesi kūrybingumu ir kūrybiškumu, siekia gauti kuo didesnį ekonominį pelną.

Srities įvairialypiškumas lemia ir nevienodai sutvarkytą terminiją. Kūrybinių industrijų terminai yra įvairūs, dalis jų kaip ir kitų sričių terminai jau sunorminti ir įsitvirtinę žodynuose, terminų bazėse bei vartosenoje.

Kai kurioms sąvokoms dar ieškoma tinkamų įvardijimo būdų, neretai ir neredaguotuose tekstuose, ir internetiniuose žodynėliuose vartojamos citatos (nei ortografiškai, nei morfologiškai neadaptuoti svetimžodžiai) ir morfologiškai adaptuoti svetimžodžiai; neretai tekste šalia lietuviško atitikmens nurodomas ir angliškasis. Tai būdinga pradiniam terminijos kūrimosi etapui.

ŠALTINIAI

- AMŽ – *Audiovizualinių medijų žodynas*. Prieiga per internetą: <http://www.lkc.lt/wp-content/uploads/2013/10/Audiovizualiniu-terminu-zodynas.pdf>.
- DLKŽ 2012: *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Vyr. red. S. Keinys. 7-as pataisytas ir papildytas leidimas, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas. Prieiga per internetą: <http://lkiis.lki.lt/dabartinis>.
- FTŽ – *Fotografijos terminų žodynas*. Prieiga per internetą: <http://www.efoto.lt/terminai>.
- Rebrand.lt. Interneto svetainė. Prieiga per internetą: <http://rebrand.lt/musu-paslaugos/firminio-stiliaus-kurimas>.
- RTŽ 2007: *Reklamos terminų žodynas*. Prieiga per internetą: <http://www.komaa.lt/reklamos-terminu-zodynas>.
- SMTŽ – *Skaitmeninio marketingo terminų žodynelis*. Prieiga per internetą: <https://www.digitalstar.lt/reklamos-terminu-zodynas/>.

LITERATŪRA

- Barevičiūtė J. 2014: Pagrindiniai kūrybiškumo ir kūrybingumo aspektai šiuolaikiniuose humanitariniuose bei socialiniuose moksluose. – *Filosofija. Sociologija* 25(1), 19–28.
- Barevičiūtė J. 2017: Kūrybinės industrijos, kūryba ir kūrybingumas: ar įmanomas jų susitikimas? [interviu su Laura Laurušaitė] Prieiga per internetą: <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2017-08-17-kurybines-industrijos-kuryba-ir-kurybingumas-ar-imanomas-ju-susitikimas/162755>.
- Černevičiūtė J. et al. 2015: Černevičiūtė J., Strazdas R., Jančoras Ž., Kregždaitė R., Morkevičius V. *Kūrybinių industrijų plėtojimo kompleksiniai veiksniai: kolektyvinio kūrybingumo ugdymas*, Vilnius: Baltijos kopija.
- Dagienė V. et al. 2016: Dagienė V., Jevsikova T., Grigas G. *Aiškinamasis kompiuterijos terminų žodynas*, Vilnius: VU.
- Dagienė V., Dagys V. et al. 2015: Dagienė V., Dagys V., Jevsikova T., Grigas G. *Anglų–lietuvių kalbų kompiuterijos žodynas*, el. leidimas.
- Daujotytė V. 2010: Kūrybingumas ir kūrybiškumo atpažinimas. – *Mokslo Lietuva* 3(425), 1–2.
- Gritėnienė A. 2017: Kūrybos subjektas ir objektas žodynuose. – Zabarskaitė J. ir kt. *Kūrybiškumo slinktys ir lūžiai. Kalbinė kurti analizė*. Kolektyvinė monografija, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 46–73.
- Kačerauskas T. 2014: Kūrybos visuomenės terminai ir sampratos. – *Logos* 78, 6–18. Prieiga per internetą: litlogos.eu/L78/Logos_78_006_018_Kacerauskas.pdf (žiūrėta 2017 m. spalio mėn.).
- Kalbos patarimai 2013: *Kalbos patarimai* 4. *Leksika* 1. *Skolinių vartojimas*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.
- Kūrybinių industrijų skatinimo ir plėtros strategija, patvirtinta Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2007 m. kovo 28 d. įsakymu Nr. ĮV-217. – *Teisės aktų registras*. Prieiga per internetą: www.lrs.lt (žiūrėta 2017 m. gegužės mėn.).
- Stunžinas R. 2017: Šiuolaikinė kūrybos, kūrėjo ir kūrinio samprata. – Zabarskaitė J. ir kt. *Kūrybiškumo slinktys ir lūžiai. Kalbinė kurti analizė*. Kolektyvinė monografija, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 87–110.

TERMS OF CREATIVE INDUSTRIES: SCOPE AND STANDARDIZING

The 21st century is a century of creative work; a creative economy is being created by a creative society. ‘Creative industries’ is a very broad concept connecting business, communication, technologies, culture and art. This is a new concept and a new term, arising from the widened understanding of creative work which covers not only artistic and scientific activities but also any other activity requiring creative solutions. Representatives of creative industries are seeking economic profit on the basis of creativity.

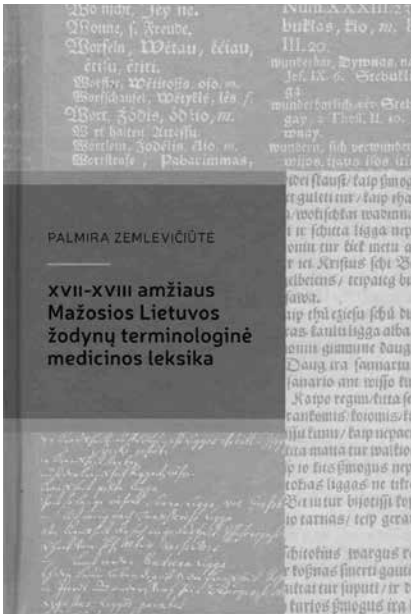
The diversity of the field predetermines the lack of uniformity in its terminology. Terms of creative industries vary. Some terms are also used in other fields and are standardized, included in dictionaries and terminological databases and are rooted in usage. For some concepts appropriate forms of naming haven’t yet been found; frequently quotations (borrowings which aren’t adapted either orthographically or morphologically) and morphologically adapted borrowed words are used instead of terms in unedited texts and internet dictionaries; quite frequently the English equivalent is given in the text next to a Lithuanian term. All this is characteristic to the initial stage of terminology development.

Gauta 2017 11 21

Rasuolė Vladarskienė
Vilniaus Gedimino technikos universitetas
Saulėtekio al. 11, LT-03227 Vilnius
E. paštas rasuole.vladarskiene@vgtu.lt

*Recenzijos, apžvalgos,
informacija, bibliografija*

Knyga iš medicinos žodyno praeities

Palmira Zemlevičiūtė
XVII–XVIII AMŽIAUS
MAŽOSIOS LIETUVOS ŽODYNŲ
TERMINOLOGINĖ MEDICINOS
LEKSIKA. MONOGRAFIJA. –
Vilnius: Lietuvių kalbos institutas,
2016. – 517 p.
ISBN 978-609-411-181-5

STASYS KEINYS

Šiame rašinyje apžvelgiama knyga¹ yra antras didelis Palmiros Zemlevičiūtės darbas iš lietuviško gydybos ir medicinos žodyno praeities. Pirmas buvo 2009 m. apginta humanitarinių mokslų (filologijos) daktaro disertacija *Lietuvių medicinos terminologijos raida XIX amžiaus pabaigoje–XX amžiaus pradžioje*, apimanti Tautos Atgimimo laikus iki lietuviškos aukštosios mokyklos įsteigimo Kaune netrukus po to, kai 1918 m. buvo atkurta nepriklausoma valstybė. Be to, kaip ir žvalgyba rašytinės Mažosios Lietuvos lietuvių medicinos terminijos raidai pažinti galima laikyti 2007 m. moksliniame leidinyje *Archivum Lithuanicum* paskelbtą

¹ Zemlevičiūtė P. *XVII–XVIII amžiaus Mažosios Lietuvos žodynų terminologinė medicinos leksika*. Monografija, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2016. – 517 p., iliustru.

studinį straipsnį „Terminologinė medicinos leksika lietuviškuose 1738–1831 metų Prūsijos valdžios įsakuose“ (tie 12 išlikusių sveikatos dalykams skirtų įsakų laikomi vienais pirmųjų spausdintų lietuviškų tos srities skelbinių). Labai girtinas šių P. Zemlevičiūtės medicinos kalbos tyrinėjimų bruožas yra nagrinėsenos nuodugnumas ir sukauptos medžiagos pateikimo išsamumas. Be abejo, tai didina jų vertę.

Monografijos tyrinį (tai, kas joje tiriama) sudaro iš šešių (trijų rankraštnių ir trijų spausdintų) XVII ir XVIII amžių verčiamųjų vokiečių–lietuvių bei lietuvių–vokiečių kalbų žodynų išlasyti su žmonių gydymu susijusias sąvokas įvardijantys daiktavardžiai ir daiktavardžių junginiai, darbe dažniausiai vadinami terminologine medicinos leksika. Tai rankraštiniai anoniminiai *Lexicon Lithuanicum*, *Clavis Germanico–Lithvana* ir išlikusioji Jokūbo Brodovskio *Lexicon Germanico–Lithvanicum et Lithvanico–Germanicum* dalis (šie žodynai mokslškai profesoriaus Vincento Drotvino parengti 1987–2009 m. aštuoniomis didelėmis knygomis buvo išspausdinti Vilniuje), taip pat anuomet išleisti Frydricho Vilhelmo Hako, Pilypo Ruigio ir Kristijono Gotlybo Milkaus lietuvių–vokiečių ir vokiečių–lietuvių kalbų žodynai. Iš viso tuose šaltiniuose aptikta, autorės žodžiais, per 700 skirtingų anatomijos ir medicinos žodžių ir žodžių junginių, be jų, darbe išsamiai pateikiami čia neįskaityti gausoki tų pavadinimų rašybos ir gramatikos variantai (p. 16).

Monografijos turinį, be įprastų mokslo darbų dalykų (pratarmės, šaltinių, literatūros bei sutrumpinimų sąrašų, asmenvardžių rodyklės ir vokiškos santraukos) sudaro nedidelis įvadas (12–36 p.), dvi didelės dalys, kuriose aprašoma medicininė tiriamų pavadinimų semantika (37–279 p.) ir raiška (280–402 p.), pateikiamos apibendrinamosios išvados (403–409 p.) ir sudarytas išsamus pavadinimų bei jų variantų indeksas (435–504 p.). Abi dalys grindžiamos labai smulkiu tiriamų pavadinimų skirstymu tiek reikšmės, tiek raiškos atžvilgiais ir, kaip minėta, visų jų pateikimu. Tai, neišleidžiant iš akių autorės atsidėjimo, kantrybės ir stropumo, sudaro prielaidas manyti, kad knygoje yra pateiktas patikimas į tiriamus žodynus patekusios prieš penketą–ketvertą šimtų metų lietuvininkų žemėje gydymo reikalams vartotos leksikos vaizdas.

Knygos įvade priminti XX ir XXI a. Lietuvos medicinos istorijos ir šios srities mokslo kalbos bei terminologijos klausimais rašę gydytojai, kalbininkai ir kitų sričių specialistai, paminėta keletas Slovakijos, Prancūzijos ir Vokietijos mokslininkų medicinos terminologijos darbų (beje, būtų

tikę bent mesti akį ir į artimiausių kaimynų, ypač latvių ir lenkų, šios srities darbus – juk Latvijos ir dalies Lenkijos žmonės nemažai šimtmečių gyveno panašiomis aplinkybėmis kaip ir mūsiškiai lietuvininkai). Toliau platokai apibūdinami pagrindiniai monografijos šaltiniai, tikslai, pasakomi darbo metodai, pateiktà XVI ir XVII amžių raštų medicinos leksikos apžvalgėlė ir primenami knygoje tiriamo laikotarpio tyrinėjimai.

Pirmoje knygos dalyje „XVII–XVIII amžiaus Mažosios Lietuvos žodynų terminologinės medicinos leksikos semantika“, remiantis specialiąja medicinos literatūra ir vadovėliais (literatūros sąrašė įrašyta trys dešimtys tos srities knygų), visa darbo medžiaga gvildenama šiuose aštuoniuose skyriuose: 1) Kūno dalių, organų ir jų sistemų pavadinimai, 2) Ligų ir liguistų būsenų pavadinimai, 3) Gydomo priemonių pavadinimai, 4) Asmenų pavadinimai, 5) Gydomo įstaigų pavadinimai, 6) Veiksmų, vyksmų ir būsenų pavadinimai, 7) Ypatybių pavadinimai ir 8) Medicinos mokslo sričių ir su ja susijusių mokslų pavadinimai. Daugumos skyrių išskirti dar poskyriai (daugiausia, net dvidešimt, jų yra ligų pavadinimų skyriuje), o didžiausio kūno dalių, organų ir jų sistemų pavadinimų skyriaus poskyriai padalyti skirsniais, o kai kurie skirsniai – dar ir poskirsniais, pavyzdžiui, organų ir jų sistemų poskyrio atramos ir judėjimo organų sistemos skirsnis turi du – griaučių sistemos ir raumenų sistemos – poskirsnius (tokį smulkų anatominių skirstymą, aiškų daiktas, lėmė žmogaus kūno sudėtingumas, įvairių jo dalių dalelių dalelyčių gausa). Turint galvoje, kad kiekvieno atskiro pavadinimo aprašą sudaro antraštinis dabartinis lietuviškas terminas, po jo – lotyniškas terminas, originalo rašyba pateikti visi anuometinių lietuviškų pavadinimų variantai, jų vokiški atitikmenys su puslapiu iš visų žodynų, toliau – mediciniškosios to pavadinimo dalies pateikimas elektroniniame didžiojo *Lietuvių kalbos žodyno* (LKŽ) variante su jos raštų šaltinius bei tarmių vietoves žyminčiais sutrumpinimais, pasakomi ir į tą žodyną nepatekę žodžiai, žodžių junginiai ar tik jų reikšmės. Beje, iš *Lietuvių kalbos žodyno* iš esmės XX amžiaus dabartinės Lietuvos šnektų duomenų tiksliai spręsti apie dalies tiriamų pavadinimų išplitą ir gyvumą anų laikų Mažosios Lietuvos šnektose turėtų būti keblu dėl ano krašto šnektų duomenų stygiaus ir dėl kelių šimtmečių skirtumo. Tačiau pateikiamieji LKŽ duomenys įdomūs ir naudingi tiek, kiek rodo tiriamų pavadinimų pavartojimus nuo seniausių mūsų rašto paminklų ir išlikimą bei iš dalies paplitimą XX amžiaus tarmėse, t. y. tų pavadinimų gyvastinumą. Apskritai imant, šią monografijos dalį būtų galima laikyti istoriniu

gretinamuoju ideografiniu XVII–XVIII amžių medicinos leksikos (tokios, kokia ji pateikta tiriamuose šaltiniuose) žodyniū (sąvadu).

Antroje, tiriamų pavadinimų raiškos, dalyje irgi remiamasi pakopiniu, bet kalbiniu skirstymu, kurio pirmą pakopą pasirinktą bendriausia žodžių ir žodžių junginių kilmė – savitybės (darbe vadinamos savakilmiais pavadinimais), skoliniai ir hibridai, arba mišrybės, antrą – pavadinimus sudarančių žodžių skaičius (vienažodžiai ir sudėtiniai), trečią – vienažodžių (monografijoje jie madingai vadinami vientisiniais) pakopą – paprastieji (darybos atžvilgiu), sudaiktavardėję būdvardžiai bei dalyviai ir dariniai, o sudėtiniai – pagal dėmenų skaičių; skolintiniai pavadinimai (jų aptikta tik vienažodžių) – pagal tai tiesiogiai ar netiesiogiai (per tarpininkus) skolinti, o paskui – iš kurių kalbų yra skolinti ar kilę; hibridiniai dariniai – pagal sudaromųjų žodžio dalių, o sudėtinės mišrybės – pagal dėmenų kilmę.

Pirmiausia aprašomi grynai lietuviški vienažodžiai paprastieji pavadinimai, suskirstyti tomis pat grupėmis kaip reikšmės dalyje, grupių viduje atskiriami pirminėmis ir antrinėmis reikšmėmis į žodynus patekę žodžiai ir kitu pamatu išskirti žodžiai, kurių šaltiniuose esamos reikšmės neįdėtos į LKŽ. Pavyzdžiui, kūno dalių pavadinimų skyrelyje žodis *kiška* yra pateiktas pirminės reikšmės skirsnyje reikšme „koja (nuo liemens iki pėdos), kenklė“ (p. 281, p. 289 įdėtoje lentelėje prie pirminės reikšmės dar pridėtas *pakinklis*), antrinės reikšmės skirsnyje – reikšme „4. šlaunis“ (p. 286) ir nepatekusių į LKŽ skirsnyje – reikšme „strėna“ (p. 287).

Dariniai, kaip įprasta nuo profesoriaus Vinco Urbučio darbų, yra aprašyti suskirstyti pagal darybos būdą, kategorijas ir tipus. Nestebina, kad, tiriant tolimesnių praeities laikų žodžius, gali kilti darinių ir jų pamatinių žodžių sudėties rūpesčių. Kad jų būtų bent mažiau, visų pirma svarbu gerai išsiaiškinti kiekvieno šaltinio rašybos dalykus. Pavyzdžiui, veiksmų pavadinimų rašoma tik priesaga *-imas* (žodynuose yra ir *gydimas*, p. 314, *gimdimas*, p. 313, ir neaišku, ar čia atspindimas anų laikų tarimas, ar tik taip tam tikrais atvejais rašomas ilgasis balsis *y*), neaišku, ką reiškia rašmuo *ũ*, nes *Clavio* žodyne, pavyzdžiui, be *kosulys*, *skaudulys*, *sopulys*, parašyta *alpūlys* ir *priepūlis* (jie visi p. 316 minimi kaip priesagos *-ulis/-ulys* vediniai, pastarasis, be abejo, per neapsižiūrėjimą pateko ne į savo kompaniją). Matyt, dėl tos pačios priežasties (neapsižiūrėjimo), vienu kitu atveju netiksliai pateikta pamatinė lytis ar žodis, pvz.: *pilvavimas* (: *pilvojo*), p. 313–314, *išgydijimas* (: *išgydė*), p. 314; kas dabar gali pasakyti, kodėl be *dusawimo* yra ir *dusaujimas*, p. 313, kurio sieti su *dūsavo* nėra kaip. Netiks-

liai pamatuojamas J. Brodovskio žodis *iβ-perauga* (: *išaugti*), p. 339. Retkarčiais pasitaiko ir kitokių netikslumų ar nesužiūrėjimų, pavyzdžiui, ligos pavadinimas *rauplės* laikomas veiksmažodžio *rupti* vediniu, bet jei taip, jis negali būti vardažodinės ypatybės turėtojų pavadinimas, p. 320–321; jei ligos pavadinimas yra labai įvairiai rašomas *nūmirrulis* / *numirrulis* / *nūmirrulus* ... (: *numirti*), būtų tikę jį pateikti kartu su kitais tos priesagos veiksmažodžių abstraktais (p. 315–317), o ne su veikėjų ir veiksmažodinės ypatybės turėtojų pavadinimais (p. 322). Tokių riktų ar abejotinių, svarstytinų dalykų blusinėtojai rastų ir truputį daugiau. Beje, knygoje beveik nesvarstomos nevienodo aiškinimo galimybės ir kitokio, negu įprasta, pasirinkimo priežastys, pavyzdžiui, kodėl *nesveikata* laikomas priesagos *-ata* (p. 325), o ne priešdėlio *ne-* vediniu, kaip tai *Lietuvių kalbos gramatikoje* (I t., p. 428) padaryta prof. V. Urbučio. Pasitaiko redagavimo nesužiūrėjimų – *apgamas* (p. 337) klaidingai minimas kaip priešdėlio vedinys, o visai netoli (p. 338) teisingai kartu su žodžiais *pagamas* ir *priegamas* pateiktas kaip galūnės *-as* vedinys.

Baigiant žodžių darybos dalykų aptarimą, rūpi šį tą pasakyti apskritai dėl tyrimo metodikos (ne vien šios knygos). Pirma, visų laikų raštuose pasitaiko neaiškių, nebūdingai padarytų, netiksliai perskaitytų žodžių, taip pat parašymo ar perrašymo (rankraščiuose), spaudos klaidų bei šiaip riktų. Jau minėti parašymo nevienodumai. Būtų naudinga tokius dalykus atskirai aptarti. Antra, nereikėtų žūtbūt stengtis pateikti tvirtą neaiškių žodžių darybos aiškinimą. Pavyzdžiui, vienintelis knygoje vardažodinės ypatybės turėtojų pavadinimų priesagos *-ūnas/-ūnė* vediniu yra laikomas kaip ir nemažai kitų nevienodai rašomas žodis *alkunas, alkunė, elkunas, elkunė* ... (p. 319–320), bet, juk neradus darybos santykiams būtino pamatinio žodžio, nėra kaip skirti priesagos, tad ir laikyti vediniu. Neaiškios darybos žodžiu autorės laikomas ir prie veiksmažodžių abstraktų priskirtas, matyt, ligos pavadinimas *tylysis*, vok. *Schlag* (*Krankheit*), kurio išskirta priesaga *-ysis*, nors pati rašo, kad „priesagos lyg ir nėra“ (p. 317). Ir tokius atvejus, jei būtinai norima ir jei laikoma žodžių darybos, o ne, tarkim, morfologijos dalyku, reikėtų apžvelgti atskirai. Trečia, sinchroniniuose (būklės, o ne raidos) praeities žodžių darybos aprašuose tiksliausia būtų darybos pamato ieškoti ir santykius aiškinti tiriamo meto ir krašto (o ne dabartinėje) kalboje.

Sudėtinių medicinos sąvokų pavadinimų (kitaip negu dabartinėje terminologijoje) per abi aprašymo vietas (atskirai grynai lietuviškų ir kitame skyriuje dėmenų kilmės atžvilgiu mišrių) yra gerokai mažiau, daugmaž

ketvirtadalis, visų tiriamų pavadinimų. Didžiausia jų dalis – dvižodžiai, o trižodžių ir dar ilgesnių tėra gal šeštadalis visų sudėtinių pavadinimų, beje, kito, regis, net nėra kaip laikyti sąvokos pavadinimu (*Liekorjfte kurri Waifu numirrufi prawara*, p. 401). Tiriamieji įvardijamieji žodžių junginiai knygoje įprastai yra suskirstyti pagal sudarančių žodžių skaičių, raišką (kalbos dalimis ir jų formomis) ir dėmenų santykiavimą. Beje, taip skirstant, tarėnų kalbos dalių žodžiai neretai neįskaitomi. Šitaip daroma ir apžvelgiamoje knygoje, plg. skirsnio antraštėlę „Dvižodžiai sudėtiniai pavadinimai, kurių priklausomieji dėmenys išreikšti prielinksninėmis konstrukcijomis“ (p. 365). Tačiau mūsų autorė nėra nuosekli, pavyzdžiui, trižodžiais pavadinimais laikomi ir *Plėwè aplink Smáginės*, ir *Skaudėjimas Pilwo nūg Tulžies* (p. 367), ir kt.

Skoliniai iš kitų kalbų tesudaro menkoka tiriamų pavadinimų dalį, jų tesą 41 (p. 370) iš maždaug puspenkto šimto, t. y. nesiekia 10 % tiriamų vienažodžių pavadinimų. Jie yra aprašyti pagal kalbas, iš kurių tiesiai ar per tarpininkes pateko į lietuvininkų kalbą. 61 % skolinių yra slavybės, daugiausia jų iš baltarusių ir lenkų kalbų (p. 383), 22 % – vokietybės (p. 386). Turint galvoje, kad tiriamų žodynų rašymo metu šis kraštas jau keletą šimtų metų (po nukariavimo XIII amžiuje) buvo vokiečių valdžioje, minėti duomenys gali būti įvairių svarstymų ir aiškinimų akstinas.

Taip pat nedaug (19 pavadinimų, p. 390) šaltiniuose teaptikta hibridinių darinių ir kilmės atžvilgiu mišriadėmenių sudėtinių pavadinimų (49, p. 393). Skolinių ir mišrių darinių negausumas rodo, kad tiriami žodynai liudija didelį ano meto lietuvininkų kalbos su sveikatos dalykais susijusių žodžių ir sudėtinių pavadinimų lietuviškumą. Tiesa, kažkiek tų grynai lietuviškų pavadinimų gali būti vertiniai arba sekiniai.

Monografijos gale yra įdėtas abėcėlinis XVII–XVIII a. Mažosios Lietuvos žodynuose aptiktų su medicina susijusių sąvokų įvardijimų indeksas, kuriame po antraštinio dabartine rašyba parašyto pavadinimo pateikta reikšmė, patys lietuviški ir vokiški pavadinimai žodynų pasirodymo eile ir rašyba su žodyno sutrumpinimu ir puslapiu. Kiekvienas raiškos variantas ir kiekviena reikšmė yra iškelti atskiru straipsniu, pavyzdžiui, žodis *blauzda* (p. 441) yra įdėtas penkiais straipsniais pagal skirtingas žodynuose minimas reikšmes „koja“, „blauzdikaulis“, „šlaunis“, „kojos dalis žemiau kelių, staibis“, „juosmuo, pusiaujas, strėnos“ ir tuoj po jų raiškos variantas *blauzdas* „blauzdikaulis“. Toks išskaidytas pagal reikšmes ir raišką žodžių pateikimas yra labai patogus skaitytojams, kurie domėsis knygoje įvairiais

atžvilgiais išnagrinėtais ir išsamiai pateiktais senų laikų gydybos ir medicinos žodžiais bei pasakymais. Tai yra puikus knygos autorės sumanymas. Beje, šią svarbią knygos dalį drąsiai galima vadinti ne siauresnės reikšmės indeksu (rodykle), o žodynu. Iš viso jį sudaro 1115 straipsnių, išdėstytų septyniose dešimtyse puslapių.

Apskritai imant, knygoje yra sumaniai, išradingai ir įvairiapusiškai pateiktas į senuosius Mažosios Lietuvos žodynus patekusių medicinos srities pavadinimų kokybinis ir kiekybinis vaizdas. Jį paryškina 26 paveikslai ir 64 lentelės, kuriomis reikšmės dalyje yra parodytas senųjų ir dabartinių terminų santykiavimas, o raiškos dalyje (18–26 diagramomis ir 51–64 lentelėmis) – aprašomų dalykų kiekis. Beveik viskas čia pateikta tiksliais skaičiais ir procentais, trūksta tik daugiau suvestinių apibendrinamųjų duomenų.

Daktarės P. Zemlevičiūtės knyga *XVII–XVIII amžiaus Mažosios Lietuvos žodžių terminologinė medicinos leksika* yra labai vertinga ne vienu atžvilgiu. Joje įvedamas į mūsų kalbos mokslo apyvartą nemažas kruopščiai sulasytos ir įvairiais atžvilgiais aprašytos vienos srities senųjų raštų leksikos klodas, rodantis tos srities mūsų kalbos žodyno įvairovę ir tvermę. Ji yra svarbi senųjų mūsų raštijos amžių dalykinės kalbos būklei ir jos raidai pažinti. Ji gali būti naudinga medicinos mokslo istorijos tyrėjams, nes žodynai padeda suvokti, kas, kaip ir su kuo prieš keletą šimtmečių gydė žmones. Knyga pravers taip pat dabarties medicinos terminologijos tvarkytojams. Pagaliau prasminga, kad šis keleto liuteronų šviesuolių leksikografijos darbams tirti skirtas veikalas Lietuvių kalbos instituto buvo išleistas penkiašimtais Reformacijos metais.

Gauta 2017-10-29

Stasys Keinys

Rinktinės g. 13-11

LT-09201 Vilnius, Lietuva

Jungtinė Lietuvių kalbos instituto ir Lietuvių terminologijos forumo konferencija

---

RITA DEDONIENĖ

Europos Komisijos Vertimo raštu generalinis direktoratas

2017 m. birželio 1–2 d. jau antrą kartą Vilniuje vyko jungtinė Lietuvių kalbos instituto ir Lietuvių terminologijos forumo (LTF) konferencija. Konferenciją sudarė dvi dalys: pirmoji diena buvo skirta teoriniams ir moksliniams terminologijos klausimams aptarti, o antroji – daugiau praktinėms temoms. Pirmąją konferencijos dieną Lietuvių kalbos institute (Vileišio g. 5) vyko tarptautinė mokslinė terminologijos konferencija „Moksliniai, administraciniai ir edukaciniai terminologijos lygmenys“, o antrąją dieną III Seimo rūmų konferencijų salėje (Gedimino pr. 53) – kasmetinė (jau septintoji) LTF konferencija.

Konferenciją organizavo Lietuvių kalbos instituto Terminologijos centras, Lietuvių terminologijos forumo koordinavimo grupė, Europos Komisijos Vertimo raštu generalinio direktorato (VRGD) Lietuvių kalbos departamentas, Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarija, Valstybinė lietuvių kalbos komisija, Europos Sąjungos Tarybos Generalinio sekretoriato Vertimo raštu direktorato Lietuvių kalbos skyrius ir „Infoterm“ (Tarptautinis terminologijos informacijos centras).

Mokslinę konferenciją pradėjo ir sveikinimo žodį tarė Lietuvių kalbos instituto direktorė prof. dr. Jolanta Zabarskaitė. Ji pabrėžė konferencijų, kuriose aptariami terminologijos teoriniai ir praktiniai dalykai, svarbą kalbos raidai ir kasdienei vartosenai. Anot J. Zabarskaitės, leksikologai pasaulį pavadina, o terminologai jį kuria įvardydamis sąvokas ir kurdami naujus terminus.

Toliau pranešimus anglų kalba skaitė du kviestiniai pranešėjai – prof. Rute Costa iš Lisabonos NOVA universiteto ir dr. Christianas Galinskis iš „Infoterm“. Prof. R. Costa kalbėjo apie teksto vaidmenį nagrinėjant terminiją ir papasakojo apie terminologijos darbo metodus Lisabonos NOVA universitete. Pranešėjos teigimu, specializuoti tekstai yra efektyviausia specialistų bendruomenės tarpusavio supratimo ir bendravimo priemonė, juose ryškėja ne tik nusistovėjusios sąvokos ir jų ryšiai, bet ir sąvokų raidą atspindinti dalykinė polemika, todėl tekstai labai svarbūs dirbant ter-

minologijos darbą. Ji taip pat pabrėžė srities eksperto vaidmenį kuriant sąvokų žemėlapius ir ryšio tarp terminologijos ir kitų sričių, pavyzdžiui, lingvistikos, informatikos, žinių ir kompiuterinės inžinerijos, svarbą.

Kitas kviestinis svečias – dr. Ch. Galinskis – skaitė labai įdomų pranešimą „Daiktų internetas: mitai ir realybė“. Pranešėjas apžvelgė daiktų interneto terminijos problematiką ir pabrėžė daiktų interneto nulemtų pokyčių spartą. Jis paminėjo šiuo metu dažnai vartojamus e. tikrovės terminus, kaip antai *e. bankininkystė*, *e. pirkimai*, *e. sveikata*, ir pateikė daug įdomių pavyzdžių ir faktų apie išmaniuosius ir susietuosius prietaisus, jų poveikį visuomenei, verslui, bendravimui ir kalbai. Pavyzdžiui, dėl vis populiarėjančių trimačių spausdintuvų mažėja poreikis sandėliuoti prekes, nes norimą prekę (daiktą) galima tokiu spausdintuvu „atsispausdinti“ būtent tada, kai jos reikia. Tačiau tebėra daug neišspręstų daiktų interneto ir e. erdvės klausimų – duomenų saugumas, privatumas, pasitikėjimas e. erdvėje, kibernetiniai nusikaltimai ir pan. Vis dėlto, pranešėjo teigimu, daiktų internetas be turinio yra tik technologija, todėl būtina kalbėti apie turinio, informacijos ir duomenų kokybę, jų interpretavimą ir lankstų bei decentralizuotą tvarkymą. Atrodo, kad dabar pagrindinis uždavinys – susidoroti su informacijos gausa, įvardyti naujus reiškinius, o terminologijos mokslo plėtote ir teorinės minties raida rūpinamasi mažiau.

Po kviestinių svečių pranešimų darbas buvo tęsiamas keturiose sekcijose: vienu metu lygiagrečiai dirbo dvi sekcijos, tad dalyviai turėjo pasirinkti juos labiausiai dominančius pranešimus. O rinktis tikrai buvo iš ko: perskaityta per 20 pranešimų. Jų autoriai – specialistai iš Lietuvos ir svečiai iš Latvijos, Estijos, Baltarusijos, Lenkijos, Kaliningrado srities, Gruzijos, Nyderlandų, Austrijos, Kroatijos, Portugalijos, Ispanijos ir net tolimosios Kolumbijos. Pranešimų tematika labai plati – nuo teorinių terminologijos klausimų analizės iki profesinės kalbos ypatumų nagrinėjimo.

Pirmoje sekcijoje kalbėta apie terminologijos darbo ypatumus. Pavyzdžiui, svečias iš Estijos Peepas Nemvaltsas pasakojo apie terminologijos mokymą Talino universitete ir estų terminų tvarkybą. Pranešėjo teigimu, vienas iš svarbiausių termino funkcionalumo požymių yra vienareikšmiškumas, nors daugiareikšmiškumo ne visada pavyksta išvengti. Šį teiginį pranešėjas pailustravo termino *terminologija* pavyzdžiu. Pranešėjas iš Nyderlandų Janas Roukensas apžvelgė Europos Komisijos terminologijos politiką 1992–1999 m., o Viačeslavas Ščerbinas iš Baltarusijos nacionalinės mokslų akademijos Sisteminės analizės ir strateginių tyrimų centro kalbėjo apie būtinybę stiprinti Baltarusijos pramonės įmonių ir mokslo

įstaigų bendradarbiavimą informacijos mainų ir terminologijos srityje, rengti naujausių mokslo ir pramonės sričių žinytus ir tobulinti profesinę kalbą, nes išsamų termino kontekstą galima rasti tik specializuotose monografijose ir specialiose enciklopedijose.

Antroje sekcijoje daugiau dėmesio buvo skirta teoriniams terminologijos aspektams. Markas Paura (Vilniaus universitetas) pristatė išplėstinio termino straipsnio idėją. Be standartinių duomenų, termino straipsnyje būtų galima pateikti įvairios papildomos informacijos, pavyzdžiui, apie termino darybą, istorinę raidą, vietą hierarchinių santykių sistemoje. Tai duotų edukacinės naudos ir padėtų įprasinti terminografinius tyrimus. Jurgita Mikelionienė (Kauno technologijos universitetas) nagrinėjo terminų apeliatyvacijos aspektus. Pranešėja šį sąvokų pavadinimų kūrimo būdą iliustravo gausiais įvairių sričių eponiminiais terminais ir aptarė jų radimosi motyvus. Violeta Černiauskaitė (Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka) apžvelgė bibliotekininkų profesinės leksikos formavimo, tyrimo ir norminimo darbus ir jų kryptis. Nijolė Bliūdžiuvienė (Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, Vilniaus universitetas) aptarė sąvokų aiškinimo ir naujų terminų teikimo komunikacijos ir informacijos mokslų srities disertacijose problematiką. Sekcijos darbą baigė Egidijus Zaikauskas (Europos Komisija). Savo pranešime jis nagrinėjo terminų metažymeklių funkcijas vertimuose: jie gali rodyti termino naujumą, egzotiškumą, metaforiškumą, santykį su kalbos norma ir pan.

Popietinėse sekcijose daugiausia buvo kalbama apie specialių sričių profesinę kalbą, jų terminijos tvarkymą bei konkrečius tyrimus.

Trečiojoje sekcijoje nemažai pranešimų skirta metodiniams terminų tvarkymo ir tyrimo klausimams. Ivana Šutej iš Zagrebo universiteto Odontologijos mokyklos pristatė daugiakalbę farmakologijos terminų bazę FARMANA, kuri kuriama siekiant sutvarkyti kroatų farmakologijos terminiją ir užtikrinti nuoseklesnį jos vartojimą. Į šią bazę įtraukiami terminai renkami iš svarbiausių farmakologijos leidinių. Terminų glosarijaus kūrimo metodikos ir pragmatikos klausimus nagrinėjo ir Blanca Stella Giraldo Perez („Infoterm“). Elena Logunova (Kaliningrado valstybinis technikos universitetas) kalbėjo apie freimų semantikos metodikos taikymą terminologijoje ir pagal šią metodiką atliktą internetiniuose forumuose vartojamų ekonomikos terminų tyrimą. Aleksandra Makowska (Lodzės universitetas) tyrė mikroelektronikos, telekomunikacijų ir kompiuterijos terminus, remdamasi specializuoto tekstyno duomenimis. Anita Butāne iš Latvijos universiteto Latvių kalbos instituto pasakojo apie botanikos terminų kūrimą: labai dažnai termi-

nai tiesiog verčiami iš kitų kalbų. Pavyzdžiui, lotyniškas terminas *Helianthus* (< gr. *helios* „saulė“ + *anthos* „gėlė“) daugelyje kitų kalbų taip pat verčiamas „saulės gėlė“ (dėl vizualinio panašumo) arba „gėlė, kuri atsigręžia į saulę“ – liet. *saulėgrąža*, lot. *solsequium*, it. *tornasole*, vok. *Sonnenwende*, rus. *solncevo-rot*; taip pat vok. *Sonnenblume*, angl. *sunflower*, latv. *saulgrieze* ir *saulespuķe*. Latvijoje srities specialistai dažnai mano, kad pažodinis terminų vertimas yra pagrindinis botanikos terminų kūrimo būdas, ir pastebi, kad daugelis tokių terminų atitinka lotyniškąjį ar kitų kalbų modelį. Remiantis lotynišku pavyzdžiu, augalo vardas atitinka jo mokslinį pavadinimą, tačiau prarandami populiarūs ar tradiciniai augalų vardai.

Viešnia iš Kolumbijos María Cecilia Plested-Alvarez (Antiokijos universitetas) aptarė dalyko ekspertų praktinio mokymo dirbti terminologijos darbą problemas: jiems sunku atskirti terminologiją nuo leksikologijos, žodį nuo termino, suprasti, kaip apibrėžiamos sąvokos. Ji pristatė praktinio mokymo eigą: nuo sąvokų apibrėžčių paieškos, apibrėžčių kūrimo naujoms sąvokoms apibrėžti ir terminų kūrimo joms įvardyti iki terminijos darninimo validavimo seminaruose.

Darbas ketvirtoje sekcijoje prasidėjo pranešimu apie lietuvių kalbos terminų ir kolokacijų automatinį nustatymą. Erika Rimkutė (Vytauto Didžiojo universitetas) apžvelgė autorių kolektyvo projektą, kurio tikslas – sukurti pastoviųjų žodžių junginių tyrimo metodiką.

Dr. Rasuolė Vladarskienė iš Lietuvių kalbos instituto apžvelgė kūrybinių industrijų terminijos aprėpties, tvarkybos ir realiosios vartosenos problematiką. XXI a. vis plačiau visur įsigalint technologijoms, kaip ypač svarbi šiuolaikinio darbuotojo kompetencija išskyla kūrybiškumas. Atsirado ir išpopuliarėjo terminas *kūrybinės industrijos*, žymintis labai talpią sąvoką, apimančią veiklos sritį, kurioje susilieja verslas, komunikacija, technologijos, kultūra ir menas. Dėl srities įvairialypiškumo jos terminija sutvarkyta labai nevienodai: pavyzdžiui, neblogai sutvarkyti pagrindiniai tradicinių meno sričių terminai, išleistas ne vienas gerai parengtas žodynas, taisyklingi terminai pateikiami enciklopedijose ir mokslinėje literatūroje, tačiau keblesnė padėtis dėl komunikacijos srities terminų, čia ypač paplitę internetiniai žodynai ir žodynėliai, kur specifinėms siaurai vartojamoms sąvokoms žymėti dažnai pateikiami žargoniniai profesionalizmai.

Net keletas pranešimų buvo skirta informatikos ir kompiuterijos terminijai. Dr. Albina Auksoriūtė iš Lietuvių kalbos instituto skaitė pranešimą apie informatikos ir kompiuterijos terminų sinonimiją ir raidą. Dr. Robertas Stunžinas (Lietuvių kalbos institutas) nagrinėjo metaforinius kompiu-

terijos terminus. Nepamiršta aptarti ir visuomenės požiūrio į informatikos ir kompiuterijos terminų lietuvinimą: Asta Mitkevičienė (Lietuvių kalbos institutas) visuomenės nuostatas tyrė remdamasi internetiniu diskursu – diskusijomis, komentarais, tinklaraščiais (2004–2015 m.).

Apibendrinant pirmosios dienos pranešimus būtų galima išskirti du aspektus: 1) terminologai vis labiau pereina į vertimą, versti tenka vis daugiau, taip pat suderinti sąvokų raišką įvairiomis kalbomis; 2) tendencijas informacinių technologijų ir kompiuterijos terminų srityje ir visuomenės požiūrį į jas. Minėtas A. Mitkevičienės iš Lietuvių kalbos instituto pranešimas nuteikia optimistiškai, kad, nepaisant kai kurių nuostatų ir akivaizdaus terminologinio švietimo poreikio, jau beveik niekas nekvestionuoja būtinybės ieškoti lietuviškų terminų.

Kaip konferencijos pabaigoje sekcijų darbą apibendrina dr. R. Vladarskienė, „tai buvo platus ir visapusiškas žvilgsnis į terminologijos praeitį, dabartį ir perspektyvas. Vienas pranešimas papildė ar tęsė kitą pranešimą – tikras bendraminčių susitikimas“. Apibendrinant taip pat pasakytina, kad pirmoji jungtinės konferencijos dalis tapo puikia įžanga antrosios konferencijos dienos susitikimui.

Antrąją dieną vyko Lietuvių terminologijos forumo (LTF) konferencija, į kurią susirinko beveik pusantro šimto ES ir Lietuvos institucijų bei mokslo įstaigų terminologų, vertėjų, redaktorių ir specialistų. Dar grupelė ES Tarybos ir Lietuvos nuolatinės atstovybės ES kolegų konferencijoje dalyvavo per vaizdo tiltą su Briuseliu.

Konferenciją sveikinimo žodžiu pradėjo Seimo Pirmininko pavaduotoja Irena Degutienė, kuri pabrėžė, kaip svarbu pasirūpinti, kad teisės aktai būtų surašyti taisyklinga ir sklandžia lietuvių kalba.

Po jos kalbėjęs LTF pirmininkas Arūnas Butkevičius (Europos Komisija) apžvelgė, kas LTF nuveikta per praėjusius metus ir kokius terminologinius darbus ketinama nudirbti.

Rita Dedonienė (Europos Komisija) trumpai papasakojo apie išvakarėse Lietuvių kalbos institute įvykusią konferenciją „Moksliniai, administraciniai ir edukaciniai terminologijos lygmenys“.

Šių metų LTF konferencijos pranešimai buvo skirti dviem pagrindinėms temoms: lietuvių kalbos teisės terminijos reikalams ir saugumo internete bei duomenų apsaugos terminijos klausimams.

Pranešimus apie teisės terminiją skaitė dr. Alvydas Umbrasas (Valstybinė lietuvių kalbos komisija ir Lietuvių kalbos institutas), dr. Haroldas Šinkū-

nas (Vilniaus universitetas) ir dr. Sigita Rackevičienė (Mykolo Romerio universitetas). Apie grėsmes kibernetinėje erdvėje ir šios srities terminiją kalbėjo Arnoldas Judinas (Ryšių reguliavimo tarnyba), dr. M. Paura (Vilniaus universitetas) ir dr. Sigita Stankevičienė (Europos Komisija).

Po pietų konferencijos dalyviai apie terminologijos aktualijas diskutavo trijose artelėse.

1. Duomenų apsaugos ir saugumo informacinėje erdvėje ES ir LR teisės aktų terminija (vedėjos dr. S. Rackevičienė ir Vitalija Špokienė). Artelės dalyviai diskutavo apie teisės terminijos dabartinę padėtį ir kylančius poreikius. Kokių tyrimų, žodynų ar terminų bazių labiausiai trūksta teisininkams, vertėjams, redaktoriams šiandien? Atsižvelgiant į skirtingų grupių poreikius, paminėtina, kad trūksta dvikalbių ar daugiakalbių teisės terminų žodynų, ypač pasigendama prancūzų ar lenkų kalbų žodynų, be to, būtų labai naudinga parengti išsamius atskirų teisės sričių žodynus, pavyzdžiui, Europos teisės ar pan.

Visi pritarė, kad šiuolaikiniam vartotojui reikia patikimų, profesionaliai parengtų ir konkretiems poreikiams pritaiktų žodynų. Tokius žodynus rengiant galima pasitelkti specialiąsias kompiuterines programas, kurios palengvina terminų paiešką, atranką, rūšiavimą, pateikimą ir analizę. Kompiuterinė terminografija atveria daug naujų galimybių ir būdų, bet kartu reikia protingai naudotis jau turimais išteklių. Pavyzdžiui, Terminų banke ir IATE terminų bazėje sukauptus teisės srities terminus reikėtų nuolat tvarkyti, atnaujinti ir toliau pildyti. Akivaizdu, kad teisės terminų tvarkyba yra labai svarbus ir atsakingas darbas, nes vienodai suprantamos ir įvardijamos sąvokos yra ne tik terminologų ar srities specialistų rūpestis, bet ir visos visuomenės struktūrų veiklos kokybės pagrindas.

2. Lietuvių teisės terminijos dabartis ir ateitis (vedėjos S. Stankevičienė ir Inga Rimkevičienė). Artelės darbas prasidėjo nuo neseniai priimtų ir būsimų ES ir LR teisės aktų apžvalgos, trumpo apibendrinimo, su kokiais terminologiniais sunkumais susidurta juos verčiant ir rengiant ar perkeltiant į nacionalinę teisę. Keltas klausimas, kokių naujų lietuviškų terminų jau reikia ar netrukus prireiks.

Vangiai prasidėjusi diskusija pagyvėjo perėjus prie konkrečių terminų aptarimo. Daug diskutuota dėl galimų ENISA pasiūlyto termino *computer hygiene* atitikmenų. Svarstyta, ar terminas *kompiuterinė higiena* būtų tinkamas ir pakankamai aiškus, ar galėtų rasti kitų terminų su dėmeniu *higiena*, t. y. ar formuojasi tokių sąvokų sistema. Pritarta, kad toks terminas galėtų būti vartojamas kalbant apie saugaus naudojimosi kompiuteriu

rekomendacijas, skirtas privatiems asmenims, bet sunkiai įsivaizduojamas kalbant apie teisinius saugumo reikalavimus.

Trumpai spėta padiskutuoti ir dėl kitų duomenų ir informacinių tinklų saugumo terminų, tokių kaip *data localization*, *data harvesting* ir pan., lietuviškų atitikmenų. Pastebėta, kad neturime bendros koncepcijos, kaip spręsti tokių naujų metaforinių terminų problemą, ir kad institucijų terminologai galėtų dėl jos diskutuoti ir galbūt susitarti.

3. Metafora informacinių technologijų terminijoje (vedėjai dr. R. Stunžinas ir dr. M. Paura). Pradžioje R. Stunžinas pasiūlė diskutuoti apie naujas iš anglų kalbos atėjusias kibernetinio saugumo ir kompiuterių apsaugos metaforas, pvz.: *ransomware*, *crimeware*, *scareware*, *greyware*, *blended malware*, *dumpster diving* ir kt. Diskutuota, ar metaforas vertėtų įsileisti, ar vis dėlto sąvokas reikėtų įvardyti ne perkeltinės reikšmės terminais. Kai kurios naujos metaforos gali kelti painiavos. Pavyzdžiui, angliškų dėmeniu *host* gali būti įvardijamas pagrindinis įrenginys (*host computer – pagrindinis kompiuteris*) ir objektas, kurį galima užkrėsti (*host application – galima užkrėsti programa*). Angl. *host*, pavartotas su terminu *computer*, įvardytų ir pagrindinį kompiuterį, ir užkrėsti galimą kompiuterį.

M. Paura pateikė pluoštą kenkimo programas įvardijančių metaforinių terminų: *victim*, *target*, *payload*, *infection*, *carrier*. Jo manymu, jei pagrindiniai kompiuterių saugumo terminai yra metaforiniai, susiję terminai taip pat gali būti metaforiniai.

Karštos artelės dalyvių diskusijos parodė, kad metaforinio reikšmės perkėlimo iš vienos mokslo srities į kitą problema sparčiai kintančioje kompiuterijoje yra ypač svarbi.

Konferencijos pabaigos žodį tarė Valstybinės lietuvių kalbos komisijos pirmininkė dr. Daiva Vaišnienė. Ji išskėlė terminologų darbo svarbą sklandžiam institucijų bei visos valstybės administravimui, taip pat nurodė būtinybę turėti gerai parengtų įvairių sričių terminų žodynų ir tinkamai veikiančias, nuolat tvarkomas bei atnaujinamas terminų bazes, kaip antai LR terminų bankas ir IATE.

Gauta 2017-11-14

Rita Dedonienė
Europos Komisija
Bâtiment T2 02/C004, 1-7 Boulevard Pierre Frieden,
L-1543 Luxembourg, Luxembourg
E. paštas rita.dedoniene@ec.europa.eu

21-oji tarptautinė specialiosios kalbos konferencija „Tarpdalykinių žinių kūrimas: specialiosios kalbos tyrimų iššūkiai“

ASTA MITKEVIČIENĖ

Lietuvių kalbos institutas

2017 m. birželio 28–30 d. jau 21-ąjį kartą įvyko kas dvejus metus organizuojama tarptautinė „Specialiosios kalbos konferencija“ („Conference on Language for Specific Purposes“), kuri keturis dešimtmečius yra vienas svarbiausių šios srities tyrėjų renginių pasaulyje. Šiųmetės konferencijos tema – „Tarpdalykinių žinių kūrimas: specialiosios kalbos tyrimų iššūkiai“ („Interdisciplinary knowledge-making: Challenges for LSP research“), o vieta – Bergen, Norvegija. Ją organizavo Norvegijos ekonomikos mokykla (NHH) ir Bergeno universitetas.

Konferencijoje darbas vyko sekcijose ir artelėse, nauji projektai pristatyti standiniuose pranešimuose. Pranešimus skaitė ir diskutavo mokslininkai ir praktikai iš Europos, Amerikos, Azijos, Afrikos.

Kviestiniai konferencijos pranešėjai – Kjersti Fløttum (Bergeno universitetas, Norvegija), Maria Teresa Musacchio (Paduvos universitetas, Italija), Paulas Thompsonas (Birmingamo universitetas, Didžioji Britanija). K. Fløttum kalbėjo apie kalbos vaidmenį klimato kaitos problemoje, M. T. Musacchio pranešimo tema – ekonomikos ir finansų komunikacijos tarpdalykinės perspektyvos, o P. Thompsonas į tarpdalykinių aplinkos kaitos tyrimų diskursus pažvelgė per tekstynų analizę.

Pagrindinės sesijos pranešimai buvo suskirstyti pagal temas:

- terminologija;
- specializuotasis diskursas ir žinių komunikacija;
- daugiakalbystė ir kalbų planavimas;
- specialiosios kalbos mokymas;
- specializuotasis vertimas;
- teisės diskursas.

Toliau trumpai apie terminologijos sekcijos pranešimus. Hansas Landqvistas (Geteborgo universitetas, Švedija), Niina Nissilä ir Nina Pilke (Vasos

universitetas, Suomija) kalbėjo apie terminologines dalyko specialistų ir kalbininkų diskusijas Švedijoje 1941–1983 m. Šių eilučių autorė aptarė eksplisitinį sąvokos „terminas“ požymius lietuvių mokslo kalboje. Tarp-tautinių ryšių esminių terminų formavimą(si) diskurse nagrinėjo Marcus Mülleris (Darmštato technikos universitetas, Vokietija). Jelenos Anđelković ir Gordanos Jakić (Belgrado universitetas, Serbija) pranešime pristatytas tekstynu paremtas metaforinių anglišku ir serbišku terminų tyrimas. Kai kurios šio tyrimo išvados tinka ir lietuvių terminijai. Miriam Leibbrand iš Vienos ekonomikos ir verslo universiteto (Austrija) kalbėjo apie apskaitos terminiją prancūzakalbių šalių vertimuose. Terminų variavimo pagal laiką, teritoriją ir ekspertų bendruomenes prancūziškuose tekstuose tyrimą pristatė Aurélie Picton (Ženevos universitetas, Šveicarija). Flavia De Camillis ir Elena Chiochetti (*Eurac Research*, Italija) kalbėjo apie socialinį poveikį turinčių vertimo projektų galimybes šiuolaikinėje vertimo rinkoje. Lotte Weilgaard Christensen (Pietų Danijos universitetas Koldinge) parodė, kaip kortelių rūšiavimo metodika pritaikoma mokant nustatyti sąvokų sistemas terminologijos darbe. Bendrame Luliannos van der Lek-Ciudin (Leveno universitetas, Belgija), Aylos Rigouts Terryn (Gento universitetas, Belgija), Geerto Heymano (Leveno universitetas), Els Lefever (Gento universitetas) ir Friedos Steurs (Leveno universitetas) pranešime pristatytas tyrimas, kokius metodus vertėjai taiko ieškodami dalykinių sričių terminų. Kim Grego (Milano universitetas, Italija) ir Alessandra Vicentini (Insubrijos universitetas Varezėje, Italija) kalbėjo itin jautria tema – apie mirties padedant medikams diskursą Vakarų kultūroje. Austrijos mokslų akademijos atstovų Tanjos Wissik, Claudios Resch ir Danielio Schopperio pranešime pristatytas kuriamas Austrijos baudžiamosios teisės XVIII a. istorinis tezasauras. Kerstin Norén iš Geteborgo universiteto domėjosi, kaip mokslo terminai, kurie kartu yra ir nespecialieji žodžiai (pavyzdžiui, *energija*), aiškinami vadovėliuose. Daniela Matić (Splito universitetas, Kroatija) kalbėjo apie anglišką terminiją kroatiškoje kompiuterijos mokomojoje medžiagoje universitetams. Kai kurie klausytojai stebėjosi specialistų nenoru vartoti kroatiškus kompiuterijos terminus.

Septyniose artelėse skaityti pranešimai ir diskutuota tokiomis temomis:

- informacijos paieška terminologijoje naudojant leksinius žinių modelius;
- kognityviniai terminologijos tyrimai ir jų tarpdalykinė metodologija;
- specialiosios kalbos tekstynai specializuotajame vertime;

- specializuotų vertėjų mokymas;
- tarpdalykiniai požiūriai į klimato kaitos komunikaciją ir specialiąją kalbą;
- kalbos tarptautiniuose kariniuose konfliktuose;
- Transatlantinis ir Ramiojo vandenyno projektas 2017 m.: tarptautinis bendradarbiavimas didėjant nacionalizmui.

Konferencijos pranešimų tezių knygą galima rasti internete: <https://www.nhh.no/contentassets/09a8aed5f0cb48ebac9e6abb23f5d084/book-of-abstracts-pr-220617.pdf>. 22-oji „Specialiosios kalbos konferencija“ organizuojama po dvejų metų (2019) Italijoje, Paduvoje.

Gauta 2017-10-28

Asta Mitkevičienė
Lietuvių kalbos institutas
P. Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius
E. paštas asta.mitkeviciene@lki.lt

eTranslation TermBank – naujas tarptautinis projektas Europos Komisijos automatinio vertimo kokybei pagerinti

---

EGLĖ PESLIAKAITĖ

Lietuvių kalbos institutas

2017 m. rugsėjo 1 d. pradėtas vykdyti naujas tarptautinis projektas „*eTranslation TermBank*: konkrečių sričių ir kalbų terminijos išteklių rinkimas ir pateikimas viešajam skaitmeninių paslaugų sektoriui“.

Pagrindinis projekto koordinatorius – *Tilde* (Latvija). Projekte taip pat dalyvauja aštuonių institucijų atstovai iš Lietuvos (Lietuvių kalbos institutas), Danijos (Kopenhagos universitetas), Estijos (Estų kalbos institutas), Slovėnijos (Jožefo Stefano institutas), Austrijos (Tarptautinis terminologijos tinklas (*TermNet*)), Islandijos (Arnio Magnussono islandų studijų institutas) ir Švedijos (Kalbos ir folkloro institutas, Švedijos terminologijos centras).

Projekto tikslas – pagerinti Europos Komisijos automatinio vertimo kokybę ir aprėptį.

AUTOMATINIS VERTIMAS – KALBOS BARJERAMS EUROPOJE MAŽINTI

Kalbų įvairovė – didelė Europos Sąjungos vertybė, tačiau šių dienų skaitmeniniame pasaulyje daugiakalbystė dažnai sukelia kliūčių, kalbos barjerai sunkina ne tik bendravimą, bet ir Europos Sąjungos piliečių ir šalių bendradarbiavimą.

Automatinis vertimas (angl. *eTranslation*) yra viena iš paslaugų, finansuojamų pagal Europos infrastruktūros tinklų priemonės (EITP) (angl. *Connecting Europe Facility (CEF)*) programą, siekiančią sujungti trūkstamas grandis tarp Europos energijos, transporto sričių ir skaitmeninių išteklių. Vertimo paslauga veikia nuo 2013 m. ir yra pasiekama ES institucijoms, valstybių narių administracijoms ir kelioms Europos Komisijos informacijos sistemoms bei interneto paslaugoms. Šis vertimas yra pagrįstas statistinio mašininio vertimo (MV) technologija, kuri mokosi versti iš žmonių atliktų turimų vertimų (plačiau žr. *European Language Resource Co-*

ordination. Europos kalbų išteklių koordinavimas, prieiga per internetą: <http://www.lr-coordination.eu>). Naudodamiesi automatiniu vertimu vartotojai iškart gali išversti žodžius, sakinius, dokumentus ir interneto svetaines iš vienos kalbos į kitą.

Svarbiausia, kad automatinio vertimo sistema taip pat gali būti prijungta prie bet kurios Europos bendradarbiavimui reikalingos viešojo administravimo skaitmeninių paslaugų infrastruktūros (angl. *Digital Service Infrastructures (DSIs)*), pavyzdžiui, elektroninių sveikatos paslaugų, atvirųjų duomenų portalo, elektroninių ginčų sprendimų portalo ir pan., ir padaryti šią infrastruktūrą daugiakalbę. Vis dėlto norint pasiekti efektyvių ir Europos viešųjų paslaugų administravimo institucijoms bei viešųjų paslaugų vartotojams, visuomenei naudingų rezultatų, t. y. kokybiško vertimo ir galimybės naudotis paslaugomis savo gimtąja kalba, reikia sukaupti kuo daugiau tinkamų kalbos išteklių. Siekdami šio tikslo ir susivienijo projekto *eTranslation TermBank* partneriai.

PROJEKTO UŽDAVINIAI IR PLANUOJAMI REZULTATAI

Projektą *eTranslation TermBank* prižiūri EITP remiamas Europos kalbų išteklių koordinavimo tinklas ir jai priklausantys Kalbų išteklių tarybos nariai (nacionaliniai atstovai kiekvienoje Europos Sąjungos šalyje), kurie teikia informaciją apie kiekvienos šalies terminijos išteklius.

Per pusantrų metų trukusią projektą numatyta rinkti konkrečių sričių terminijos išteklius visomis Europos Sąjungos (ir norvegų bei islandų) kalbomis ir juos pateikti viešajam skaitmeninių paslaugų sektoriui.

Šiuo metu Europos Komisija siekia sustiprinti kelių sričių teikiamas viešąsias skaitmenines paslaugas, kurioms reikalingas automatinis vertimas, t. y. sveikata (*e. sveikata*), verslo teisė (įmonių įregistravimas, išregistravimas (*e. teisė*)) ir vartotojų apsauga (*elektroninis ginčų sprendimas*).

Projektas bus įgyvendinamas 3 etapais:

1. Terminijos išteklių identifikavimas.
2. Identifikuotų išteklių įvertinimas.
3. Tinkamų terminijos išteklių teikimas automatinio vertimo platformai.

Kadangi svarbu, kad automatinis vertimas būtų naudingas visai Europai ir verstų iš visų Europos Sąjungos kalbų į visas, devyni projekto partneriai pasidalijo Europos kalbas, kurių terminijos ištekliai bus identifikuojami, kaupiami, įvertinami ir teikiami automatiniam vertimui. Lietuvos atstovai projekto metu dirbs su lietuvių, lenkų ir italų kalbų terminijos ištekliais.

Įgyvendindami projekto tikslus, partneriai bendradarbiaus su visos Europos nacionalinėmis institucijomis, dirbančiomis su terminija ir turinčiomis reikalingų išteklių.

Projekto metu numatoma surinkti 150 naujų, Europos Komisijos duomenų bazėse dar neužregistruotų ir į automatinio vertimo sistemą neįtrauktų terminijos išteklių visomis Europos Sąjungos bei norvegų ir islandų kalbomis. Projekto koordinatorių iniciatyva automatinio vertimo sistema bus papildyta naujaisiais terminijos ištekliais, ir taip bus pagerinta automatinio vertimo kokybė bei išplėsta galimybė visavertiškai naudotis Europos Komisijos teikiamomis viešosiomis paslaugomis. Taip pat bus sudaryti nacionalinių institucijų, dirbančių su terminija, ir konkrečias sritis apimančių terminijos išteklių katalogai, pateikta terminijos išteklių automatiniam vertimui rengimo ir taikymo metodologija. Taigi projektas taip pat bus itin vertingas siekiant plėsti ir stiprinti Europos terminologų bei institucijų, dirbančių su terminijos ištekliais, bendradarbiavimą.

eTranslation Termbank – A New International Project to Improve the Quality of Automated Translations for the European Commission

1 September 2017 saw the start of a new international project called *eTranslation Termbank: collection and provision of terminological resources in sector-specific domains and languages of interest to sector-specific digital public services*.

The key coordinator for this project is *Tilde* (Latvia); plus, there are eight other partners involved in the project: the Institute of the Lithuanian Language (Lithuania), the University of Copenhagen (Denmark), the Institute of the Estonian Language (Estonia), the Jožef Stefan Institute (Slovenia), the International Network of Terminology, TermNet (Austria), the Árni Magnússon Institute for Icelandic Studies (Iceland), and the Institute of Language and Folklore and the Swedish Centre for Terminology (Sweden).

The project aims to improve the quality and coverage of automated translations for the European Commission.

ETRANSLATION TO BRING DOWN LANGUAGE BARRIERS IN EUROPE

Linguistic diversity is a key value of the European Union, however in today's digital world multilingualism often creates obstacles and language barriers that make it more difficult for the citizens and Member States of the European Union to communicate and cooperate.

Automated translation, or eTranslation, is a service financed under the Connecting Europe Facility (CEF) that aims to provide the missing links between energy, transport domains, and digital resources in Europe. The translation service was launched in 2013 and is available to EU institutions, Member State administrations, and several European Commission information systems and Internet services. This type of translation is based on the machine translation (MT) technology, which learns to translate from the available pool of man-made translations (for details, see European Language Resource Coordination, online access at: <http://www.lr-coordination.eu>). Automated translation allows users to translate words, whole sentences, documents, and websites from one language to another.

The most important thing is that the eTranslation system can also be customised and connected to render multilingual any public administration digital service infrastructure (DSI) needed to enable cooperation in Europe, such as e-health services, the open data portal, the Online Dispute Resolution (ODR) portal, and so on. Still, to achieve outcomes that are both effective and beneficial to European public service administration institutions and public service users, which outcomes would constitute high-quality translations and a possibility to use the services in one's mother tongue, we have to accumulate as many adequate language resources as possible. It is to attain that purpose that the partners of the *eTranslation TermBank* project joined forces.

PROJECT OBJECTIVES AND DELIVERABLES

The *eTranslation TermBank* project is supervised by the European Language Resource Coordination network and its members from the Language Resources Council (national representatives in every Member State) supporting the collection of data in each country.

The eighteen-month project is geared towards collection and provision of sector-specific terminological resources for all European Union (as well as Norwegian and Icelandic) languages to sector-specific digital public services.

Currently, the European Commission seeks to strengthen the digital public services in several domains that require automated translation, such as health

(e-Health), business legislation (company registration and de-registration; e-Justice), and consumer protection (ODR - Online Dispute Resolution)).

The project will be implemented in three stages:

1. Identification of the required terminological resources.
2. Assessment of the resources identified.
3. Provision of the appropriate terminological resources to the eTranslation platform.

Since it is critical for automated translation to benefit the entire Europe and be able to provide translations from and to every European Union language, the nine partners in the project have divided among themselves the European languages whose resources they will be identifying, compiling, and providing for automatic translation. The Lithuanian party will work with Lithuanian, Polish, and Italian language terminological resources in this project. To achieve the objectives of the project, the partners will cooperate with pan-European national bodies that work with terminology and possess the required resources.

A total of 150 new terminological resources for all European Union languages, as well as Norwegian and Icelandic, that have never been registered in the European Commission's databases or included in the automated translation system are to be collected in the course of implementation of the project. At the initiative of the project coordinators, the eTranslation system will be enhanced with the new terminological resources, which will allow improving the quality of automated translation and secure the opportunity for the users to fully enjoy the European Commission's public services. In the process of delivering the project's objectives, a catalogue of national institutions working with terminology and a catalogue of sector-specific terminological resources will be made and a methodology of preparation and application of terminological resources for automated translation drafted, which will greatly increase the project's value for expanding and reinforcing the fine-tuned cooperation among European terminologists and institutions that work with terminological resources.

Straipsnį į anglų kalbą vertė Jūras Barauskas

Gauta 2017-10-30

Eglė Pesliakaitė
Lietuvių kalbos institutas
P. Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius
El. p. egle.pesliakaite@lki.lt

Naujausi lietuviški terminų žodynai

JOLANTA GAIVENYTĖ-BUTLER

Lietuvių kalbos institutas

2016 m.

Aiškinamasis kompiuterijos terminų žodynas / Valentina Dagienė, Tatjana Jevsikova. – Vilnius: Vilniaus universiteto Matematikos ir informatikos institutas, 2016. – 484, [1] p. – Bibliogr.: p. 481-482. – Tiražas [120] egz. – ISBN 978-9986-680-59-8.

Elektroninis „Aiškinamojo kompiuterijos terminų žodyno“ leidimas pasirodė 2015 m., po metų Vilniaus universiteto Matematikos ir informatikos institutas išleido spausdintą leidimą. Aiškinamąjį verčiamąjį žodyną sudaro daugiau kaip 5100 terminų straipsnių, skirtų pagrindiniams kompiuterijos terminams, kuriuos vartotojas mato kompiuterio ekrane ar randa mokymo priemonėse. Žodyne teikiami nusistovėję, plačiai vartojami ir nauji terminai, apsvarstyti MII Informatikos terminijos komisijos, įvertinti informatikos specialistų ir kalbininkų terminologų. Sandara abėcėlinė. Greta lietuviško termino pateikta trumpa apibrėžtis ir angliškas atitikmuo. Žodyne įdėta sinonimų, santrumpų, neteiktinų terminų taisyčių. Nurodyti kai kurių terminų ryšiai su kitais susijusiais terminais. Kai kurių terminų straipsniuose pateikta papildomos informacijos. Lietuviški terminai sukirciuoti. Gale įdėta anglų–lietuvių kalbų terminų rodyklė. Leidinys parengtas pagal projektą „Visuomenei aktualios programinės įrangos lokalizavimas, programoms reikalingų priemonių sukūrimas“. Spausdinto žodyno leidybą rėmė Lietuvos mokslo taryba. Žodyno aproba: „Valstybinė lietuvių kalbos komisija neprieštarauja.“ „Aiškinamasis kompiuterijos terminų žodynas“ skelbiamas svetainėje Raštija.lt.

Aiškinamasis projektų valdymo terminų žodynas / Vytautas Būda; ISM Vadybos ir ekonomikos universitetas, Lietuvos projektų vadybos asociacija. – Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2016. – 166, [1] p. – Bibliogr.: p. 164-166. – Tiražas 300 egz. – ISBN 978-5-420-01770-8.

„Aiškinamasis projektų valdymo terminų žodynas“ – 2013 m. išleisto verčiamąjį „Anglų–lietuvių kalbų projektų valdymo terminų žodyno“ tęsia. Jame pateikta daugiau nei 1300 ne tik projektų, bet ir programų bei portfelių valdymo terminų, vartojamų naujausiuose projektų valdymui skirtuose moksliniuose šaltiniuose ir trijuose svarbiausiuose projektų valdymo standartuose – IPMA ICB, PMI PMBOK ir PRINCE2.

Greta angliško termino pateiktas lietuviškas atitikmuo ir apibrėžtis. Rengiant terminų apibrėžtis remtasi lietuvių kalba skelbtais vadybos standartais, aukštųjų mokyklų vadovėliais ir projektų valdymo žinytais. Sandara abėcėlinė. Žodyne pateikta sinonimų, santrumpų. Lietuviški terminai sukirčiuoti. Gale įdėta abėcėlinė lietuvių–anglų kalbų terminų rodyklė ir santrumpų žodynėlis. Leidybą rėmė Lietuvos mokslo taryba, ISM Vadybos ir ekonomikos universitetas, Lietuvos projektų vadybos asociacija. Žodyno aproba: „Valstybinė lietuvių kalbos komisija neprieštarauja.“

Farmacinės botanikos ir farmakognozijos sąvokos: mokomoji knyga / Zita Barsteigienė, Raimondas Benetis, Deividas Burdulis, Audronis Lukošius, Ona Ragažinskienė, Lina Raudonė, Nijolė Savickienė, Sonata Trumbeckaitė; redaktorė Irena Bubnytė; Lietuvos sveikatos mokslų universitetas, Medicinos akademija. – Kaunas: Lietuvos sveikatos mokslų universiteto Leidybos namai, 2016. – 248 p. (ilustr.) – Bibliogr.: p. 254–257 (41 pavad.). – Tiražas 150 egz. – ISBN 978-9955-15-420-4.

Leidinyje pavadintas mokomąja knyga, bet parengtas kaip aiškinamasis žodynas. Jame pateikti pagrindiniai farmacinės botanikos ir farmakognozijos terminai, jų sinonimai, augaluose esančių cheminių junginių formulės, sisteminiai (IUPAC) ir nesisteminiai pavadinimai, apibūdintas ištirtas farmakologinis poveikis. Farmacinės botanikos terminai apima bendruosius augalų anatomijos, morfologijos ir sistematikos terminus. Augalo sandara apibūdinama ląstelės, audinių ir organų lygmeniu. Farmakognozijos terminai remiasi biologiškai aktyvių junginių (pirminių ir antrinių metabolitų) klasifikacija, kuri grindžiama chemine junginių sandara. Leidinyje apibūdinami fitocheminės kokybinės ir kiekybinės analizės metodai, instrumentinė analizė, naudojami reagentai. Mokomoji knyga skirta farmacijos ir kitų biomedicinos srities specialybių studentams, šių sričių praktikams, farmacijos pramonės ir mokslo įstaigų darbuotojams. Sandara abėcėlinė, bet kai kurie terminai pateikti lizdais. Greta lietuviško termino yra apibrėžtis, kartais ir platesnis paaiškinimas. Lietuviški terminai nekirčiuoti. Prie cheminių junginių pavadinimų įdėtos cheminės formulės, sandara pa-vaizduota schemomis. Pateikta sinonimų. Terminų kitų kalbų atitikmenų nėra. Greta apibrėžtyse minimų augalų lietuviškų pavadinimų nurodyti ir lotyniški.

Mokomasis vokiečių–lietuvių ir lietuvių–vokiečių kalbų populiarių statybos terminų žodynėlis / Irena Miculevičienė; Vilniaus Gedimino technikos universitetas. – Vilnius: Technika, 2016. – 160 p. – Bibliogr.: p. 160. – Tiražas [100] egz. – ISBN 978-609-457-999-8, eISBN 978-609-457-966-0.

Verčiamajame dvikalbiame žodynyje pateikta apie 5000 vokiškų statybos terminų, įvardijančių įvairius statinius ir jų dalis, statybines medžiagas, įrankius, prietaisus, statybos technologijas ir procesus, ir jų lietuviški atitikmenys. Leidinyje sudarytas iš

dviejų dalių – vokiečių–lietuvių ir lietuvių–vokiečių. Įdėta nemažai veiksmažodžių, yra būdvardžių. Sandara abėcėlinė. Lietuviški terminai nekirčiuoti. Žodynėlis skirtas statybos ir aplinkos inžinerijos programų studentams ir visiems dirbantiems statybos srityje ar ja besidomintiems. Leidinio el. versija – <https://doi.org/10.20334/1565-S>.

Socioedukacinės veiklos terminų žodynėlis [Elektroninis išteklius]: (lietuvių–anglų–vokiečių kalba) / sudarytojos Jūratė Varnauskienė, Audronė Rimkuvienė, Rimanta Pagirienė. – Panevėžys: Panevėžio kolegija, 2015¹. – 101 p. – ISBN 978-609-8175-01-1.

Aiškinamajame verčiamajame žodynyje pateikta apie 1000 socialinio darbo ir pedagogikos terminų. Sandara abėcėlinė. Lietuviški terminai nekirčiuoti. Greta lietuviško termino pateiktas jo reikšmės paaiškinimas ir angliškas bei vokiškas atitikmuo. Leidinys skirtas koleginių studijų socialinio darbo ir pedagogikos studijų programų studentams, socialiniams darbuotojams, pedagogams ir kitų socialinių profesijų atstovams. Žodynėlis prieinamas pdf formatu internete – <http://eknygos.panko.lt/wp-content/uploads/2016/01/Socioedukacini%C5%B3-termin%C5%B3-%C5%BEodynas3.pdf>.

Gauta 2017-10-31

Jolanta Gaivenytė-Butler
Lietuvių kalbos institutas
P. Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius
E. paštas jolanta.gaivenyte@lki.lt

¹ Nacionalinės bibliografijos duomenų banko duomenimis – 2016 m.

Nurodymai autoriams

1. Straipsniai spausdinami lietuvių, anglų, ir rusų kalbomis. Visi pagrindinių skyrių straipsniai recenzuojami dviejų recenzentų.

2. Pageidautina, kad straipsniai būtų perrašyti ne žemesne kaip *MS WinWord 2000* versija arba *rtf* formatu. Pagrindinis tekstas turi būti surinktas *Palemono* šriftu. Jei kirčiutoms raidėms panaudoti specialūs kompiuteriniai šriftai, jų rinkmenos turi būti pridedamos.

3. Prieš tekstą nurodomas nesutrumpintas autoriaus vardas ir pavardė, jo darbovietė (institucija), straipsnio antraštė ir ne mažiau kaip trijų esminių žodžių sąrašas. Teksto pabaigoje pateikiamas autoriaus adresas ir / ar el. pašto adresas, nurodoma straipsnio įteikimo data.

4. Pavyzdžiai išskiriami kursyvu, kai reikia – ir retinimu; pusjuodžiu šriftu nerašomi. Žodžių reikšmės nurodomos kiekvienai kalbai būdingos konfigūracijos dvigubomis kabutėmis.

5. Lietuviškame tekste kitų kalbų asmenvardžiai pateikiami pagal Valstybinės lietuvių kalbos komisijos 1997 m. birželio 19 d. nutarimą Nr. 60 (5–9).

6. Literatūra, kuria remiamasi, nurodoma tekste skliausteliuose: autorius, publikacijos metai ir po dvitaškio puslapis; jei nurodomas ne autorius, o publikacijos (žodyno ar pan.) raidinis ar kitoks sutrumpinimas, po jo taip pat pateikiami metai; žodynų abėcėlinės vietos puslapiai nenurodomi.

7. Leidinių pavadinimai tekste rašomi kursyvu, straipsnių – kabutėse. Straipsnyje pirmą kartą minint autorių, pateikiamas visas vardas. Būtinus išvados. Straipsnio gale pateikiamas literatūros sąrašas, jame nurodoma ne tik vieta, kur publikacija spausdinta, bet ir leidyklos pavadinimas. Straipsnių nurodomi puslapiai (nuo–iki). Prieš literatūros sąrašą gali būti dedamas ir šaltinių sąrašas.

8. Pagrindinių skyrių straipsniai turi turėti vieną arba dvi santraukas kitomis kalbomis. Santraukos apimtis 1500–2000 spaudos ženklų. Santraukų nereikia nepagrindinių skyrių straipsniams.

Guidelines for Contributors

1. Articles are published in Lithuanian, English or Russian. All articles of the main sections are reviewed by two reviewers.

2. It is requested to present articles in *MS WinWord 2000* or later versions, or in *rtf* format. The main body of the text should be typed in Times New Roman. If special fonts are used, their files should be presented.

3. Before the text the full first name and surname of the contributor, the contributor's workplace (institution) the title of the article and not less than three key words should be indicated. At the end of the text the contributor's address and/or e-mail address and the date when the article is presented should be indicated.

4. Examples should be italicized; when necessary, spacing could be expanded; examples should not be put in bold type. Word meanings should be given in inverted commas of a configuration appropriate to a particular language.

5. Literature cited in the text should be presented in brackets: author's name, year and after a colon – page number; if not an author, but a literal or other abbreviation of a publication (dictionaries etc.) is used; a year should also be indicated. Page numbers of dictionaries need not be indicated.

6. The titles of publications should be presented in Italics and titles of articles – in inverted commas. When mentioning a person in the article for the first time both first name and the surname should be given. Conclusions are required.

7. There should be a list of references at the end of the article. References should indicate both the location and the publishing house. Pages of articles should be indicated (from – to). Before the references a list of sources could be presented.

8. Articles of the main sections should have summaries (1500–2000 characters).

Требования к авторам

1. Статьи печатаются на литовском, английском и русском языках. Каждая статья основных разделов рецензируется двумя рецензентами.

2. Желательно статьи получить в версии не ниже *MS WinWord 2000* или в формате *rtf*. Основной текст должен быть набран шрифтом *Times New Roman*. Если использованы специальные компьютерные шрифты, нужны их файлы.

3. Перед текстом дается несокращённые имя и фамилия автора, место работы (институция), заглавие статьи и не меньше чем три ключевые слова. После текста указывается адрес институции и / или адрес эл. почты автора и дата отправки статьи в редколлегию журнала.

4. Примеры выделяются курсивом, когда нужно – и разрядкой; полужирным шрифтом не пишутся. Значения слов даются в кавычках каждому языку свойственной конфигурации.

5. Ссылки на литературу даются в скобках: автор, год публикации и после двоеточия – страница; если указывается не автор, а буквенное или другое сокращение публикации (например, словаря), то за ним также дается год; страницы для алфавитных словарей не указываются.

6. Заглавия в тексте пишутся курсивом (а не в кавычках), а названия статей – в кавычках. Обязательны выводы. В статье первый раз упоминая автора приводится полное его имя.

7. В конце статьи дается список литературы, в котором указывается не только место, где публикация напечатана, но и название издательства. Нужно указание страниц статей (от и до). Перед списком литературы возможен и список источников.

8. Статьи основных разделов должны иметь одно или два сокращения на других языках издания. Объем сокращения – 1500–2000 печатных знаков.

TERMINOLOGIJA 24

Redaktorė *Aldona Kaluinienė*

Angliškų tekstus redagavo ir į lietuvių kalbą vertė *Jolanta Gaivenytė-Butler*

Redakcijos kompiuterinė rengyba *Adelė Noreikaitė*

Dailininkas *Jokūbas Jacovskis*

Maketavo *Nijolė Juozapaitienė*

SL 655. Tiražas 300 egz.

Išleido Lietuvių kalbos institutas, P. Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius

Spausdino UAB *Petro ofsetas*, Naujoji Riovonių g. 25C, LT-03153 Vilnius